

mi poder, y de
renunciando la ex
numerata pecuni
ta de gracia, que
oir, y quitar el dicho
om...

los cascos
unos refer...

ita e.
quam
Alb. qu
3
produc
in ea
rum
ab a
Resp
ad i.

cum M.P. Aug. asserente.

fol. 86

Es de Dionisio Aguado

Juan Romero

Buenos

Madrid

en el año de 1804

por el Sr. D. Dionisio Aguado

de la Real Academia de Ciencias Exactas y Físicas

que en ella se

hizo ver

12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

folgado

Madrid

Sal

Sum ex Libris Antonii a Romero
Qui dabat operam Philosophiæ Velvi
litanae Civitatis Anno Millesimo
Septuagesimo, Octuagesimo
nonagesimo.

PA. 165

v. 1

n. 00001413142

PHILOSOPHIA THOMISTICA,

JUXTA INCONCUSSA, TUTISSIMAQUE
DIVI THOMÆ DOGMATA,
QUATUOR TOMIS COMPREHENSA:

AUTHORE

P. Fr. ANTONIO GOUDIN, LEMOVICENSI,
*Ordinis Prædicatorum, Provinciae Tolosanae Alumno, in Sacra
Facultate Parisiensi Doctore Theologo, & in Majori Conventu,
& Collegio Parisiensi ejusdem Ordinis Regente.*

EDITIO NOVISSIMA, ACCURATISSIMÈ CORRECTA;
elementis Chronologiæ, & Geographiæ nunc recens exornata, &
figuris æreis illustrata, præcipuè ubi de modernis experimentis,
& observationibus, acque recentiorum Philosophorum
placitis, & systemate.

TOMUS PRIMUS.
LOGICA.

SUPERIORUM PERMISSU.

MATRITI. Apud GABRIELIS RAMIREZ. 1769.
Sumptibus Societatis.

TOMUS PRIMUS
LOGICA

SUPERIORUM PERMISSU

MARTELLI Aque GARRIOLI RARISSIMA 1762

Superioribus Societatis

REVERENDISSIMO PATRI
FRATRI JOANNI THOMÆ
DE BOXADORS,
MAGISTRO GENERALI
ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM,
Complutense Sancti Thomæ Aquinatis
Collegium ejusdem Ordinis
FELICITATEM.

Trifos A 53

Ultæ erant causæ, Reverendissime Pater,
quamobrem Philosophicarum institu-
tionum, jam pridem á Patre Fr. An-
tonio Goudin conscriptarum, novam
hanc editionem tuo amplissimo nomi-
ni inscribi, oporteret. Atque ea vel una fuisset, non
idonea modò, sed planè etiam justa, quòd hujus, sci-

licet, operis delectu, utilitati Scholarum ordinis his
latè regionibus opportunè, ac sapienter consuluitis
quas adventitia primùm novarum opinionum con-
futandarum necessitas, quæ exquisitis subtilitatibus
niterentur, ab elegantioris doctrinæ cultu admo-
dum avertit; averfas autem consuetudo deinceps in
ea ipsa ratione diutiùs, quam oportuerat, hæere
coegit. Quarum usu institutionum, præsertim (quod
tibi præterea debemus) Geographiæ, Chronologiæ-
que elementis auctarum, quoniam futurum est, ut
maturè incipiant juvenes cum differendi arte noti-
tiam quoque, facultatemque comparare earum disci-
plinarum, quas graviores, altioresque ab Philosophiæ
Schola suo jure repetunt: grati animi officium erat,
beneficium ei publica testificatione referre acceptum,
qui contulisset. Hujus autem beneficii quanta sit
magnitudo, is rectè æstimare poterit, qui reputet
animo, quanti ad publicam referat utilitatem apta
studiorum ratio eorum, quibus, tamquam rudimen-
tis ad omnia humanitatis, & religionis munera
comparanda sunt, & tamquam expolienda ingenia
adolescentum; quique memoriâ repetat, superiori
tempore, imprimis autem sæculo XVI. hispani ho-
mines quamplurimi, multique in his nostri Ordinis,
quàm præclaram Ecclesiæ, rei que publicæ navarint
operam in omni disciplinarum, bonarumque artium

genere singulari peritiâ, elegantia, eruditione; & quemadmodum nationis gloriam toto orbe mirandum in modum auxerint, & propagarint.

Accedit, Reverendissime Pater, quod huic curandæ editioni, Collegium hoc nostrum ex omnibus totius Provincia Cœnobiis unum delegisti; quodque, quam abs te præcibus rogaveramus, ejusdem inscribendæ facultatem liberaliter, atque humaniter concessisti: qua re affecisti nos duplici honore; primum, quod communis, debiti que officii persolvendi nobis, scilicet, occasionem praberis: deinde, quod incitatos ad persolvendum, prolixæ voluntatis significatione, ampliori cumulaveris lætitiæ fructu. Sed conditionem tamen abs te nobis impositam, ne fas sit, tam opportuna occasione oblatâ, prædicare tuas laudes, hanc verò, etsi jussu coacti recusare non possumus, tamen inviti accipimus. In quo si injuria Ordini quodammodo fieri videatur, ad quem tuæ laudes ipsæ per se spectant, & pertinent; æqui æstimatores de modestia tua, scilicet, conquarentur, nos quidem certè non accusabunt: eo autem levius ipsi nobiscum ferent, quod existimatio meritorum tuorum illustri jam loco posita, adeoque propagata, & confirmata est, ut etiam tacentibus nobis, ipsa extet, & pateat. Atqui non existimandus es, Reverendissime Pater, conditionem tantâ imposuisse se-

veritate, quin liceat nobis, Excellentissimi, & Reverendissimi Domini Fratris Joannis Thomæ de Roberti, Magistri item Generalis nostri Ordinis, ac deinceps Archiepiscopi Valentini, & Inquisitoris Generalis Hispaniarum, avunculi majoris tui, mentionem ingerere: cujus nomen, hujus, nimirum, Collegii Alumni, nobis ipsis gloriæ est; ut in eo jure quodam nostro, etsi ad laudationem tuam non finas, tamen ad gratulationem nostram exultare posse videamur.

Verum grati animi officio utcumque beneficii professione perfunctis, tuoque jussu coactis voces comprimere, unum omninò ad profitendum restat animi desiderium, ut te, Reverendissime Pater, Deus Optimus Maximus ad laudem universi Ordinis, ad Hispaniæ gentis decus, & ad Ecclesiæ utilitatem, quam diutissimæ sospitem, atque incolumen conservet; exque ista tua vigilantia, quam Scholarum rationibus restituendis tribuis, magnis earundem progressibus letitiæ fructus diuturnos, atque uberrimos consequare. Vale.

LICENCIA ORDINIS.

NOS Fr. Joannes Thomas de Boxadors, Sacrae Theologiae Professor, ac Ordinis universi FF. Prædicatorum humilis Magister Generalis, & Servus: Harum serie nostrique, auctoritate officii Collegio nostro Complutensi Sancti Thomæ Aquinatis, quantum in Nobis est, licentiam concedimus typis edendi Cursum Philosophicum Patris Fr. Antonii Goudin sæpè antea editum, & Chronologiae, ac Geographiæ elementis recens auctum; quæ elementa jussu nostro revisa, non solum nihil sanæ doctrinæ contrarium continere, sed etiam adolescentum institutioni accomodata esse, judicata sunt. In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Non obstantibus, &c. In quorum fidem, &c. Datum apud Salmanticam, die 28. Julii anni 1762.

Fr. Joannes Thomas de Boxadors,
Magister Ordinis.

Reg. fol. 4.
Fr. Salvador Torres,
Mag. & Socius.

LICENCIA DEL ORDINARIO.

NOS el Doct. Don Juan de Varrones y de Arangoiti, del Gremio, y Claustro de la Universidad de Alcalá, Canonigo de la Santa Iglesia de Urgèl, Inquisidor Ordinario, y Vicario de esta Villa de Madrid, y su Partido, &c. Por la presente, y lo que á Nos toca, damos licencia para que se pueda imprimir, y añadir á la reimpression del Curso de Philosophia del P. Fr. Antonio Goudin, del Orden de Predicadores, el *Supplementum Questionis secunda secunda partis Physicæ Cursus Goudiniani, compilatum á Fr. Dominico Hermano Christianopulo, Ordinis Fratrum Prædicatorum*: el qual Suplemento contiene dos Articulos, que explican los elementos de Chronologia, y Geographia, atento, que de nuestra orden ha sido visto, y reconocido, y no contener cosa alguna, que se oponga á nuestra Santa Fé, y buenas costumbres. Dada en Madrid á quince de Junio de mil setecientos sesenta y dos.

Doct. Varrones.

Por su mandado,

Joseph de Uruñuela y Marmanillo.

AUCTOR STUDIOSO LECTORI.

CUM Avenione annis abhinc quatuor supra viginti, in illius Urbis Academia Philosophiam publicè docerem, Cursum meum typis dedi, hoc unum spectans, ut meos tunc auditores à scribendi onere, quo potior temporis, & otii pars magno labore, modico fructu in scholis teri solet, sublevarent. At ea fuit fors Operis, ut ubique vulgatum, supra spem benignius exciperetur; adeo, ut plerique publici Professores, tum in Gallia, tum aliis in regionibus, eo in scholis suis ad erudiendos in Philosophia juvenes uti non dedignati sint. Quod sanè factum ab eis arbitror, non ob aliquam singularem Operis præstantiam; sed quod Adolescentium captui, quorum gratiâ illud edidi, plerisque aliis sua perspicuitate, brevitate, ac rerum, quas continet, varietate accomodatius esse judicaverint. Hinc plures ejus editiones prodire; pleræque etiam furtivis prælis, quæ me incio factæ, librum variis mendis deturpârunt. Huic malo statim mederi non valui, quòd jus Privilegii penes me non esset: Itaque patienter ferendum fuit. Verùm Privilegii tandem compos, Librum in manus serio, ac pluries resumpsit; non emendandum modò, sed quantum ætate maturiori, indefessâ bonorum auctorum lectione, familiari virorum eruditorum commercio, diurnoque harum rerum usu consecutus sum, in eant ex integro formam restituendum, quæ studiosæ juventuti erudiendæ aptior visa est; & eo, quem supra meritum consecutus erat, publico favore minus indigna. Ad hæc quid præstiterim, paucis accipe. In toto Opere superflua refecui, laxiora presfi, ut nullo brevitatis dispendio additamentis locus esset. Quæstiones, quæ passim deerant, in scholis nobilibus celebres, adjeci. Debilioribus nervos, & robur, obscuris lumen, incompositis ordinem, omnibus meliorem formam,

& dispositionem addere adlaboravi. Logicam plerisque observationibus, & præceptis vulgò prætermiſſis, quæ ad efformandam mentem apprimè utilia viſa ſunt, locuple- tavi. Phyſicam hiſ experimentis, & inventis, quibus eam ævi noſtri homines magnopere ornârunt, longe uberius, quàm antea illuſtravi; hoc præcipuè curans, ut in illa nobili Philoſophiæ parte, ſtudioſi ſcholæ noſtræ Adoleſcentes ita vetera noſſent, ut ſi quid à modernis, aut ingenioſè cogitatum eſt, aut præclariùs illuſtratum, aut novis experimentis detectum, id minimè ignorarent: falſa verò ſyſtemata, quæ pleraque renovavit, aut peperit atas noſtra, validis argumentis poſſent refellere. Mora- lem, & Metaphyſicam accuratius recensui, diſpoſui, ac variis in locis auxi, & illuſtravi. Hæc cum in ſuperiori, tùm maximè in hac poſtrema Operis editione pro viribus egi, amice Lector: an peregerim, haud ſatis ſcio. Unum ſpondere poſſum: ſi quem fructum ex prioribus Editionibus capere Adoleſcentes, ex hac maturiore longè uberio- rem percepturos. Vale. Pariſiis, die 30. Auguſti ann. 1692.

IN-

INDEX

TITULORUM TOMI PRIMI.

- D**issertatio prima Præliminaris. *De Commendatione Philosophiæ*, pag. 1.
§. I. *Philosophia homini, ut homo est, ad ejus mentem perficiendam, est necessaria*, pag. 2.
§. II. *Philosophia necessaria est homini, ut est Reipublicæ membrum, politica societate aliis hominibus conjunctum*, pag. 4.
§. III. *Philosophia necessaria est homini, ut est fidelis, ad ipsius fidei, ac religionis præsidium*, pag. 7.
Dissertatio II. Præliminaris. *De Commendatione doctrine S. Thomæ*, p. 13.
§. I. *Commendatur D. Thomæ Doctrina ex Oraculo Christi, Elogiis Pontificum Conciliorum exemplo, & Ecclesiæ Oratione*, pag. 14.
§. II. *Commendatur Doctrinæ D. Thomæ auctoritate, & exemplo Universitarum, Ordinum Religiosorum, & Primatum Theologorum*, pag. 17.
§. III. *Commendatur Doctrina D. Thomæ variis rationibus*, pag. 18.
Disputatio Proœmialis. *De Philosophia in universum*, pag. 24.
Quæst. I. *De natura Philosophiæ*, ibid.
Art. I. *Quid sit Philosophia*, ibid.
Art. II. *An sit Philosophia*, pag. 26.
Art. III. *Quæ sit Philosophiæ partitio*, pag. 30.
Art. IV. *Qualis sit Philosophia*, pag. 32.
Quæst. II. *De Causis Philosophiæ*, pag. 33.
Art. I. *De Causa finali Philosophiæ*, ibid.
Art. II. *De Causa efficienti Philosophiæ*, pag. 34.
Art. III. *De Causa formali, & materiali Philosophiæ*, pag. 36.
Art. IV. *De variis Philosophorum Sectis*, pag. 37.

PRIMA PARS PHILOSOPHIÆ.

Quæ Logica, seu Dialectica nuncupatur, pag. 40.

LOGICA MINOR.

Præcepta, & modum mentis in cognitionem veritatis dirigenda complectens, pag. 41.

PRIMA PARS.

De Apprehensione, & Terminis, pag. 42.

Quæst. I. *De Terminis*, ibid.

Art. I. *Quid sit Terminus*, ibid.

§. I. *Quid, & quotuplex sit signum*, pag. 43.

§. II. *Quid sit terminus mentalis*, ibid.

§. III. *De Terminis vocali, & scripto*, pag. 44.

Art. II. *De divisione Terminorum*, pag. 45.

Art. III. *De Proprietatibus Terminorum*, pag. 47.

§. I. *De Suppositione*, ibid.

§. II. *Regule quinque utiles ad discernendas suppositionis*, pag. 49.

§. III. De reliquis proprietatibus Terminorum , Ampliatione , Restrictione , Alienatione , & Appellatione , pag. 50.

Art. IV. De Universalitate Terminorum , pag. 52.

Art. V. De Terminis predicamentalibus , pag. 53.

Quæst. II. De recta Terminorum perceptione , pag. 56.

Art. I. De defectibus , qui vitiant Terminorum perceptionem , ac de eorum remediis , ibid.

Art. II. De modis sciendi , quibus adjuvatur Terminorum perceptio , ac primum de Definitione , pag. 58.

§. I. De modo sciendi in genere , ibid.

§. II. De definitione Nominis , pag. 60.

§. III. De definitione rei , quid , & quoruplex sit , quæ ejus leges , pag. 61.

Art. III. De divisione , pag. 63.

Art. IV. De abstractione , pag. 64.

SECUNDA PARS LOGICÆ MINORIS.

De Judicio , & Propositionibus , pag. 65.

Art. I. Quid sit Propositio : Ubi de Oratione , Nomine , & Verbo , ibid.

Art. II. De variis propositionum Divisionibus , pag. 67.

§. I. De divisione propositionis secundum se spectata , ibid.

§. II. De divisione propositionum ratione alicujus adjuncti , ac primò de propositione simplici , & composita , pag. 68.

§. III. De Propositione exponibili , & exponente , pag. 69.

§. IV. De Propositione absoluta , & modali , pag. 70.

Art. III. De proprietatibus propositionis , pag. 71.

§. I. De Oppositione , ibid.

§. II. De Æquipotentia , pag. 72.

§. III. De Propositionis conversione , pag. 73.

Art. IV. De recto Propositionum judicio , pag. 74.

§. I. In quo sita sit rectitudo judicii , ibid.

§. II. De causis defectuum judicii , pag. 75.

§. III. Sex Regule ad rectum propositionum judicium observanda , pag. 77.

TERTIA PARS LOGICÆ MINORIS.

De Discursu , & Argumentatione , pag. 83.

Art. I. Quid , & quoruplex sit Argumentatio in genere , quæ ejus Regula , ib.

Art. II. De natura Syllogismi , ejusque divisionibus in genere , pag. 86.

§. Unicus. De divisione Syllogismi in genere , pag. 87.

Art. III. De variis Figuris , & Modis Syllogismorum , pag. 89.

Tabule Modorum , pag. 95.

Art. IV. De Probatione , & Reductione Syllogismorum , pag. 101.

Art. V. De inventione Medii , pag. 103.

§. I. Qua via quarendum sit Medium , pag. 104.

§. II. De Locis , ex quibus eruntur media Syllogismorum , pag. 106.

Art. VI. De Syllogismo Sophistico , pag. 108.

Appendix de Methodo , pag. 110.

Quatuor Regule Methodi in genere , pag. 111.

Regula tres Methodi Analytica, ibid.

Quinque Regulae Methodi compositiva, pag. 113.

LOGICA MAJOR.

Quaestiones, quae de rebus Logicis agitari solent, complectens, pag. 114.

Quaestio Preambula. De ipsa Logica, ibid.

Art. I. *Quid sit objectum Logicae*, pag. 115.

Art. II. *An Logica sit Scientia*, pag. 122.

Art. III. *Quomodo dividatur Logica in docentem, & utentem*, pag. 125.

Art. IV. *An Logica sit scientia speculativa*, pag. 129.

Art. V. *An Logica sit necessaria ad alias scientias*, pag. 134.

Art. VI. *An Logica conficiat demonstrationes aliarum scientiarum*, pag. 137.

PRIMA PARS LOGICÆ MAJORIS.

De Ente rationis, primam mentis operationem spectante, pag. 140.

Disputatio I. De Universalibus, ibid.

Quaestio I. De Universalibus in communi, pag. 141.

Art. I. *An natura sint universales*, ibid.

Art. II. *An natura sit formaliter universalis à parte rei*, pag. 144.

Art. III. *Qua mentis operatione natura universalis efficiatur*, pag. 150.

Art. IV. *De Divisione Universalium*, pag. 154.

Art. V. *An Universale sit genus ad quinque universalia*, pag. 155.

Quaestio II. De Universalibus in particulari, pag. 157.

Art. I. *De Genere*, ibid.

§. I. *Utrum definitio Generis à Porphyrio tradita sit bona*, ibid.

§. II. *Utrum genus praedicetur de specie, ut totum, vel ut pars*, pag. 160.

Art. II. *De Differentia*, pag. 162.

Art. III. *Unde sumantur Genus, & Differentia*, pag. 164.

Art. IV. *De Specie*, pag. 167.

Art. V. *Utrum Genus possit salvari in unica specie, & species in unico individuo*, pag. 169.

Art. VI. *An species habens unicum tantum individuum possit fieri universalis*, pag. 171.

Art. VII. *De Proprio, & Accidente*, pag. 180.

Quaestio III. De Proprietatibus Universalium, pag. 183.

Art. I. *An & quomodo Universalia sint perpetua*, ibid.

Art. II. *De Prædicabilitate Universalium*, pag. 186.

Disputatio II. De Prædicamentis, pag. 189.

Quaestio I. De Antepredicamentis, pag. 190.

Art. I. *De primo Antepredicamento, scilicet, de Univocis, Æquivocis, Analogis, & Denominativis*, ibid.

Art. II. *De reliquis Antepredicamentis: Ubi etiam de conditionibus requisitis, ut aliquid sit in prædicamento*, pag. 192.

Quaestio II. De Prædicamento Substantiæ, pag. 195.

Art. I. *Quid sit Substantia*, ibid.

Art. II. *Quotuplex sit Substantia*, pag. 197.

§. Unic. *Quæ Substantiæ sint sub prædicamento; præcipue, an Deus ipse*, p. 198.

Art. III. *De proprietatibus Substantiæ, & coordinatione hujus prædicamenti*, pag. 204.

Quaestio

Quæstio III. De *Quantitate*, pag. 205.

Art. I. *Quid sit Quantitas*, ibid.

Art. II. *An Quantitas realiter à substantia distinguatur*, pag. 206.

Art. III. *Quotuplex sit Quantitas*, pag. 209.

Art. IV. *Utrum Locus, Tempus, Motus, & Oratio sint proprie species Quantitatis*, pag. 211.

Art. V. *An numerus sit species Quantitatis*, pag. 213.

Art. VI. *De Proprietatibus Quantitatis, & ejus coordinatione*, pag. 220.

Quæst. IV. *De Relatione*, pag. 221.

Art. I. *Quid sit Relatio*, ibid.

Art. II. *An relatio prædicamentalis sit realiter distincta à suo fundamento*, p. 224.

Art. III. *Quotuplex sit Relatio*, pag. 230.

Art. IV. *Quid sit terminus Relationis tam mutue, quam non mutue*, pag. 232.

Art. V. *Unde sumatur distinctio, tum specifica, tum numerica Relationum*, p. 236.

Art. VI. *De proprietatibus Relationum, & coordinatione hujus prædicamenti*, p. 238.

Quæst. V. *De quarto Prædicamento, scilicet, Qualitate*, pag. 239.

Art. I. *Quid sit Qualitas*, ibid.

Art. II. *Quotuplex sit Qualitas*, pag. 240.

§. I. *De Habitu, & Dispositione*, pag. 241.

§. II. *De secunda specie Qualitatis, scilicet, Potentia, & Impotentia*, pag. 242.

§. III. *De tertia specie Qualitatis, scilicet, Passione, & patibili Qualitate*, p. 243.

§. IV. *De quarta specie Qualitatis, scilicet, forma, & figura*, pag. 244.

Art. III. *De proprietatibus Qualitatis, & ejus coordinatione*, pag. ibid.

Quæst. VI. *De reliquis Prædicamentis*, pag. 246.

Art. I. *De Modis, & eorum distinctione à rebus Modificatis*, pag. 247.

Art. II. *De Actione, & Passione*, pag. 250.

Art. III. *De Prædicamentis, Ubi, & Situs*, pag. 251.

Art. IV. *De Prædicamentis, Quando, & Habitus*, pag. ibid.

Quæst. VII. *De Postprædicamentis*, Art. unicus, pag. 252.

SECUNDA PARS LOGICÆ MAJORIS.

De Ente rationis, secundam mentis operationem spectante, pag. 255.

Quæst. unica. *De Propositione*, ibid.

Art. I. *An Vocum significatio sit à natura, vel ex hominum instituto: ubi etiam de idiomatum varietate, ac diversis scripturæ modis apud nationes usitatis*, ibid.

Art. II. *Sine Propositione mentalis simplex Qualitas*, pag. 258.

Art. III. *An Propositionum contradictoriarum de futuro contingenti una sit determinatè vera, altera falsa, etiam ante decretum Dei*, pag. 261.

TERTIA PARS LOGICÆ.

De Ente rationis directivo tertia mentis Operationis: seu de Argumentatione, p. 275.

Quæstio unica. *De Syllogismo Demonstrativo*, ibid.

Art. I. *Quid sit Demonstratio*, ibid.

Art. II. *De Divisione Demonstrationis*, pag. 277.

Art. III. *De Proprietatibus Demonstrationis*, pag. 278.

§. I. *Quomodo Demonstratio generet scientiam*, ibid.

§. II. *An Demonstratio necessitet intellectum*, pag. 279.

PRÆFATIO

QUÆ SIT OPERIS RATIO, ET ÆCONOMIA.

UT instituti nostri, simulque totius Operis rationem statim aperiam, consilium est universæ Philosophiæ Cursum juxta Angelicam DIVI THOMÆ Doctrinam ita tradere, ut in eo tanti Viri principiis, & rationibus cuncta, quæ in quatuor Philosophiæ partibus discuti solent, quantum fieri poterit, breviter quidem, clarè tamen expendantur. Nam si Pythagorica Schola tantum magistro suo concessit, ut ejus auctoritatem pro ultima ratione redderet *ἀπὸς ἴφα*; quanto majoris ponderis erit illius Viri auctoritas, junctâ validissimis ejus rationibus, cujus doctrinam Christus approbavit, quem miris Elogiis Eccl. ad Cælum extulit, cujus Dogmata nuper à Sancta Sede *inconcussa*, *tutissimaque* pronuntiata sunt, quem totus Orbis, ut Doctorem Principem, & Angelum veneratur? Scio quidem, jam ferè omnes tanti Viri admiratione captos, partim illum licet invitum ad se pertrahere, ut opinionibus suis ex ejus nomine robur concilient, aut saltem ne apertè videantur à tanto Doctore recedere; partim sincerè ipsum sequi, ut ab eo coelitus edocto veritatem discant; partim etiam, ut Scholam Thomisticam, omnium Principem, suis laboribus exornare possint. Cæterum in tanta turba unum spondere possum, me, scilicet, quamvis ad posteriorum sublimitatem attingere non sperem, saltem priorum malam fidem declinaturum; & in toto Cursu daturum operam, ut potius me Divo Thomæ, quam illum mihi accommodem. Quia verò plures, etsi Thomistarum doctrinam præ cæteris omnibus profundam, ac solidam fiteantur: abstrusam tamen, & quæ ob suam sublimitatem non satis incipientium ingenio accomodata sit, existimant: conabor præcipuè in hoc Opere, illam ea claritate verborum, expressionum familiaritate, sensibilium exemplorum frequentia expendere, ut non modo Tyronibus, quibus scribo, per viam fore, sed etiam facilem, sperem. Nec prætermittam ea vel inventa, vel experimenta, quibus solertes viri nostris temporibus Physicam exornaverunt; easvè quæstiones, quæ nunc inter recentiores videntur; aut demum, si quid jucundi, ac curiosi occurrit ad emolliendam intricatum disputationum austeritatem: nam,

Omne tullit punctum, qui miscuit utile dulci.

Quantum ad Operis partitionem, illam sequor, quæ Tyronibus
visa

visa est accomodatior, adolescentem enim in Philosophicis rudem informandum suscipio. Illi ergo primò Philosophiam in universum commendando, ut ejus dignitate, ac utilitate ad hoc studium accendatur; tum verò doctrinam S. Thomæ, ut juxta S. Ambrosium, *primus discendi ardor nobilitas sit Magistri*. Hæ duæ præliminares dissertationes, licet fortè prolixiores, moram non injiciunt; nam læctione illas delibasse sufficiet. Deinde subjicio disputationem de Philosophia in universum, ut juniores disputandi avidi aliquid utile habeant, circa quod primos illos igniculos statim exserere possint. Postèa verò Logicam aggredior; ac primum quidem præcepta à quaestionibus, quibus obrui magis quàm juvari possent, sejuncta proprio tractatu complector. Altero verò quaestiones, quæ in Scholis de rebus Logicis agitantur. Tum pergo ad Physicam, quæ Philosophiæ pars, cum res magis obvias sensibus contineat, primo post Logicam loco commodius explicatur. Deinde ad Moralem, quæ paulò à sensibus est remotior; Physicæ tamen conjuncta, cum de animi affectibus agat. Postremò Metaphysicam trado, quòd ea circa res sublimiores, & à sensu remotissimas versetur, quarum cognitio hominem, jam in aliis exercitatum, requirat; sitque omniu a scientiarum naturalium apex, & complementum.

Monitum erga novam Editionem.

NOVÆ huic hujus Operis editioni inserta accedunt rudimenta Chronologiæ, & Geographiæ, tali ratione præscripta, ut etiam ab Geometriæ ignaris possint intelligi. At fieri non potest, ut res hujusmodi ulla ratione percipiat, qui priores quatuor Arithmeticæ operationes, *additionem*, inquam, *subtractionem*, *multiplicationem*, & *divisionem* non calleat; quas proinde adolescentes maturè addiscant, necesse erit, siquidem adjectione hac proficere voluerint. Cæterum utriusque illius disciplinæ facultatem tanti fecit sapiens, ut gloriatus sit, Sapient. 8. 17. sqq. se inter cætera divino munere didicisse *dispositionem orbis terrarum*. . . . *initium*, & *consummationem*, & *medietatem temporum*: *vicissitudinum permutationes*, & *commutationes temporum*, *anni cursus*, &c. Adhibita autem hæc addendi diligentia, optamus, ut non sit inutilis. Fruere Lector, & vale.

DISSERTATIO PRIMA

PRÆLIMINARIS.

De Commendatione Philosophiæ.

ESI Philosophia in summo pretio apud cultiores populos semper fuerit, solumque Barbari eam neglexerint, quidam tamen rejiciendam putant: alii quidem ex zelo, qui non est secundum scientiam, quod putent illam non satis cum sanctitate sociari posse; quasi verò Deus, qui scientiarum Dominus est, servos eruditores dedignaretur. Alii verò, ex deceptione, rati Philosophiam esse simplicium decepticem, hæresum parentem, & nutricem, rixarum ministram, fumentes non causam pro causa, & vitia hominum re optimam abutentium Philosophiæ tribuentes; ut si quis velet abolere leges, & tribunalia, quòd illis sæpè mali, & astuti homines abutantur ad perniciem innocentium; vel eliminare Medicinam, quòd imperiti Medici sæpè mortem pro remedio propinent. Alii Philosophiam contemnunt, ut Christianis inutilem, quorum eruditionem Scripturæ Sacræ intelligentiâ, & peritiâ Historiæ Ecclesiasticæ, Conciliorum, & Sancto-

rum Patrum totam contineri putant; quibus sanè Verbum Domini jure aptari potest, *Hæc oportuit facere, & illa non omittere*, Matth. 23. Plura enim sunt in Script. Partibus, & Conciliis, quæ sine Philosophia vix intelligi possunt; ipsique Sancti Patres exemplo suo docuere, jungendam esse Philosophiam cum Sacris Litteris, ut patet ex eorum scriptis, & gestis. Alii demum malignè Philosophiam rejiciunt, ut, scilicet, rudibus hominibus facilius illudere possint; quo motivo Lutherus, & alii Hæretici scientias speculativas damnant; cum tamen ipsi ad fabricanda sua sophismata iis impiè abutantur. Eodem consilio Mahometes suis Sæctatoribus studia interdixit, ratus ineptissimam sectam armis felicius, quam rationibus promovendam fore, nec nisi apud ignaros valituram: *Nam omnis qui malè agit, odit lucem, ne arguantur opera ejus*, Joann. 3. Ante hos omnes impiissimus Julianus Christianos litteris incumbere prohibuit, ut destituta scientiis fides facilius extingueretur, ut notat S. Augustinus, libr. 18. de Civitate, cap. 52.

Contra hos omnes Philosophiam ut commendemus, hominem in triplici statu considerabimus: primò privatè, ut homo est: secundò politicè, ut est membrum Reipublicæ: tertio christianè, ut est fidelis. Atque omni in his omnibus statibus constitutio, quàm sit necessaria Philosophiæ peritia, singulis Paragraphis expendemus.

§. I.

Philosophia homini, ut homo est, ad ejus mentem perficiendam est necessaria.

Probatur primò authoritate S. Scripturæ, in quâ Sapientia regnis, sedibus, divitiis, & omnibus humanis bonis præfertur; non solum divina illa, quæ docet timorem Dei, & sanctitatem vitæ; sed etiam naturalis, quæ, Sap. 8. v. 8. *Scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorum, dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum*, ut dicitur Sapient. 7. v. 17. Idem perpetuò censuere viri sapientissimi. Socrates nullum malum agnovit præter ignorantiam; nullum bonum præter scientiam, virtutes enim scientias esse censebat. Plato Philosophiam *pulcherrimum Deorum munus* passim dicit. Undè in cognitione rerum præsentem hominis felicitatem plerique magni nominis viri reposuere: cui sententiæ alludens Virgilius, *Dulces, ait, ante omnia musas*: & Hesiodus: *Felix, qui potuit rerum cognoscere causas*. Quam veterum sententiam laudat S. Thomas 1. 2. q. 3. art. 6. si tamen intelligatur de beatitudine

imperfecta (nam perfectionem, & supernaturalem nobis Deus promittit, quæ consistit in ipsius visione, quæ est supereminens quædam Philosophia.) Quid autem tam necessarium homini, quam id, per quod fit felix, etiam imperfectâ, & naturali beatitudine? siquidem gratia non destruit naturam, sed ulterius provehit.

Probatur præterea conclusio variis rationibus: Primò: id, quod excolit mentem, est necessarium homini, ut homo est; siquidem per mentem homines sumus: At verò in excolenda mente omnis Philosophiæ cura versatur: Cum enim in mente duplex sit potentia, scilicet, intellectus, & voluntas; Philosophia speculativa perficit intellectum circa cognitionem veritatis; Moralis verò dirigit voluntatem circa actionem virtutis: Undè meritò à Cicerone vocatur; *Animi cultura, vivendi ars, animi medicina, omnium bene factorum, ditorumque mater*, &c.

Secundò: Philosophia fugat ab hominibus barbariem, eosque mitiores, & humaniores redit: Undè estudia præambula ad Philosophiam vocantur *Humanitates*; & homines, quibus Philosophiæ lumen non illuxit, degenerant in belluinos mores, ut patet de Americanis, & aliis barbaris nationibus.

Tertio: homo ad id genitus est, ut opera Dei, & ejus pulchritudinem in creaturis contempletur, quando in hac vita; quippè, ut ait Apostolus: *Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, Rom. 1. Sap. 13. *A magnitudine spectati, & creatura cognoscibiliter poterit Creator horum videri*: & Propheta: *Videbo*, inquit, *cælos opera digitorum*

tuorum, lunam, & stellas, quæ tu fundasti. Psalm. 8. v. 4. Atqui Philosophia nihil aliud est, quam contemplatio operum Dei: ergo est necessaria homini. Et idè Deus eam Adamo, ut necessarium ornamentum cum aliis dotibus infudit.

Quartò: necessarium est, ut Rex cognoscat regnum suum, civis suam patriam, paterfamilias sua prædia; sed homo est mundi Dominus; undè Scriptura ait: *Deum omnia subiecisse sub pedibus ejus.* Psalm. 8. v. 8. & Solem, Lunam, cæteraque astra esse creata in ipsius ministerium. Est etiam civis hujus vastissimæ patriæ: quamobrem Socrates rogatus cujus esset? scitè respondit: *Mundanus sum*: ergo necesse est, ut homo cognoscat ea, quæ sunt in mundo: In hoc autem occupatur Philosophia.

Quintò: idem probatur ex ingenti illa admiratione, & veneratione, quâ naturalitèr afficimur erga viros doctos, & sapientiâ præstantes. Sic Salomonem totus orbis admiratus est: & Regina Sabæ servos ejus beatos dixit, quod ejus sapientiâ fruerentur; imò ut refert Scriptura, 3. Reg. 10. *Universa terra desiderabat vultum Salomonis, ut audiret ejus sapientiam.* Sic Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, præ potentissimis Regibus honorem, & famam consecuti sunt: imò, quæ ad sapientes viros aliquatenus pertinere, in summo pretio habita sunt; adeò, ut lucerna fictilis Epitesti Philosophi, ut pretiosum monile, tribus drachmarum milibus empta feratur.

Sextò demum idem probatur ex naturali hominis desiderio, quod non fertur nisi ad ea, quæ conveniunt homini, ut homo est; sed na-

turalitèr omnis homo scire desiderat, idque tantò vehementius, quanto ingeniosior est, id est, quanto magis de homine participat: Imò scientiam cæteris rebus naturalitèr homo præponit, ita ut Alphonsus Aragonum Rex dixerit: *Hoc uno Regem pauperem fieri posse, si emi possit scientia*: & Robertus Rex Neapolitanorum: *Dulciores sibi litteras regno esse.* Ergo scientia rerum est necessaria homini, tanquam aliquid perficiens ejus naturam.

Dices: Eccles. 1. scientia dicitur. *Afflictio spiritus, & occupatio pessima*: & ibidem: *Qui addit scientiam, addit & laborem.* Undè Minerva scientiarum præses dicta est, quasi minuens nervos, & vigorem: Imò Jerem. 10. dicitur: *Stultus factus omnis homo à scientia*: ergo non est necessaria homini, sed noxia.

Respondeo ad primum locum, scientiam dici afflictionem spiritus ex objecti occasione, quia detegit misérias humanas, & vanitates rerum creaturarum. Undè hoc modo tertia, Beatitudo, scilicet, *Beati qui lugent* dicitur respondere dono scientiæ apud D. Thom. 2. 2. q. 9. art. 4. Cæterum contemplatio scientiæ in se est jucundissima, ut probat idem D. Th. 1. 2. q. 31. art. 5.

Ad secundum respondeo, considerationem rerum vocari *occupationem pessimam*, id est, *laboriosissimam, & difficilem*: Nam, licèt fructus scientiæ sint jucundissimi, attamen radices sunt amaræ: Et quod hic sensus sit Scripturæ, ex eo patet, quod dicitur, hanc occupationem, scilicèt, inquirendi res naturales, datam esse à Deo; non autem à Deo esset, si in se mala existeret.

Ad tertium locum respondeo, per scientiam augeri laborem occasionalitèr, ut mox explicuimus: Minerva verò ab Antiquis dicta est, quasi nervos, & robur minuens, quòd studium debilitet corpus: undè ut plurimum viri studiosi sunt debiles. Sed nullum est inconueniens, minuire vires corporis ad perficiendam mentem, quia corpus animæ seruire debet. Ad locum Jeremiæ, respondet S. Hieron. Prophetam loqui comparatiuè ad scientiam Dei, respectu cuius nostra scientia, quantumvis magna, reputatur quasi stultitia; quo sensu Isaias dixit, omnes gentes Deo comparatas reputari, quasi nihilum.

§. II.

Philosophia necessaria est homini, ut est Reipublicæ membrum, politica societate aliis hominibus conjunctum.

Homo tribus modis ad Rempublicam comparari potest. Primò generatim, ut pars ejus est: Secundo, ut ipsi præest, veluti Princeps, & Magistratus: Tertio, ut ei utilitèr inservit, per jurisprudentiam, medicinam, militiam, & alias artes, Philosophiam civi his omnibus modis spectato conducere, dicimus.

Et quidem primò, civibus omnibus generatim conducere Philosophiam, ex eo constat, quod ipsa sit omnium Rerumpublicarum rectè constitutarum parens, & conservatrix: Vetera enim monumenta evincunt, omnes à Philosophis esse formatas. Judæorum Rempublicam constituit Moyses, quem constat, fuisse insignem

Philosophum. Respublica Ægyptiorum præcipuum authorem agnoscebat Mercurium Trimegistum, id est, *ter magnum*, quòd esset simul Rex, Philosophus, & Sacerdos. Respublica Chaldæorum, & Persarum suas institutiones à Magis, id est, Philosophis, acceperat. Græci prius barbari, & sylvestres, in societatem vocati sunt per Orphæum antiquum Philosophum, qui idcirco dicitur feras amœnitate cantus demulsisse, & congregasse; id est, barbaros homines in unam Rempublicam suæ doctrinæ suavitate vocasse. Undè de illo ait Horatius lib. de Arte Poet. paulò ante finem:

Sylvestres homines sacer interpretæque Deorum

Cædibus, & vultu fædo deterruit Orphæus,

Diçlus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones.

Atheniensem Rempublicam fundavit Solon, unus ex septem primitibus Græciæ Philosophis. Lycurgus Lacedæmonum Rempublicam instituit. Roma sub Romulo agrestis pastorum congregatio solum fuit, & asylum latronum, ac sceleratorum, ex Tito Livio: sed à Numa Pompilio sapientissimo Philosopho justæ Reipublicæ formam accepit. Demum, omnium Rerumpublicarum origines volventi semper occurret aliquis Sapiens, & Philosophus, earum vel author, vel saltem reformator. Undè Socrates jure dixit: *Philosophi officium est, divina nosse, & humana regere.*

Probatur etiam Conclusio specialitèr quantum ad secundum, nempe, Philosophiam esse necessariam his, qui præsent Reipublicæ, ut sunt Principes, & Magistratus: Primò autho-

ritate Scripturæ, in qua Sapiencia dicit: *Per me Reges regnant.* Pr. 8. v. 15. & alibi: *Si delectamini in sedibus, & sceptris, diligite, ó Reges, Sapienciam,* Sap. 6. v. 22. Sapienciam illam, inquam, non solum, quæ consistit in timore Dei; sed etiam, ut postea subditur: *Quæ scit dispositionem orbis terrarum, & virtutem elementorum; initium, & consummationem, & medietatem temporum; vicissitudinum permutationes, & commutationes temporum; anni cursus, & dispositiones stellarum :: vim ventorum.* Sap. 7. v. 17. 18. & 19. & alia ejusmodi, de quibus agit Philosophia. Undè vetus effatum fuit: *Beatas fore Respublicas, in quibus, vel Philosophi regnarent, vel Reges philosopharentur.*

Secundò idem suadetur exemplis: Sic Salomon, ut benè regeret populum suum, à Deo petiit sapienciam, id est, naturalem Philosophiam; quam petitionem Deus ipse laudavit. Sic Philippus Macedo Alexandrum, ut regno dignum efficeret, Aristoteli Philosopho instruendum commisit; & ipse Philippus regnandi peritiã, in qua excelluit, sub Lyfide Philosopho didicit, dum obses Thebis moraretur. Sic demum optimi Principes, vel ipsi docti fuerunt, vel saltem doctorum consilio usi sunt: Undè apud Sinenses soli litterari Reipublicæ præfunt.

Tertiò, in confirmatur ipso nature exemplo, quæ ut notat D. Thom. Op. de Erud. princ. lib. 1. c. 2. caput cæteris membris præficiens, ipsum novem sensibus, quatuor, scilicet, internis, & quinque externis, instruxit: cum alia membra unico, scilicet, tactu, prædita sint; ut nos admoneat, eos, qui præfunt corpori politi-

co, debere præ aliis abundare sapiencia, & rerum cognitione: Imò, secundum naturæ ordinem corpora reguntur ab Intelligentiis, inter quas sublimiores sunt sapientiores.

Quarò demum idem ratione probatur: Nam sapientis est ordinare, & disponere; ordo enim est opus sapienciæ; sed ad Principes, & Magistratus spectat ordinare, & disponere de populis; ergo debent præ cæteris esse sapientes, & in cognitione rerum excellentes; imò, ipsa Politica, quæ est scientia regendi populos, Philosophiæ pars est cum aliis connexa. Adde tandem argumentum, quod ex Persis refert Plato: Politica regnorum est quædam imitatio politicæ mundi: Ergo, sicut nullus Pictor exactam imaginem formare potest, nisi respiciat ad ejus exemplar; ita quoque rectores Reipublicæ, ut eam optinè administrarent, debent inspicere ipsum totius politicæ exemplar, scilicet, ordinem rerum naturalium; quod fit per Philosophiam: Undè Minutius Felix in Octavio: *Non poterit, inquit, pulchrè gerere rem civilem, nisi cognoverit hanc communem omnium mundi civitatem.*

Probatur Conclusio quantum ad tertium, scilicet, Philosophiam esse necessariam his, qui inserviunt Reipublicæ, quod fit præcipuè per Jurisprudentiam, Medicinam, & Militiam. In primis de Medicina id certum est, cum subalternetur Philosophiæ naturali: undè, ut dici solet: *Ibi incipit Medicus, ubi desinit Physicus.* Et Arist. Philosophiam, ac Medicinam *Sorores* vocat, quòd sibi mutuam opem præstent: ergo sine Philosophiâ imperfecta est Medicina; ideòque magni Medici fuerunt simul

insignes Philosophi, ut patet de Galeno, Averroë, Avicena, & aliis: Undè, ut ait Galenus: *Si quis optimus Medicus est, idem erit Philosophus*. De Jurisprudèntia quoque idem constat, cum illa sit pars quædam Moralis Philosophiæ, à qua desumit sua principia, & argumenta, quibus leges defendit: Undè, & Alcidas apud Aristotelem vocat Philosophiam, *Propugnaculum, & munimen legum*: & Cic. 5. Tusc. eam vocat, *Inventricem legum, Magistrum morum, & disciplinæ; ducem vitæ, virtutis indagatricem, vitiorum expultricem*. Idem Lib. de claris Oratoribus refert, Scævola, & alios juris scientia eximios multum adjutos fuisse à Dialectica.

Quantum ad Artem Militarem, eam quoque egere ope Philosophiæ, Scriptura innuit, cum ait, in ipsis expeditionibus bellicis *Meliorè esse Sapientiam, quàm vires*. Sanè Militia est corpori politico, quod manus sunt corpori naturali: Philosophia verò est velut ejus oculus. Undè, sicut oculi sunt necessarij ad dirigendos manuum conatus, ita quoque Philosophia ad dirigendos impetus Militiæ. Idèoque scientia politica, quæ est pars Philosophiæ Moralis, imperat Arti Militari; cujus ductu destituta militaris fortitudo, perniciofa quædam feritas est; ut patet in barbaris illis nationibus, Hunnis, Vandalis, Gothis, & Alanis, quæ armis quidem validæ, sed scientiarum culturâ destitute, potiùs greges leonum, & luporum omnia vastantium fieri, quàm hominum exercitus. Hinc est, quod Antiqui finxerunt, Palladem scientiarum Præsidentem sub titulo *Bellonæ* curum Martis moderari, eamque casside, clypeo, & cuspide armarunt.

Quam etiam Macedones communi cum Hercule vocabulo, *Alcidem*, id est, *fortem, & pugnacem* nuncuparunt; ut docerent, litteras quoque armis necessarias esse. Demum idem ostenditur exemplo præcipuorum bellicorum, qui litteras quoque coluerunt. Sic Hercules Græcorum fortissimus in Philosophia excelluit; nam apud Atlantem Lybiæ Regem de astris, & sphæra cælesti philosophatus est: Undè fabula ortum habuit, eum de Atlantis humeris cælum suscepisse. Idem quoque, apud Chironem, herbarum vim, & naturalem Philosophiam didicisse fertur. Sic Achilles, ut armis aptior esset, sub Chirone Philosopho, & Phœnice scientias didicit. Sic Alexander, ante Aristotelis discipulus extitit, quam Orbis dominator. Sic pater ejus Philippus sub Lyfide Philosopho eruditus est. Sic Pyrrhus Epirotarum Rex Cinæ Philosophi consilio impensè adjurus est in bellicis expeditionibus. Sic Epaminondas, Alcibiades, Scipio, Julius Cæsar, & alii summi duces, non minus litteris, quam armis excelluerunt.

Circa alias Artes, ut Agriculturam, Nauticam, &c. brevitatis causa nihil dicimus: solum notasse sufficiat cum Cic. lib. de Orat. *Philosophiam Artium omnium parentem, ac procreatricem fuisse*: nam earum origo semper in aliquem Philosophum refunditur; illasque ex Physicis speculationibus non mediocriter adjuvari, experientia docet: Ergo ex his omnibus constat, Philosophiam esse homini, etiam politicè sumpto, & ut est pars Reipubl. necessariam; eamque esse Reipubl. genitricem, conservatricem, & adjutricem.

§. III.

*Philosophia necessaria est homini,
ut est fidelis, ad ipsius fidei,
ac religionis præsidium.*

Conclusio intelligenda est de fide considerata, non ex parte principii, scilicet, Dei, à quo infunditur; nam Deus potest infundere, & conservare fidem sine ope Philosophiæ; imò eam stabilivit, ipsâ Philosophiâ, & omni humanâ industria renitente, per viros ignaros, ut tantum opus soli Divinæ virtuti tribueretur; sed de fide sumpta ex parte subjecti, scilicet, hominis, qui debet ipsius conservationi, & propagationi cooperari etiam per media humana; ut sunt autoritas principum, severitas legum, vis armorum, & alia ejusmodi. Hoc modo dicimus; nihil magis necessarium esse fidei, quam Philosophiam.

Probatur in primis Conclusio auctoritate Scripturæ, quæ sæpè utitur naturalibus rationibus; ut D. Paulus probat existentiam Dei ex effectibus naturalibus, ex pluviis, ex ordine temporum fructiferorum, & aliis beneficiis naturalibus. Act. 14. & Act. 17. ejus præsentiam in omnibus ostendit ex ipsius operatione, eo quod in ipso vivimus, movemur, & sumus; & independentiam, eo quod omnia det omnibus. Idem patet in libro Job, omni humanæ Sapientiæ doctrina referto. In primis enim, ut notat Hieronymus ad Paulinum: *In eo Job omnes leges Dialecticæ, propositione, assumptione, conclusione determinat.* Deindè, physicam penè univer-

sam in medium adducit, ut Meteororum generationes, pliviæ, grandinis, gelu, nivis, tonitruum, fulguris, solis, astrorumque naturam, & conversiones; gemmarum, & mineralium formationes, animantium industrias, &c. Metaphysicæ quoque non rarò discutit agendo de Angelis, de Scientiis, de Divinis attributis, de Veritate, &c. Moralis verò nullibi copiosius traditur. Psalmorum liber Philosophicæ eruditione abundat. Psalm. 18. D. Thoma interprete, Meteorologiam, & fulminis formationem exprimit Propheta. Psalm. 103. mirè describit cæli, ac mundi dispositionem, montium, & vallium distinctionem, fontium origines, pluviarum utilitates, diei, noctisque discrimina, ætatis, & autumnus fecunditatem, hyemis sterilitatem, quando Deus vivificum siderum influxum subtrahens, folia, & fructus in pulverem, id est, materiam primam resolvit, veris calore blando iterum resuscitanda. Frequens quoque mentio fit in aliis Psalmis operum naturalium, ut originis ventorum, nivis, & grandinis formationis, subterraneanarum aquarum, quas Propheta *Dracones* vocat, & *abyssos* in thesauris Dei reconditas, &c. ut non sine causa dixerit Deo: *Delectasti me in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo*, Ps. 91. v. 5. Idem quoque ostendi posset in aliis Scripturæ libris, præcipuè, Moysis; non mysteriis tantum, sed etiam naturali eruditione referatissimis; quorum doctrinam idè Sancti Patres dividunt in Naturalem, Moralem, & Theologicam, ut Ambrosius, Psalm. 35. Basilius præfat. ad Proverbia: Hieronymus præfat. ad Ecclesiasten: Augustinus epist. ad

Volusian. Rupertus lib. de Operibus Spiritûs Sancti ostendit, omnes Artes liberales ex Scriptura Sacra erui posse.

Accedit Patrum autoritas, qui sæpè inculcant utilitatem Philosophiæ ad Sacras Litteras, & fidei defensionem, ut Clemens Alexand. lib. 1. Stro. ubi etiam id variis rationibus confirmat: & Augustinus libr. 3. contra Acad. cap. 28. *Eruditio, inquit, Artium liberalium, modesta, sana, atque succincta, & alacriores, & perseverantiores, & comptiores exhibet amatores amplectende veritatis, ut & ardentius appetant, & constantius insequantur, & inhaereant dulcius.* Undè 2. de Trinit. ait: *Non ero segnîs ad inquirendam scientiam Dei, sive per Scripturam, sive per creaturam:* Creaturæ enim, ut dicebat D. Antonius, sunt liber Dei; qui, ut doceret homines, duos edidit libros, unum per creationem, scilicet, mundum; & alterum per revelationem, scilicet, Scripturam Sacram. Divus etiam Gregorius Nazianz. orat. 20. impensè laudat Philosophiam; & reprehendit eos, qui pravo quodam iudicio illam, ut infidiosam, & periculosam, ac procul à Deo avertentem, aspernantur.

Probatur præterea exemplo Sacrorum Doctorum, qui penè omnes in scientiis naturalibus excelluerunt. In primis antiquos Patriarchas in naturalibus scientiis eruditissimos fuisse, certum est: Nam ab Abrahamo Egyptii Philosophiam didicisse feruntur. De Isaaco legitur in Genesi, eum sub vesperam egressum fuisse ad meditandum in agro, id est, ut aliqui interpretantur, ad contemplandos siderum cursus. Jacob verò di-

citur habitasse in tabernaculis; quæ, juxta Hebræos nihil aliud erant, quàm publica gymnasia: undè hunc locum vertit Onchelus: *Jacob erat vir integer, & minister domûs doctrine.* Job eximium sui sæculi Philosophum fuisse, constat, tum ex iis, quæ supra retulimus; tum, quia fertur, publicè scientias docuisse apud Themanetas: quod innuit Eliphaz dicens: *Ecce docuisti multos.* Job. 4. Moysen quoque in Philosophia insignem fuisse, testatur Scriptura: nam Act. 7. dicitur: *Eruditus omni sapientia Ægyptiorum.* Et Philo in ejus vita: *Moses, inquit, post comparatas domesticorum scientias, doctissimos è Grecia ingentibus præmiis advocatos magistros audivit.* Josue verò non minus Moysi sapientiæ, quam imperii hæres creditur. Davidem Philosophiæ peritum ostendimus ex ejus Psalmis, undè vocatur 2. Reg. 23. v. 8. *sapientissimus Princeps.* De Salomone res nota est. Daniel eruditus est in omni sapientiæ Chaldæorum: & reliqui Prophetæ, humanæ, divinæque sapientiæ Doctores apud Hebræos semper habiti sunt.

De Patribus Ecclesiæ, ut de Augustino, Hieronymo, Clemente Alexandrino, Basilio, Chrystostomo, Gregorio Nazianzeno, &c. idem ostendere in promptu esset, nisi ex eorum scriptis, quantum etiam in sapientia humana versati fuerint, satis innotesceret. Undè S. Hieron. in Ep. ad Magn. enumeratis pluribus Scripturæ Doctoribus, subjungit: *Quæ omnes in tantum Philosophorum doctrinis, atque sententiis suos resperserant libros, ut nescias, quid in eis primum mirari debeas, utrum eruditionem sæculi, vel scientiam Scripturarum.* Nec soli Patres sæculari eruditione usi sunt:

sed

sed etiam ipse Apostolus Paulus, qui ad Titum 1. utitur Epimenidis verficulo: *Cretenfes semper mendaces, male bestia*, &c. Et 1. Cor. 15. verbis Menandri: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala*: Et Act. 17. verbis Arati: *Ipfius*, scilicet Dei, & *genus sumus*. D. Paulum imitatur Concilium secundum Turonense, dum suam decisionem ex Senecæ sententia confirmat, can. 15.

Primo, quia per hoc facilius Infideles eruditi trahuntur ad fidem; ut patuit tempore Origenis; qui, cum doctissimus esset, infinitos Philosophos traxit ad fidem; sicut refert Baronius, tom. 2. Annalium: Unde sicut Paulus, ut omnes erudiret, Hebræis Hebræus, & omnibus omnia factus est; ita fidelis, ut eruditos pertrahat ad fidem, eruditus quoque esse debet.

Secundo: Sine Philosophia fallaciæ, & sophismata Hæreticorum detegi vix possunt: Ergo, cum frequentes sint disputationes Fidelium cum Hæreticis; necesse est, ut Doctor fidelis in subtilitatibus Philosophiæ versatus sit.

Tertio: quia sacra Doctrina jucundior est, quando humanam sapientiam exornatur. His tribus rationibus utitur Clemens Alexandrinus, lib. 1. Strom.

Quarto: Theologia ad fidei conservationem necessaria est, ut ostenditur 1. p. q. 1. art. 1. Sed Philosophia est dispositio necessaria ad Theologiam: ergo etiam ad fidem. Unde Prov. 6. de Sapientia divina dicitur: *Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem*; id est humanas scientias, quibus utitur, ut domina suis ancillis.

Quinto: idem suadet ex discrimine, quod est inter veram religionem, & sectas erroneas: Cum enim veritas veritatis amica sit, vera religio fovetur, & magis confirmatur ex cognitione veritatum naturalium; è contra verò errores deteguntur ex tali cognitione: & ideo in falsis religionibus, ignari quidem sunt pertinaciores; docti autem vix illis nisi specie tenus adherent; nam nulla falsa religio est, in qua plurima contra lumen naturale non tradantur, quorum falsitas detecta per Philosophiam reddit ejusmodi religiones contemptibiles. Unde Socrates Gentilium Deos deridebat; & hac de causa, tamquam contemptæ religionis reus ab Areopago ad circumdamnatus est. Platonis mens eadem fuit, quamvis metu mortis eam partiùs exprimeret, dicens lib. de Rep. his vanitatibus adherendum esse, non ut veris, sed ut patriæ consuetudinibus. Aristoteles, cum idem sentiret, spontanea fuga legum severitati se subtraxit. Cato deridens superstitiones veteris Romæ apud Cic. lib. de Div. *Se mirari*, ait, *quomodo Ministri harum vanitatum sibi obvii mutuum risum continerent*. Plinius Romana numina, & mysteria traducit, ut deliramenta, lib. 2. cap. 7. Magi Perfarum, cum Xerxes in Græciam transfretasset, Græcorum templa comburi jussurunt, quæ illusoriè vocabant *fictios divinitatis carceres*; cum Dei mens simplex, pura, & libera nullis locorum angustiis claudi possit. Sub Numâ Pompilio Romani nulla idola colebant; noverat enim per Philosophiam, Deum esse mentem inge-

nitam, oculis mortalium minimè subjectam, cui proindè simulacris representari non congruit. Averroes Arabs, Avicenna, & Algazel, in Philosophis eruditi, legem Mahometis despexerunt, ut ostendit Javellus secunda parte Philof. Christ. tract. 5. circa finem: & Aristoteli magis credebant, quam Mahometi, quamvis inter Mahometanos viventes, patrios ritus servarent. Apud Sinenses, ut refert P. Trigault. solus populus Idola colit; docti unum Deum Cœli, Terræque Dominum agnoscunt.

E contra verò Fides Catholica in viris doctissimis firmissima, ut patet de DD. August. Hieron. Thom. &c. Imò, illæ nationes diutiùs eam retinuerunt, in quibus litteræ magis vigent, ut Hispani, Itali, Galli, &c. Germani verò, ut notat Soto, ubi relicta scholastica sermonis, venustati se totos dedere, in infinitas errorum sectas prolapsi sunt; nec aliud nuperis Hæresibus, nisi ignorantia præteriti sæculi, januam aperuit: Undè non immeritò S. Augustinus supra citatus, ait: *Eruditio Artium, & clariores, & perseverantiores, & comptiores exhibet amatores amplectendæ veritatis.*

Sextò: ex ipsa hominis conditione idem suadetur; nam homo naturalitèr procedit à sensibilibus ad intelligibilia, à creaturis ad Creatorem, ut patet ex Apostolo: Cùm igitur gratia non destruat naturam, sed eam supponat, ita quoque lumen fidei non destruit lumen naturale Philosophiæ, sed magis ipsum supponit, ut præambulum, & dispositionem. Undè Clemens Alexand. vocat Philosophiam: *Catechismum*

ad fidem; & Theodoretus: *Traditionem disponentem ad suscipiendam doctrinam vitæ.*

Confirmatur magis hæc ratio: Sic enim se habet lumen fidei ad lumen naturale, sicut gratia ad naturam; sed ea, quæ perficiunt bonum naturæ, ut virtutes acquisitæ, & bona indoles, non destruant, sed adjuvant bonum gratiæ: ergo etiam Philosophia, quæ perficit lumen naturale rationis, juvat ad ipsam fidem. Et idè nationes magis eruditæ facilius suscipiunt fidem, eamque magis retinent, quàm nationes incultæ, & ignaræ; ut experientia compertum est in Sinensibus, & Japonibus eruditis; & Americanis stupidis.

Septimò, probatur ex usu Ecclesiæ, quæ doctrinam de existentia Dei, de ejus providentia, de ejus omnipotentia, de immortalitate animæ, de Angelis, de Virtutibus sectandis, de vitiis fugiendis, Philosophicis demonstrationibus probat; & præcipit Professoribus scientiarum, ut idem faciant. Imò mysteria convenientiùs ex Philosophiæ depromptis illustrat, & explicat; ut patet in Catechismo Tridentini, in libr. D. August. de Trinit. & aliis sacræ doctrinæ libris. Eadem Ecclesia, Universitates, veluti sacræ veritatis propugnacula, instituit; ut in eis humanæ, divinæque scientiæ studia vigerent: & D. Thomam miris encomiis prosequitur, eo quod Philosophiam cum fide conjunxerit: Novit enim prudens mater, fidem satellitio rationum stipatam, efficacius se hominum mentibus insinuare, altiùs inhærere, & fortiùs erroribus resistere.

Octavo demùm idem demonstratur ex officio Doctõris fidelis, à quo Scriptura tria exigit: Primò, ut sit paratus ad reddendum fidei suæ rationem omni petenti se, 1. Petr. 3. Secundò, ut potens sit exhortari in doctrina sana, ad Tit. 1. Tertiò, ut possit eos, qui contradicunt, arguere, ibid. Sed ad hæc præstanda necessaria est Philosophia: ergo Philosophia est necessaria homini fideli. Probatur minor: fit quidem quantum ad primum munus; nam tripliciter possumus reddere fidei rationem, scilicet, demonstrando ea, quæ sunt præambula ad fidem; ut existentiam, unitatem, & providentiam Dei: ostendendo ipsa Mystèria, ut Trinitatem, Incarnationem, & Redemptionem, non repugnare, sed magis esse conformia lumini naturali: solvendo argumenta, quæ fiunt contra possibilitatem horum Mysteriorum; sed hæc tria pertinent ad Philosophiam, quæ suppeditat rationes naturales, convenientias, & solutiones: ergo, &c. Quantum etiam ad secundum munus, scilicet, ad exhortandum, valet Philosophia: loquitur enim Apostolus de exhortatione doctrinali, quæ fit, non quidem per tropos Rhetoricos, expressiones patheticas, sicut Poetica, & Rhetorica; sed per vim rationum, & argumentationum, quibus veritas persuadetur: Ad Philosophiam verò pertinet, tradere modum ratiocinandi. Quantum demùm ad tertium munus, valet Philosophia, scilicet, ad arguendum adversarios fidei; quod fit, vel eos impugnando, vel sophismata eorum solvendo: Utrumque enim pertinet ad Philosophiam; & rationes, ut efficaciores sint, in

formam syllogisticam ordinare; & sophismatum versutias detegere. Unde S. Hieron. super Ezech. ait: *Quidquid in sæculo perverforum dogmatum est, quidquid ad terrenam sapientiam pertinet, & putatur esse robustum; hoc Dialectica arte subvertitur, & instar incendii in cineres, favillasque dissolvitur.* Quod S. viri dictum comprobatur experientia: nam Hæreticorum rationes sub verborum, & eloquentiæ fucò robustæ quidem, & ad persuadendum efficaces videntur: sed ad Philosophiæ formam reductæ vitro fragiliores, & paleis debiliores deprehenduntur: Tunc enim apparet defectus, qui sub verborum veste tegitur, dum inquit Augustinus, *quod ornate dicitur, verè dici putatur.* Inde ortum habuit capitale odium, quo Hæretici Scholasticam Theologiam persequuntur, & ex sacris Doctõribus præcipuè D. Thomam, qui doctrinam fidei artificio Philosophico ita disposuit, ut jam sit terribilis, ut acies castrorum ordinata. Undè sacrilega vox cujusdam hæretici: *Tolle Thomam, & dissipabo Ecclesiam.*

Objicies primò: Apostoli, primique fidei Prædicatores sine ulla Philosophia de Orbe, & de ipsis Philosophis gloriosè triumpharunt, omniaque fidelis Doctõris munia impleverunt: ergo Philosophia non est necessaria Doctõri fideli.

Secundò: D. Paulus ad Coloss. 2. admonet fideles, ut caveant à Philosophia, tamquam à seductrice: ergo non est utilis, sed noxia Christianis.

Tertiò: Sancti Patres frequentèr exagitant Philosophiam, ut simplicium deceptricem, fallaciarum arti-

ficem, hæresum nutricem, &c. ergo idem, quod suprâ.

Respondeo ad primum: Apostolos loco argumentorum ad convincendam humanam Philosophiam habuisse miracula; sicut & videmus inter Sanctos; eos quidem, qui scientiæ dono excelluerunt, rara fecisse miracula; ut patet de Augustino, Hieronymo, Gregorio Nazianzeno, &c. Illis enim ad propagandam fidem sufficiebat scientia infusa, & acquisita. E contra verò, qui non ita in scientia excelebant, habuere ad confirmandam fidem donum miraculorum. Conveniens autem fuit, ut notat D. Thomas opusc. 70. quæst. 2. art. 3. ut primitiva Apostolorum prædicatio esset in infirmitate, & simplicitate; ut conversio mundi soli divinæ virtuti tribueretur. Attamen postea sapientia humana, & secularis potentia, per paupertatem Christi, & stultitiam Crucis domitæ, ac depuratæ, fidei victrici utilissimè modo inserviunt; sicut in bello, qui priùs erant inimici, postea victi fiunt utiles servi, & arma hostibus erepta sunt victoribus utilia: Cujus etiam rei figura fuit, cum David Giganti Goliath simplicibus armis, id est, funda, & lapidibus prostrato, proprium gladium eripuit, quo caput ei detruncaret, & prælia Domini præliaretur. Addi potest etiam, Apostolis collatum fuisse divinius de scientiis humanis, quantum exigebat prædicationis ministerium: *Quid enim aliis exercitatio tribuere solet, hoc illis Spiritus Sanctus suggererat*, ut inquit S. Hieronymus ad Paul.

Ad secundum respondeo: D. Paulum loqui non de quacumque, sed,

ut ipse se explicat, de inani Philosophia, id est, quæ erroribus fidei contrariis corrupta erat; qualis fuit Epicureorum, Cynicorum, &c. Et tamen isti errores non erant aliquid pertinens ad Philosophiam, sed quidam abusus Philosophiæ procedens ex defectu rationis, ut ait D. Thomas loco citato.

Respondeo ad tertium: Quòd Philosophia considerari potest in triplici statu: Primò, ut inimica fidei: Secundò, ut præsumptuosa mysteriorum fidei arbitra: Tertio, ut humiliter captivata in obsequium fidei. Primum statum habuit olim in Philosophis Gentilibus, qui abutebantur rationibus Philosophicis ad impugnantiam fidem. Secundum statum habet in quibusdam hæreticis, qui volunt metiri per rationem ea, quæ sunt fidei. Tertium verò statum habet in Doctoribus Catholicis; qui utuntur Philosophia, non ut arbitra, sed ut pedissequa fidei. Quidquid ergo invenitur in Patribus contra Philosophiam, procedit de illa sumpta, vel ut erat in Gentilibus Philosophis oppugnatrix fidei, vel ut in hæreticis est fabricatrix fallaciarum, & superba mysteriorum arbitra. Cæterum, ut in Catholicis Doctoribus humiliter captivatur in obsequium fidei, Patres eam laudant, ut patet ex dictis; solum hæretici eam timent, & vituperant, sicut lupi canes. Per quod etiam refutantur calumniam Janfenii, quas, quo animo, ipse viderit, accumulatur contra Philosophiam, & Doctores Scholasticos, tom. 2. lib. Proœm. Non enim Philosophia peperit hæreses, nec astutias illas, quibus præcepta Dei eluduntur; sed humana superbia, vel

ma-

malitia abutens Philosophia. Quid autem tam sanctum, & utile, quo malitia hominis non possit abuti? Hæretici abutuntur Sacris Scripturis, & tamen sanctissimæ sunt. Illæ autem strigosæ, spinosæ, inanes, & minimè necessariæ quæstiones, quas ipse dicit, Philosophiam invenisse in doctrinam fidei, sunt veluti luxuriantes hujus utilissimæ arboris ra-

mi; qui, si minùs fructuosi deprehendantur, sapientèr reseccandi sunt; ipsa tamen arbor servanda, & non proptereâ eradicanda. Cæterùm, quantum expediat in discutienda fidei doctrina sapientiam scholasticam adhibere, ipse Jansenius magnum omnibus documentum est; qui à via Scholasticorum recedendo, in quanta præcipitia corruerit, quis non videt?

DISSERTATIO II.

PRÆLIMINARIS.

De Commendatione Doctrinæ S. Thomæ.

Thomini necessaria est Philosophia; ita quoque Philosophiæ studio necessario est, inter tot sectas unicum Magistrum deligere, cujus doctrinam in turbulento variorum opinionum mari pro nautico fidere prospiciat; cujusque principia, veluti unum, idemque filum constantèr teneat, ut se à difficultatum labyrintho, faciliùs possit expedire. Ut enim navis in mari, si variis, & inter se pugnantibus ventis se permittat, non progreditur, sed periclitatur: Ut stomachum cibi contrarii non adjuvant, sed gravant: Ut canis plures insequens lepores, nullum assequitur; ita quoque ingenium principiorum

diversorum mixturâ non instruitur, sed potiùs confunditur, & obruitur; dumque pluribus Magistris, adhæret, ad nullius doctrinam perfectè attingit: *Cor enim ingrediens duas vias, non habebit successus*, Eccli. 3. Undè Seneca studiosum monet, ut: *Si quò destinaverit, pervenire velit, unam viam sequatur; non per multa vagetur; non enim ire istud est, sed errare.* Hinc est, quod perpetuus omnium nationum usus fuit, non in aliis modò, sed etiam in scientiis certos Duces, ac Principes habere; consentitque divinæ providentiæ ordo, quæ multitudinem hominum per unum perficere, ac ipsi sua dona communicare, consuevit. Ne igitur ab hoc ordine in communicanda hominibus scientia Deus recederet, providit, ut, sicut à Sole astrorum multitudo, lu-

lumen mutuatur; ita quoque scientiæ cujuslibet splendores ab uno Magistro, quantum fieri potuit, hominum multitudo reciperet. Hinc quoties placuit Deo, scientias, vel incuriâ hominum, vel incuriâ temporum extinctas reparare, semper suscitavit unum primum Ducem, & Antesignanum, quem cæteri sequerentur. Hebræis post Patriarchas dedit Moysen; non legis tantum, sed naturalis quoque eruditionis Doctorem: Ægyptiis Mercurium Trimegistum: Italis Pythagoram: Græcis, primò quidem septem Sapientes; postmodum in Moralibus Socratem, in naturali Theologia Platonem, in Philosophia Aristotelem, in Medicina Hippocratem, in Geometria Euclidem, in Eloquentia Demosthenem, in Poetica antiquum Homerum: Et, quod circa hos populos factum videmus, de aliis quoque nobis ignotis, ut de Phœnicibus, Indis, Arabibus, & aliis, eo justius præsumimus, quod nuper relatum est, & apud Sinenses idem fuisse servatum; nam in Philosophia Morali, quam præ cæteris colunt, unum magistrum agnoscunt, nomine *confuzium*, nec Pythagora, nec Socrate inferiorem; quem ut Ducem, à bis mille annis constantissimè observant. Adeò, & utilitas suadet, & omnium nationum usus admonet, & ipsæ Divinæ Providentiæ ordo prope modum jubet, ut hominum multitudo, si erudiri velit, in unius magistri doctrinam conspiret. Cum igitur Christiani, non rationis solum, sed etiam fidei lumine illustrati, humanas, divinasque scientias præ omnibus populis, qui unquam fuere, feliciter colant; de-

buit quoque providentia ipsius suum ducem, ac magistrum providere; qui rationis, ac fidei utilissimum commercium consummans, Scholasticæ Sapientiæ, quæ ex hac conjunctione nata est, parens, ac princeps ab omnibus haberetur; cuiusque Doctrina non modò præ cæteris collenda esset, sed etiam pro Scholasticæ Sapientiæ regula assumenda. Sed operæ pretium est, investigare inter Catholicos Doctores, quis à Deo ad tantum munus erectus fuisse censendus sit, & à nobis hunc honorem promereatur? Quamquam & hoc tam facile est, discernere, quàm Solem inter alia sidera demonstrare. Quem enim latet, S. Thomam inter cæteros scholasticæ Sapientiæ magistros tantum eminere, *quantum lenta solent inter viburna cupressi?* Sed age, paulò accuratius momentis efficacibus id stabiliamus, quò Doctrinæ Thomisticæ candidati ad ejus studium sint alacriores.

S. I.

Commendatur D. Thomæ doctrina ex Oraculo Christi, Elogiis Pontificum, Conciliorum exemplo, & Ecclesiæ Oratione.

DOctrinam Thomisticam egregiè commendat in primis divinum illud Oraculum, quo nec expressius dari, nec illustrius optari potuit ad probandum, D. Thomam ex omni carne electum fuisse, ut in utraque sapientia fideles erudiret. Cum enim S. Doctor morti proximus ultimum Opus, scilicet, Summam

nam Theologicam perficeret; anxius, ne in illa, & tot libris, quos in vitâ decursu scripserat, aliquid sibi humanitûs contigisset; cum lacrymis, & gemitibus, ut solebat, Dominum consuluit, à cujus in cruce pendentis imagine lætissimum hoc responsum accepit: BENE SCRIPSISTI DE ME, THOMA; QUAM ERGO RECIPIES PRO TUO LABORE MERCEDEM? Scilicet, ut Reges decretis, quæ in Regno servari volunt, robur, & auctoritatem propria subscriptione conferunt; ita Divinus ille Magister servi sui doctrinam, ut ardentius ab omnibus observaretur, tam illustri oraculo voluit comprobare. Quem enim alium magistrum quaerimus, nisi eum, qui, cum benè scripserit de Christo, in quo Deus omnia recapitulavit, ut dicit Apostolus ad Ephes. 1. juxta Græcum, simul de omnibus aliis benè scripserit, testimonium habeat?

Hoc Christi oraculum referunt antiquissimi Scriptores, & inter alios Bernardus Guidonis Episcopus Lodovensis, Div. Thomæ propè contemporaneus, in quarta parte Speculi Sanctoralis, cujus antiquissimus Codex servatur in Bibliotheca nostri Conventus Avenionensis, inter alios, quos Joannes XXII. huic Conventui dono concessit. Comprobavit etiam Ecclesiæ auctoritas, largiendo Indulgentias Sacello Conventus Neapolitani, in quo tunc Divus Thomas orabat; & ejusmodi historia, non modò in Sacris Officiis, sed etiam in Pontificum decretis sæpius celebratur; ita ut, non tam narrantium fide, ac traditionis antiquitate, quàm totius Ecclesiæ accepta-

tione, & approbatione jam confiteret. Confirmavit demum eventus ipse, dum Div. Thomæ doctrina Christi oraculo illustrata, tanto totius Orbis consensu excepta est, ut omnes fateri cogantur, quia *digitus Dei est hic.*

Christi testimonio innumeras adjecit Ecclesia approbationes, veluti diffusiores hujus Oraculi explanationes. Cum enim cæteros Doctores Scholasticos in suo sensu abundare permittat, solius Div. Thom. Doctrinam profusè commendat; non modò, ut ab omni erroris suspitione liberam, sed etiam ut veridicam; imò, ut certissimam ad veritatem viam; à qua qui impugnando declinat, de veritate suspectus est; qui verò eam tenet, de veritate securus. Eandem asserit, esse clypeum impenetrabilem, quo Deus Ecclesiam munivit, ut feliciter hæresum tela elideret. Jubet, illam nos sectari, & totis viribus ampliari: & demùm pronuntiat, eam esse inconcussam, tutissimam, imò, laudem omnem supergressam. Primum sic asserit Clemens VIII. ad Neapolitanos: *Doctrinae D. Thomæ testis est ingens librorum numerus, quos ille brevissimo tempore in omni fere disciplinarum genere, singulari ordine, ac mira perspicuitate, sine ullo profluo errore conscripsit; in quibus conscribendis interdum sanctos Apostolos Petrum, & Paulum colloquentes, locosque illi quosdam Dei jussu enarrantes, habuit: & quos deinde conscriptos expressâ Domini voce comprobatos audivit.* Secundum habetur ex Innocentio VI. Lemovicensi: *D. Thomæ, inquit, doctrina præ cæteris, excepta canonica, habet proprietatem verborum, modum dicen-*

dorum, veritatem sententiarum; ita ut numquam, qui eam tenuit, invenitur à veritatis tramite deviasse; & qui eam impugnaverit, semper fuerit de veritate suspectus. Quod elogium comprobatur experientia, qua videmus, D. Thom. impugnatores labi in plures opiniones reprobatae in speculativis, & perniciosissimas in Moralibus. Tertium dicit Paulus V. vocans D. Thomam *splendidissimum Catholice Fidei Athletam, cujus scriptorum clypeo Militans Ecclesia hæreticorum tela feliciter elidit.* Quartum est Urbani V. Tolosanam Academiam his verbis alloquentis: *Volumus, & tenore præsentium vobis injungimus, ut D. Thomæ Doctrinam, tamquam veridicam, & Catholicam sectemini; eamque studeatis totis viribus ampliare.* Quintum demùm est Alexandri VII. ad Lovanienfes, asserentis DD. Augustini, & Thomæ dogmata *inconcussa, iustissimaque; quorum sanctissimorum virorum penes Catholicos univèrsos ingentia, & omnem laudem supergressa nomina, novi præconii commendatione planè non egent.*

Nec solum Ecclesia tot elogiis, sed suo quoque exemplo ad sequendum Angelicum Doctorem urgentissimè nos excitat; dum eum, ut proprium sapientiæ scholasticæ Magistrum agnoscit. Quod patet primò, quia illum quatuor primæ classis Doctoribus annumeravit; ut, quemadmodum illos in exponendis Sacris Scripturis, & positiva, ut vocant, Theologia, Magistros habet; ita quoque Theologiæ methodicæ, seu Scholasticæ Principem, ac Magistrum D. Thomam agnosceret. Secundò, ex ipso sacrorum Conciliorum usu, quæ plura Decreta ex D. Thomæ scip-

tis deprompsere, ut ostendit Grayna lib. 2. cap. 5. sui Cherubim paradysi; eumque unicum ex Scholasticis in definiendis rebus fidei adhibere solent: quod præcipuè in Conc. Trid. apparuit; cujus Patres Scripturæ Sacræ, quæ de more in publicis Conciliorum sessionibus afferri solet, ut in promptu sit ad consulendum, unicam D. Thomæ Summam adjici voluerunt, tamquam luculentissimam omnium Patrum Epitomen, & Scripturæ Sacræ interpretem; imò, ut patet ex Oratore Concilii, ad Div. Thomam, ut ad Lydium lapidem, si quid ambiguitatis, aut controversiæ fuisset exortum, communibus votis referendum, existimabant. Undè meritò Baronius: *Vix quisquam enarrare posset, quot vir sanctissimus, atque eruditissimus, Theologorum præconiis celebretur; quantumque illius illibate Doctrinæ à Sanctis Patribus in Sacrosancto Oecumenico Concilio Tridentino confidentibus fuerit acclamatum.* Tertio tandem, idem efficaciter comprobatur ex oratione, quam tota Ecclesia in ejus festo ad Deum ita fundit: *Deus, qui Ecclesiam tuam B. Thomæ Confessoris tui mira eruditione clarificas, & sancta operatione secundas; da nobis, & quæ docuit intellectu conspicere, & quæ egit, imitatione complere.* Quibus sanè verbis S. Thomam, ut proprium in suo genere, id est, in Scholastica Theologia Magistrum agnoscit; cujus doctrina, ut universi fideles altius imbuantur, à Deo fufis precibus ardentè deposcit.

§. II.

Commendatur Doctrina D. Thomæ autoritate, & exemplo Universitatum, Ordinum Religiosorum, & Primatum Theologorum.

SI Præcepta Sapientum, ut quasdam vitæ leges existimamus, ut inquit Quintilianus, magnum sanè pondus ex sapientissimorum cœtuum statutus nostræ conclusioni accedet. Cæteris præeat Universitas Parisiensis tanti filii digna mater: Cùm decreto suo quosdam articulos confixisset; fuere, qui illud censerent, ad S. Thomæ doctrinam pertinere: Eam suspensionem publico decreto ann. 1325. die Jovis ante cineres promulgato purgavit, in quo S. Doctorem miris extollit encomiis, eum vocans, *Universalis Ecclesiæ lumen præfulgidum, fontem Doctorum, candelabrum insigne, & lucens, per quod omnes, qui vias vitæ, & scholas sanæ doctrine ingrediuntur, lumen vident; cujus doctrinâ toto Orbe commendabili fulget Ecclesiâ, ut Sole, Luna, &c.* Quibus Elogiis prærogativa Doctoris communis luculentissimè exprimitur. Urbanus V. Academix Tolosanæ præcipit, ut ejus doctrinam sectari, ac totis viribus ampliare, contendat. Universitas Salmanticensis in Hispania florentissima etiam jurat in verba D. Thomæ, & D. Augustini. Lovaniensis ejus Doctrinam, non modo pro aris, & focis defendit: sed etiam statuit, D. Thomæ prolatum nomen nudato, pronoque capite venerari. Duacensis, & Patavina ipsum,

Tom. I.

ut Doctorem suum, ac Patronum, agnoscunt. Avenionensis Scholam frequentissimam, curis, & munificentia Illustrissimi Archi-Præsulis Dominici de Marinis, Viri de pietate, ac literis optimè meriti, erectam, & dotatam habet; in qua utraque sancti Doctoris Sapientia, id est, Theologia, & Philosophia docetur. Demum, omnes Academix D. Thomam, ut Theologorum omnium principem, ac parentem venerantur; nullaque specialem Magistrum eligit, quæ D. Thomæ hunc honorem non deferat. Ex Ordine Religiosis, in primis FF. Prædicatores, Carmelitas Discalceatos, & Alumnos D. Francisci de Paula, nomine quidem Minimos, pietate verò, & Thomistica Doctrinæ zelo maximos, in verba D. Thomæ jurare, omnibus compertum est. Qui sub Augustini regula Deo inseruiunt, quo ardore sancti Patris Augustini doctrinam colunt, eodem Div. Thomæ fidelissimo ejus affectu adhærent; inter quos Congregationes Lateranensis, & Gallicana Canonorum Regularium, etiam speciale Decreto, Div. Thomæ doctrinæ addictæ sunt. Augustiniani, dum Ægydium Romanum D. Thomæ discipulum, & defensorem elegerunt in Ducem, ac Magistrum, eodem voto D. Thomam, ut Protomagistrum suum agnoverunt. Ex Ordine D. Benedicti, Cassinensis Congregatio D. Thomam quondam alumnus suum, in Philosophia, & Theologia speciali statuto Magistrum agnoscit: quod, & in aliis ejusdem Sacri Ordinis Congregationibus à Lectoribus communiter observari, cernimus, ipsâ executione statutum præoccupante. Regalis Ordo Redemptio-

C

tio.

tionis Captivorum in virtute obedientiae suis praecipit, ut Doctorem Angelicum sequantur, cum Commentariis Zumel, egregii D. Thomae interpretis. Ex Ordine Sancti Francisci plures ex RR. Patribus Capucinis, & Tertiariis, D. Thomae vestigia tenere profitentur; ipsique Minores, licet Scoti placita defendant, modestissimo tamen Decreto statuerunt, ut reverentia Doctoris Angelici doctrinae exhiberetur. Societas Jesu in Constitutionibus D. Thomam sequi, statuit: & in quinta Congregatione suis praecipit, ut eum omnino, tanquam proprium Doctorem, habeant, & sequi teneantur. Congregationes Barnabitarum, & Oratorii Jesu specialibus statutis idem decrevere; pluresque alii ordines adduci possent, si eorum Decreta satis comperta haberemus.

Theologorum primae notae, qui D. Thomae, ut Magistro, adherent, catalogus integrum volumen impleret. Annotasse sufficiat, ut, quemadmodum ante D. Thomam liber sententiarum Petri Lombardi pro Theologico textu habebatur, in quo exponendo Theologorum omnium libri occupabantur; ita quoque nunc D. Thomae Summae Theologicae honor ille delatus est; eam enim, veluti totius eruditionis Theologicae inexhaustum fontem, Scripturae, Traditionis, Conciliorum, Patrum, totiusque Sacrae Doctrinae absolutissimam Epitomen, Theologicarum disputationum fundatissimam basim, & regulam emendatissimam; omnes suis commentariis explicandam suscipiunt; ita ut tot sint illius illustratissima encomia, quot extant Theologorum volumina. Possevinus,

& alii, supra septingentos D. Thomae Commentatores recensent, quibus nunc innumeri alii adjecti sunt, & continuo adjiciuntur; ita ut merito illud Joann. 12. ipsi attribui possit: *Ecce mundus totus post eum abiit*. Ingens sane, ac supra quam quod dici potest, admiranda Div. Thomae gloria, tantum decus, tam longa possessione firmatum à Magistro Sententiarum ad se transfuisse; sicque tot habere suae doctrinae discipulos, quot facultas Theologica numerat Magistros.

§. III.

Commendatur Doctrina D. Thomae variis Rationibus.

PRIMA ratio peti potest, ex origine Doctrinae D. Thomae: Illa doctrina, & praestantissima, & hominibus erudiendis aptissima, & ceteris praeferranda est, quam constat, esse caelitus traditam, ac divinitus infusam; sed constat, D. Thom. doctrinam esse talem: ergo. Major patet; nam ut dicitur Jacob. 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminum*: Et veritas non tam filia temporis est, ut eam vocat Horatius, quam Dei, & coeli: ideoque ea doctrina maximè verax est, quae de caelo venit, & à Deo traditur: Undè antiqui populorum Magistri, ut sibi fidem conciliarent, fingebant, se à Diis edoctos; proindeque dignos, qui homines erudirent: Sic Pythagoras fingebat, se Deorum concilio interfuisse, ibique sua dogmata hausisse: Numa Pompilius fabulabatur, se à Dea Egeria instrui: Soerates

tes pro Pædagogo Genium familiarem habere, gloriabatur: Lycurgus suas leges, non tam hominis, quam Dei inventum esse, jactabat: adeo in omnium animis fixum, & ratum est, illum, & veracem, & cæterorum Magistrum esse debere, qui Dei prius extitit Discipulus, ac Theodidactus. Minor vero probatur: Tum auctoritate Pontificum: Joannes XXII. in Bulla Can. D. Thomæ de libris ejus, inquit: *Eos non absque speciali infusione percipit.* Unde fertur dixisse, D. Thomam tot miracula fecisse, quot Articulos scripsit; quia omnes resolvit lumine plusquam humano. Et Clemens VIII. vocat D. Thomæ Eloquium divinum, & cælestem Doctrinam, ac miraculis illustrem; refertque, S. Doctorem in difficultatibus resolvendis habuisse DD. Apostolos Petrum, & Paulum interpretes. Tum etiam, ex probatissima ejus gestorum historia, quæ refert, sanctum Virum ad orationem, ut ad Oraculum, confugere solitum, in qua de omnibus erudiebatur; ipsumque cum Sanctis, & Angelis familiariter fuisse collocutum, in frequentissimas extases raptum, dum contemplationi etiam rerum scholasticarum mentem applicaret; quod de nullo alio Sancto fegimus: ut scilicet, quemadmodum alii Sancti mysticas, & propheticas illustrationes in raptibus hauriebant; ita quoque divinus ille Vir scientiarum lumina in illis susciperet. Tum demum, ex ipsa Viri sanctissimi confessione, qui fratri Reginaldo socio suo dicere solebat: *Se scientiam suam, non tam humano studio, & naturali ingenio, quam orationis suffragio, divinitus impetrasse.* Ex si dicas, quosdam alios habuisse scientias

etiam divinitus infusas: respondeo, in primis id vix de ullo alio ita certo constare, ac de D. Thomæ: deinde, alii quidem leguntur divinitus habuisse lumen infusum, quò facilius scientias addicerent; sed unius D. Thomæ privilegium fuit, etiam de Quæstionibus in particulari divinitus instrui, vel per extaticos raptus, vel per cælitum colloquia, vel per orationem; à qua surgens, inquit Bernardus Guidonis, *inveniebatur apertum, quod prius erat occultum; sic habens in promptu, quod dicitaret, quasi in libro aliquo didicisset.*

Probatur secundo ex præstantia Auctoris hujus doctrinæ, D. Thomæ, scilicet, in quo Natura, Gratia, & Studium conspiraverant, ut eum totius Orbis Magisterio dignum efficerent. Natura quidem, à qua sortitus erat animam bonam, & maximarum rerum capacem; memoriam usque ad prodigium felicem, ad omnia facile addiscenda, perpetuo retinenda, & tanto cum ordine reddenda, ut sæpe quatuor Amanuensibus res diversissimas simul dictaret: ingenium ad comprehendendum vastissimum, ad penetrandum subtilissimum, ad altiora contemplanda sublimissimum, & facillimum ad omnia clare explicanda, & in omnem faciem versanda. Gratia quoque dona cum profusione accesserant; humilitas profundissima, quæ sapientiæ basis est: munditia cordis, & corporis plusquam humana; cui Dei visio, & veritatis cognitio promittitur; oratio ita efficax, ut omnia impetraret; sanctitas tanta, ut cæciles quasi familiares Magistros haberet; contemplatio adeo expedita;

ut raptus, & extases ad nutum haberet: ardentissima cognoscendæ veritatis sitis; ob quam, eum veluti Danielem, *Virum desideriorum*, Bernardus Guidonis vocat: lumen intellectus, scientiæ, & sapientiæ supra hominis mortalis conditionem clarissimum. Ad tantas naturæ, & gratiæ dotes adjecit quoque sanctus Doctor impigerrimum studium; cum enim ad Doctoris munus se divinitus destinatum sciret, ut ipse fateatur in Procem. Summæ cont. Gent. scientiis totum animum applicuit; nullis vigiliis, aut laboribus pepercit; Beatum Albertum, omnium penè mortalium, nisi hanc laudem ipse discipulus præripuisset, eruditissimum, avidissimè audit; libros omnes ad eò feliciter evolvit, ut Vir modestissimus in familiari colloquio studentibus dixerit: *Se nullum legisse, quem divino adjutus Spiritu non intellexisset.*

Ad cumulum demùm votorum, & maximum D. Thomæ discipulorum solatium accedit, ut in eò, non modò absolutissimum Magistrum habeant, qualem nulla ætas aut tulit, aut feret; sed etiam efficacissimum intercessorem; qui, dum doctrinam in libris suis proponit, intelligentiæ quoque lumen efficacibus meritis possit impetrare; ita ut Thomistica doctrinæ quodammodo attribui præ aliis possit, quod legi gratiæ supra legem scriptam tribuitur; eam, scilicet, non modò nuda dogmata tradere, sed etiam conformem ipsi spiritum interiùs subministrare.

Probatur tertio, ex scopo, quem sibi sanctus Doctor in condenda sua doctrina proposuit: Cum enim ceteræ Sectæ nasci soleant, vel ex qua-

dam contradicendi, & aliena subvertendi prurigine; vel ex zelo defendendi ea, quæ à domesticis male excogitata, à cæteris reproban- tur; unicam veritatem sibi pro doctrinæ scopo D. Thomas constituit: Undè nullum alicujus momenti Doctorum acerbè carpit; nulli contradicere gestit; omnes, quantum fieri potest, benignè exponit; tritam ab antiquis viam sequitur; nova quidem excogitat; non tamen ad vetera destruenda, sed illustranda; & cum scientiæ naturales sint sacræ Doctrinæ ancillæ, id unum impensè curat, ut scientiarum lumen fidei doctrinæ inserviat; ad quam illustrandam, & declaranda divina Mysteria, mirabiles convenientias ex rebus naturalibus excogitavit: & in omnibus rationem fidei ita accommodavit; ut in confesso sit apud omnes, illius Doctrinam explicandis fidei mysteriis omnino aptissimam esse; ideòque & verissimam; siquidem, ut apertum rectitudinis indicium est, rectis concordare; ita quoque infallibile veritatis testimonium est in principiis, & conclusionibus naturalium scientiarum, cum veritatibus fidei concordare: Nam veritas veritati concors, & amica est; falsitas vero prorsus repugnat.

Probatur quartò ex dotibus, quas habere debet optima doctrina: quarum præcipuæ sunt, ut sit pura ab erroribus; solida in dogmatibus; sublimis in principiis; uniformis in conclusionibus; completa in tractatibus; sancta in moralibus; facilis addiscentibus: Porrò hæc omnia cumulatissimè complectitur Doctrina Thomistica. In primis enim, eam esse ab omni errore puram, non modò

Pontifices declarant, sed usus quoque comprobavit; nam à tot sæculis, à tot Æmulis, usque ad ultimos apices versata, cribrata, & ventilata, suâ sinceritate, ac puritate omnem, & amicorum fidem vicit, & adversariorum invidiam. Solidam in dogmatibus esse, publica vox proclamatur, & experientia confirmat; nam adversariorum impugnationibus, ut Hercules Junonis odiis, melior effecta; quantò acrius impetitur, tantò firmius stabilitur; & veluti solidum marmor, dum feritur, politur; undè in proloquio abiit, eam propè plus hostibus debere, quàm amicis; ab istorum enim admiratione honorem, sed ab illorum impugnatione soliditatis suæ notitiam, & claritatem, accepit.

Sublimitatem principiorum ejus satis indicat, tum Angelicus titulus, quo donata est; eò quòd inter humanas doctrinas tantum emineat, quantum supra homines Angeli. Tum Angelicus modus procedendi D. Thomæ; qui quantum rei conditio patitur, cuncta resolvit ad prima, & altissima principia.

Uniformitas quoque, ac mirabilis conclusionum omnium inter se consensus in illa relucet; nam veluti in corpore animalis unum membrum aliud non impugnat, sed juvat; ita quoque omnia hujus Doctoris dogmata sic inter se coherent, & concatenantur; ut unum aliud confirmet, nec ab eo divelli possit; & philosophica Theologicis viam parent; rursusque theologica philosophicis novum robur, lumen, ac perfectionem adjiciunt.

Completissima quoque est D. Thomæ doctrina; cum ipse de omnibus,

quæ tum Philosophum, tum Theologum credere possunt, non minùs copiosè, quàm egregiè tractaverit; ita ut ei meritò tribui possit illud D. Gregorii Nazianzeni de Basilio Magno elogium: *Unus omnium loco studiosi ad eruditionem comparandam sufficit.*

Sanctitate etiam præcellit; cum, & altissimè de Deo, & humillimè de creaturis sentire doceat; salutiferaque viam, nec periculosa indulgentiâ dilatans, nec nimiâ severitate coarctans, ita mores informat; ut omnes ejus opiniones, non modò probabiles, sed etiam tutissimas nuperum S. Pontificis Oraculum pronuntiaverit.

Sed demum, ne quid ad laudis eulmen desit, D. Thomæ doctrina, etsi sublimis, ac profunda sit, attamen facilis est; ita ut illi accommodari possit, quod de Sacra Scriptura Gregorius dicit: *Eam esse fluvium altum, & planum; in quo, & agnus ambulet, & elephas nalet.* Hujus autem facilitatis ratio est, tum miræ sancti Doctoris in explicandis rebus claritas; tum artificiosissimus in disponendis materiis ordo; tum perpetua quædam doctrinæ concatenatio, & ad paucissima principia reductio; quæ, si quis penetraverit, perenni serie nascentes ex iis conclusiones facilè deducet: Undè vulgatum effatum est, D. Thomæ doctrinam à discipulis non felicem memoriam; quæ rarissima est, sed maturum judicium exigere.

Probatum demum sextò ex effectibus, Thomisticæ Doctrinæ præstantiâ: si enim arbor ex fructibus agnoscitur; quæ unquam doctrina, exceptâ Canonicâ, meliores, ubero-

riores, & universaliores fructus protulit? Hæc Theologicam Facultatem antea rudem polivit, informem exornavit, confusam disposuit, obscuram luce copiosissimâ perfudit; & solis autoritatibus innixam, sed rationibus jejunam, innumeris argumentis illustravit; & ad hoc decus, ac perfectionis apogæum perduxit, ut *non plus ultra*. Hæc Philosophiam fidei rebellem, à Theologia penitus alienam, in obsequium sacræ doctrinæ captivavit; ut enim olim Angelus Agarem fugitivam reduxit ad dominam suam; ita quoque Doctor Angelicus humanam Sapientiam sacræ Doctrinæ, tanquam suæ Reginæ, subiecit; ita ut, quæ prius erat perniciosa fidei inimica, nunc facta sit utilis ancilla. Hæc Gentilium Philosophorum dogmata, quibus antea, ut lanceis, & ensibus fidem impugnabant Gentiles, & Hæretici, convertit in vomeres, & falces, quæ nunc ad divinæ Sapientiæ sementem animos disponunt, & ad colligendam ejus messem utiliter inserviunt. Hæc omnium hæreticorum sacrilega inventa funditus subvertit, & quotidie confundit; ut ostendit Gravinæ tom. 1. præf. Summiq; Pontifices testantur. Hæc Mysteria fidei, non modò luculentissimis convenientiis exornavit, sed etiam tantâ luce perfudit; ut extrâ beatificæ visionis meridiem, amplior nec optari, nec sperari posse videatur; meritoque censei possit præfulgida quædam æternæ diei aurora. Hæc arma Patribus Latinis contra Græcorum errores ita fortia suggestit, ut ipsi Præsules Græci in Concilio Florentino mirarentur, ex quo ar-

mamentario tam efficacia tela erui possent: cumque didicissent, ex D. Thomæ libris esse deprompta, Summam ejus Theologicam Græcam habere, voluerunt. Quis acutus Philosophus, quis eruditus Theologus, quis Doctor mysticus, quis prudens conscientiarum moderator, quis sapiens animarum Pastor, quis peritus Scripturarum Interpres, quis efficaciæ verbi DEI Concionator, quis egregius Controversista, qui non de D. Thomæ fontibus potaverit? Quis Summam ejus Theologicam non evoluit? Ita ut de ea dicere possit, quod Cyprianus poscendo Tertuliani volumina: *Affer Magistrum*. Quis demùm eam non agnoscat suæ fontem eruditionis? suum oraculum in dubiis; suum ducem in arduis; lumen in obscuris; Mercurium in biviis; armentarium in controversiis, & litterarum pugnis; normam in moribus regendis; Danielem in difficilioribus Scripturæ locis; thesaurum, qui solidiores Concionum divitias subministrat; promptuarium, ex quo sacri Verbi frumentum, & vinum depromat, ut populos pascat, & nutriat: & demùm, ut uno verbo concludam, immensam quandam, & inexhaustam totius eruditionis Christianæ abyssum? Ergo quidquid isti omnes præclari habent, & agunt, D. Thomæ Doctrinæ debent; torque sunt illius effectus, quot sunt illorum fructus. O feracem Doctrinam, & bonis fructibus plenam! postque tot, & tanta collata hominibus beneficia, non tam angelicam, quam divinam; nisi eo quoque divina esset, quò Angelica nuncupatur.

Hæc

Hæc pauca ex multis, in commendationem Doctrinæ Thomisticæ relata, satis ostendunt, quanto intervallo cæteris omnibus emineat; quam merito aliis anteponenda sit; quam jure totus propè orbis, ingenti Doctoris Angelici admiratione raptus, eum, ut communem Magistrum sequi, profiteatur; ita ut ei tribui merito possit, quod Seneca de Natura dixit, eam à tanta discipulorum turba non mercede, sed miraculo coli. Augeamus ergo & nos tam illustrem, tam eruditum, tamque præclarum exercitum, & humanæ, divinæque sapientiæ avidi, ejus fluentia ab hoc

purissimo, & inexhausto fonte, ejus splendores ab hoc fulgentissimo Sole, ejus mysteria ab hoc Angelo cælitus ad nos misso, requiramus. Et, ut nos hortatur Clemens VI. Lemovicensis, in Sermone de D. Thoma, qui incipit: *Eecce plus quam Salomonis hic*, quem refert Lucarinus in fine Manualis Controversiarum Thomisticæ. *Hujus Doctrina non recedat ab ore, non recedat à corde; quia ipsam sequens non devias, ipsam cogitans non erras, ipsam tenens non corruis, ipsam loquens non mentiris, ipsam studens ad veritatem pervenis: Tenui ergo, nec dimittam, Cant. 3.*

DISPUTATIO PROOEMIALIS.

De Philosophia in universum.

UI tyrones Artis alicujus præceptis efformandos, suscipiant, prius, quid ipsi natura, & genio suo in ea facultate valeant, tantisper experiuntur. Eo nos consilio, priusquam argumentandi præceptis, & Philosophiæ documentis animos candidatorum ejus imbuamus, in ipso limine quæstiones aliquas circa Philosophiam movendas censuimus; ut, dum in his terendis animum disputationis avidum jucundè exercent; & quid ipsi naturâ suâ possunt, sentiant; & eo usu regularum necessitatem experti, eas postmodum avidiùs perdiscant.

Porro circa Philosophiam in universum duo discutienda occurrunt: Primò, natura ejus; deindè causæ. Utrumque duabus quæstionibus prosequemur.

QUÆSTIO PRIMA.

De natura Philosophiæ.

UT Philosophiæ naturam explicemus, quatuor discutienda sunt. Primò, quid ipsa sit. Secundò, an sit. Tertio, quæ sint partes ejus. Quarto, qualis sit. Ea singulis articulis expendemus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Philosophia.

Philosophia Græcè, *Amor Sapien-
tiæ* latinè redditur. Hujus nominis autor Pythagoras fuit, qui solum Deum propriè Sapientem agnos-

cens, se *Philosophum*, id est, *Amorem Sapien-
tiæ* professus est. Pro ipsa tamen Sapien-
tiæ hæc vox usurpatur: Sapien-
tiæ autem variæ sunt accep-
tiones: Aliquando sumitur pro recta
ratione vivendi, præcipuè, in Scrip-
tura Sacra, in qua Sapiens passim
idem est, ac vir bonus, & justus. Hoc
fen-

sensu Plato Ep. 10. dixit, *Bonos mores veram esse sapientiam, cujus scientie sunt ornamenta.* Aliquando sumitur Sapientia pro eo Spiritus sancti dono, quo fit, ut divina nobis sapiant; ita ut de his ex quadam conaturalitate judicemus, eaque nos delectent; sicut gustus ex naturali affectione ad sapes de iis judicat. Sumitur etiam nonnunquam Sapientia pro excellentiori peritia in quolibet arte: Sic Apostolus 1. ad Cor. 3. dixit: *Architectum Sapientem*, id est, in illa arte eximium. Hoc sensu qui profundiora nequitiae principia callent, in Scriptura sacra dicuntur *Sapiens in malo*, Hierem. 4.

Sed misis his acceptionibus, sumitur hic Sapientia, pro quadam sublimiori rerum cognitione; quo sensu definiri solet: *Cognitio rerum per causas altiores; Sapientis enim est, considerare sublimiora rerum principia*, ex Aristotele 1. Metaphys. c. 1. Undè, quantò quis sublimiora rerum principia mente conspicit, tantò Sapientior habetur.

Porrò Sapientia eo sensu dividi potest in Naturalem, & Supernaturalem. Sapientia Supernaturalis est, *quæ res cognoscit per causas, seu principia supernaturalia*; ut sunt principia fidei, & hæc propriè Theologia dicitur. Sapientia Naturalis est, *quæ procedit ex principiis naturali lumine notis*; & hæc propriè Philosophia dicitur.

CONCLUSIO.

Philosophia itaque propriè definitur: *Cognitio certa, & evidens rerum per altiores causas, naturali lumine parata.*

Probatnr conclusio; Philosophiæ

Tom. I.

nomine censetur Sapientia naturalis; sed Sapientia naturalis est cognitio certa, & evidens rerum per altiores causas naturali lumine parata: Ergo hæc est propria Philosophiæ definitio. Major constat ex jam tradita Philosophiæ nominis explicatione. Minor declaratur: Sapientia dicitur in primis *Cognitio*, quia genus est cognitionis. Dicitur *certa*, & *evidens*, ut distinguatur ab errore, qui est falsa cognitio; ab opinione, quæ est cognitio dubia, & incerta; & fide, quæ est cognitio inevidens. Dicitur *per causas altiores*, ut distinguatur à scientia communiter sumpta. Non enim quævis scientia Sapientia est, sed scientia sublimior, non hærens in infimis rerum causis, sed ad sublimiora pertingens. Additur, *Lumine naturali parata*, ut distinguatur à Sapientia supernaturali, seu Theologia.

Verus etiam, & celebris definitio Philosophiæ hæc fuit; *rerum humanarum, & divinarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia.* Per res divinas, non modò Deus, sed & Angeli, atque spiritualia quæque intelliguntur; per res humanas ea omnia, quæ sensibus subjacent. Verum hæc definitio re ipsa non differt à nostra.

Objicitur 1. Ea facultas non est certa, & evidens, quæ pleraque falsa, obscura, & dubia continet; sed Philosophia pleraque continet, quæ falsa sunt, obscura, & dubia; undè in omni ferè ejus parte variè versantur opiniones: ergo non est certa, & evidens.

Resp. Distingo majorem: Facultas non est certa, & evidens, quæ continet falsa, obscura, & dubia,

ut propria, quibus assentitur, concedo: ut extranea, de quibus iudicat, nego. Itaque ad Philosophiam solum pertinent ea, quæ ex principiis notis certò, & evidentè sequuntur. Ejus tamen munus est, ita mentem formare, ut falsa refutare possit, obscura pro viribus illustrare, in dubiis assensum suspendere, probabiles rationes ita librare, ut eas non nisi in eo, quod merentur, pretio habeat: Hoc enim viri sapientis est officium.

Objicitur 2. Philosophia versatur circa cognitionem Dei; sed DEUS non habet causam: ergo non est cognitio rei per causam.

Resp. Distinguo minorem: DEUS non habet causam, qua fit, concedo: qua cognoscatur, nego. Deum enim Philosophia cognoscit per creaturas, & principia naturaliter nota, ut per causas cognitionis, quam de illo habet.

Objicies 3. Philosophia Thomistica ferè tota nititur authoritati Aristotelis, & S. Thomæ: ergo non est cognitio certa, & evidens, sed fides humana, obscura, & inevidens.

Resp. Distinguo antecedens: nititur Aristotelis, & S. Thomæ authoritati nude, nego: junctæ principii eorum, & rationibus evidentibus, concedo. Non enim propter Auctores doctrinam sectamur; sed propter doctrinam Auctoribus adhaerentes, eorum viam à tot summis viris tritam, & exploratam, ut certiotorem ita tenemus, ut eorum principii, & rationibus præcipue attendamus, atque iis animum illustrare satagamus. Nec spernimus ea, quæ à modernis aptè cogitata, ac inventa sunt; sed iis quoque Philo-

sophiam nostram libenter ornare curamus: Non enim, ut plerique leviter censent, solidis Aristotelis, & S. Thomæ principiis repugnant; sed facillè conciliantur, quæ nunc certâ, & evidenti experientiâ detecta sunt in Phisicis, ut in decursu operis ostendemus.

ARTICULUS II.

An sit Philosophia.

Academici, cum nihil certò, & evidentè sciri contendere, consequenter negabant, existere Philosophiam; omnem Sapientiam summam, in constanti assensus cohibitione constituentes, ne dubiis, aut falsis turpiter adhererent. Adversus illos sit

CONCLUSIO.

Existit Philosophia, qualis à nobis definita est.

Probatur conclusio: Philosophia est certa, & evidens cognitio rerum per altiores causas; atqui pleraque certò, & evidenter à nobis cognoscuntur, etiam per altiores causas: ergo existit Philosophia. Probatur minor: Cognitio evidentè deducta ex principiis evidentè notis est certa, & evidens; atqui, & pleraque principia evidentè nobis nota sunt, & ex iis evidentè plura deducuntur, etiam circa illa altiora, in quibus sita est cura Philosophiæ: ergo pleraque certò, & evidentè cognoscuntur, etiam circa altiores causas. Declaratur minor: Sic in Logica illud principium evidentè certum est: *Quæ sunt eadem*

dem uni terrio, sunt eadem inter se: Quod dicitur generalitèr de subiecto, dicitur de omni sub eo contento: Ex quibus argumentandi regulas evidentèr deducit. Sic in Metaphysica per se notum est: *Non posse simul idem esse, & non esse: Nihilum non posse dare esse.* Ex quibus circa ens in communi pleraque evidentèr deducuntur. Item in Morali per se notum est: *Unicuique tribuendum, quod suum est: Vivendum homini esse secundum rationem: Deum colendum: Bonum amandum: Parentes honorandos: Prælatiis parendum:* Ex quibus plura evidentèr inferuntur. In Physica per se notum est, *quod mutatur, non esse simplex: Quod generatur, constare ex principiis: Nihil produci à se ipso, sed ex causis:* Ex quibus plura circa res mobiles deducuntur. Mitto Mathematicas, quæ principia evidentèr nota ponunt: *Totum esse majus parte: Æqualibus, si equalia addantur, ea remanere equalia, &c.* Ex quibus plurima demonstrant.

Confirmatur: Naturalis appetitus non est omnino frustraneus; alias imprudentèr, & vanè ab Authore naturæ foret inditus; at homines naturaliter scire desiderant; veritas enim mentis donum est, ad quod naturali desiderio fertur: ergo potest eam saltem pro suo modulo assequi.

Objic. 1. Ut res evidentèr cognoscantur, esse debet aliqua nota, seu criterium, quo certa ab incertis discernantur; atqui non datur hæc nota; quæ enim ista est? Sanè plerumque falsa veris certiora apparent: ergo nihil evidentèr cognoscitur.

Resp. Nego minorem; nam nota

illa veritatis est ipsa perspicuitas ejus, quæ se menti ultrò sæpè ita vividè exhibet in principiis per se notis, aut ita clarè ex illis fluit, ut assensum etiam ab invito extorqueat. Porrò, quod falsa veris certiora videantur, in causa est parvus usus luminis naturalis, ex præcipitatione, præoccupatione, aut passione proveniens: At, quæ attento, sedatoque animo perpendimus, facillè certa, & clara sunt, an incerta, dijudicamus.

Instabis: Nihil adeo evidens apparet, quàm nos modò vigilare; atqui in hoc ipso mens decipitur; nam aliquando in somno se vigilare putat, aliquando in ipsa vigilia vigiletne, dubitat; ut sæpè nobis accidit insperato eventu percussis: Ergo evidèntia ipsa rerum nos decipit: non est ergo falsi, & veri discernendi certa nota.

Resp. Distinguo minorem: Mens in judicio vigiliæ decipitur, dum se sistit intra id, quod sibi evidens est, nego: Dum labitur in aliquid sibi inevidens, concedo. Itaque in actu judicii circa vigiliam duo includuntur judicia: Primum est, quo mens judicat, se rerum species percipere; quod sibi perspicuum est: & in hoc nunquam fallitur. Quoties enim reflexâ cognitione judicat, se aliquid percipere, id sanè percipit, sive vigilando, sive dormiendo id fiat. Secundum est, quo judicat, res ita esse, aut non esse, ad extrâ, sicut eas intrâ se percipit; & in hoc fallitur, dum aut casu attonita, aut somno involuta, non satis perpendens, an evidentèr sequatur ex sua perceptione, rem ita ad extrâ se habere, vividiori spectro somni per-

culsa, præceps judicat, rem ita verè esse, ut apparet, proindeque se vigilare: aut insolitum casum, quasi impossibilem temerè reputans, præceps judicat, ita non esse, ut videtur; sicque insomnium se pati: Ut cum Petrus ab Angelo vinculis, & carcere solutus est, attonitus insolito casu putabat, ita non fieri; sed se somnium videre. At mens cum curam tantisper adhibuerit, ad eam evidentiam pervenit, quâ insomnia à veris effectibus certò discernit, seque vigilare, evidentèr percipit.

Urgebis: Viri graves post seriam discussionem dubitarunt, an hæc, quæ nunc agitur, vita insomnium sit; mors verò vigilia: Unde illud cujusdam antiqui: *Viventes sunt mortui, & mortui vivi?* Cui etiam favet illud Psal. 75. *Dormierunt somnum suum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis:* ergo etiam, quæ post seriam discussionem videntur maximè evidentia, sunt incerta.

Resp. Distingo antecedens: Dubitarunt viri illi, an hæc vita insomnium sit, & mors quædam, quoad Physicas perceptiones evidentes, nego; quoad apparentia boni phantasmata, quæ sibi homines pravi effingunt, & ut solida, ac vera sequuntur, ut somniantes sua insomnia, concedo. Itaque nemo dubitavit, mundum esse, ut eum clarè percipimus; nec nos in eo iudicio falli, & somniare: Sed cum homines spontè seducti in rebus corporis veram, & solidam felicitatis imaginem sibi fingentes, eam ut permanens bonum sequuntur; in hoc, veluti falsâ somni imagine delusi, somniantibus similes sunt; evigilan-

tibus verò, cum in morte discussâ illa inani specie serò sentiunt, se delusos, & vana spectra sequendo à veris bonis excidisse: & hic Scripturæ sensus est.

Dices: An non fieri posset, ut species rerum ab aliqua superiori virtute adeò vividè sensibus, & menti imprimerentur, atque adeo evidentes apparerent, ut nunc sentimus; sicque falleremur, iudicando, ita esse, ut apparerent eo casu? Atqui nescimus, an revera id nobis nunc contingat: ergo nescimus, utrum ea, quæ evidentèr apparent, ita certò se habeant.

Resp. primò: Casum non labefactare certitudinem principiorum per se notorum, & conclusionum cum iis necessariò connexarum: nam, etsi mundus iste totus esset imaginarius, perinde semper verum esset, *Totum esse majus parte: Nihilum non esse causam essendi;* & alia hujusmodi, circa quæ versantur scientiæ.

Resp. 2. Casum esse impossibilem; Repugnat enim enti summè bono, & veraci, qualem Deum esse, certum est, omnipotentiam suam adhibere ad nos decipiendum: Undè, quæ naturali lumine ab eo dato evidentia sunt, vera esse certò colligimus.

Repones: Veritas principii universalis pendet ab inductione omnium particularium: Ut omnem ignem esse calidum scimus, quia hunc, & illum calidum percipimus; nam, si vel unicus calidus non esset, propositio universalis falsa esset; atqui in nullo genere habemus omnia particularia sufficienti experimento nota: ergo nulla propositio universalis.

lis certa nobis est; sicque nutant fundamenta certitudinis conclusionum; & nihil certum stat. Resp. Distingo majorem: veritas principii universalis pendet ab inductione omnium particularium, in propositionibus necessariis, in quibus prædicatum est de essentia subjecti, & quales sunt eæ, quibus scientiæ nituntur, nego: In aliis, in quibus prædicatum non est de essentia subjecti, concedo. Sunt enim quædam propositiones per se notæ, in quibus prædicatum continetur in idea subjecti; ut in idea totius continetur, quod sit majus parte; & in idea hominis, quod sit rationalis: Hæ non pendent ab inductione. At, si prædicatum sit omnino extra ideam subjecti, ut nigredo est extra ideam corvi, tunc inductione coligitur veritas propositionis universalis; quæ certa non est, nisi facta omnium particularium inductione, aut invento medio prædicatum cum subjecto necessariò connectente.

Obj. 2. Omnis nostra cognitio pendet à sensibus; sed sensus fallunt, & falluntur; ut cum baculum ex parte aquæ immersum fractum, aut flexum renuntiant: Solem patellâ non majorem: stellas quasi puncta lucentia: saporès omnes amaros in febricitante: objecta flava in icterico morbo, &c. Ergo omnis nostra cognitio falsitati est obnoxia.

Resp. 1. Distingo majorem: Cognitio nostra pendet à sensibus, ut à quodam prærequisito, & excitante mentem ad cognitionem, concedo: Ut à regula, nego. Fatemur, mentem humanam corpori addictam, eam habere cum sensu connexionem, ut eo feriente, otiosa sit;

ut in pueris in utero materno; aut adultis gravissimo somno consopitis: At excitata per actionem sensuum, ea, quæ ab iis ad se delata sunt, propriis principiis, quorum veritas à sensu non pendet, examinat; atque in iis, quid sit verum, quid falsum, quid dubium, certâ ratione discernit. Ut Mathematicus, si nunquam sensu figuras, & quantitates percepisset, de illis ne quidem cogitaret: At delatâ ad se per sensus notitiâ figuræ, & extensionis, circa eam ratiocinatur; ac principia certa statuit, ex quibus de angulo, de circulo, & aliis evidentè plura concludit, quorum veritas, & certitudo à sensu non pendet; sed perinde maneret, etiamsi nullus sensus existeret.

2. Resp. Distingo minorem: Sensus fallunt, & falluntur, per accidens, concedo: per se, nego: Sensus enim res, ut sibi offeruntur, percipiunt; atque, ut percipiunt, eas rationi exhibent. Ipse non judicat, sintne ita in se ipsis. Potest hæc apparentia variis defectibus objecti, medii, & organi vitari. Id discutere, ad rationem pertinet; quæ si præcipiti iudicio apparentiam aliquo defectu vitiatam sequatur, ipsa fallitur; sed suâ culpâ, sensu per accidens se habente. At, postquam ratio eam adhibuit curam, quam oportet, ut discernat, quid fidelitè sensus referant, quid ex eo, quod referunt, evidentè sequatur; minimè errabit in iudicio rei sensibilis. Oculo Sol vix bipalmaris apparet; at mens certâ ratione novit, eum immenso intervallo à nobis distare. Ex hoc ipso immensæ molis eum esse, certò colligit, quòd in tam enormi distan-

tantia tantus adhuc appareat : At si præceps judicat , esse tantum , quantum apparet , ipsa se decipit , non à sensu decipitur.

Dices tandem : In omni Philosophiæ parte versantur contrariæ opiniones : ergo nihil certi habet ; mirum enim , in rebus evidentè certis summa ingenia non convenire.

Resp. Plura esse in Philosophia , in quibus omnes conveniunt : in aliis verò bene multis ferè quæstiones esse tantum de nomine , & de modo explicandi : Præterigo enim contradicendi in ipsis rebus certis hos contrarios modos sæpè invehit , de quibus inter se homines digladiantur ; ut Cicero de Peripateticis , & Academicis dixit : *Eos rebus congruere , sed verbis differre* , lib. 2. Acad. quæst. Fateor tamen , plura in Philosophia obscura esse , & incerta : Verùm inde sequitur solùm , Philosophiam in hominibus imperfectam esse , non tamen omnino nullam.

ARTICULUS III.

Quæ sit Philosophia partitio.

UT clarius sit quæstionis status , deliberanda est scientiæ naturalis partitio. Dividitur 1. in scientiam *Rationalem* , seu Logicam , & *Realem*. Scientia Realis dividitur in *Metaphysicam* , *Physicam* (sub qua continetur *Medicina*) *Moralem* , & *Scientias Mathematicas*. Mathematicæ , aliæ *pure* dicuntur , quæ agunt de quantitate ab omni materia abstracta : aliæ *mixtæ* , quæ quantitatem concretam rei sensibilis considerant. Mathematica pura duplex est : *Geometria* , quæ considerant quanti-

tatem continuam : & *Arithmetica* , quæ agit de numeris. Mathematicæ mixtæ quinque sunt : *Musica* , quæ considerant numerum in sonis : *Astronomia* , quæ mensurat quantitatem corporum , & motuum cælestium : *Geometria specialiter dicta* , quæ terram mensurat : *Optica* , quæ radios visuales considerat : & *Mechanica* , quæ vires , & rationes machinarum , earumque proportionem expendit. Quæritur , quas ex illis Philosophia propriè complectatur ?

CONCLUSIO.

Philosophia adequatè dividitur in quatuor partes , Logicam , Physicam , Metaphysicam , & Ethicam , seu Moralem.

Hæc divisio magno consensu , tum Recentiorum , tum Veterum recepta est. Nam licet Platonicis , teste Cicero , & S. Augustino , in tres tantum partes eam dividerint , *In differendi subtilitatem , in vitam , atque mores , & in naturæ obscuritatem* ; rursus tamen hujus duas fecere partes ; alteram , quæ naturæ Autorem , & res à sensibus remotas contempleretur : alteram , quæ res sensibiles.

Probatum conclusio : Philosophia est cognitio rerum per causas altiores lumine naturali parta ; sed inter cognitiones naturales , hæc tantum quatuor altiora rerum principia contemplantur : ergo sunt tantum hæc quatuor Philosophiæ partes. Declaratur minor : Logica in primis non nudas differendi regulas tradit ; sed profundiora , & ultima principia , quibus omnis ratiocinatio nititur , investigat. Physica motuum ,

& naturæ origines, ac primos fontes, quantum potest, scrutatur. Metaphysica circa res altissimas, Deum, Angelos, ac communissimas entis rationes occupatur. Moralis verò ultimum finem hominis, & actionum ejus, proindeque causas earum altiores contempletur. Porrò aliæ scientiæ versantur circa res minutiores, quarum proxima tantum principia, & causas afferunt, nihil excelsi, & alti præterea tentantes.

Confirmatur: Philosophia est cognitio eorum, quæ nosse, hominis perfectio exigit; est etiam animi cultura, & perfectio. Porrò quatuor exigit hominis perfectio: Primò, ut sciat, ratione suâ bene uti: Secundò, ut hunc aspectabilem mundum, cui contemplando factus est, & cujus pars est, non ignoret: Tertio, ut ex mundi cognitione ad Dei, & rerum Divinarum cognitionem assurgat: Quarto demum, ut rectè vivere sciat. Si quid horum ignoret, sapiens, & perfectus non censetur. Si hæc novit, etsi cætera nesciat, ut curare morbos, metiri lineas, & angulos, nihilominus sapiens, & perfectus habebitur; atqui Logica docet modum rectè utendi ratione: Physica mundum, Metaphysica mundi Autorem, & divinas res contempletur: Moralis cognitionem rectè vivendi tradit: ergo Philosophia quatuor his partibus omnino continetur.

Objicies: Sapiens est, nihil ignorare; ignorantia enim Sipientiæ opponitur; sed Philosophia est Sipientia naturalis: ergo complectitur omnes scientias naturali lumine possibiles, Geometriam, Arithmeticam, Astronomiam, Musicam, Opticam, Mechanicam.

Resp. Distinguo majorem: Sapiens est, nihil ignorare, quod necessarium sit ad perfectè, beatèque vivendum, concedo: quod minus ad id pertineat, nego. Porrò cognitio rerum Mathematicarum ea est, quæ ad bonè, perfectèque vivendum parum conferat: Unde ad Sipientiam non pertinet. Suos tamen habet usus, præcipuè ad artes; ideòque reipublicæ expedit, ut ab aliquibus excolatur. Imo fortè non abs re foret, ut juvenes ante Philosophiæ studium, eâ tantisper imbuerentur: Evidentiâ enim suâ Mathematicæ mentem alliciunt, & figunt, eam veritatis avidam efficiunt, atque extendunt. Cavendum tamen, ne profundius illis immersa, ad alia emergere dedignetur; nam, quæ res à nobiliorum cognitione retrahunt, melius est ignorare, juxta illud Taciti, *Nescire quadam, magna pars Sipientia.*

Quæritur; an prædictæ quatuor facultates sint partes integrantes Philosophiæ, vel potius ejus species?

Respondeo, Philosophiam nunquam sumi collectivè, pro complexione omnium facultatum ad rectè vivendum necessarium: Hoc modo hæ facultates ad ejus integritatem pertinent; nec enim perfectus Philosophus est, qui aliquâ caret. At, si sumatur præcisè pro Sipientia in genere, sunt ejus species; quælibet enim est cognitio rei per causas altiores; atque adeo seorsum ab aliis est essentialitèr sapientia.

ARTICULUS IV.

Qualis sit Philosophia.

HÆc quæstio plura comprehendit. Primò, *an sit necessaria?* Verùm, esse necessariam, in ejus commendatione ostendimus: Immo ex jam data ejus notione sequitur; perficit enim hominis mentem circa cognitionem veritatis, & actionem virtutis. At, inquit: malè igitur se habebunt tot homines, qui nec eam degustarunt. Respondeo, in Christianis fidem supplere hunc defectum; ea enim compendio complectitur veritates capitaliter necessarias ad rectè vivendum circa Deum, circa mores, circa mundum ipsum. Deindè rudes possunt à Sapiensibus instrui de veritatibus necessariis, quantum satis est; atque ab illis dirigi. Itaque, ut corpori necesse est, habere oculos, at non ut singula membra sint oculi; ita generi humano, ut sint aliqui Sapientes, ex quibus ad alios lumen, aut directio scientiæ derivetur; at non, ut omnes sint Philosophi.

Secundò, *an Philosophia sit perfecta?* Verùm, non esse omnibus suis numeris absolutam, constat; præcipuè, Physicam: Nam Logica, Moralis, & Metaphysica satis bene se habere videntur, saltem pro humanæ mentis modulo: At Physica sufficientibus naturæ observationibus, & experimentis destituta, jacet longè infra suæ perfectionis apicem. Nam, etsi plura sint in naturæ sinu ita profundè abdita, ut nullâ arte erui valeant; at plurima latent, quæ tamen inveniri possent, si industriè, ac perseveranter quærentur; imò,

si vel eorum, quæ in variis mundi partibus observari facillè queunt, fidam, & exactam historiam habere-mus, quâ, veluti positiva quadam naturali doctrinâ, speculationes Physicæ niti possent: illa verò historia nobis deest; aut certè admodum imperfectam habemus. Hanc quidem provinciam non exiguo fructu plerique nostro sæculo eximii viri, quorum inventis in decursu operis grati utemur, susceperunt, sed optanda conatui perfectio; neque enim tam citò, aut à tam paucis, tantum opus perfici potest.

Tertiò quæri potest, *an Philosophia sit speculativa, vel practica?* Verùm constat, utrumque, non simul, sed secundum diversas sui partes, complecti. Concedunt omnes, Moralem esse practicam: Metaphysicam, & Physicam esse speculativam: at de Logica ambigitur. Id suo loco discutietur.

Quartò, *an Philosophia sit dignior, & certior aliis naturalibus scientiis?* Esse digniorem, constat; quia hominem ad rerum nobiliorum cognitionem evehit; atque præ cæteris perficit circa ea, in quibus naturalis felicitas posita est. Verùm, quoad certitudinem, & evidentiam, major esse videtur in Mathematicis: Verfantur enim circa principia, & objecta facilia, quæ homo comprehendit. At Philosophiæ res ob sui præstantiam non ita à nobis comprehendendi possunt: unde, saltem quoad nos, minus certa est, & evidens; quamvis in ea bene multa sint æquè certa, & evidentiâ, ac in Mathematicis. Sed de natura Philosophiæ hactenus.

QUÆSTIO SECUNDA.

De causis Philosophiæ.

CUM aliarum rerum causas Philosophia inuestiget, suas ipsam ignorare, turpe foret. Porro in genere causæ quatuor sunt, finalis, efficiens, formalis, & materialis. Quomodo se habeant ad Philosophiam, tribus Articulis expendemus; quibus quartum adjiciemus de variis Philosophorum Sectis.

ARTICULUS PRIMUS.

De causa finali Philosophiæ.

Finis est, propter quem aliquid fit. Duplex est: finis *qui*, seu cuius gratiâ; & finis *cui*. Finis cuius gratiâ est bonum, quod intenditur: finis, cui est persona, cui bonum illud intenditur. Sic finis cuius gratiâ parandi remedii est sanitas: Finis cui est homo, cui sanitas procuratur. Rursus finis, qui alius est proximus, qui immediatè intenditur; alius remotus, ad quem per istum tenditur.

CONCLUSIO.

Finis cui Philosophiæ est homo. Finis cuius gratiâ proximus est cognitio veritatis, & actio virtutis. Finis remotus est beatitudo naturalis. Finis ultimus est Deus.

Probatur prima pars: Homo est, in cuius commodum omnis utilitas Philosophiæ tendit: ergo est finis *cui* illius.

Probatur secunda pars: Finis *cuius gratiâ* proximus est bonum illud, quod in opere primò quæritur; atqui philosophamur, ut veritatem in

Tom. I.

rebus cognoscamus; & ut honestè vivere sciamus: ergo cognitio veritatis, & actio virtutis est proximus finis Philosophiæ; hæc quidem moralis; illa vero aliarum Philosophiæ partium.

Dices: plerique philosophantur lucrari gratiâ; quidam vanæ gloriæ; alii ob aliud: Ergo non ille, quem diximus, sed vagus quidam est Philosophiæ finis, puta, hominis commodum.

Resp. Distinguo consequens: cognitio veritatis non est finis *operis* hujus, nego: *Operantis*, concedo. Philosophia ex se ordinatur ad cognitionem, & virtutem. Hic proinde fixus, & immobilis est finis operis. At operans, seu qui incumbit Philosophiæ, hunc finem sæpè minùs attendit, & ad alios opus illud destinat, qui proinde *operantis* fines dici debent, non *operis*.

Probatur tertia pars: Felicitas naturalis sita est in perfecta conjunctione mentis ad Deum cognitum, & amatum, quantum naturalitèr potest; atqui Philosophia cætera contempletur, & actiones hominis dirigat, ut eum in cognitionem, & amorem Dei promoveat: ergo hæc felicitas est finis remotus Philosophiæ.

E

Ex

Ex quo probatur quarta pars: Nam cum omnis Philosophiæ conatus ad Deum ultimò terminetur; is iure dicitur *ultimus* ejus finis.

Dices: Non is Philosophiæ finis remotus est quem homo per eam non acquirit; sed homo per Philosophiam non fit beatus naturali beatitudine: ergo hæc beatitudo non est ejus finis. Probatur minor: Beatus non est, qui pravus est, & passionibus obnoxius; atqui summos Philosophos plerumque, ut alios, pravos, & passionibus deditos, videre est: ergo Philosophia non eos efficit beatos.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo minorem: Philosophi plerumque, ut alii, pravi sunt, & passionibus dediti, cum secundum Philosophiæ lumen vivunt, nego: Sin minus, concedo. At Philosophiæ culpa non est, quæ bonum satis monstrat, sed hominis ejus doctrinâ non urentis.

Instavis: Ex ipsa luce Philosophiæ potius augetur culpa hominis; unde Apostolus ad Rom. 1. inexcusabiles dicit Philosophos, ex eo quod Deum cognovissent per Philosophiam: ergo potius auget miseriam hominis, quam eum felicem efficiat.

Resp. Distinguo antecedens: Augetur per Philosophiam culpa hominis, *per se*, ut principio peccandi, nego: *per accidens*, ex prava dispositione hominis, concedo. Vera Philosophia omne malum reprobatur, ejusque feeditatem detegit. Si homo eâ luce perfusus nihilominus malè agit, pejor est; non quia mala est Philosophia, sed quia major est malitia hominis scientis bonum, & non facientis.

Urgebis: Si Philosophia nos bea-

tos efficit, evacuatur Sapientia crucis, eique subrogatur Sapientia mundi.

Resp. Philosophiam non conferre beatitudinem, etiam naturalem, nisi accedat gratia Christi; non defectu sui, sed defectu subjecti eâ facile abutentis, nisi sanetur à peccato per Christum: Ut optimi cibi non nutriant ægram. Itaque fateamur, esse necessariam gratiam Christi, ut eâ homo sanatus, non solum ad supernaturalem felicitatem tendat, sed etiam lumine Philosophiæ rectè utens, in contemplatione Dei, & operam ejus delectatus, secundum naturam felicius vivat.

ARTICULUS II.

De causa efficiente Philosophiæ.

CAusa efficiens est, à qua res producit. Alia est *prima*, à qua res primò producit. Alia *secunda*, quæ rem productam, vel collapsam reparat, vel propagatione extendit.

PRIMA CONCLUSIO.

Deus fuit prima causa efficiens Philosophiæ, à quo primus homo eam sibi infusam habuit.

Conclusio habetur ex Scriptura, Ecclesiastici 17. ubi de primis parentibus dicitur: *Deus cor dedit illis excogitandi, & disciplinâ intellectus replevit illos. Creavit illis Scientiam spiritus; sensu implevit cor illorum, & mala ostendit illis.* Unde Genes. c. 2. Adamus singulis animantibus propria nomina imposuisse, dicitur: quod sanè Sapientis est, & res cognoscentis.

Probatur ratione: Deus creavit Ada-

Adamum perfectum, ut esset principium aliorum hominum, tan secundum carnem gignendo, quam secundum mentem introendo, & gubernando; atqui Philosophia pertinet ad perfectionem mentis humanæ, ut patet ex dictis: ergo, sicut statim creatus est perfectus secundum carnem, ut posset alios gignere; ita & perfectus secundum mentem per scientiam Philosophiæ, & alias homini convenientes, ut posset statim filios instruere, & gubernare. Ratio est S. Thomæ 1. p. quæst. 94. art. 3.

Objicies 1. Adamus habuit eandem specie scientiam, quam aliis impartiri debebat; sed Philosophia infusa à Deo non est eadem specie cum Philosophia aliorum: Ergo talem non habuit, sed eam studio acquirere debuit.

Resp. Distinguo minorem: Philosophia infusa non est ejusdem speciei, quoad substantiam, nego: quoad modum habendi, concedo. Ut enim corpus Adami, licet alio modo productum à Deo, fuit ejusdem speciei cum nostris; ita & Philosophia ei statim infusa, fuit ejusdem speciei cum ea, quam filios docuit, solo habendi modo diversa.

Instabis: Omnis peccans est ignorans; sed Adamus peccavit: ergo ignorans fuit: Nec proinde scientiam infusam habuit.

Resp. Distinguo majorem: est ignorans habitu semper, nego: in actu, concedo: Id est, non utitur hic, & nunc suâ scientiâ. Sic ergo Adam peccavit, non quòd scientiam recti non haberet; sed quia eâ usus non est, voluntate peccati objecto illectâ intellectum avertente, ne considera-

ret regulam recti, quam probè noverat.

Urgebis: primi parentes peccabant desiderio scientiæ, ut essent sicut Dii, scientes bonum, & malum, Genes. 3.: ergo eam non habebant.

Resp. non peccasse desiderio scientiæ naturalis, sed cujusdam excellentioris, supra humanam conditionem positæ.

Dices: Qui decipitur, aut nullam, aut modicam habet scientiam; sed primi parentes à Serpente seducti sunt: ergo nullam, aut modicam habebant scientiam.

Resp. Distinguo majorem: Qui decipitur invitus, concedo. Qui volens decipitur, nego. Deceptio ergo illa fuit, non ex infirmitate intellectus; sed ex culpa, & malitia voluntatis jam per superbiam corruptæ. Ut cum Salomon à mulieribus seductus est, ut idola coleret, satis sciebat, id malum, & prohibitum; sed amore profano voluntas corrupta scientiam deseruit.

Repones: Si primi parentes tantâ pollebant Sapientiâ, mirum, quòd adeò stulte egerint, ut ob pomi esum præceptum Dei violarent; & ejus iram, atque tot mala tam exiguæ rei cupiditate incurrerent.

Resp. Distinguo antecedens: Si in vera Sapientiâ perseverassent, concedo. Postquam per superbiam à Deo Sapientiæ fonte desciverunt, nego. Non enim pomi aviditate primo peccarunt, sed superbâ elatione, (quæ tentatio Sapientiores acrius infestat) à Deo deficientes, in hanc stultitiam prolapsi sunt; quòd minimè mirandum, sed magnopere cavendum.

Replicabis : Nemo Philosophus putaverit , serpentes loqui ; sed videtur mulier existimasse , serpentem loqui : ergo erat expers Philosophia.

Resp. Distinguo majorem : Serpentes loqui *propria natura* , concedo : Ut *superioris naturæ organa* , nego. Putavit itaque mulier , quod re ipsa erat , Spiritum loqui per serpentem ; nec in hoc decepta est ; sed ei adhærendo.

Addes tandem : Post peccatum aperti sunt oculi Adami , & Evæ , id est , cognitionem , quâ carebant , adepti sunt : ergo antea erant simplices , & ignari.

Resp. Apertos esse eorum oculos , non scientiâ alicujus veri de novo additâ ; sed experienciâ mali , quod in se capere sentire rebellione , carnis contra mentem , quâ etiam erubuerunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Collapsa paulatim Philosophia variis seculis ab hominibus reparata est , quos , ut causas efficientes secundarias habuit.

Enim verò prima illa Philosophia non perenni fluxu ab Adamo ad posteros manavit. Negligentiâ hominum paulatim excidit. Vix ejus quædam femina inter homines tandem mansere , quæ variis temporibus foverunt quidam eximii viri , atque proprio studio promoverent. Ad id excitati sunt operum naturæ admiratione , quæ est attentæ contemplatio eximii effectus , excitans desiderium cognoscendæ ejus causæ. Profecere verò experienciâ , & observationibus variis , quibus pri-

ma scientiæ rudimenta contexerunt , & quæsitis undequaque aliorum cognitionibus ad justam scientiæ formam perduxerunt ; quam deinceps posterius excoluerunt , atque auxerunt ; quæ res quomodo se habuerit , postea narrabimus.

Itaque homo ipse est causa secunda efficiens Philosophiæ ; idque duplici viâ , *inventione* , veritates ad Philosophiam spectantes proprio Marte investigando ; quod paucis eximiiis viris contingit : & *disciplinâ* , quæ ab aliis inventa sunt , addiscendo ; quod facilius , & pluribus concessum. Porrò utrumque fit per discursum , à principiis ad conclusiones deveniendo : unde discursus , ut omnis habitus scientifici , ita & Philosophiæ causa effectrix dici potest , seu potius homo per discursum.

ARTICULUS III.

De causa formali , & materiali Philosophiæ.

CAUSA formalis est , quæ dat esse rei id est , eam intrinsecè determinat ad proprium essendi modum. Propriè locum habet in rebus compositis ex aliqua parte indifferenti ad plures essendi modos ; & ex alia , quæ hanc determinat ad certum essendi modum , ut dispositio artificiosa determinat ligna , & lapides ad modum ædificii. Philosophia verò est qualitas simplex : undè non habet propriè causam formalem , sed ipsa est forma quædam constituens hominem in ratione Philosophi. Attamen lato modo ejus differentia dici potest illius forma , quatenus

vagum scientiæ genus, ad certum scientiæ modum determinat.

Causa materialis scientiæ triplex est: *Subiectum*, in quo recipitur, & ex quo educitur: *Objectum*, circa quod versatur: *Partes*, ex quibus componitur.

Quo ad subiectum, in quo recipitur, & ex quo educitur Philosophia, aliud non est, quam ipsa mens hominis; in mente enim residet, atque ex ea veluti extrahitur post studium, & discursum.

Denominat tamen totum hominem Philosophum; quia persona denominatur ab iis formis, quæ aliquam ejus partem, aut potentiam proximè afficiunt, ut à capillis crispis homo crispus dicitur; & à justitia involuntate residente, justus. Undè totus homo est subiectum quod, seu denominationis Philosophiæ.

Quo ad objectum Philosophiæ, qui omnes scientias naturales Philosophiâ comprehendendi volunt, ei consequenter pro objecto assignant omne scibile naturaliter. At, cum ostenderit, Philosophiam propriè eas solum completi scientias naturales, quæ per altiora principia res cognoscunt; ejus objectum est omne scibile naturaliter per altiores causas.

Dices: Ex Aristotele 1. Metaph. cap. 2. Philosophi est, de omnibus speculari: ergo omne scibile est objectum Philosophiæ.

Respond. Distinguo antecedens: Philosophi est, de omnibus speculari, quo ad omnem modum scibilitatis, nego: Quatenus in omnibus causas altiores scrutatur, concedo. Philosophia enim omnium na-

turalium causas altiores investigat, etiam objectorum aliarum scientiarum; ut naturam, & causas quantitatis, quæ est objectum Mathematicarum, inquit: at non descendit ad minutiora; id inferioribus scientiis relinquit.

Quo ad partes, ex quibus Philosophia constat, jam diximus, perfectum Philosophiæ corpus constare ex quatuor facultatibus, Logicâ, Physicâ, Morali, Methaphysicâ; quæ sunt, veluti partes ejus collectivè sumptæ.

ARTICULUS IV.

De variis Philosophorum Sectis.

Philosophia, ut se habuerit ante diluviûm, prorsus ignoratur. Solum ex Josepho lib. 1. c. 3. Antiqui. habemus, à posteris Adami scientiarum principia duabus columnis fuisse consignata; quarum ruinas suo tempore adhuc superstites fuisse, testatur; at, quid illis contineretur, nullus refert. Post diluviûm scientias præcipuè coluere Chaldæi, & ex illis orti Hebræi, à quibus in alias identidem nationes manaverunt. Hinc apud Persas Magi: apud Indos Gymnosophistæ: apud Gallos Druidæ. Sed præcipuè floruit studium Philosophiæ apud Phœnices, & Ægyptios, qui eam ab Abrahamo didicisse feruntur. Sed, quæ fuerint apud eas nationes in Philosophia sectæ? admodum obscurum est. Ab illis migravit ad Græcos; quorum, cum notior sit historia, dicendum primò in univ^{er}sum, uti apud eos Philosophia se habuerit? tum verò, quæ fuerint, ejus præcipuæ Sectæ? Qui

Qui primi Græcorum Philosophiam coluere, eam carminibus, atque fabularum involucris, ne vulgata vilior fieret, consignarunt. Horum antiq̄uissimi ante Trojanum exitum Mufæus, & Linus, à quo eruditi fuere Hercules, & Orphæus insignis ille Poeta. Subsecuti sunt, centum annis ante, quam Olympiades numerari cæpissent, Homerus, & Hesiodus; quorum fabulis omnem naturæ, & morum scientiam contineri, Veteres existimârunt.

Olympiade circiter quinquagesima emerfit Sapientium cohors; inter quos septem præcipuè celebres fuere, Thales Milesius, Bias Priœnæus, Pittacus Mitylenæus, Solon Atheniensis, Cleobulus Lidius, Chilo Lacedæmonias, Periander Corinthius. Quamquam, in illo celebri grege, loco trium posteriorum ab aliquibus recenseantur, Anacharsis Scytha, Epimenides Cretensis, Leophantus Ephesius. Alii addunt Pherecydem Pythagoræ præceptorem; nam plures, quàm septem, plerique numerant; at septenarius ille numerus vulgò retinetur. Verum ex his Thales, & Pherecydes naturalem Philosophiam soli coluisse videntur; cæteri Moribus, ac Politicæ addicti potius fuisse.

Ab his duobus ortæ Græcorum Scholæ in varias Sectas abierunt; quæ omnes tribus veluti generibus continebantur: Dogmatistarum, qui pleraque certa in Philosophia statuebant, ut Peripatetici, Stoici, Epicurei: Acatalepticorum, quasi incomprehensivorum, qui nihil certò comprehendere, ac sciri posse, contendebant, ut Academici: Scepticorum, quasi Consideratorum, qui

se quidem nihil certò tenere, sed omnia considerare, profitebantur: non negabant tamen, aliquid sciri posse. Sed de singularum Sectarum, quæ sub his generibus continebantur, origine, & progressu, specialius dicendum.

Duæ præcipuè fuere apud Græcos Sectarum familiæ à locis, in quibus ortæ sunt, ac primum floruerunt, nuncupatæ; *Jonica*, scilicet, & *Italica*.

Jonicæ author fuit Thales Milesius, cui Olympiade quinquagesimâ octavâ mortuo, successit Anaximander Milesius: huic Anaximenes item Milesius: isti Anaxagoras Clazomenius, qui amplo patrimonio abdicato Philosophiam tanto ardore coluit, ut nec publicis, nec privatis negotiis tangeretur: atque cuidam ob id eum ita objurganti, *Nulla ne tibi patriæ cura est?* responderit, cælum digito commonstrans: *Mihi verò Patriæ cura, & quidem summa est.* Hic primus ex Jonia Philosophiam Athenas traduxit, ubi auditorem habuit Archelaum præceptorem Socratis; ex cujus Schola circa Olympiadem nonagesimam quintam, qua ipse obiit, prodire tres propriarum Sectarum Principes, Plato, Antisthenes, & Aristippus.

Plato in Academia, loco neroso propè Athenas, sic dicto ab Academo Viro illustri, docere cœpit; undè Secta ejus *Academica* dicta: Aristotelemque auditorem habuit; qui ab eo separatus, propriam, eamque illustrissimam Sectam instituit, *Peripateticam* dictam; quòd in Lycæo perambulando doceret. Platoni Speusippus successit in Academia;

mia; postea Xenocrates Chalcedonius; Polemon; Crates Atheniensis; & Crantor Solensis: Hi fuere Academiae veteris magistri. Nam subsecutus Arcefilaus recentioris Academiae author fuit, novo inducto dogmate, nihil, scilicet, certum esse, sed omnia incomprehensibilia; quam sectam Carneades postea temperavit, aliqua aliis saltem verisimiliora statuens.

Antisthenes Sectam Cynicam instituit, quasi caninam. Hoc nomen ei inditum, vel à loco, in quo docebat, Cynofarge dicto; vel à canina mordacitate, quod acrius, ac sine discrimine omnium vitam carperet; vel ob impudentiam, quod ea, quæ pudor occultari compellit, canum more palam agerent hujus sectæ professores. Antistheni successit Diogenes, speciatim Canis dictus, atque *ἡμεροβίος*, quod in diem sine cura viveret, palliolo, perâ, baculo, atque loco domus, dolio contentus, divitias, honores, delicias contemnens: huic Crates Thebanus successit.

Zeno Cittienis Cratem cum audiret, offensus cynicâ illâ impudentiâ, deseruit Cynicos, atque per aliquod tempus Xenocratem Platonicum audivit; deinde author fuit Sectæ Stoicæ, à Stoa, id est, porticu, in qua docebat, sic dictæ. Retinuit Cynicorum severitatem, divitiarum, voluptatis, & honorum contemptum; atque summum bonum in virtute ab omni passionum perturbatione tuta reposuit. Adjecit Physicâ, ac Dialecticâ cognitionem, à Cynicis fere neglectam: Huic successit Cleanthes; deinde Chrysippus.

Aristippus Cyrenaicus Sectam instituit, quæ summum bonum in corporis voluptate reponebat: ab ejus patria *Cyrenaicam* dictam: Ob belluinum dogma ignobilis habita semper fuit, atque humi repens nihil in scientiis nobile, & excelsum produxit. Et quidem hæc fuere Jonicæ Sectæ propagines.

Italica Sectæ author fuit Pythagoras Samius, Pherecydis auditor. Italica dicta est, quod docuerit ejus author in ea Italiæ parte, quæ nunc Calabria dicitur, olim Magna Græcia. Hujus illustres discipuli Charondas, Zaleucus, Zamolxis, Epimenides, Epicharmus, Philolaus Clontoniata, Archytas Tarentinus: Quorum plerique leges optimas civitatibus dedere. At Scholæ Telanges filius patri successit; Huic Xenophanes Colophonius; isti Parmenides, & Zeno, cui Dialecticæ inventio tribuitur; uterque ex Elea civitate Lucaniæ oriundus. Zenoni successit Leucippus, qui primus Atomus, & inane, rerum principia posuit; Leucippo Democritus Abderites, & ipse Atomorum defensor, cui Gelasini nomen inditum, quod omnia humana derideret, uti Heraclitus deslebat. Zenoni successit Metrodorus Chius; huic Diogenes Smyrnæus; isti Anaxarchus Abderites, quo de pluralitate mundorum disserente, illachrymatus fertur Alexander Magnus, conquærens, se nec unius esse dominum: Anaxarcho successit Pyrrho Eliensis, cujus non tam in propaganda priorum Secta, quam in omnibus Sectis evertendis studium incubuit. Negavit enim, verum, & certum aliquid esse inventum;

tam; atramen inveniri posse, non est inficiatus, ut Academici; atque adeo dixit, graviter insistendum esse considerationi, & inquisitioni rerum: unde ejus sectatores *Sceptici* dicti, id est, Consideratores. Pythoni successit Nausiphanes; cujus auditor Epicurus, Atomos, & Inane Leucippi restituit, Sectæque Epicuræ nomen dedit circa Olympia-

dem centesimam vigesimam septimam, quâ obiit.

Et quidem sectæ Philosophorum ita se habuerunt apud Græcos, à quibus ad alias gentes manarunt. Verum aliis fere extinctis, sola Peripatetica nunc vulgò floret, præcipue postquam à S. Thoma fuit illustrata, atque Sacræ doctrinæ amico fœdere sociata.

PRIMA PARS

PHILOSOPHIÆ.

Quæ Logica, seu Dialectica nuncupatur.

Logica Græcè idem est, ac *Rationalis*, latinè: *Dialectica* verò idem, ac *Disputativa*. Utrouque nomine dicitur ea Philosophiæ pars, quæ mentem, seu Rationem dirigit in cognitionem veritatis. Dicitur etiam *Organum*, seu *instrumentum*; quia illa utimur in aliis scientiis acquirendis. Primo loco tradi solet; quia, priusquam in rebus ipsis veritatem inquiramus, modum inquirendi scire oportet. Hujus facultatis, quanta sit dignitas, ac necessitas, ex ipso nomine, ac sine patet. Nam, ut in nobis nihil est mente dignius, nihil menti magis necessarium, quam veritatis cognitio; ita nihil præstantius, ac utilius eâ facultate, quæ mentem dirigit in cognitionem veritatis; adeo,

ut non immeritò ei conveniat ex Petri Hispani magnifica definitio; aut potius elogium, *Ars Artium, Scientia Scientiarum*, ad omnium methodorum principia viam habens. Porrò Logica, ut nunc in Scholis traditur, duo continet; Præcepta, & Quæstiones. Si hæc utraque miscerentur, periculum foret, ne quæstionibus præcepta obruerentur, atque confunderentur. Itaque primò, ac seorsum præcepta diligenter trademus; non omittis iis, quæ circa illa tractari vulgo solent, nisi quæ omninò inutilia visa sunt; ac insuper adjunctis aliis, quæ vulgò prætermissa, potissima tamen censuimus ad mentem in cognitionem rerum dirigendam. Deinde verò quæstiones discutimus. Prior Tractatus inscribitur à nobis *Logica minor*, non usu,

& necessitate, (nam eo modo præcipua censenda est, atque attentè addiscenda, & identidem relegenda) sed mole. Alter verò inferibitur *Logica major*, quòd fufius quaestiones Logicales in ea discutiantur.

LOGICA MINOR.

Præcepta, & modum mentis in cognitionem veritatis dirigendæ, complectens.

OMnis humana cognitio tribus mentis operationibus omninò continetur, *Apprehensione, Iudicio, & Discursu*. Primò enim, rem propositam nudo, quodam mentis intuitu percipimus, quid ipsa sit attendendo. Secundò, de rebus perceptis invicem comparatis judicamus, affirmando, aut negando, ita se habere, ut proponuntur. Tertio, ex uno, aut multis judiciis aliud cum ipsis connexum deducimus: Ut, cum primum aciem mentis in hoc Universum conjicio, video in eo terram, animalia, plantas, cælum, solem, stellas, &c. nihil de illis rebus judicando, sed unamquamque simplici quodam aspectu mentis intuendo. Deindè, perceptas mente ex his ideas invicem comparans, ut ideam animalis cum idea plantæ, aut hominis, judico, *Animal non esse plantam: Hominem verò esse quoddam animal*. Tertio, ex eo iudicio aliud ita infero: *Homo est animal: ergo aliquid habet commune cum leone, & equo*. Apprehensio itaque est, *actus mentis, quo res percipit, nihil de illis affirmando, aut negando, sed eas pro-*

priis Ideis exprimendo; quæ *Termini* dicuntur. *Judicium* est actus mentis, *quo unum de alio affirmat, aut negat*, quæ affirmatio, aut negatio propositione exprimitur. *Discursus* demùm est actus mentis, *quo ex uno iudicio aliud cum eo connexum elicitur*; quæ illatio argumentatio vocatur.

Quidam addunt quartam mentis operationem, quâ res perceptas ordinamus, quæ *Methodus* dicitur: Verùm hæc ad prædictas reducitur, nempe, ad *apprehensionem*, & *iudicium*. Prima enim mentis operatio non solum res percipit, sed etiam varios inter illas ordines excogitat. Ex illis ordinibus secunda mentis operatio iudicat, quis sit aptior ad aliquid investigandum, aut explicandum, eumque seligit; is ordo *Methodus* dicitur.

Itaque, cum *Logicæ* cura sit, mentem dirigere in cognitionem veritatis; id plenè perficiemus, si docuerimus integrè, clarè, & distinctè percipere; verè judicare; rectè discurrere. Undè *Logicam* istam præceptivam in tres partes dividemus.

Prima pars erit de *Apprehensione*, ac *Terminis*, quibus perceptiones nostras exprimimus.

Secunda de *Judicio*, ac *Propositionibus*, quibus nostra iudicia enunciamus.

Tertia de *Discursu*, seu de *Argumentatione*, quâ unum ex alio inferimus.

Hic addemus *Appendicem* de *Methodo*; quæ, ut dixi, mixta quædam est mentis operatio ex *Apprehensione*, & *Judicio*.

PRIMA PARS.

De Apprehensione, & Terminis.

HÆC prima operatio mentis præcipui momenti est; cum illâ, ut fundamento, nitatur omnis nostra cognitio. Nam, nisi rectè terminos perceperis, de propositione iudicium certum ferre non poteris; nec proinde ex uno ju-

dicio aliud, discurrendo, evidentèr deducere. Accuratiùs itaque pertractanda nobis est; quod, ut ordine fiat, primò de terminis, circa quos hæc prima operatio versatur, agemus; deindè de recta Terminorum perceptione.

QUÆSTIO PRIMA.

De Terminis.

Circa terminum quæri potest, 1. quid sit. 2. quoruplex sit. 3. Quæ sint ejus proprietates. Verùm, quia Termini universales in scientiis præcipui usûs sunt: 4. Dicemus de universalitate terminorum. 5. Demùm de coordinatione omnium terminorum sub decem classibus, quæ prædicamenta, seu categoriæ dicuntur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Terminus.

ARistoteles dîfinit Terminum; id in quod resolvitur propositio, tanquam in prædicatum, aut subiectum. Omnis enim propositio constat terminis, ut partibus copulâ quadam junctis; proindèque in illos solvitur. Ut hæc *Deus est amandus*, duabus partibus constat, quæ verbo uniuntur. Hæc copula non est

terminus, sed nexus terminorum.

Occasione hujus dîfinitionis quæri solet, *an sit de essentia Termini, ut actu sit in propositione?* Sed res tanti non est, ut nos detineat. Satis est ad rationem Termini, ut dicat ordinem ad propositionem: Nam pars dicitur in ordine ad totum: Itaque Terminus dicitur, non solum ex eo, quod actu componat propositionem; sed etiam, cum à Logicis consideratur in ordine ad illam. Undè prima Logicæ pars inscribitur, *De terminis*; li-

licet eos non spectet, ut sunt in propositione, de qua non agit; sed solum in ordine ad propositionem: sed ad utiliora pergamus.

(Hæc Aristotelis definitio solum explicat terminum in ordine ad secundam mentis operationem: Undè aliter definitur in ordine ad primam: Terminus est *signum rei simplici Apprehensione perceptæ*. Porro signum illud considerari potest, vel interiori in mente; vel exteriori, ut notâ aliquâ sensibili manifestatum, puta, voce, aut Scripturâ. Hinc triplex est Terminus: *Mentalis, Vocalis, Scriptus*; de quibus singulatim dicendum est; sed prius de signo ipso aliquid præmittendum.

§. I.

Quid, & quotuplex sit Signum.

Signum definitur: *Quod potentie cognoscitivæ aliud à se repræsentat*. Hæc repræsentatio duobus modis fieri potest: Primò, per modum similitudinis; ut imago hominis repræsentat eum, quia illi similis est: Secundò, per modum indicationis, in quantum ex uno cognito, licet dissimili, ducimur in alterius cognitionem, propter utriusque connexionem; ut ex fumo cognoscimus ignem. Hinc duplex est signum, *formale, & instrumentale*. Signum formale, est *ipsa rei similitudo*. Signum instrumentale definitur ex S. Augustino, lib. 2. de Doctrina Christiana, c. 1. *Id, quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire.*

Signum instrumentale dividitur in

Naturale, & Arbitrarium; repræsentat enim, non ratione similitudinis, sed connexionis; quæ potest esse, vel ex natura rei, vel ex instituto hominum. Signum naturale est, *quod aliud à se repræsentat ex naturali connexionem*: sic fumus ignem repræsentat; aurora diem; risus lætitiâ; gemitus dolorum. Signum arbitrarium est, *quod aliud à se repræsentat ex usu, & instituto hominum cum eo connexionem*: Sic hederâ significat venale vinum; mappa mensæ imposita, prandium; calculus, certam pecuniæ summam.

§. II.

Quid sit Terminus mentalis?

Terminus mentalis est *signum formale rei mente perceptæ*. Dicitur *signum*, quia rem menti repræsentat. Dicitur *formale*, quia est ipsa rei similitudo. Dicitur *rei mente perceptæ*, ut distinguatur ab impressionibus sensuum; quæ, etsi dici possint objectorum similitudines, non tamen termini dicuntur à Logicis, qui de sola mentis cognitione agant.

Verùm, ut hæc distinctio Terminorum mentalium ab imaginibus sensuum meliùs capiatur, tantisper dicendum de modo, quo mens humana res percipit. Objecta externa primùm sensu externos percipiunt. Hæc impressio à sensu externo ad phantasiâ progrediens, in ea rerum simulacra perfectiora excitat, (*Phantasmata* dicuntur) quæ in eâ collecta diu manent, etiam remotis objectis, & cessante sensus externi functione. Horum ope res sensu perceptas, licet absentes, nobis

repræsentamus; sonos, odores, figuras, colores, lineamenta; eaque, quasi coram posita, imaginatione percipimus. Mens illis motibus imaginationis provocata ob ejs cum corpore unionem, rebus imaginatione repræsentatis, attendit; atque eas suo modo percipit per similitudines longè nobiliores, quas ex illis simulachris elicit, juxta Peripateticos, vel quibus ab initio sibi infusis attendere incipit, ut censent Platonici; id enim perinde est, quo ad præsens. Verùm, quia mens altiore, latioreque, quam sensus, luce pollet; in ipsis sensibilibus imaginatione perceptis longè plura, quam illa, percipit, eaque propriis notitiis distinguit. Ut, cum mundum imaginatione percipio, non solum percipio quidquid illa percipit; sed infinita, quæ eam fugiunt; ut partium simetriam, numerum, & numerorum rationes varias, ordinem, connexionem, dependentiam; rationem effectus, causæ, medii, finis, entis, substantiæ, accidentis, necessitatis, contingentis, &c. Quorum omnium distinctas notiones habet mens; quas rursus conjungendo, dividendo, invicem, aut cum seipsa comparando, innumeras alias notiones sibi comparat, & ad rerum spiritualium perceptionem affurgit, Dei, Angelorum, virtutum, vitiorum, veritatis, falsitatis, boni, & mali, &c. Quæ imaginatione minimè percipiuntur, sed mente solâ.

Hæ similitudines à simulachris imaginationis, naturâ, & numero longè diversæ, dicuntur *Species intelligibiles*, *Ideæ*, *Rationes rerum*, *Notiones*, *Conceptus*, *notitiæ*; specialitèr autem à Logicis, *Termini mentales*,

quatenus sunt prima propositionum, & syllogismorum mentalium elementa, ex quibus constant, & in quæ resolutio eorum terminatur.

§. III.

De Termino vocali, & scripto.

Societas humana vincitur, atque perficitur communicatione cogitationum. Cogitatio, quandiu intus manet, aliis non communicatur. Itaque necessarium fuit, alligare conceptus internos, signis externis, quibus, ut instrumentis, manifestarentur. Inter ea signa vox primum locum obtinet, quia maximè ad id commoda; semper enim præsto est; facillè formatur; infinitis modis variatur. Hinc communi, & perpetuo usu, apud quosvis populos, certæ ideæ certis vocibus ita alligatæ sunt; ut iis auditis, mens usu ad id facta, statim ad ideam illam attendat; immo, ideam vocis, & rei per eam significatæ, ita conjunctam habet, ut etiam, dum intra se discurrit, ipsis ideis vocum sæpè utatur loco idearum rerum.

Terminus itaque vocalis est: *vox ad placitum significativa Termini mentalis*. Vox dicitur; id est, *sonus hominis ore per instrumenta naturalia prolatus*. Additur, *significativa termini mentalis*; quia in eo propriè posita est ejus ratio, ut sit signum termini mentalis. Porrò hæc significatio non est à natura ipsa vocis, sed ex usu, & instituto hominum; nam vox ex se hunc potius, quam alium terminum mentalem, non significat.

Indè colliges, terminos vocales prius

prius significare ideam rei, quam rem ipsam; quia propriè voces usurpantur ad manifestandos conceptus. Iis tamen mediantibus etiam res ipsas significant, ut ultimum significatum; cum & ipsa idea tendat ulterius ad rem: undè propriè pro ipsis rebus supponunt. Ut cum dico, *pestis necat homines*, non id affirmo de idea pestis, sed de re ipsa.

Sed cum voces fugaces sint, & ad absentes, aut futuros transmitti nequeant; homo de absentibus, & futuris sollicitus, ut permanerent, & ad absentes, ac futuros transirent, eas alligavit Scripturis, ut signis stabilibus, atque ad posteros, & absentes commendantibus. Hinc terminus *scriptus* dicitur, signum termini vocalis scripturam exaratum: Immediatè enim vocalem terminum significat; eo mediante, mentalem; ultimatè verò, rem ipsam.

ARTICULUS II.

De divisione Terminorum.

IN Terminò quatuor spectari possunt: *res significans; res significata; modus significandi; & relatio unius termini ad alios.* Ex his quatuor varix profluunt divisiones terminorum; præcipuas referemus.

Terminus ex parte rei significantis, dividitur 1. in *Mentalem, Vocalem, & Scriptum*; de quibus supra.

2. In terminum *incomplexum, qui uno signo unam rem significat*, ut: *albedo*; & *complexum, qui plura signa, aut plures res complectitur.* Unde alius dicitur *complexus voce*, non *re*, ut *Marcus Tullius Cicero*; unum enim

hominem significat: alius *complexus re*, non *voce*, ut *Poeta*; duo enim unâ vocè comprehendit, *hominem, & artem Poeticam*: alius *complexus re, & voce*, ut *Virgilius Poeta*; duas enim res duabus vocibus exprimit.

Terminus ex parte rei significantis dividitur primo in terminum *positivum, qui rem significat*, ut *homo*; & *negativum, qui non rem, sed rei absentiam significat*, ut *cæcitas, nihil, non homo, non lapis*: hi termini positivi affecti particula negante dicuntur *Infiniti, seu Infinitantes.* Quidam termini sunt *negativi voce, & positivi sensu*; ut *innocentia, immensitas, immortalitas, infinitudo*; nam significant perfectiones positivas. Quidam è contra *positivi voce, & sensu negativi*; ut *mortale, corruptibile, noxium, vitium.* Quidam utroque *negativi*, ut *impius, injustus.*

Dividitur secundò in *Terminum primæ intentionis*; & *Terminum secundæ intentionis.* Terminus primæ intentionis est, *qui significat rem secundum statum, quem habet in seipsa, seu in rerum natura*: ut *homo, leo*, significant res, ut sunt in se. Terminus secundæ intentionis, *qui significat rem secundum statum ei ab intellectu attributum*, ut *genus, species, prædicatum, subiectum*: Hæc enim non conveniunt rebus ex sua natura, sed ex consideratione intellectus. Dicuntur *Termini secundæ intentionis, seu considerationis, quia primò rem consideramus ut est in se; deinde verò, secundariâ, & reflexâ consideratione eam disponimus in modum prædicati, aut subiecti, generis, aut differentiæ; eaque secundâ*

daria consideratio, dicitur secunda intentio.

Dividitur tertio in singularem, & communem. Singularis est, qui de uno tantum dicitur; sive ex impositione, ut *Homerus, Aristoteles*; sive ex usu, ut *Apostolus*, absolute sumptus, solum *D. Paulum* significat; & *Philosophus, Aristotelem*: sive ex aliqua additione; ut hic homo, *Filius Virginis, Mater Christi*. Terminus communis est, qui plura significat, ut *populus, animal*.

Terminus communis dividitur in collectivum, qui plura conjunctim solum significat, ut *ciuitas*; & distributivum, qui ita plura significat, ut de singulis dici possit, ut homo omnes homines significat, & de singulis dici potest.

Terminus communis distributivus dividitur in *Univocum, Equivocum, & Analogum*. Univocus est, qui in pluribus rationem simpliciter unam significat, ut homo, in *Petro, & Paulo* idem significat. Equivocus est, qui in pluribus rationes omnino diversas significat; ut *canis* dictus de *sidere, de pisce quodam, de animali domestico*. Analogus est, qui rationes significat simpliciter diversas, proportionem tamen quadam similes; ut *pes* dictus de infima parte montis, & de infimo membro animalis.

Terminus ex modo significandi dividitur in *Categorematicum, Syncategorematicum, & mixtum*. Categorematicus est, qui per se aliquid significat; ut homo, lapis. Syncategorematicus, id est, consignificativus est, qui se solo non significat, sed tantum junctus alteri, ut *omnis, nullus, aliquis*. Unde dicitur *signum*; quia eo, veluti signo, designatur,

quantum alius significet. Mixtus dicitur qui utrumque continet, ut *nemo, idem est, ac nullus homo; nihil, idem, ac nulla res*.

Terminus *Categorematicus* dividitur in *abstractum, & concretum*. Terminus abstractus est, qui formam ab omni subiecto præcisam significat. Terminus concretus est, qui significat formam cum subiecto; pulcher, significat pulchritudinem cum subiecto, in quo est; pulcher enim est, qui habet pulchritudinem. At pulchritudo hæc dotem præcisè, ac veluti separatam à subiecto, significat. Unde terminus concretus sensu complexus est: duas etiam ideas continet, unam expressè, aliam confusè; Ut, *Philosophus*, distinctè *Philosophiam* exprimit, hominem verò confusè significat: Est enim *Philosophus*, ille, qui habet *Philosophiam*.

Terminus concretus dividitur in *absolutum, & connotativum*; seu quod ferè idem est, in *Substantivum, & Adjectivum*. Terminus Substantivus est, qui rem significat per modum per se stantis, ut *homo, lapis, color, pulchritudo*. Terminus Adjectivus est, qui rem significat, ut alteri adjectivam, ut, *humanus, coloratus, pulcher*. Omnes termini abstracti sunt Substantivi: Licet enim aliquando res significant, quæ non nisi in aliquo subiecto, existere possunt, attamen eas exprimunt ad modum per se stantis: Ut, *prudencia, scientia, amor, has res* exprimunt, quasi per se subsistentes in consideratione mentis; licet in re esse non possint, quin in alio subiecto existant, ut in *homine, aut Angelo*. Sunt itaque nomina substantiva, non re, sed modo significandi: At *homo, & An-*

gelus, & re, & nomine substanti-
ya funt.

Terminus ex comparatione ad
alios dividitur: 1. in *prædicatum*, &
subiectum. Prædicatum est, quod
de alio dicitur: Subiectum est, de quo
terminus dicitur. Ut in ea propo-
sitione, Deus est justus; justus est præ-
dicatum respectu Dei, quia de eo
dicitur; Deus est subiectum, quia de
eo, justus, dicitur.

Dividitur 2. in terminum *antece-
dentem*, *consequentem*, & *reciprocum*.
Terminus antecedens est, ex quo
alius sequitur; ut homo est termi-
nus antecedens respectu animalis; si
enim est homo, sequitur, ut sit ani-
mal. Terminus consequens est, qui
ex alio sequitur, ut animal respectu
hominis. Termini reciproci sunt, qui
se mutuo inferunt, ut homo, &
rationalis: Si enim est homo, est
rationalis; si est rationalis, est ho-
mo.

Dividitur 3. in terminum *trans-
cendentalem*, & *categoricum*. Termi-
nus transcendentalis est, *cujus signi-
ficatum intinè includitur in omnibus
differentiis significatorum aliorum ter-
minorum*; ut ens, res, aliquid,
unum, verum, bonum. Terminus
categoricus est, *qui significat aliquid
genus rei, aliis generibus non permix-
tum*, ut homo, lapis, prudentia,
color, figura.

ARTICULUS III.

De proprietatibus Terminorum.

Terminorum quinque propieta-
tes sunt, *Suppositio*, *Amplia-
tio*, *Restrictio*, *Alienatio*, & *Appel-
latio*. Primò de suppositione, quæ

est prima, & præcipua termini pro-
prietas; deinde de aliis, dicemus.

§. I.

De Suppositione.

Circa suppositionem tria quæri
possunt: Primò *quid sit*. Se-
cundò, *quoruplex sit*. Tertiò, *quæ
sint ejus Regulae*.

Circa primùm, Suppositio defini-
tur *Positio termini pro aliquo, de
quo verificatur*: Cum enim, ut in-
quit Aristoteles, non liceat inter
disputandum res ipsas afferre, uti-
mur terminis loco rerum; sicut com-
putatores utuntur calculis loco pe-
cuniarum: Talis usus vocatur *Sup-
positio*. Extremæ particulæ, *de quo
verificatur*, consultò apponuntur, ut
scias, ad suppositionem termini
oportere, quod res aliqua designa-
bilis respondeat termino; undè
sermo dicitur esse de *subiecto non
supponente*, si nihil designabile cor-
respondeat termino; ut si dicam:
Adam mihi loquitur; Centauri pug-
nant; istæ propositiones sunt de sub-
jecto non supponente; quia ex rebus,
quæ exprimentur per terminos,
Adam, & Centaurus, prima nulla est
pro tempore, de quo loquor; altera
verò forte nusquam fuit.

Suppositio variè dividitur. Eas
solum species referemus, quas usus,
& necessitas, celebriores fecere.

Primò igitur dividitur Suppositio
in *Materialem*, & *Formalem*: Suppo-
sitione materialis est *positio termini loco
sui ipsius*; ut homo est vox; amo,
est verbum. Suppositio formalis est
positio termini loco sui significati, ut;
homo est discursivus.

Secundò, dividitur in suppositio-
nem, *Simplicem*, & *Realem*: Suppo-
sitio simplex est *positio termini loco sui
immediati significati*. Suppositio realis,
quæ etiam dicitur *personalis*, & *absol-
uta*, est *positio termini loco signifi-
cati, tam mediati, quàm immediati*.
Quod, ut clarè intelligas, nota,
vocem habere duo significata; unum
immediatum, ad quod, scilicet, sig-
nificandum primò, & per se est in-
stituta; alterum mediatum, quod
significat; non quidem ex primaria
destinatione, sed quasi secundariò,
& extensivè: Sic, homo, per se, &
mediatè significat naturam huma-
nam; secundariò tamen, & me-
diatè significat ejus individua. E
contra, Plato, per se primò signifi-
cat individuum naturæ humanæ,
scilicet, filium Aristonis; sed se-
cundariò etiam significat naturam
humanam in Platone existentem. Sic
etiam, album, per se primo signi-
ficat albedinem subjecto inhæren-
tem; secundariò tamen, & media-
tè significat etiam subjectum, in
quo albedo est. Dum ergo tales vo-
ces usurpantur solum pro immédia-
to significato, earum, suppositio est
simplex; si usurpentur pro utroque,
suppositio est realis: Ut dum dico,
homo est species; Album est acci-
dens; homo, & album supponunt
simpliciter: nam Homo, sumitur
ibi pro sola natura humana, non
verò pro individuis: & album, pro
sola albedine, non verò pro sub-
jecto: Unde non valet consequen-
tia: Homo est species; Sed Petrus
est homo: ergo Petrus est species.
At vero si dicam Homo est vivens,
suppositio est realis, quia homo ibi
sumitur pro suo significato, tam im-

mediato, quam mediato; non enim
sola natura; sed etiam omnia ho-
minis individua sunt vivencia.

Tertiò dividitur suppositio in *collec-
tivam, distributivam, & disjunctivam*.

Suppositio collectiva est, *positio
termini communis pro significatis con-
junctim sumptis*. Ut, Planetæ sunt
septem; Apostoli sunt duodecim.

Suppositio distributiva est, *positio
termini communis pro omnibus, & sin-
gulis significatis*. Ut homo est ani-
mal, homo pro omnibus, & singu-
lis supponit. Subdidit in *comple-
tam, & incompletam*. Completa est,
quæ descendit ad singula individua:
Ut in illa, animal est sensitivum,
animal supponit non solum pro om-
nibus animalis speciebus, sed & pro
singulis earum individuis. Incomple-
ta est, *cum terminus genericus sumit-
ur pro singulis speciebus sub genere
contentis; at non pro singulis earum
individuis*: Ut cum dicitur, omne
animal fuit in arca Noë: Deus cun-
ta animantia adducit ad Adam, ut
iis nomina imponeret: Animal su-
mitur pro omnibus ejus speciebus,
at non pro singulis earum indivi-
duis. Hinc distributio completa di-
citur, *pro singulis generum*; incom-
pleta verò, *pro generibus singulorum*.

Suppositio disjunctiva est *positio
termini communis pro aliquibus tan-
tum significatis*: Ut cum dicitur, ali-
quis homo est albus.

Suppositio disjunctiva dividi rur-
sus potest in *confusam, & determi-
natam*. Confusa est, *acceptio termi-
ni pro significato, quod determinari
nequit*; seu, est acceptio termini pro
quibusvis suorum significatorum; non
tamen collectivè, sed sub disjunc-
tione sumptis: quam ob causam con-
fu-

fusa dicitur, quia pro nullo, ac certo determinato supponit; sed pro quovis indifferenter, & indeterminatè. Locum habet præcipuè in iis terminis, quæ ad usum, & necessitatem referuntur: Ut, Equus ad iter commodius agendum utilis est: Aliquis oculus est necessarius ad videndum: aliqua navis ad transfretandum: Non enim determinatè hic, vel ille oculus, hæc, vel illa navis necessaria sunt. Suppositio disjunctiva determinata est, *Acceptio Termini pro aliquibus determinatis significatis*. Ut cum dicitur, Quidam homines detexerunt novum orbem; non quivis homines disjunctivè sumpti significantur, sed certi quidam, Columbus, scilicet, & Americus Vesputius.

Quidam alias suppositionis divisiones afferunt, aut has ipsas paulò aliter referunt: quem tamen securi fumus modum, is in re satis involutâ explicandâ, & facilis, & ad usum sufficiens est.

§. II.

Regulæ quinque utiles ad discernendas Suppositiones.

Suppositio termini variatur quandoque ex adjunctione Terminorum Syncategorematicorum, qui ideo *Signa* dicuntur. Horum alii sunt Universales, ut *Omnis*, *Nullus*; Alii Particulares, ut, *Aliquis*, *Aliquis non*. At sæpe Terminus nullo signo afficitur: undè aliunde discernenda est ejus suppositio. Itaque hæc quinque Suppositionum regulæ statui possunt.

1. *Terminus affectus signo universalis supponit distributivè, vel collectivè juxta exigentiam alterius termini, cui adjungitur*. Ut, omnes Apostoli sunt electi à Christo: Omnes Apostoli sunt duodecim.

2. *Terminus affectus signo particulari supponit disjunctivè, confusè, aut determinatè, prout exigit terminus, cui adjungitur*; Ut aliqui homines nigri sunt: Aliquis oculus est necessarius ad videndum.

3. *Subjectum propositionis nullo signo affectum, in materia naturali, aut quasi naturali, supponit universaliter: In materia verò contingenti, supponit disjunctivè*. Propositio est in materia naturali, cum prædicatum naturalitèr convenit subjecto, ut illa, Homo est rationalis. Est verò in materia, quasi naturali, cum prædicatum reipsa contingens effertur de subjecto eo modo, quo efferrè solent prædicata naturalia, id est, absolute sine ulla contingentia nota; ut illæ; Angeli sunt mali: Homines sunt docti. At propositio est propriè in materia contingenti, cum prædicato, aut copula inest aliqua contingentia nota, puta, tempus præteritum, aut futurum, aut actio, vel passio præfens, verbo significata. Ut illæ: Angeli peccaverunt; Angeli custodiunt homines: Judæi crucifixerunt Christum. Itaque in istis subjectum supponit disjunctivè; quia prædicatum contingens determinat subjectum ad suppositionem disjunctivam; non enim exigit omnes efficere. At in propositione, cujus prædicatum effertur, quasi naturalitèr conveniens subjecto, determinatur subjectum ad suppositionem universalem; quia, quod naturalitèr speciei convenit, omni ejus individuo convenit. Undè illa vera est: Angeli sunt incorporei; æquivaleret enim isti: Omnes Angeli sunt incorporei; quod ve-

rum est. At illa falsa est : Angeli sunt mali ; enuntiat enim malum de Angelis absolute , quasi naturalem qualitatem. Unde æquivaleret illi : Omnes Angeli sunt mali ; quod falsum est. E contra illa vera est : Angeli custodiunt homines : quia enuntiat hoc munus , ut actionem contingentem , quæ non intelligitur debere omnibus competere ; proindeque , ut verè dicatur de Angelis , factis est , ut aliquibus conveniat. Hinc acutè notat Autor egregii Operis Gallicè conscripti , *de Arte cogitandi* , Propositiones indefinitas in materia *dogmatica* æquivalere universalibus : In materia verò *historica* æquivalere particularibus. Nec tamen , ut ipse putat , falsa est regula communiter posita , propositionem indefinitam in materia *naturali* æquivalere universali ; in *contingenti* verò materia æquivalere particulari. Nam propositio *dogmatica* semper censetur esse in materia naturali , vel quo ad rem , vel quo ad modum ; quia effertur sine nota contingentia. At verò propositio *historica* effertur cum nota contingentia ; & idèò propriè contingens censetur.

4. Regula : In propositione affirmativa predicatum supponit semper *disjunctivè* , saltem ex vi propositionis ; ut in ista : Homo est animal , animal supponit tantum pro aliquo ; ut enim homo verè dicatur animal , non necesse est , ut sit omne animal ; sed satis est , ut sit aliquid ex animalibus. At in propositione negativa predicatum semper supponit *universalitèr* . Ut in ista : Homo non est lapis . Non enim verè diceretur non esse lapis , si vel aliqua lapidis species esset. Hæc regula magni usûs est in syllogismis ;

idèòque diligentius notanda.

5. Regula generalior : In propositione subjectum supponit juxta exigentiam predicati. Sic , quia termini numerales exigunt suppositionem collectivam , Termini naturales distributivam , Termini contingentes disjunctivam , Termini necessitatis solum confusam ; juncti subjectis ea determinant ad tales suppositiones. Ut in ista : Planetæ sunt septem , supponit subjectum *collectivè* : in illa , Planetæ sunt ex materia cœlesti , supponit *distributivè* : in illa , Planetæ aliquando eclipsim patiuntur , supponit *disjunctivè* : in illa , corpus opacum requiritur ad eclipsim , supponit *confusè* : ita enim exigunt prædicata .

§. III.

De reliquis proprietatibus Terminorum , Ampliatione , Restrictione , Alienatione , & Appellatione.

Ampliatio est , *Extensio termini à minori ad majorem significationem* ; ut dum dicitur : *Mansueri hereditabunt terram* , vox *Mansueti* , quæ solum ex vi prædicati supponit pro futuris , sumitur tamen pro omnibus , tum futuris , tum presentibus , tum præteritis .

Restrictio è contra , est *coarctatio termini à majore ad minorem significationem* ; ut in illo Trojani effato , *Princeps credulus est crudelis* , vox *credulus* restringit vocem *Princeps* , ad aliquos tantum. Restrictione passim utitur Scriptura ; ut vox *viventium* , ad homines restringitur , dum Eva dicitur *Mater cunctorum viventium* : & vox *carnis* , cum dicitur *Videvit*

omnis caro salutare Dei: Item in Symbolo: Credo carnis resurrectionem.

Alienatio est, *translatio termini à propria ad alienam significationem propter alterius termini additionem*: Ut cum Christus dicitur, Sol justitiæ, Agnus dominator terræ; hæ voces ex adjuncto, à propria ad Methaphoricam significationem transferuntur. Sic Pythagoras eleganti alienatione justitiæ dixit, *Salem vitæ*; eò quod scelerum corruptionem acri quidem, sed salubri punitione corrigat.

Appellatio majoris momenti est: definitur; *applicatio unius termini supra alium*: In propositione enim prædicatum veluti applicatur subjecto; ut dum dico, Deus est bonus, *bonus applicatur supra terminum, Deus*.

Dividitur in *Materialem*, & *Formalem*: In termino enim concreto duplex est significatum, materiale, scilicet, & formale. Formale est *ipsa forma per terminum significata*: materiale verò est *subjectum habens talem formam*; ut in ista voce, homo, humanitas est *formale* significatum; persona verò habens humanitatem est significatum *materiale*: & in illa voce, album, albedo est formale significatum; subjectum verò habens albedinem est materiale.

Appellatio itaque formalis est; quando prædicatum cadit supra *formale subjecti*: ut dum dico: Medicus sanat; non enim sanat, nisi formaliter ut Medicus. Appellatio materialis est; quando prædicatum cadit supra *materiale subjecti*; ut dum dico: Medicus cantat; non enim cantat ut Medicus, sed ut Musicus.

Tres præcipuæ regulæ sunt appellationis. Prima: *quando subjectum propositionis est terminus substantivus cum*

adjectivo, si *adjectivus sit ante copulam*, appellatio erit *materialis*; ut dum dico: Alexander Magnus fuit discipulus Aristotelis; discipulus, applicat supra Alexandrum, non quatenus magnum, sed simpliciter; ita ut sensus sit; Alexander, aliunde magnum, fuit discipulus Aristotelis. Sed si dicatur: Alexander fuit magnus discipulus Aristotelis, appellatio erit *formalis*: nam, discipulus applicabit supra Alexandrum, quatenus magnum; ita ut sensus sit, Alexander fuit magnus inter discipulos Aristotelis.

Secunda regula: *In propositione, cujus subjectum est terminus concretus, appellatio est materialis*; id est, prædicatum cadit supra materiale subjecti, saltem in rigore Logico. Ut dum dico: Homo fit albus; sensus est, suppositum habens humanitatem recipere etiam albedinem. Propter hanc regulam ista propositio est falsa: Homo factus est Deus; quia facit hunc sensum: Suppositum habens humanitatem, recepit divinitatem; quod est falsum. Ista autem propositio est vera: Deus factus est homo; quia facit hunc sensum: Suppositum habens divinitatem, assumpsit etiam humanitatem; quod est verum.

Tertia regula: *Numeralia primitiva nominibus substantivis applicata, ut tres, quatuor, &c. appellat tam formaliter, quam materialiter*; ideoque *multiplicant, & formam*; & *suppositum*: Applicata verò nominibus *adjectivis, appellant solum materialiter, ideoque non multiplicant formam, sed suppositum*. Ratio hujus regulæ est; quia nomen substantivum significat per modum substantiæ, quæ ex sua forma habet esse, & unitatem. Unde, ut nomen substantivum multi-

plicetur, necesse est, formam multiplicari: At verò nomen adjectivum significat formam per modum alicujus adventitii subjecto: Undè, licèt exprimat distinctè formam, & subjectum confusè, supponit tamen magis pro subjecto; Proindèque, si sint plura supposita habentia eandem formam, nomen adjectivum multiplicatis subjectis multiplicatèr effertur: Quapropter hæc vera est in rigore: Ia divinis tres sunt omnipotentès, tres æterni; at ista falsa, sunt tres dii. Quia tamen Ariani dicebant tres esse æternos, quasi substantivè, in hoc sensu eos refellens S. Athanasius dixit, non esse tres æternos, sed unum æternum.

ARTICULUS IV.

De Universalitate Terminorum.

IN rebus mente perceptis pleraque videmus esse dispersa, quæ tamen omnino similia sunt, atque ad eandem ideam pertinent; ut natura humana in multis dispersa ubique sibi similis est, atque ad unam hominis ideam pertinet. At rursus pleraque omnino diversa in una, & eadem re conjunguntur; quæ tamen ad distincta genera pertinent, diversisque terminis exprimuntur; ut in Petro conjunguntur ejus substantia, quantitas, figura, situs, color, actiones, passionès, &c. quæ tamen omnino diversa sunt. Ne igitur confundatur earum rerum perceptio, dispersa similia colligenda sunt sub una universali idea; & conjuncta dissimilia distinguenda sunt, atque ad suum quæque genus referenda: Hac enim ordinatione non mediocritèr rerum perceptio adju-

vatur. Primum fit, per *Universalità*, sub quibus particularia per similia colliguntur. Alterum fit per *Predicamentum*, sub quibus dissimiles naturæ in rebus conjunctæ, distinctè ad suum quæque genus referuntur. Primò itaque de *Universalibus terminis* dicendum: Deindè de *predicamentis*. Et quidem de utrisque plenius disputabimus in majori Logica. Hic solum, quæ ad præcepta spectant, attingemus.

Terminus universalis est, qui de pluribus univocè, ac distributivè dicitur; ut homo, de Petro, & Joanne. Ei opponitur singularis, qui de uno tantum dicitur, ut Socrates. Terminus particularis est ipse universalis, signo particulari ad aliquam sue significationis partem restrictus, ut aliquis homo.

Quinque sunt modi terminorum universalium: *Genus*, *Species*, *Differentia*, *Proprium*, & *Accidens*.

Terminus enim, qui de pluribus dicitur, vel ipsam rei essentiam significat, vel aliquod attributum ei adjunctum: si essentiam significet, vel eam totam comprehendit; & sic dicitur *species*, ut homo, significat quidquid ad naturam ejus pertinet: vel solum exprimit id, in quo convenit cum aliis naturis; & sic dicitur *Genus*; ut animal, exprimit solum id, quod commune est hominì, & bruto: vel exprimit id solum, quo differt ab aliis naturis; & sic dicitur *Differentia*; ut, rationale, exprimit id solum, quo differt homo à bruto. Si terminus attributum essentiæ adjunctum exprimat, vel illud necessario essentiæ convenit, ita ut ab ea disjungi nequeat, & sic dicitur *Proprium*; ut, risibile, exprimit aliquid naturam ho-

hominis necessariò consequens : Vel est attributum essentiam non consequens, sed ei casu adjunctum, & ab ea separabile; & sic est *accidens*; ut, doctus, ita homini attribuitur, ut ab eo tamen disjungi poterit.

Genus itaque definitur, *Terminus universalis, qui de pluribus specie differenteribus prædicatur in quid incompletè*: id est, ut non explicans totam rei essentiam; ut animal de homine.

Species definitur, *Terminus universalis, qui de pluribus numero differentibus prædicatur in quid completè*; ut, homo, de hoc, & illo homine.

Duplex distinguitur: *Subalterna*, quæ sub se alias continet, ut Avis, Aquilam, & Lusciniam: Sed hæc etiam propriè est *Genus*; dicitur tamen *species*, respectu superioris generis, sub quo continetur. Et *species infima*, quæ alias sub se non continet, sed solum *singularia*; ut, homo.

Differentia definitur, *Terminus universalis, qui de pluribus prædicatur in quale quid*, id est, ut discernens essentiam ab aliis; ut rationale discernit hominem à bruto.

Proprium definitur, *Terminus universalis, qui de pluribus prædicatur in quale necessariò*; ut risibile de homine.

Accidens definitur, *Terminus universalis, qui de pluribus prædicatur in quale contingentè*; ut niger, & albus de homine.

Porro, prædicari *in quid*, est prædicari per modum termini substantivi; ut, homo est animal. Prædicari *in quale* est prædicari per modum adjectivi: ut, homo est doctus. Prædicari *in quale quid*, est prædicari per modum adjectivi; sed aliquid ta-

men designantis, quod ad substantiam rei pertinet, ut, homo est rationalis: Rationale enim, etsi exprimitur adjectivè, aliquid tamen exprimit, quod ad hominis essentiam pertinet.

Hæc de terminis universalibus; at de naturis per ea nomina expressis, atque de earum universalitate disputabimus in Logica Majori.

ARTICULUS V.

De Terminis Prædicamentalibus.

IN una re pleraque sæpè miscetur omnino inter se diversa, ut in pomo, substantia, magnitudo, figura, color, &c. Hæc omnia discernere, & unumquodque ad proprium genus referre, ad primam operationem mentis pertinet. Itaque quidam Termini generici, qui *prædicamenta*, seu *Categoriæ* dicuntur, inventi sunt, sub quibus distinctæ omnes rerum species coordinari possunt. Dico, *species rerum*; quia hæc coordinatio solum comprehendit rerum species, non partes, modos quoscumque, ac alia, quæ reducuntur ad aliquam speciem rei: Hæc enim propriam sedem non habent in prædicamento, sed reducuntur ad prædicamentum rei, cujus sunt partes; ut rationalitas, anima, brachium, ad prædicamentum hominis.

Prædicamentum itaque est: *Series specierum sub uno supremo genere coordinatarum*.

Decem sunt: *Substantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs, & Habitus*. Comprehendi solent his *Verficulis*:
Sub-

Quando, Ubi, Situs, Habitus.
 Cras, Ruri, Stabo, nec Tunicatus ero.

Ratio hujus divisionis hæc est: Omnis terminus, qui est genus, aut species, vel significat aliquid per se subsistens, vel inhærens alteri: Res per se subsistens dicitur *Substantia*, ut homo, lapis, terra, arbor: Quæ verò existit in alio, dicitur *accidens*; quod rursus dividitur in novem genera; nam inquisitio eorum, quæ alicui Substantiæ, puta, homini, accidere possunt, novem quæstionibus omnino continetur: Ut de Aristotele quæri potest, quantus homo fuerit? & est *Quantitas*: cujus filius? cujus pater? & est *Relatio*: Qualis homo fuerit? & est *Qualitas*: quid egerit? & est *Actio*: quid passus fuerit? & est *Passio*: quo tempore fuerit? & est *Quando*: quo loco vixerit? & est *Ubi*: quo situ se haberet in locis, an sedens, an ambulans? & est *Situs*: Demum, quibus vestibus se texerit, aut ornârit? & est *Habitus*.

Substantia definitur, *Ens per se subsistens*, id est, quod non habet esse in alio, sed in quo sunt accidentia; ut lux, rotunditas, magnitudo sunt in Sole, ut in subjecto: ac Sol ipse non rursus in alio existit, nec est affectio alicujus alterius rei; sed est res in se, & per se existens. Sub hoc supremo genere gradatim ordinantur omnia genera, & species rerum per se subsistentium.

Quantitas est, *accidens extensivum rei in partes*. Alia dicitur *permanens*, cujus partes sunt simul, sed continua

successione fluunt, ut quantitas temporis. Quantitas permanens alia est *continua*, cujus partes connexæ molem efficiunt, ut quantitas ferri: alia *discreta*, cujus partes non uniuntur, ut quantitas multitudinis hominum; hæc dicitur etiam *Numerus*: Sub his aliæ species continentur.

Relatio est *accidens*, cujus totum esse est ad aliud se habere, ut paternitas nihil aliud est, quam respectus patris ad filium.

Qualitas est *accidens dispositivum rei in seipsa*, ut sanitas disponit hominem ad bene se habendum, ægritudo ad malè; figura disponit partes ad certum se habendi modum.

Hujus quatuor species, aut potius veluti paria specierum distinguuntur solent: *Habitus*, & *Dispositio*, quæ determinant substantiam, ut bene, aut malè se habeat; ut sanitas, ægritudo, scientia, error, virtus, vitium. *Potentia*, & *Impotentia*, quæ determinant ad operandum fortiter, & languidè, ut visus in juvene, & senè. *Passio*, & *paribilis qualitas*, quæ determinant substantiam secundum *mutationem sensibilem*, ut calor, & frigus. *Forma*, & *Figura*, quæ determinant partes quantitatis ad certum modum; ut rotunditas, quadratura.

Actio est *accidens*, quo causa constituitur actu causans, ut urere, secare. Alia est immanens, quæ nihil extra suum principium producit, ut intelligere, videre: Alia transiens, que

que aliquid ad extra ponit, ut urere, pecutere.

Passio est accidens, quo subjectum constituitur aliquid à causa recipiens, ut uri, percuti.

Ubi est, accidens rei, ex eo quod fit in loco; ut, esse Parisiis, Romæ.

Quando est, accidens rei ex eo, quod fit in certo tempore, ut esse in hoc anno, fuisse in anno præterito.

Situs est accidens rei, ex certa partium ejus dispositione; ut stare, sedere.

Habitus est accidens rei ex circumpositione corporis eam ornantis, aut protegentis; ut esse togatum, armatum, coronatum. Verum de his prædicamentis exactius in majori Logica: hæc interim delibasse sufficiat.

Porrò in rebus sub prædicamento positis, atque invicem comparatis, quinque modi considerantur, qui Postprædicamenta dicuntur: hi sunt Oppositio, Prioritas, Simultas, Motus, & Modus habendi.

Oppositio est, Repugnantia rei cum alia. Est quadruplex: Contraria, Relativa, Privativa, Contradictoria. Oppositio contraria est, repugnantia duarum rerum, quæ, cum sint sub eodem genere, ab eodem subjecto se mutuò pellunt; ut calor, & frigus.

Oppositio relativa est, repugnantia ex mutuo respectu proveniens. Ut inter patrem, & filium; repugnat enim, ut quis sit idem pater, qui filius.

Oppositio privativa est, repugnantia inter formam, & privationem, ut inter visum, & cæcitatem.

Oppositio contradictoria est, repugnantia inter ens, & non ens, ut inter hominem, & non hominem.

Prioritas est, qua aliquid aliud præcedit. Quintuplex est. Durationis, ut inter juventutem, & senectutem. Consequentia, cum unum infert aliud, proindeque illud supponit, ut homo animal: Si enim est homo, est animal; quod proinde prius dicitur, quam homo. Ordinis, cum unum aliud præcedere exigit, ut recta sit dispositio; ut Logica cæteras scientias. Dignitatis, cum unum alio dignius est, ut Rex dignitate prior est subditis. Nature, cum unum naturaliter pendet ab alio; ut radius à Sole: Unde Sol naturâ prior est radio, licet simul existant.

Simultas opponitur prioritari, & idèo tot modis est, quot prioritas.

Motus est transitus ab uno statu ad alium. Sex sunt motuum genera: Generatio, quæ est transitus à non esse ad esse substantiale. Corruptio, quæ est transitus ab esse ad non esse. Augmentatio, quæ est transitus à minori ad majorem quantitatem. Diminutio, quæ est transitus à majori ad minorem quantitatem. Alteratio, quæ est transitus ab una ad aliam qualitatem. Latio, quæ est transitus ab uno ad alium locum.

Modi habendi quinque sunt; per inhesionem, ut, homo habet scientiam: per modum continentis, ut doliolum habet vinum: Per possessionem, ut homo habet agrum: per relationem, ut pater habet filium; per juxta positionem, ut homo habet vestem.

QUÆSTIO SECUNDA.

De recta Terminorum perceptione.

IC res magni momenti, & usûs agitur: Ut, scilicet, rectè Terminos, atque exinde res ipsas, mens nostra percipiat: Nam ut malè collocatis fundamentis nihil tutò construitur, sic malè perceptis Terminis nulla nobis certa cognitio constare potest. Atque indè ferè omnes errores, ut ex primo fonte, manant. Rem quatuor complectemur Articulis: Primus erit de defectibus, qui vitiant perceptionem Terminorum, ac de eorum remediis in genere: Secundus de modis sciendi, quibus adjuvatur perceptio Terminorum; ac primò de Definitione: Tertius de Divisione: Quartus de Abstractione.

ARTICULUS PRIMUS.

De defectibus, qui vitiant Terminorum perceptionem; ac de eorum remediis.

Perceptio Terminorum, ut perfecta sit, tres dotes habet, necesse est: Ut sit *integra*; ut sit *clara*; ut sit *distincta*: Hinc tres ejus defectus: *Diminutio*, *Obscuritas*, *Confusio*.

Diminutio perceptionis duobus modis contingit: Primò, cum mens soli Termino attendit; at rem eo designatam vix animadvertit. In eum licet crassiorum defectum plerique impingunt, qui scientiarum Terminos auribus avidè accipiunt, memoriæ recondunt, mente versant, digerunt, variè componunt; eos in numero habent, ac, cum opus est, expeditè, ordinatè, disertè proferunt: Sed ad res illis terminis designatas minimè, aut levitè admodum, ac

vagè animum advertunt. Hi, cum serio nihil sciunt, sibi tamen, ac vulgò eruditi videntur. Secundò, diminutionis vitio laborat perceptio, cum in Termino rem multis dotibus constantem significante, mens nostra, ubi aliquam perceperit, eà contenta, rem se habere comperitam, confidit: Ut qui se, quid sit aurum, scire putaret, cum eo termino solùm cogitaret metallum fulvo colore tinctum; cum tamen auri natura plures alias dotes exigat. Fœdissimus Anomæorum error ex hoc fonte manavit: Putabant illi, Dei essentiam nihil esse aliud, quam ens ingenitum. Hinc jactabant, se Deum comprehendere, quòd clarum horum terminorum notionem haberent; cum tamen infinitas alias perfectiones Terminis ille, Deus includat.

Obscuritas quoque duobus modis in perceptionibus accidit. Primò ex parte Termini, cujus obscura significatio est. Secundò ex parte rei signifi-

nificata, cujus natura nos laet: licet perspicuum sit, eam tali termino designari. Primo modo plures in Philosophia quaestiones obscurae sunt, cum eadem voce aliud aliud intelligat, ac plerique nihil fixum: Hinc tot pugnae plerumque de solo nomine. Graviter laborat hac obscuritate Tertulianus, cum Deum esse corpus, asserit; nec determinat factis, quid velit designare per hanc vocem, Corpus; an rem omnem solidam, ac minimè imaginariam; quo sensu, sed admodum inusitato, verè Deus dici posset corpus: an substantiam extensam, & figuratam; quo sensu crasso errore Deus diceretur corpus. Secundo modo passim perceptio deficit, cum perspicue videt mens, quo res termino designetur: at non itidem clarè percipit, quid sit illa res. Sic ea vox, Sol, quid significet, omnibus notum est; at non item, quæ sit natura Solis.

Confusio demum oritur in perceptione, cum Termini significatum plura continet involuta, quæ uno intuitu singula distinctè percipi nequeunt, atque adeo veluti implicata sub una idea confusè continentur; ut ea vox, corpus humanum, rem satis clarè designat; sed quam exactè, ac distinctè, nosse non possumus, nisi singulas ejus partes seorsum distinctis perceptionibus evolavimus.

Defectui diminutæ perceptionis medetur *attentio*; cum, scilicet, audito termino, quæ res illi subsit, serio advertimus; illamque non solum, ut sæpè fit, ex nomine, aut ex parte notam habere contenti sumus; sed acri, defixaque mente in-

Tom. I.

rus, extra, & in omnem faciem conuertemur; sedulòque omnes ejus partes animo complecti studemus. Hæc attentio nunquam satis commendari potest; sine illa enim, & in negotiis, & in scientiis nihil habetur exactum. Hinc illud vetus præceptum: *Age quod agis*. At plerique sunt obtusi, qui etiam defixis mentis oculis nihil in rebus vident. Fateor: Sed sapius evagatione mentis peccatur, quod animum figere nesciamus. Hinc fortè Melancholici habentur ingeniosi, & scientiis aptiores: non quod sint acutioris ingenii, sed attentioris: Diu enim hærent cogitationibus suis. Hic etiam Senes Sapientiores sunt, quam juvenes; illi enim sedatâ mente res diu expendunt; isti avolare statim gestiunt, vix momento rebus eisdem intendere solent.

Obscuritati perceptionis *Definitio* medetur: Hujus enim est, Terminos vagos, & qui ad plura trahi possunt, ad certam rem determinare; tunc dicitur, *Definitio nominis*: Deinde etiam, si res ipsa Termino designata obscura sit, eam clarioribus ideis explicare; tuncque dicitur, *Definitio rei*.

Confusioni demum perceptionis medetur *Divisio*; cujus est, rem Termino designatam, si multa aut in se involvat, aut sub se contineat, quæ uno intuitu distinctè videri nequeant, in varias partes distinguere; quæ seorsum sumptæ propriâ quæque perceptione exactius intelligantur. Hujus quædam species est *Abstractio*, quæ unam rationem ab aliis sejungit, ut attentius eam mens intueatur.

De his vitiosæ perceptionis remediis nunc speciatim dicendum: Et

H

qui-

quidem de *Definitione*, *Divisione*, & *Abstractione* propriis titulis. At de *Attentione* parcius: Hæc enim, licet præcipui momenti sit, & ejus defectu maximi quique errores vulgò contingant; cum tamen pendeat à cujusque voluntate, aut certè ab assuetudine, quâ feriò, ac diu rebus mentem advertere, atque reflectere fatagit, magis commendari potest, quam præceptis dari. Hæc tamen, ut servare magnopere proderit, ita præscribere non erit inutile.

Primò, non nisi unum uno tempore considerandum: Nam pluribus intentus, minor est ad singula sensus. Seponantur ergo omnia alia, quæ ad rem, cui attendimus, non pertinent, quasi omnino non essent: Atque id solum agamus, quod agimus.

Secundò, justa mora considerandæ rei impendenda est; atque paulatim assuescendus animus, ne avolet, sed diu hæreat, ac rem defixis oculis placidè, ac constantè aspiciat; primùm advertendo vim termini, ejusque amplitudinem: Deindè, rem ipsam termino subjectam, ejusque omnes facies, atque attributa; nec desistendum, donec ea omnia, quantum fas erit, animo comprehensa habeantur, quod ut libentius fiat.

Tertiò, res, quas considerare volumus, proponendæ nobis sunt, ut admirabiles, ac magni momenti, & pretii; nam, quæ magnificimus; attentius consideramus.

Quartò, in iis delectabiliter occupanda mens est; nam delectatio maxime ad se rapit animum. Porro hanc admirationem, & delectationem erga objecta studiorum nostrorum facile nobis conciliabimus, ex-

citando in nobis ardentem amorem Sapientiæ, & veritatis, quâ nihil divinius, nihil suavius, & amabilius est. Hujus gustu semel imbutum animum, non voluptas sensibilis, non fluxarum rerum curæ, non passionum perturbationes, quibus homines distrahi solent, à contemplationis attentione dimovebunt.

Quintò demum, attentionem juvant locus solitarius, tempus nocturnum, calamus ad consignandas cogitationes semper paratus, repetita ejusdem rei contemplatio, donec altè animo hæreat; sed omnium maxime studium avocandi mentem ab externis, & præsentibus, ut ad seipsam introversa, iis, quæ cogitat, tota intendat, aliarum rerum incuriosa, & oblita, quandiu contemplationi vacat.

ARTICULUS II.

De modis sciendi, quibus adjuvantur terminorum perceptio, ac primùm de Definitione.

Definitio ad eas orationes pertinet, quæ à Logicis *modi sciendi* vocitantur. Itaque primùm aliquid de *modo sciendi* in genere: Tum de ipsa Definitione, dicendum.

§. I.

De modo sciendi in genere.

Modus sciendi tripliciter sumi solet. Primò latius, pro omni eo, quod juvat ad scientias acquirendas: Hoc sensu Logica *modus sciendi* dicitur, quia juvat ad alias scientias. Item etiam *methodus*, quia dif-

disponit res, ut facilius sciri possint. Secundo, *modus sciendi* strictissimè sumitur, pro eo, quod scientiam propriè dictam nobis ingenerat. Hoc sensu Demonstratio sola est Modus sciendi, quia scientia propriè est *cognitio per demonstrationem acquisita*. Tertio, *modus sciendi* mediâ quadam viâ dicitur id, quod rem *ignotam clarioribus terminis explicar*: Eo sensu nunc usurpatur.

Modus sciendi sic sumptus definitur: *Oratio ignoti manifestativa*. Dicitur *Oratio*, id est, brevis sermo duobus, aut pluribus Terminis comprehensus. Additur, *ignoti manifestativa*, id est, in qua aliquid ignotum iis terminis explicatur, ut jam mens nostra illud clarius possit percipere.

Hujus tres omninò sunt species, *Definitio, Divisio, Argumentatio*.

Probatur hæc divisio: Tot esse debent modi sciendi, quot sunt in rebus ignota, seu quot sunt genera quæstionum; sed hæc quæstiones, eaque ignota ad tria genera reducuntur: Ergo tres sunt modi sciendi. Major est certa, quia Modus sciendi est oratio ignoti manifestativa, id est, quâ ignotæ rei quæstioni fit satis. Minor probatur: Quæ de re ignorari possunt, & quæri, ad tria hæc capita reducuntur: *Quid sit, seu essentia: Quotuplex sit, seu partes: quid ei conveniat, aut repugnet, dum cum aliis rebus comparatur, seu attributa*. Oratio, quæ manifestat essentiam, dicitur *Definitio*: ea, quæ partes distinguit, *Divisio*: quæ verò aliquod attributum obscurum rei convenire, aut repugnare convincit medio aliquo Termine manifestante hujus attributi cum re connexio-

nem, dicitur *Argumentatio*: ergo tres tantum sunt orationes ignoti manifestativæ.

Dices: Omnis oratio manifestans ignotum est modus sciendi; sed propositio etiam manifestat ignotum: ergo & ipsa est modus sciendi. Probatur minor: Plura ignota fiunt nota nudâ affirmatione, ut qui nescit, quo anno natus sit Christus, id scire incipit, dum ab alio in historia perito hanc audit propositionem: Christus natus est quadragesimo secundo anno imperii Augusti: Imò, latentes cogitationes non alio modo aliis manifestamus, quam nudis affirmationibus, aut negationibus: ergo propositio manifestat ignotum.

Resp. Distinguo minorem: propositio manifestat ignotum *impropriè, & historicè*, narrando, concedo: *Propriè, & doctrinalitèr* adducendo aliquid notius, nego. Itaque propositio rem ignotam nudè proponit; quæ manifestandi modus est proprius historiarum: At, si in re proposita sit aliquid obscurum, nihil ex se habet, quo illud illustret; sed recurrendum ad definitionem, aut divisionem, aut argumentationem: Ut, si dubitem de salute Salomonis, non sîam doctior hac propositione audita: Salomon est salvatus; sed ut nota mihi fiat, ratio proferenda est, cur affirmetur, puta, quia egit pœnitentiam in senectute sua.

Instabis: Nuda propositio, quæ fit ab homine veraci, nos rei certiores efficit: ergo est modus sciendi.

Resp. Distinguo antecedens: Nos efficit certiores, ratione sui, nego: ratione discursûs taciti, qui semper intervenit, concedo: In eo enim casu intervenit hic discursus: quod ho-

mo verax asserit, certum videtur; at hic verax est: ergo certum, quod ipse asserit.

Urgebis: Hæc propositio, homo est animal rationale, à quocumque prolata manifestat ignotum: ergo est modus sciendi.

Respondeo, manifestare ignotum ratione definitionis, quam includit; at non ex vi propositionis.

Repones: Fumus ignem latentem manifestat; pallor, ægritudinem: ergo hæc, & alia hujusmodi signa pertinent ad modos sciendi.

Respondeo, non manifestare, ut orationes clariore, sed ut signa indicativa; at nunc sermo est de eo, quod manifestat ignotum per modum orationis; deinde nec illa signa manifestant res ignotas, nisi ratione virtualis argumentationis, quâ ex signo rem significatam colligimus.

Ex his sciendi modis, Definitio, & Divisio jvant primam mentis operationem, nempe, rerum perceptionem; nihil enim aliud sunt, quam distinctiores quædam ideæ advocatæ in subsidium mentis, ut clarius, ac distinctius rem percipiat: At verò argumentatio, etsi fiat per tertiam mentis operationem; attamen propriè est in subsidium secundæ, nempe *judicii*: Cum enim in propositione non est clara connexio prædicati cum subiecto, hæret iudicium: Quod ut juvetur, per argumentationem adhibetur terminus medius, qui evidentè conveniat duobus extremis propositionis, atque aded ea conjungat; sicque determinet iudicium ad assensum, illustrando propositionem antea obscuram. Porro hic terminus medius aliquando est ipsa definitio, aut divisio termini obscuri in pro-

positione: atque aded; & ipsæ etiam conducunt ad secundam mentis operationem, sed mediante argumentatione: De qua nihil hic ulterius dicemus, sed in tertia parte.

§. II.

De Definitione Nominis.

Definitio, ut antea monui, duplex est: alia *nominis*; alia *rei*. Definitio nominis est, *Oratio explicans proprium nominis significatum*, plerumque enim eadem nomina, aut usu, aut voluntate loquentium, rebus diversis aptantur; ut hanc vocem, *natura*, alio sensu *Physicus*, alio *Metaphysicus*, alio *Logicus* sumit. Determinandum itaque, quo sensu vox usurpetur: Id pertinet ad definitionem nominis; quæ ideo disputationibus præmitti debet, nisi aliundè certum sit, quam rem vox significet: Aliàs vano conatu de nihilo sæpè pluribus argumentis contenditur. Sed cavendum, ne temerè aliqua idea voci alligetur, à qua secundum usum communem abhorret: fervetur vocis significatum ex usu illi tributum: At si varium est, tum determinandum, cui ex pluribus vocem hic, & nunc tribuamus. Ut hæc vox, *natura*, usu plura significat: *Physicus* determinare debet, quo sensu eam sumat; nempe, *pro primo principio intrinseco motuum sensibilibus*, quo sensu *Angeli* non sunt naturæ. At *Metaphysicus* eam latius sumit, pro substantia, *ut ex radix operationum, & proprietatum*: Hoc sensu, & *Angelus*, & *Deus* quædam naturæ sunt; suas enim habent proprietates, & operationes, licet

cet Spirituales; ac proinde supra naturam Physicè dictam elevatas: Hinc substantiæ supernaturales dicuntur. At Logicus nomen naturæ latissimè sumit, pro qualibet essentia, cujus aliqua proprietates demonstrari possunt. Hoc sensu definitio dicitur explicare naturam rei, id est, essentiam. Pleraque alia voces in Logica ipsa vario sensu usurpantur, ut ista; ratio, conceptus, argumentatio, definitio; nempe, modo pro ipsa operatione mentis ratiocinantis, concipientis, &c. Modò, pro objecto hujus operationis; ut, cum animal rationale dicitur ratio, & conceptus hominis. Attamen aliquando additione terminus ille vagus restringitur ad unum certum significatum; nam actus mentis dicitur, conceptus formalis, definitio formalis, &c. At objectum dicitur, ratio objectiva, conceptus objectivus, &c.

Grammatici alio sensu usurpant definitiones nominum, cum, scilicet, nomen compositum, aut obscurum, duobus, aut pluribus aliis simplicioribus exponitur; ut Cosmographia est *descriptio mundi*: Hydrographia, *descriptio aquarum*. Huc pertinet Etymologia, quæ radicem vocis affert, ut *Providens* est, quasi *procul videns*. Sed hæ definitiones vix ad scientias pertinent, quamvis ex iis aliquando illustrari possint rerum notiones, ideoque non omnino in scientiis negligendæ sunt.

Unum his addam; operæ pretium non exiguum esse, ut qui aliquam Scientiam addiscunt, Terminorum definitiones primùm attendant, easque memoriæ mandent, atque in promptu habeant; sunt enim elementa, immò, & Principia, ex qui-

bus plerumque demonstrationes pendunt; ac veluti claves, sine quibus ad doctrinam non pater additus.

§. III.

De definitione rei, quid, & quotuplex sit, quæ ejus leges.

Definitio rei est, *Oratio explicans naturam rei per terminum designatæ*. Differt itaque à Definitione *Nominis*, quòd hæc solum designet, quam rem per terminum intelligamus; illa verò rem ipsam explicet. Quamquam enim aliquando, ut explicemus, quid nomine velimus, ipsam rei definitionem afferamus, id tamen non semper fit: Ut cum quis dicit; se hac voce, Saturnus, intelligere altissimum planetam, figit quidem vagum nomen ad rem certam; non tamen ideo clarè explicat hujus Planetæ naturam. Itaque definitio nomine, res ipsa ei subjecta propriâ definitione explicanda est. Id fit, cum ideam obscuram duabus, aut pluribus notis, ac perspicuis exponimus. Aut certè, si hæc adhuc obscuræ sunt, rursus resolvendæ sunt in alias clariores, donec ad primas omnibus perspicuas perveniamus.

Definitio rei dividitur in *Essentialem*, & *Descriptivam*. Essentialis est, quæ rem explicat per principia ejus naturam constituentia: At plerumque nos latent; Res enim magna ex parte nobis solum innoscunt ex quibusdam externis dotibus, aut causis: Undè in subsidium advocatur definitio Descriptiva; illa est, quæ rem explicat per quedam adjuncta: His enim habetur aliqua rei clarior notitia,

ticia, ut radix ex foliis, floribus, & fructibus innotescit.

Definitio essentialis est duplex: Alia dicitur *Physica*, quæ rem explicat per partes *Physicas*, Materiam, scilicet, & Formam: Ut cum dico, homo est compositum ex corpore, & anima rationali. Alia est *Metaphysica*, quæ rem explicat per partes *Metaphysicas*: Hæ sunt genus, & differentia; Ut, homo est animal rationale. Dicuntur partes *Metaphysicæ*; quia non re differunt; ut anima, & corpus; sed solâ mentis abstractione distinguuntur; qui distinctionis modus *Metaphysicæ*, & *Logicæ* proprius est.

Definitio *Descriptiva* est triplex, *Propria*, *Accidentalis*, *Causalis*. Definitio *Propria* dicitur, quæ rem explicat per suas proprietates; ut homo est animal politicum, scientiæ capax. Definitio *Accidentalis* est, quæ rem explicat per varia accidentia, quæ quidem singula conveniunt aliis; at juncta, soli definito. Hac, ut liberiori, utuntur *Rhetores*; minus *Philosophi*. Sic *Virgilius* definit *Polyphemum*.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum;
Trunca manum pinus regis, & vestigiis firmat.

Definitio *causalis* est, quæ rem explicat per causas *extrinsecas*, *Finalem*, scilicet, *Exemplarem*, & *effectricem*; ut homo est, animal ad imaginem *Dei factum* propter *beatitudinem*: *Tonitrum* est *Frax* editus ab *accenso balitu* intra *nubem densam sese convolvente*: *Febris* est *calor præter naturam in corde accensus*, ad alias inde partes *refusus*, ad *debellandum humorem noxium*.

Regulæ Definitionum quatuor tradi solent: 1. Ut sit *clavior definitio*, id est, ut ideis notioribus constet. Aliàs illud non explicabit. 2. Ne sit *superflua*, aut *diminuta*; *Superflua* enim mentem onerat, & confundit: *Diminuta* verò non satis instruit. 3. Ut constet *genere*, & *differentia*: His enim velut finibus *essentia rei* continetur. *Genus* verò debet esse *proximum*, quantum fieri potest: Undè illa minus exacta est; *Homo* est *vivens rationale*: illa exactior, est *animal rationale*. 4. Ut *convertatur cum definito*; seu, ut de *Definitione* dici possit, quidquid de re definito dicitur; & è contra: *Definitio* enim est ipsum *definitum*, *clavius explicatum*. *Intellige* tamen de *prædicatis primò intentionalibus*, non de *secundò intentionalibus*; non enim de *definito* dicitur, quod sit *modis sciendi*.

Dices: *Nihil* defini potest per seipsum; sed hic *definita* fuit *definitio* per seipsum: ergo male *definita* est. *Major* patet ex *regulis*; idem enim non est *clavius seipso*. *Minor* probatur: *Definitio* *definita* est per *definitionem*; ergo per seipsum.

Resp. *negando minorem*. Ad *probationem*, *distinguo* *antecedens*: *definitio* *definita* est per *definitionem* eodem modo *sumptam*, *nego*: *Sub diverso modo*, *concedo*. *Definitio* itaque *duobus modis* *sumitur*: *primò*, pro *terminis* *definiendis*; *secundò*, pro *dispositione* *terminorum* *in modum* *Orationis* *illius*; quæ *Logicis* *definitio* dicitur. *Nos* hic *definitionem* hoc *posteriori modo* *sumptam*, non per seipsum, sed per *terminos eam* *explicantes* *definimus*; *Eos* tamen etiam *in modum* *definitio-*

tionis disposuimus; quia hæc instrumenta mentis non solum ad alia, sed etiam ad seipsa intelligenda, inserviunt; Mens enim est supra seipsam reflexiva; nec alia tantum, sed & seipsam cognoscit. Quo fit, ut hæc mentis instrumenta, non modo aliorum, sed etiam sui ipsius cognitionem juvent. Sermone loquimur de ipso sermone; argumentamur de argumentatione; dividimus divisione; propositionibus explicamus naturam propositionis: Sic definitionem terminis in modum definitionis dispositis, definimus.

ARTICULUS III.

De Divisione.

Divisio claritatis parens, memoriæ dux, scientiarum œconomia, tanti momenti est, ut Socrates in Phædro dixerit: *Si nactus fuero ducem, qui rectè partiri sciat, ejus ego vestigia, ut Dei cujusdam sequar.* Circa illam tria quæri possunt: primo, *quid sit*; secundo, *quotuplex sit*; tertio, *quæ sint ejus leges.*

Quantum ad *primum*, Divisio definitur, *Oratio explicans rem per partes*, seu totum distribuens in suas partes. Totum enim est magis confusum; undè, ut explicetur, distinguendum est in partes: hæc igitur oratio, in qua fit talis distinctio, vocatur *Divisio*.

Quantum ad *secundum*, cum divisio resolvat totum in partes; juxta diversitatem totorum; erit etiam diversitas divisionum: Undè, quia triplex est totum, scilicet, actuale, potentiale, & accidentale; triplex quoque assignatur divisio, *actualis*

scilicet, *potentialis*, & *accidentalis*.

Divisio Actualis est, quæ totum dividit in partes, ex quibus actu constat; seu, quas de facto in se habet; sive illæ partes sint Physicæ, ut cum dico, hominis alia pars corpus, alia anima: sive Metaphysicæ, ut cum species dividitur in genus, & differentiam; ut hominis alia pars animal, alia rationale: sive intégrantés, id est, ex quibus ita totum constat, ut sine qualibet illarum concipi possit, saltem imperfectum; ut dum corpus dividitur in caput, manus, pectus, &c.

Divisio Potentialis est, quæ distribuit totum potentiale in partes, quas sub se continet; seu, quæ dividit universale in sua particularia: Nam universale est, quasi totum aliquod continens sub se plura particularia: ut animal continet sub se hominem, pisces, aves, &c. Hæc divisio duplex est, *univoca*, scilicet, & *analogæ*. *Univoca* est, quando totum potentiale eodem modo convenit suis inferioribus: sic, animal dividitur in terrestre, aquatile, & amphibium. *Divisio Analogæ* est, quando totum potentiale non convenit eodem modo suis inferioribus, sed solum per quandam proportionem; ut dum caput dividitur in caput hominis, montis, libri; caput enim non dicitur eodem modo de capite hominis, & de capite montis, aut libri.

Divisio Accidentalis est, quæ, vel subjectum dividitur in sua accidentia; ut, homo in album, & nigrum; vel accidens in sua subjecta; ut album in nivem, papyrus, & lac: vel demum accidens in accidentia; ut album, in amarum, & dulce.

Regulæ divisionis quatuor sunt : Prima, ut *divisum sit majus qualibet parte dividente* : unde mala hæc est divisio ; Animalium aliud rationale, aliud sensitivum : quia sensitivum æquatur animali ; nam omne animal est sensitivum.

Secunda, ut *totum divisum adæquetur membris dividendis simul sumptis, & membra dividenda toti* : unde mala est hæc divisio ; terra dividitur in Europam, Asiam, & Africam ; nam præterea datur alia pars, scilicet, America.

Tercia, ut *membra dividenda se aliquo modo excludant* : unde ista divisio non est bona : Terra dividitur in Europam, Asiam, Africam, Americam, & Galliam ; quia Gallia includitur in Europa.

Quarta, ut *divisio sit brevis, quantum fieri potest, id est, paucis membris contenta*. Addi etiam potest, *ne sit nimia* ; nam, dum ad minutiora descendit, mentem confundit : *Confusum enim est, quidquid in pulverem sectum est.*

ARTICULUS IV.

De Abstractione.

EA est humanæ mentis angustia, ut rem tantisper compositam uno conspectu distinctè percipere non valeat. Hinc cogitur, non solum eam in partes, si quas habeat, dividere ; sed etiam sæpè unam rei partem in varios conceptus distinguere, quorum quemlibet seorsim ab alio considerando, distinctius percipiat. Hæc distinctio consideratio, Abstractio dicitur ; ut, cum in homine diversos gradus mente distin-

guimus, quod homo est, quod animal, quod vivens, quod compositum ex elementis, quod substantia, quod ens. In aurò, quod fulvum, quod ponderosum, quod ductile ; easque notitias ab aliis divulgas, per se seorsim expendimus.

Abstractio præcipuè triplex est. Prima est *abstractio formæ à subiecto, seu materia* : Locum habet in concretis ; concretum enim duo importat, formam, & subiectum ; Ut, Justus, dicit justitiam, & id quod eam habet : Hæc tam diversa uno intuitu confusè solum intelligi possunt. Itaque subiectum seponimus : Solam formam attendimus : Eam, quasi solitaria subsisteret, consideramus. Hac abstractione communiter scientiæ utuntur ; Ut Logica solam formam syllogismi spectat : Moralis, formam virtutis : Mathematica, quantitatem : De subiectis, quibus insunt res hujusmodi, parum curant.

Secunda est, *Abstractio notionis universalis à particulari* : Universaliora enim sunt notiora intellectus ; & ideò secernuntur à particularibus, ut ab iis incipiens cognitio ad penitiores differentias facilius descendat : Ut Physica primò ens mobile in communi ; & Moralis virtutem in genere considerat ; deindè, ad eorum differentias, & species fit progressus.

Tercia est : *Abstractio attributi ab attributo*, cui in subiecto junctum est ; cum, scilicet, Mens in eadem re varia distinguit attributa, quæ seorsim considerat. Ut Theologus in Deo distinguit simplicitatem, bonitatem, unitatem, infinitudinem, immutabilitatem, æternitatem, immen-

menſitatem; quæ omnia ſeorſim conſiderat. Hæc dici ſolet Præciſio: Duplex eſt, *Objectiva*, & *Formalis*; Præciſio *Objectiva* dicitur; cum rationes mente perceptæ, ita diſtinctæ ſunt, ut una aliam in ſuo conceptu non includat: Tunc enim præciſio ſe tenet ex parte objecti; ut in homine præciſio *Objectiva* eſt inter animalitatem, & rationalitatem: Non enim de conceptu animalitatis eſt rationalitas, licet re ipſa in homine non diſtinguantur. Præciſio *Formalis* eſt; cum una ratio aliam in ſuo conceptu includit. Sic bonitas divina includit immenſitatem, æternitatem, &c. non enim ſumma eſſet, ſi æterna,

& immenſa non eſſet: Attramen intellectus diſtinctis conceptibus has debet percipit; ideòque non ex parte objecti, ſed ſolum ex parte actus cognoscentis præciſæ dicuntur; quatenus in unam ſolam Mens expreſſè intendit; aliis in ea incluſis minùs attendit, quamvis eas non excludat. Hæc præciſio etiam dici ſolet, *per modum includentis*, & *incluſi*, & *per modum expliciti*, & *impliciti*: Una enim ratio ita ab alia præſcinditur, ut tamen eam implicitè includat: Sic ens, unum, verum, bonum diſtinguuntur. Sed de prima Mentis operatione hæcenus.

SECUNDA PARS

LOGICÆ MINORIS.

De Judicio, & Propositionibus.

MENS plures ideas ſeorſim perceptas, ac ſuis terminis expreſſas invicem comparat; atque, ſi idem ſint, unam de alia affirmat; ſi minùs, negat. Hæc ſecunda mentis operatio *Judicium* dicitur, cujus objectum eſt *Propoſitio*. De illa quatuor articulis agemus. Primus erit de *natura* propoſitionis: Secundus de *Divisione* propoſitionum: Tertius de *Proprietatibus* propoſitionum: Quartus de *recto* propoſitionum *Judicio*.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid ſit Propoſitio, ubi de Oratione, Nomine, & Verbo.

Propoſitio definitur, *Oratio enuntiativa unius de alio*: vel *Ora-*
Tom. I.

tio ſignificans verum, aut falſum. Prima definitio eſt *essentialis*: Nam in eo ſita eſt *essentia* Propoſitionis, ut per eam enuntiemus, quid nobis de re videatur. Unde ab *Aristotele* dicitur, *Inſerpretatio*; quia latens animi

mi iudicium explicat. Secunda verò definitio est descriptiva; nam ex eo, quod propositio enuntiet unum de alio, sequitur, ut vel vera sit, si res ira se habet, ut dicitur; aut falsa, si aliter sit, ac dicitur.

Ex his sequitur, propositionem constare semper duobus saltem terminis, ac præterea copulâ illos conjungente: Cùm enim unum de alio enuntiet, in ea debet esse terminus, de quo aliquid enuntiat, qui dicitur *subiectum*; Et terminus, qui de alio enuntiat, qui *Prædicatum* vocatur; & demum copula, quæ utrumque conjungat, & sit nota iudicii nostri. Aliquando tamen hæc omnia unâ voce exprimuntur; ut cùm dico, *amo*, ea voce iudicium integrum exprimitur, & Propositio continetur. At sensu tamen discreta sunt: Hunc enim ea vox sensû facit: *Ego sum amans*. Termini Propositionis dicuntur *Nomina*; copula vero dicitur *Verbum*; compositum ex his dicitur *Oratio*: Undè hic aliquid dicendum de *Nomine*, *Verbo*, & *Oratione*.

Nomen definitur, *Vox significativa ad placitum, sine tempore, cujus nulla pars separata significat, finita, & recta*; ut *Deus*, *Virtus*, *Homo*. Quatenus est vox significativa ad placitum, convenit cum aliis partibus Propositionis. Additur, *sine tempore*, ut distinguatur à *Verbo*, quod significat *cum tempore*, ut *amo*, *amavi*: Dicitur, *cujus nulla pars separata significat*, ut distinguatur ab *Oratione*, quæ constat vocibus separatim aliquid significantibus. Additur *finita*, ut distinguatur à terminis infinitis, ut non homo, non virtus, quæ simpliciter nomina non censentur.

Additur, *recta*, ut distinguatur à nominibus obliquis, ut *Catonis*, *virtutis*; quæ non sunt propriè nomina, sed casus nominis.

Verbum est, *Vox significativa ad placitum, cum tempore, cujus nulla pars separata significat, finita, & recta*; ut *lego*, *legi*, *legam*, significant cum tempore. *Finita* dicitur, ut excludatur infinitivum verbi, quod nullum tempus determinat, ut *legere*, *currere*. *Recta*, ut casus verbi excludantur, ut *amarem*, *amaverim*.

Verbum significat *cum tempore*; quia est nota existentiae, aut actionis, seu exercitii essendi, aut agendi, quod tempore mensuratur. Nomen significat *sine tempore*; quia rem præcisè significat ab omni existentia, & actione sejunctam; Ut, *Virtus*, *Deus*, præcisè rem significant.

Duplex est verbum, *Substantivum*, & *Adjectivum*. *Substantivum* præcisè esse significat; & est unicum, nempe, *sum*, *es*, *est*. *Adjectivum* aliquid exprimit ipsi esse adjectum, ut *curro idem est*, ac *ego sum currens*.

Oratio est *vox significativa ad placitum, cujus partes separata significant*: Ut *homo est animal*: Utinam Deo frueret: Significant; inquam, eo modo, quo in toto significant: Nam & partes nominum quorundam separatæ significant, ut *Dominus*, *dominus*; at non eo modo, quo junctæ.

Duplex est Oratio: *perfecta*, quæ aliquid perfectè exprimit, ut, *omnis avarus est crudelis*: *Imperfecta*, quæ *animum tenet suspensum*; ut, *quos ergo*; si dixerim.

Oratio perfecta est quintuplex,

Indicativa, ut, homo currit: *Imperativa*, ut, esto vir bonus: *Oprativa*, ut, utinam saperetis. *Interrogativa*, ut, quis me liberabit de corpore mortis hujus? *Deprecativa*, ut, Miserere mei Deus. Sola *indicativa* pertinet ad *Logicam*, quia *judicium nostrum* exprimit: *Cæteræ*, affectus denotant; ideoque ad *Rhetores* pertinent.

ARTICULUS II.

De variis Propositionum Divisionibus.

Propositio duobus modis spectari potest: Primò, secundum se: deinde, quatenus ei aliquid admisceatur, ex quo variationem habet. Hic primum agemus de propositionis secundum se spectatæ divisionibus: Tum verò de his divisionibus, quæ illi conveniunt ratione alicujus adjecti.

§. I.

De divisione Propositionis secundum se spectatæ.

In propositione secundum se spectata quatuor sunt, *Materia*, *forma*, *quantitas*, *qualitas*. Ex his quatuor capitibus quatuor divisionum modi oriuntur.

Propositio ratione *Materiæ*, circa quam versatur, dividitur in *Necessariam*, *Contingentem*, *Possibilem*, *Impossibilem*. *Necessaria* dicitur *cujus prædicatum ita convenit subjecto*, ut ei non convenire non possit; ut, Deus est æternus. Homo est animal rationale. *Contingens* est, *cujus prædicatum ita convenit subjecto*, ut possit non

convenire: ut, Petrus loquitur. *Possibilis*, *cujus Prædicatum potest convenire subjecto*, esto non conveniat, ut, omnes Gallinæ sunt albæ; possunt enim esse tales, quamvis non sint. *Impossibile* est, *cujus Prædicatum subjecto repugnat*: Ut, *Justitia est iniqualitas*.

Propositio ratione *formæ* dividitur in *Affirmativam*, quæ *asserit unum de alio*, ut, Deus est justus; & *Negativam*, quæ *negat*, ut, Deus non est mutabilis: ubi nota, *Negationem* non continuo efficere *propositionem negativam*, sed solum, si cadat supra *copulam*: Undè hæ non sunt *negativæ*, sed *affirmativæ*; Deus præcipit non furari: Homo est non lapis.

Propositio ratione *quantitatis*, dividitur in *universalem*, *particularem*, *singularem*, & *indefinitam*. Porro hæc quantitas attenditur penes *subjectum*: Itaque *propositio universalis* est, *cujus subjectum afficitur signo universalis*, omnis, nullus; ut, omnis peccans est ignorans. *Particularis* est, *cujus subjectum afficitur signo particulari*; ut, quidam pisces respirant: quidam pisces non respirant. *Singularis* est, *cujus subjectum, aut singulare est, aut affectum signo singulari*, ut, Plato docuit Athenis: Hic homo est bonus. *Indefinita* dicitur, *cujus subjectum nullo afficitur signo*; ut, melancholici sunt suspiciosi: *Cupiditas* nullo contenta est.

Propositio ratione *qualitatis*, seu *proprietas* suæ, dividitur in *Veram*, & *Falsam*. *Vera* est, quæ *res enuntiat, ut sunt*: *Falsa*, quæ *aliter, ac sunt*: Nam ex eo, quod res est, aut non est; *propositio* dicitur *vera*, aut *falsa*.

§. II.

De divisione Propositionum ratione aliquis adjuncti, ac primò de Propositione Simplicis, & Composita.

EX adjuncto propositiones dividuntur primò in *Simplices*, seu *Categoricas*, & *Compositas*, seu *Hypotheticas*. Secundò in *Exponibiles*, & *Exponentes*: Tertio in *Absolutas*, & *Modales*. De prioribus hic dicemus; deindè de aliis.

Propositio simplex, seu *Categorica* dicitur, quæ constat uno subjecto, & copula; ut, omnis avarus est miser. Nihil refert, an plures, paucioresve termini sint ex parte Prædicati, aut Subjecti; modò per modum unius Prædicati, & Subjecti copulâ jungantur: ut hæc Horatii simplex est: *Rarò antecedentem scelestum deservit pede poena claudo*: Hæc enim unâ copulâ, nempe, uno verbo, junguntur. Immo, etiam si integræ propositiones, ut sæpè fit, ex parte Prædicati aut Subjecti involvantur; non propterea desinit esse simplex propositio; ut illa ejusdem Horatii, *Beatus ille, qui procul negotiis, ut prisca gens mortalium, paterna rura bobus exercet suis, solutus omni sænore*: Nam copulâ, est, subaudita, cum Prædicato *beatus* involutæ propositiones ad modum unius subjecti junguntur.

Simplex propositio unâ voce contentâ, dicitur de *primò adjacente*; ut illa, *curro*. Si verbum includat Prædicatum solum, dicitur de *secundo adjacente*; ut *Adam peccavit*. Si Subjectum, Prædicatum, & Copula

distinctis vocibus exprimentur, dicitur de *tertio adjacente*; ut hæc, *Sol est lucidus*.

Propositio composita est, quæ pluribus simplicibus aliqua particula unitis constat; ut, eodem tempore Achab regnabat in Judæa, & Romulus Romam in Italia condebat; Pythagoras docuit, animam migrare de corpore in corpus; & non esse licitum vesci carnibus. Hæc etiam est composita; Vita, & mors in manu linguæ; duas enim *Categoricas* includit; nempe, mors est in manu linguæ, & vita est in manu linguæ.

Propositio composita quintuplex est, *Conditionalis*, *Causalis*, *Copulativa*, *Disjunctiva*, & *Discretiva*.

Conditionalis est, cum simplices propositiones uniantur *conditionali Particula*, si: Ut illæ Christi: si quis diligit me, sermonem meum servabit: Si non venissem, peccatum non haberent. Ut vera sit, sufficit, unum sequi ex alio, licet sæpè neutrum sit verum, ut in posteriori allata: Propriè enim affirmatur utriusque nexus; at non alterutra propositio connexa.

Causalis est, quæ duas simplices unit *causali particula*, quia, eo quod; ut *superbit*, quia *dives est*: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Falsa est, si antecedens non sit causa consequentis, licet utrumque verum sit: *Affirmat enim, unum esse causam alterius*: Ut ista falsa est, homo est rationalis, quia risibilis.

Copulativa est, quæ plures simplices jungit *particula* &: Ut illa *Ovid. Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi, non ea nostra puto*. Aliquando conjunctio non exprimitur, sed

sed subintelligitur: ut in illa Horatii: *Sperat infausis, metuit secundis, alteram sortem bene preparatum pecus.* Ut vera sit, necesse est, omnes simplices esse veras; nam earum conjunctio affirmatur, vel negatur.

Disjunctiva est, quæ simplices unit particula, vel, aut; Ut illa Terentii: *Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium.* Ut vera sit, sufficit, alterutram esse veram: Unde falsa est, eum inter duas disjunctivas est medium; ut illa Terentii absolute falsa est; nam potest mulier, nec amare, nec odisse: Vera tamen est, ut in pluribus.

Discretiva est, quæ unit duas simplices particula discretiva sed, tamen; ut, non est doctus, sed tamen pius: Non splendor naturalium, sed virtus nobiles efficit.

§. III.

De Propositione Exponibili, & Exponente.

Propositio Exponibilis dicitur, quæ voce simplex videtur, cum re ipsa sit composita: Ideoque per compositam explicatur, quæ dicitur ejus respectu Exponentis.

Quadruplex distingui potest: *Exclusiva, Exceptiva, Comparativa, Reduplicativa.*

Exclusiva est, cui miscetur particula exclusiva, solum, tantum; ut, Virtus tantum laudanda est: Hanc enim copulativam includit; Virtus laudanda est, & nihil præter virtutem est laude dignum. Particula exclusiva aliquando ex parte prædicati se tenet, & tunc cætera Prædicata excludit à subjecto; ut, divitiæ

solum ad usum parandæ sunt. Aliquando se tenet ex parte subiecti, & tunc excludit cætera subiecta à Prædicato; ut, Solus Deus æternus est.

Exceptiva est, quæ afficitur exceptivis particulis, præter, nisi; ut, illa Terentii; *Imperitus nisi quod ipse facit, id rectum putat;* Hanc exponentem includit; imperitus id, quod facit, rectum putat, & ab aliis facta esse non putat.

Comparativa est, quæ particula comparativa, seu expressa, seu implicita afficitur; ut, amicum perdere, est damnorum maximum: Hanc enim includit; amicum perdere damnus est, & aliæ jacturæ non ita damnosæ sunt.

Reduplicativa Propositio est, cujus subjectum particula reduplicante afficitur, quatenus, in quantum, ut, secundum quod; ut, Prudens, quatenus prudens bonus est: Artifex, ut artifex non peccat in opere. Sed notandum, aliquando particulas illas sumi reduplicativè; aliquando, specificativè tantum: Sumuntur reduplicativè, cum subjectum est propria causa formalis, aut efficiens prædicati; ut, prudens, quatenus prudens omnia ordinatè agit: Ignis, ut ignis comburit. At, si subjectum non sit propria ratio prædicati, eam tamen aliquo modo includat, puta, quia est ejus quedam species, aut proprium subjectum, tunc particula reduplicans sumitur specificativè; ut, homo, quatenus homo sentit; id verum est specificativè; nam, licet homo non sit propria ratio sentiendi, eam tamen includit. At in sensu reduplicativo falsum est; nam homo non sentit, quia homo, sed quia animal.

Hæ etiam falsæ sunt in sensu reduplicativo, veræ in sensu specificativo; homo, ut homo videbit Deum: Homo, ut homo virtute perficitur: Corpus, ut corpus corrumpitur: Justus, ut justus peccare potest.

§. IV.

De Propositione absoluta, & modali.

Propositio absoluta dicitur, quæ simpliciter enuntiat Prædicatum de subiecto; ut, omnis avarus est miser. Modalis verò dicitur, quæ exprimit modum, quo prædicatum connectitur cum subiecto; ut, necessarium est, avarum esse miserum. Unde in modali propositione duo distinguenda sunt, *Dictum*, & *Modus*. *Dictum* vocatur *propositio absoluta in Modali inclusa*; ut in illa relata; avarus est miser, est *dictum*; necessarium verò est *Modus*.

Quatuor sunt hi modi, *necessariò*, *contingentèr*, *possibilitèr*, *impossibilitèr*: Unde quatuor sunt species Modalium; ut, homo necessariò est rationalis: homo contingentèr est bonus: homo possibilitèr est malus: homo impossibilitèr est Angelus.

Porrò hi modi dupliciter exprimi possunt: Vel, *nomine*; ut, necessarium est, hominem mori: Vel, *Adverbio*: ut, homo necessariò moritur. Modalis, in qua modus nomine exprimitur, dicitur esse *Sensus compositi*; ut jacet, cum prædicato: ut illa, possibile est, justum esse malum, innuit fieri posse, ut quis sit simul justus, & malus. At verò Modalis, in qua Modus adverbio exprimitur, dicitur esse *Sensus divisi*; ut illa:

Justus est possibilitèr injustus, non videtur affirmare fieri posse, ut quis simul sit justus, & injustus; sed solum, ut, qui nunc justus est, fieri possit injustus, amittendo justitiam: Undè exactè loquendo prima falsa est, posterior vera. Attamen utraque melius in usu distinguitur, ne contentio sit de modo loquendi: & sive quis dicat: Possibile esse justum esse injustum; sive, justum esse possibilitèr injustum, dicendum, id verum esse in sensu *diviso*; falsum in sensu *composito*.

Circa Propositiones Modales quædam notanda sunt: 1. In Modalibus compositis Modus semper est Prædicatum, *Dictum* verò est subiectum: Nam modus enuntiat de dicto, Nec refert, quod Modus prior sit ordine; non enim in propositionibus semper præit subiectum; nec ordine, sed sensu judicandum est, quis terminus sit prædicatum: Ille, qui de alio dicitur, semper est prædicatum, quocumque ordine profertur; ut in istis, Lex divina præcipit non occidere: Magnus quæstus est pietas cum sufficientia: Turpe est, obsequi libidini; Non occidere, pietas, obsequi libidini, sunt subiecta, licet postponentur.

2. Modales compositæ videntur omnes esse singulares: Hæc enim propositio, quæ est subiectum, se habet ut aliquid singulare, de quo modus prædicatur; ut in illa, necesse est, omne peccatum aut à te, aut à Deo puniri; hæc propositio est velut dictum singulare, de quo, *Necessarium* affirmatur.

Attamen attenditur in illis quædam proprius modus universalitatis, & particularitatis, quatenus hi modi æqui-

æquivalent signis universalibus: Nam *Necessarium* æquivaleret, *Omni*; *Impossibile*, æquivaleret, *Nulli*; quia, quod necessarium est esse, semper est: Quod impossibile est esse, nusquam est. *Possibile* verò, & *contingens*, æquivalent signo particulari; quod enim contingens, & possibile est, aliquando est, aliquando non est.

ARTICULUS III.

De Proprietatibus Propositionis.

Tres sunt proprietates propositionis; *Oppositio*, *Conversio*, & *Equipollentia*: De illis agemus tribus Paragraphis.

§. I.

De Oppositione.

Oppositio definitur, *Affirmatio*, & *negatio ejusdem de eodem*: seu, *Repugnancia inter duas propositiones eodem prædicato, & subiecto constantes*. Unde duæ conditiones requiruntur ad oppositionem; Prima, ut utraque propositio sit ejusdem prædicati, & ejusdem subiecti; minima enim variatio prædicati, vel subiecti tollit oppositionem. Defectu hujus conditionis, illæ propositiones non sunt oppositæ: omnis homo non est necessariò albus; aliquis homo est contingenter albus; aliquis homo ægrotat hodie; nullus homo ægrotabit cras. Secunda conditio est, ut una propositio sit affirmativa, & altera negativa: undè istæ non opponuntur propriè: omnis homo est justus; aliquis homo est injustus.

Oppositio est triplex: *contradictoria*,

contraria, & *subcontraria*.

Oppositio *contradictoria* est, *repugnancia inter duas propositiones, quarum una est universalis; & altera particularis: vel utraque singularis, una affirmativa, & altera negativa*; ut, *Omnis homo disputat*; aliquis homo non disputat: *Petrus est justus*; *Petrus non est justus*.

Regula pro *contradictoriis* est, quòd *nunquam possunt esse simul veræ, aut simul falsæ*; alias idem esset, & non esset; quod est impossibile.

Oppositio *contraria* est, *repugnancia inter duas propositiones universales, quarum una est affirmativa, & altera negativa*; ut, *omnis homo est justus*; *nullus homo est justus*.

Regula pro *contrariis* est, quòd *nunquam possunt esse simul veræ, bene tamen simul falsæ*.

Ratio istius regulæ est: quia, si duæ universales esse simul veræ, propositio quoque particularis contenta sub qualibet illarum esset vera; quæ, cum sit *contradictoria* alterius contrariæ, sequeretur, duas *contradictorias* esse simul veras: ut si istæ sunt veræ; *omnis homo currit*; *nullus homo currit*: *Ista etiam erit vera*; *aliquis homo non currit*: quæ, cum sit *contradictoria* istius, *omnis homo currit*, duæ *contradictoriae* erunt veræ. Attamen possunt esse simul falsæ, ut patet in istis: *omnis homo est albus*; *nullus homo est albus*: Cum enim ex *contrariis* una affirmet, prædicatum convenire omni subiecto; altera vero dicat, prædicatum nulli subiecto convenire; fieri potest, ut prædicatum conveniat tantum alicui subiecto; & tunc utraque universalis erit falsa.

Oppositio *subcontraria* est, *repug-*

nan-

nantia inter duas propositiones particulares, quarum una affirmat, altera negat; ut, aliquis homo est justus; aliquis homo non est justus.

Regula pro istis est, quod nunquam possunt esse simul falsæ: bene tamen simul veræ; ut patet in istis: quidam homo est justus; quidam homo non est justus; utrumque enim verum est. Ratio istius regulæ est, quia, si duæ, subcontrariæ essent simul falsæ, earum contradictoriæ essent simul veræ; quæ, cum sint contrariæ, darentur duæ contrariæ simul veræ; quod ostensum est supra, esse impossibile.

Quidam addunt quartum genus oppositionis, quam vocant *Subalternam*; & est inter duas affirmativas, vel duas negativas, quarum una est universalis, & alia particularis; ut, omnis homo loquitur; aliquis homo loquitur: Sed ista non est propriè oppositio; quia non est secundum affirmationem, & negationem.

§. II.

De Æquipollentiis

Æquipollentia est, ut vox ipsa indicat, eadem vis, idemque sensus duarum propositionum ex æquipollentiis signorum proveniens. Unde, sicut quælibet propositio habet aliquam sibi oppositam, ita, & æquipollentem: Si enim addatur particula negativa, propositio fit æquivalens suæ oppositæ; ut ista, omnis homo est justus, si addam particulam negativam *Non*, dicendo; Non omnis homo est justus; fiet æquipollens suæ contradictoriæ;

aliquis homo non est justus. Pro huiusmodi æquipollentiis traduntur tres regulæ.

Prima Regula est: *Propositio contradictoria, si ei præponatur negatio, redditur æquivalens suæ contradictoriæ*, ut, non aliquis homo est justus; idem est, ac nullus homo est justus.

Secunda Regula est: *Propositio contraria, si ei postponatur negatio, redditur æquivalens suæ contrariæ*; ut, nullus homo disputat; si postponas particulam negativam, dicendo: nullus homo non disputat; æquivaleret isti, omnis homo disputat.

Tertia Regula est: *Propositio subalterna, si ei præponas, & postponas particulam negativam, æquivaleret alteri subalternæ*; ut ista, aliquis homo disputat; si adjungatur ante, & post negatio, dicendo; non aliquis homo non disputat; æquivaleret isti, omnis homo disputat.

Ratio istarum Regularum est, quod particula negativa destruit id, quod post se reperit: Unde, quando præponitur propositioni universali affirmativæ, destruit ejus universalitatem, & affirmationem; redditque illam particulam negativam: Quando vero postponitur signo universali tunc relinquit ipsum in sua universalitate, & solum destruit affirmationem. Istæ autem regulæ, ut facilius memoriâ teneantur, hoc versiculo conclusæ sunt:

Præ, contradic: post, contra: præ, postque, subalter.

Id est: Si vis reddere propositiones æquipollentes, negationem præpone contradictoris; postpone contrariis; præpone, & postpone subalternis.

§. III.

§. III.

De Propositionis Conversione.

Conversio definitur, *inversio propositionis, ita ut retenta veritate, ex predicato fiat subiectum, & ex subiecto predicatum*; ut, aliquis homo est niger; aliquid nigrum est homo. Propositiones convertendæ possunt esse in quadruplici differentia: Aliquæ sunt universales affirmativæ; ut omnis homo est justus: Quædam universales negativæ; ut, nullus homo est justus: Quædam particulares affirmativæ; ut, aliquis homo est justus: Quædam particulares negativæ; ut, aliquis homo non est justus. Quælibet suo modo convertitur; undè

Triplex est Conversio, scilicet, *simplex, per accidens, & per contrapositionem.*

Conversio simplex est, *mutatio predicati in subiectum, servata eadem quantitate*, id est, universalitate, aut particularitate; ut, aliquis homo est justus, aliquis justus est homo.

Conversio per accidens est, *Mutatio predicati in subiectum variata quantitate*, ita ut ex universali propositio fiat particularis: ut, omnis homo est animal; aliquid animal est homo.

Conversio per contrapositionem est: *Mutatio predicati in subiectum mutatis terminis finitis in infinitos.* Terminus infinitus est, qui afficitur particula negativa; ut, non homo, non lapis: Exemplum istius conversionis est: omnis homo est animal; omne non animal est non homo.

Tom. I.

Regulæ Conversionum tres sunt: Prima; propositio universalis negativa, & particularis affirmativa convertuntur simpliciter; ut, nullus homo est Angelus; nullus Angelus est homo: Aliquis homo est justus: aliquis justus est homo.

Secunda Regula est: propositio universalis affirmativa convertitur per accidens: ut, omnis homo est animal: aliquid animal est homo. Universalis negativa potest etiam isto modo converti: ut nullus homo est lapis; aliquis lapis non est homo.

Tertia Regula est: particularis negativa convertitur per contrapositionem; ut aliquis homo non est justus; aliquis non justus non est non homo. Universalis affirmativa etiam isto modo converti potest; ut, omnis homo est animal; omne non animal est non homo. Cæterum, ut istæ Regulæ facilius memoriâ teneantur, omnes comprehenduntur duobus Versiculis:

FECI, *simpliciter convertitur*, EVA, *per accid.*

ASTO, *per contrap. sic fit conversio tota.*

In his Versiculis, nota quatuor vocales istarum trium vocum *FECI, EVA, ASTO*: Nam per *E* significatur propositio universalis negativa; per *I*, significatur particularis affirmativa; per *A*, significatur universalis affirmativa; per *O*, significatur particularis negativa, juxta istos Versus:

Afferit A, negat E, verum generaliter ambo;

Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.

K

Sen-

Sensus ergo priorum carminum est, quod universalis negativa, & particularis affirmativa, quæ designantur per *E*, & *I*, in voce, *FECI*, convertuntur simpliciter: At verò universalis negativa, & universalis affirmativa, designatæ per *E*, & *A*, in voce *EVA*, convertuntur per accidens. Demum, universalis affirmativa, & particularis negativa designatæ per *A*, & *O*, in voce *ASTO*, convertuntur per contrapositionem:

Circa Modales, licet quidam varias, & intricatissimas regulas fusè tradant; secutus tamen expeditiorem viam, dico, quod, si sint divise, id est, si modus exprimitur adverbialiter, ut in illa: homo contingenter est albus; eodem modo loquendum est de illis, ac de absolutis. Si verò sint compositæ; id est, modus exprimitur nominaliter, ut in ista; contingens est, hominem esse album: In primis conversio non habet in eis locum: quia modus, qui se tenet ex parte prædicati, nullatenus debet variari. Ex oppositiombus verò sola contradictoria in eis reperitur; quia omnes istæ propositiones sunt quasi singulares: Dum enim dico: necessarium est, omnem hominem esse rationalem: idem est, ac si dicerem; hæc propositio: homo est rationalis, est necessariò vera. In singularibus autem propositionibus sola oppositio contradictoria reperitur.

Cæterum præterea posset in illis attendi alià oppositio proveniens ex modis; qui, ut supra notavi, habent aliquam similitudinem cum signis: *Necessarium cum omni: impossibile, cum nullo: possibile; & contingens cum aliquo.* Undè, *Neesse est esse,*

& impossibile est esse, sunt contraria. Possibile est esse, & possibile est non esse, sunt subcontraria. Neesse est esse, & possibile est esse, sunt subalterna; sicut, impossibile est esse, possibile est non esse. At verò, Necessarium est esse, & possibile est non esse: impossibile est esse, & possibile est esse, sunt contradictoria: Unde, si apponatur illis particula negativa, juxta prædictas regulas poterunt reddi invicem æquipollentia.

ARTICULUS IV.

De recto Propositionum Judicio.

PROPOSITIONUM naturam, divisionem, & proprietates nosse, non tanti est: at in recto earum judicio præcipua mentis perfectio, atque omnis sapientiæ summa, consistit. Rem tanti usûs, & fructûs, tum in scientiis, tum in negotiis, ut expendamus, primò videndum, in quo sita hæc judicii rectitudo sit. Deinde, qui defectus ab ea nos abducant. Postremo, quâ viâ hæc rectitudo possit haberi.

§. I.

In quo sit rectitudo Judicii.

RECTUM est, quod suæ regulæ concordat: Unde rectum judicium dicitur, quod suæ regulæ conforme est. Porro regula nostri judicii est cognitio rei judicandæ, seu, ut loquitur S. Thomas 1. p. q. 16. art. 2. forma, quam de re intellectus apprehendit. Undè rectè judicamus, cum juxta cognitionis, quam de rebus habemus, mensuram, judicia nos-

nostra temperamus, juxta illud Proverb. 12. *Qui, quod novit loquitur, index est justitiæ*: iniquè verò judicamus, cum vel de re ignota decernimus, vel ultrà modum nostræ cognitionis judicia nostra promovemus. Itaque ad rectitudinem judicii duo requiruntur: Primò, sufficiens examen rei, de qua judicandum est: Secundò, commensuratio judicii cum cognitione rei.

In primis præire debet examen, quo nobis propositio judicanda possit innoscere; nam in omni judicio valet hæc vulgata regula; *qui inaudita parte altera aliquid statuit, & si æquum statuat, baud tamen ipse æquus fuit*. Undè, licet quis verum judicet, non tamen rectè judicat, si rem esse veram, ignorat; ut, si judicarem, astra esse in numero pari, fortè id verum est; de re tamen adeo ignota non rectè decernerem. Examen, inquam, sufficiens requiritur, quia æquale omnia non exigunt: Quædam enim facilia, & obvia sunt; quædam reconditiore, & difficilia; quædam majoris momenti; alia tanti non sunt, ut nos diutius detinere debeant. Imprudens esset, qui de rebus abstrusis, aut magni momenti citò, ac levitè decerneret: at morosus, qui facilibus, & minutioribus eandem curam impenderet. In agendis sæpè urgens, & fugax occasio, tempus, & locum prolixo examini præripit: At in speculativis nihil nos cogit, ante maturam discussionem judicare: in illis ergo promptior, in istis sedatior, in omnibus æquata rei meritis discussio, quantum fas est, postulat.

Præmissò examine, commensuratum cognitioni judicium est ferendum: Non enim æqualem omnium cognitionem etiam matura, & diligens discussio nobis parit. Quædam certa, & evidentiâ comperiuntur; alia tantum probabilia; quædam omnino incerta manent. Certis, & evidentiâ firmum, ac constantem assensum debemus; probabilibus temperatum, juxta motiva probabilitatis; incertis verò nullum. Undè rectè non judicat, qui vel fluctuat in rebus sibi certis, & evidentiâ; vel pertinacius adhæret probabilibus; vel incertis assentitur. Hoc quidem omnes norunt; sed pauci in usu tenent. Mitto Academicos, Scepticos, Pyrrhonicos, qui evidentiâ repugnare profitebantur: mitto Epicureos, qui sua infomnia, ut veritatis oracula defendebant. Quam multi etiam num robur ingenii putant, certa quæque inficiari! quam plures, si quid sibi probabiliter ratiunculâ persuaserint, illicò dogma statuunt, cui repugnare, nefas existimant! quanti de rebus omnino incertis confidentissimè decernunt.

At nunc dicendum, quo fonte hi defectus in nostra judicia profuant.

§. II.

De Causis defectuum Judicii.

Quatuor præcipuè notari possunt. 1. *Vitiosa terminorum perceptio*. 2. *Præcipitatio Judicii*. 3. *Præoccupatio*. 4. *Imaginatio, & sensus*. De vitiosa perceptione terminorum satis supra diximus; nunc de cæteris aliquid dicendum.

Præcipitatio est, *Inconsultum de re non satis nota iudicium.* Hæc ex duabus causis ferè oppositis oriri solet. Aliquando, ex levitate ingenii; interdum ex nimio ejus impetu: Sunt enim levia quædam ingenia, quæ ut linguam, ita & animi sententiam cohibere diu nequeunt, moras maturæ discussionis non patiuntur: Itaque, aut nullo, aut levi præmissio examine decernunt: Hoc vitio juniores passim laborant. At sunt quædam morosa quidem, & gravia ingenia, sed nimi, ut ita dixerim, ponderis: Hærent diutius in expendenda propositione; at semel inclinata non descendunt, sed suo pondere abrepta ruunt ultra metam: Quidquid sibi transilper persuasere, ut constans dogma propugnant: Nec regredi possunt, sed proprio pondere magis, ac magis suis decretis insiguntur; acquisitis, ac roboratis, quantâ pollent mentis vi, rationibus, quibus ea defendant. Hoc vitium sæpè magna ingenia inficit; nec ferè aliud hærefes, ac sectas parere solet.

Præoccupatio, alia est *ex parte intellectus*; alia *ex parte voluntatis*. Præoccupatur intellectus præjudiciis: Sunt autem præjudicia, anticipata quædam judicia; quæ nobis, ut certa, aut ætas, aut consuetudo, aut educatio, aut autoritas instillavit. Horum pleraque vera esse possunt; at nonnulla falsa. Itaque viri sapientis est, ea nec temerè respuere, nec clausis oculis sequi; sed ad stateram rationis expendere; ut certa, & evidentia ab incertis, & obscuris discernantur: Aliàs ductum ex illis iudicium periclitatur.

Præoccupatur voluntas suis affect-

tibus, amore, odio, invidiâ, itâ, pertinaciâ, superbiâ, &c. His præventa facile mentem excæcat, & ad falsa judicia inclinat. Nam, cum rectus ordo sit, ut affectus voluntatis regantur iudicio mentis; è contra ferè semper accidit, ut potius voluntas ad effectum suorum normam judicia mentis inflectat. Hoc vitium latè regnat in agendis: Nam, ut verè dixit Aristoteles; *Ut quisque affectus est, talis ei finis videtur.* At serpit quoque in speculativis: Afficimur sæpè, nescio, quâ propensione ad aliquas opiniones; ab aliis abhorremus. Quæ placent, veræ; quæ displicent, falsæ facilè videntur. Doctor, ubi sibi existimationem conciliavit, levibus rationibus etiam falsa persuadet: si vultu, gestu, verbis durioribus, aut aliquo alio nos offendat; etiam gravibus momentis assensum non obtinet. Quæ pulchrè, vividè, patheticè, gravitèr, expeditè dicuntur, vera esse putamus; quæ inornatè, frigidè, timidè, difficultèr; falsa, aut dubia suspicamur. Contradicendî quoque prurigo, propriarum cogitationum nimius, amor, alienarum contemptus, studium vincendi, pudor se retractandi, propensior animus ad aliquos auctores, iniquior ad alios, novitatis amor, fastidium vetustatis; dum se iudiciis immiscent, non mediocritèr ea in transversum adigunt.

Imaginatio demum, & *sensus* variè iudiciis nostris illudunt; quòd iis mens sæpè utatur, non ut ministris, quorum defectus corrigere debet; sed ut amicis nuntiis, quibus nimium fidit; immò, ut regulis, quibus rerum cognitionem metitur. Hinc fit, ut homines erga sensibilia propen-

fiores in judicando sint; erga spiritualia iniquiores. Quod sensum vidè mover, magnum aliquid reputant; quod eo non percipitur, vix aliquid esse, putant. Aedificiorum, sonorum, picturarum, corporum symetriadum stupidi mirantur; honesta vitæ, virtutis, veritatis pulchritudine vix afficiuntur. Morbum, dolorem, mortem horrent; errorem, peccatum, pericula salutis pro nihilo ferè habent. Pecuniæ damna lugent; justitiæ, innocentia, gratiæ jacturam vix sentiunt. Corporea, ut entia maximè solida censent; res spirituales, ut quid tenuissimum apprehendunt, aut certè corporeis affectionibus induunt; alioquin nihil penè fore timent. Est & alia fraus imaginationes, quæ fingendi docta, miro quodam cæcitatibus genere laborat; ut, scilicet, ea, quæ sunt, non videat; ea verò, quæ non sunt, videat. Nam, si vivida, elegans, lucida, fœcunda sit, speciosos quosdam partus edit, ac loco rerum suppositos intuetur: Mens vanâ specie delussa, hæc idola, ut Ixion nubes, seriò amplectitur, verisimilitudinis coloribus pingit, atque experimentis suffulcit. Hinc nata illa ficticia Philosophiæ Systemata, in quibus mundus quidam imaginarius loco veri supponitur. Hæc phantasmata cavere, ac vitare, dum veritas quaeritur, difficillimum esse, meritò notavit S. Augustinus lib. de vera Religione, c. 10. Sed de Judiciorum defectibus hæcenus: nunc dicendum, quâ viâ possint vitari, atque rectitudo judicii obtineri.

§. III.

Sex regulae ad rectum Propositionum Judicium observandæ.

Prima: Cùm de propositione judicandum est, anse omnia termini, quibus constat, attentè considerandi sunt; si obscuri, & ambigui, definiti; si confusi, ac variis partibus compositi, distinguendi: Videnda, quæ diximus de recta perceptione terminorum.

Secunda regula: Perceptis terminis, si in idea subjecti prædicarum evidentè continetur, de illo constanter affirmandum est; si verò ei manifestè repugnet, constanter negandum. Sic in idea totius, evidentè pars, & aliquid ampliùs continetur: in idea effectus, dependentia à causis; in idea entis, oppositio cum nihilo; & è contra: in idea æqualium, exclusio inæqualitatis. Itaque constanter judicandum, totum esse majus parte; effectum supponere causam; causam totalem continere effectum; nihilum non esse causam efficiendi; quod non est, nec sibi, nec aliis dare posse esse; æqualia, si iis in æqualia addantur, non manere æqualia. Innumeræ sunt aliæ propositiones, tum in moralibus, tum in speculativis, quæ ex ipsis terminis rectè perceptis, aut tantisper explicatis, statim verè judicantur. Hæc dicuntur Axiomata, prima principia, propositiones per se notæ, quarum cognitio intelligentia vocatur; ex qua; ut ex primo fonte, omnis alia cognitio profluit; & ad quam, ut sit evidens, tandem resolvit debet: Unde perceptio terminorum est præcipua

cipua omnis iudicii regula; cui proinde primo, ac præcipuè insistentium.

Sed observandum, aliquando inter propositionis terminos clarè perceptos relucere connexionem omnino necessariam; aliquando necessariam solum secundum communem naturam eorum; aliquando verò necessariam, ut in pluribus, licet non in omnibus. Connexio omnino necessaria est, cum prædicatum est de essentia subjecti; ut, si sit ejus genus, aut differentia, aut modus inclusus in genere, vel differentia: Sic in idea hominis continetur necessario animalitas, vita, corporeitas, substantia, quæ ad ejus genus pertinent; nec non rationalitas, quæ est ejus differentia; item modi in his inclusi, ut, quod sit quid finitum, brutis excellentius, Angelis inferius, &c. Connexio verò solum necessaria secundum communem naturam eorum est, cum prædicatum non est quidem de essentia subjecti, cum naturali tamen ejus conditione connectitur; Sic in principiis hominis clarè perceptis continetur, ut sit mortalis; ut semel extinctus iterum vivere nequeat; ut duobus oculis, duabus manibus constet; potest tamen sine his attributis absolute concipi, immò, existere; sed tunc vis naturæ infertur. Connexio demum necessaria solum, ut in pluribus, est, cum subjectum ex naturali quadam propensione ferri solet ad prædicatum; quæ tamen aliquando etiam secundum ordinarium naturam eorum deficit: Sic omnis mater amat filios; mulieres sunt loquaces, timidæ, inconstantes: Viri fortiores: constantiores, taciturniores; dies

æstivi siccæ, & calidi; Vernales pluviosi, & temperati; hyemales frigidi: Ita enim communiter evenit; at non semper.

Hinc tres gradus certitudinis distinguuntur: Prima est certitudo *Metaphysica*, cum impossibile omnino est, subjectum esse, aut concipi sine prædicato: Hæc omnium maxima est, & assensu firmissimo digna, quæ præditæ propositiones proprie dicuntur prima principia. Secunda dicitur certitudo *Physica*; cum prædicatum secundum naturam eorum non potest non convenire, aut repugnare subjecto: Hæc minor est priori; attamen & ipsa firmo, licet non tanto, digna assensu. Tertia dicitur certitudo *moralis*, cum, scilicet, communiter prædicatum convenit subjecto; at potest tamen aliquando non convenire; hæc aliis minor est, nec in omnibus æqualis; moderatum ergo, juxta probabilitatis suæ mensuram, exigit assensum.

Tertia regula: Si perceptis terminis, inter eos nexus, aut pugna evidenter non percipitur, cohibendus est assensus, donec ea connexio, aut repugnantia nobis aliunde innotescat: Ut in illa propositione, terra est rotunda, non est evidens ex ipsis terminis aliqua repugnantia, aut connexio inter ideam terræ, & rotunditatis: Sustinendus ergo est assensus, donec aliud id nobis sit exploratum. Porro tribus modis hæc connexio, vel repugnantia potest nobis innotescere: *Ratione*, *experientia*, *authoritate*; pro quibus statuendæ sunt regulæ.

Propositio nobis innotescit *rationali*, cum ex aliis jam notis deducitur per discursum: Tunc enim à nobis

bis exigit assensum, quem antea non merebatur; attamen cum quadam cautione: unde

Quarta regula: *Omnis propositio ex terminis non evidens, si sequatur evidenter ex aliis evidenter notis, & ipsa quoque certa, & evidens judicanda est: Vero enim non connectitur nisi verum: At, si sequatur solum ex probabilibus, & ipsa solum probabilis censenda est:* Sic cum idea peccati non connectitur evidenter punitio: Attamen hæc connexio evidenter sequitur ex alia propositione per se nota, nempe, ex illa, Deus est justus: Ex hac enim evidenter sequitur, omni bene factò præmium, omni malefactò pœnam ab eo rependendam; proindeque peccatum fore puniendum.

Verum non semper occurrunt propositiones omnino certæ, & necessariæ, ex quibus evidenter sequatur ea, quæ nobis judicanda incumbit. Tunc recurrimus ad probabiles, quæ, scilicet, non semper, & in omnibus, sed ut in pluribus, sunt certæ: Propositionibus ex illis deductis aliquem assensum debemus; at non firmum, & constantem, sed libratum cum motivi probabilis verisimilitudine: Ut, hanc mulierem amaturam filios suos, ex nulla propositione necessariò verâ possum colligere; sed tamen occurrit probabilis communiter vera, nempe, omnis mater diliget filium; ex ea rectè judico, probabilius fore, ut hæc quoque suos amatura sit. Sæpè tamen fit, ut utrinque concurrant motiva probabilia: Tunc rectitudo judicii exigit, ut semotâ omni præoccupatione, expendantur, atque omnibus ex æquo, &, quantum fas est, ac-

curatè perspectis, eò potius spectatur statera judicii, quò eam major verisimilitudo inclinât: Iniquum enim est, iis potius assentiri, quæ minùs vera videntur. Nec refert, quod fortè, quæ nobis minùs vera apparent, in se vera sint; & è contra. Nam veritas rei à nobis, assensum non exigit, nisi quatenus nobis nota est: unde non ipsa in se, sed ejus cognitio, est regula, quàm semper in judicando sequi tenemur, & à qua vitiosè deflectimus. Aliquando in eo probabilitatum concursu motiva ex una parte adeo infirma sunt, & pauca; ex alia verò tot, & tanta; ut penè vim demonstrationis obtineant: tunc dicitur propriè *certitudo moralis*; quæ nonnunquam tanta est, ut ad *Physicam*, ac penè *Metaphysicam* certitudinem pertingat; tumque & ipsa firmo, & constanti assensu digna est.

Propositio nobis innotescit *experientia*, cum sensuum testimonio confirmatur: Huic assensum debemus, sed intra certos fines moderatum: Unde peccant, qui vel nullam, vel omnimodam fidem sensibus adhibendam, putant: Itaque statui potest.

Quinta regula: *Quæ sensibus secundum naturam rectè dispositis clarè, uniformiter, ac distinctè percipiuntur, certa judicari debent:* Nam sensus nobis à Deo, qui non fallit, dati sunt, non modò ad tuendam vitam, ut cæteris animantibus, sed etiam ad informandam mentem: Itaque eorum testimonium, secundum naturalem dispositionem latum, verax semper est; nec mentem fallit, nisi cum eo rectè non utitur: Undè nemo sanæ mentis abnuet, dari terram, solem, astra, ignem, aquam, animalia, &c.

à sole terram illuminari, aliqua corpora deorsum tendere, alia sursum aquam fluere in declive, attentari in vapores, cogi in nubes, distillare in pluvias, & alia hujusmodi, quæ solo sensûs testimonio constant.

Verum cavendum, ne mens judicium, ex testimonio sensûs latum, ulterius promoveat, quàm eam ducat evidentiã sensûs. Hic defectus duobus ferè modis accidit; Primò, cum mens de rebus, quæ sub sensum non cadunt, ex sensibili experientiã judicat; Ut si quis judicaret, animam hominis post mortem, aut nihil esse, aut aliquid admodum exiguum, & vanum; quia nihil sensibile ampliùs operatur: Non enim unum ex alio sequitur; Nam licet evidens sit, ea esse, quæ sensus nostros movent; non tamen per sensum evidenter habemus, ea non esse, quæ sensum non movent; aut ea magis, minusve esse, quæ magis, minusve sensum movent. Ex hoc defectu, ut jam monui, & sæpius monendum est, manant iniqua nostra de rebus spiritualibus judicia. Alio modo fertur judicium ultra sensûs evidentiã, cum mens non satis examinat varia sensuum testimonia; sed ex uno, aut paucioribus levitèr examinatis præcipitanter judicat: Sic pueri, & rudes homines solem patella non majorem, astra candelis accensis æqualia judicant, unico visûs testimonio contenti; cum tamen vel pluribus visûs testimoniis confect, longe majora esse debere, quam appareant: Nam visu experimur objecta eò minora videri, quò longiùs distant: atque eodem visûs testimonio convincimur, Solem esse valde à nobis remotum; que distan-

tia, quanta sit, cum rudes non norint; si determinant, Solem tantulum esse, quantum iis apparet; vel ipso evidenti sensuum testimonio vitiosi judicii arguuntur. Peccant eodem modo peritiores, cum ex aliquibus particularibus sensu evidenter perceptis, universalem propositionem inferunt: Hoc vitium sæpè fallit in inductionibus, & experimentis: Quamobrem Hippocrates experientiam fallacem dixit: non vitio sensûs, sed præcipitatione mentis, sensuum testimonio non sufficienter utentis.

Itaque sua certitudo sensibus constat; sed, cum ratio iis, ut oportet, utitur; scilicet, ut testibus veracibus quidem, sed non omniscis; ut nuntiis rerum interiora non penetrantibus, sed aliquas à rebus impressiones, easque particulatim, ac variè pro sui, & rerum dispositione haurientibus, ac referentibus; quas examinare, conferre, librare, depurare, mentis officium est; atque, quid in iis evidens sit, quid confusum, quid occultum, quid consonum, quid dissonum, quid magis, minusve exploratum; quid ex iis inferendum, quid refutandum; magnâ diligentiam expendere. Sed hic cavenda, quam supra diximus, fraus imaginationis; ne scilicet, in ea sensibilibus impressionum collatione, non se rebus ipsa acomodet, sed res ipsas suis figmentis aptet: Itaque fræno rationis regenda est, ne sensuum impressionibus præcurrat, sed eas placidè sequatur.

Propositio nobis innotescit *authoritate*, cum ab iis, qui ea norunt, & veraces sunt, affirmatur: His sanè assensum debemus, sed libratum cum

cum eorum lumine, & veracitate; Unde iudicium ex autoritate ductum, ut sit rectum, certâ regulâ dirigi debet, nec promiscuè impendi. Itaque sit.

Sexta regula: *Quod nobis constat testimonio alicujus, qui nec falli potest, nec fallere; magis certum judicari debet, quàm, si nobis in se foret evidens; etiã, si id nos omnino superet; immo, iis, quæ nobis nota sunt, videatur adversari: quod verò constat testimonio eorum, qui quidem falli possunt, & fallere, attamen quos in eo factò nec falli, nec fallere aliunde certum est, id itidem certum judicari debet; sed juxta mensuram hujus prioris certitudinis.*

Prima pars regulæ evidens est: Nam, cum nobis concii simus, mentis nostræ lumen esse finitum, ac in plerisque deficere; potius æstimare debemus, nos falli; quàm eum qui nec falli potest, nec fallere: Unde omnia nobis à Deo, qui nec falli, nec fallere potest, revelata, certiora debemus judicare, quàm, si ea evidenter perciperemus; nec ab ea certitudine tantisper dimoveri, etsi captum nostrum superent; immo iis, quæ evidenter percipimus, videantur repugnare: Non enim repugnant, sed ob luminis nostri tenuitatem connexio illa nos latet. Hoc quidem omnes norunt; at non semper usu tenent: hinc illæ in rebus fidei fluctuationes, præsumptuosæ quæstiones, curiosæ inquisitiones, importunæ anxietates, errores speculativi in hæreticis, qui ex relevatis ea negant, quæ cum aliis, aut revelatis, aut sibi notis repugnare censent: errores practici in malis Christianis, qui regulam fidei in agendis deserunt, ut propria judicia pas-

sionibus depravata sequantur.

Secunda regulæ pars respicit auctoritatem humanam: Homines sanè falli possunt, & fallere; at non semper id faciunt: Itaque, nec semper, nec nunquam illis tuto creditur. Examinandum ergo, an in ea, quam nobis testantur, propositione fallant, aut fallantur? Falluntur defectu luminis; fallunt defectu sinceritatis: Cum ergo, aut eorum lumen, aut sinceritas nutat, eorum testimonium jure recusamus: At, cum aliquid, quod eorum lumen non fugit, aut superat, referunt, eorumque sinceritas certò nobis constat, tunc pro gradu hujus certitudinis propositio certa judicari debet. Itaque, cum multi, quos in mendacio convenisse possibile non est; aut pauci, quorum sinceritas suspecta non est, factum aliquod sibi exploratum testantur; æquè certum judicandum est, ac si propriis oculis illud vidissemus: Sic facta Romanorum à contemporaneis historicis narrata tam nobis certa sunt, ac quæ apud nos hodie geri videmus. At, si factum aut à paucis, iisque suspectis; aut à multis sinceris quidem, sed non contemporaneis, aut certè ab aliquo contemporaneo, cujus sinceritas non nutet, edoctis, referatur; dubium judicari debet: Sic Græcorum gesta, contra Trojanos dubia sunt; ea enim ab Homero non contemporaneo, & ut Poeta plura fingente, cæteri hauserunt.

Et quidem iudicii ex autoritate humana ducti regula in factis ita se habet; at paulò aliter in dogmatibus; nam fides historiarum præcipuè pendet ex auctoris sinceritate; minus ex præstantia ingenii. At in dogmatibus autoritatis pondus non ita ex-

sinceritate, ut ex lumine testantis urget. Unde in factis fidendum magis viro bono, quàm docto; at in dogmatibus, magis viro docto, quam bono; licet & bonitatis ratio aliqua habeatur, præcipuè in moralibus dogmatibus; quorum iudicium pravâ voluntate corrumpi; rectâ jvari communiter solet. Itaque in dogmatibus ex autoritate hominum iudicandis sit procedendum videtur.

Primò: Dogma communiter receptum etiam apud eruditos, etsi propterea omnino certum statui non debeat; non est tamen convellendum, nisi evidenti ratione refuteretur: Hic enim generi humano à quolibet privato debetur honos, ut homines falli communiter, facile non existimet; ac apud se reputet illud tritum, & verum: *Plura vident oculi, quàm oculus.* Culpandi ergo, qui à communibus sententiis aliquâ ratione probabili à se excogitatâ, etiam fortè non contemnendâ, abducuntur: Laudandi verò, qui viâ tritâ incedunt potiùs, quàm per diverticula, donec sit sufficienter explorata.

Secundò: Dogma à peritis in quavis facultate concorditer receptum, ut certum ab imperitis in ea facultate supponi debet: Peritis enim in arte credendum est; nam in ea majori lumine pollent ob usum, & frequentem rei considerationem. At, cum periti dissentiant, utrorumque nutat autoritas; dubiumque dogma censendum ei, qui nondum rationes ipse expenderit.

Tertiò: Sapientium primæ classis sententiis, etiam unius, aut alterius, ut SS. Patrum, summorum Philosophorum, ac Theologorum, multum semper deferendum est; nec facile respuendæ sunt, etiamsi à no-

bis non satis capiantur: Nam æquitas exigit, ut nos potiùs, quàm illa summa ingenia, falli reputemus. Nec placet, quod ajunt quidam, non nisi cæcum alienis oculis videret: nam & oculatum oculatori magis, quàm sibi fidere convenit. At, si evidenti ratione, aut certâ, & satis exploratâ experienciâ falsitatis convincantur; viri modesti est, æstimare, eos fortè non ita sensisse, ut vulgo putatur; ac benigniùs, quantum fieri potest, eorum verba, & sensum interpretari. At, si expositioni non sit locus, manifestum est, evidentem rationem, aut experientiam, cujusvis hominis autoritatis in scientiis naturalibus esse præferendam; nam & maxima ingenia non omnia vident.

Ex his habetur, quod ante statuimus; generalem regulam iudiciorum esse evidentiam, seu perspicuam rei cognitionem; à qua, ut rectum sit iudicium nostrum, nunquam debet recedere, sed eam exactè sequi. Neque verò ab ea recedimus, dum probabilitatem, aut autoritatem juxta jam positas regulas, sequimur. Licet enim propositio probabili, aut probabiliori ratione fulta, non sit evidenter vera, est tamen evidenter probabilis; proindeque, qui eam talem censet, ab eo, quod sibi evidens est, non recedit. Propositio vero autoritate nixa, licet non sit nobis evidens; attamen, si sufficienter nobis constet ejus, qui illam testatur, lumen, & sinceritas, evidenter fide digna est; majori, aut minori, prout magis, aut minus certa nobis sunt hæc duo, quibus assensus ex autoritate ductus nititur. Sed de *Judicio & Propositione* hactenus.

TERTIA PARS LOGICÆ MINORIS.

De Discursu, & Argumentatione.

TERTIA mentis operatio est discursus; quo, ex uno, aut pluribus Judiciis jam notis, aliud ignorum, cum iis connexum, inferimus. Pars illata, *Consequens*; ex qua hæc inferitur, *Antecedens*; oratio vero, in qua id fit, *Argumentatio* dicitur. Hæc mentis operatio, ut recta sit, duo supponit, & unum sibi proprium exigit. Supponit primò, ut termini, quibus constat argumentatio, sint clarè, ac distinctè percepti; nam sunt ejus elementa, quorum vitium in ipsum compositum redundat. Supponit secundò, ut propositiones, ex quibus alia inferitur, sint rectè judicatæ; sunt enim mensura judicii de conclusione ferendi: quod proinde rectum non erit, si regula ejus deficiat. At discursus, ut sibi proprium exigit legitimum nexum conclusionis illatæ cum iis, ex quibus inferitur: Etsi enim veræ sint præmissæ, non est censenda vera conclusio, nisi evidenti nexu ex illis sequatur. De recta perceptione terminorum in prima parte egimus; de recto propositionum judicio in secunda: Itaque ad dirigendam hanc tertiam mentis operationem solùm superest, ut agamus de recta ratione conjungendi unam propositionem cum aliis, in qua argumentationis natura consistit. Id exequemur sex articulis: I. erit illo de nexu, seu de argumentatione in genere, quid sit; quotuplex sit; quæ ejus regulæ. II. de præcipua argumentationis specie, nempe Syllogismo. III. de variis modis, & figuris Syllogismorum. IV. de probatione, & reductione Syllogismorum. V. de inventionem medii syllogistici. VI. de fallaciis syllogismorum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quotuplex sit Argumentatio in genere, & quæ ejus Regula.

ARgumentatio in genere est, oratio, in qua unum ex alio in-

feritur. Porro ex aliquo inferitur, quod in eo continetur: Unde juxta modos, quibus unum judicium in alio continetur, variæ sunt argumentationis species. Tribus autem modis unum judicium continetur in alio; Primò, ut simile in simili, nam in similibus est eadem ratio,

tio, idemque proinde iudicium. Secundò, ut universale in suis particularibus; nam omnia particularia conjuncta continent universale. Tertio, ut particulare sub universali; quolibet enim particulare sub suo universali continetur, ut homo sub animali.

Hinc tres argumentationis species distinguuntur, *exemplum*, *Inductio*, *Syllogismus*, sub quo continentur *Enthymema*, *Sorites*, *Epicherema*, & *Dilemma*.

Exemplum est, *Argumentatio*, in qua ex simili simile inferitur; Ut, vinum, & ebrietas perdiderunt, Alexandriam: ergo & te perdet, si illis indulgeas. Amor profanus seduxit Davidem, & Salomonem viros adeò sapientes: ergo, & seducet te, si illis impliceris. Hoc argumenti genus præcipuè valet in moralibus, & apud plebem; nam exempla trahunt, & rem sensibili quadam specie ob oculos ponunt: Unde Christus eo maxime utitur; Venerat enim, ut abscondita prudentibus, & Sapientibus, revelaret parvulis: Ut Matt. 6. *Respicite volatilia Cæli, quoniam non ferunt, neque metunt, neque congregant in horrea; & Pater vester cælestis pascit illa: Nonne vos magis pluris estis illis?*

Inductio est, *Argumentatio*, in qua ex particularibus sufficienter enumeratis universale colligitur: Ut, Alexander magnus vicit ad Granicum, ad Issum, ad Miletum, ad Arbelam, &c. ergo ubique victor extitit. Hæc vitiosa est, si partes omnes non enumerentur: Uade à singularibus ad speciem, ut plurimum, deficit inductio; quia singularia omnia non sunt nobis nota; ut, si quis

læpores omnes esse griseos colligeret, quia nullos alios vidit; nam & alterius coloris esse possunt nobis invisit; imo in frigidissimis plagis albi existunt. Hoc vitio frequenter peccant homines: Cum enim singula examinare, tædiosum sit, ex paucis particularibus universale statim colligit: Ut injuriam passus ab aliquibus iudicibus, statim conclamant, omnia tribunalia esse corrupta: quosdam Ecclesiæ ministros vitiis deditos ubi vident, labem toti Ordini inurunt. At quod mirum, id in malo communiter, vix in bono contingit: Nam, si quos in aliquo statu bonos vident, non ideo in genere statum illum laudant. Nihil iniquius his iudiciis, at nihil inter homines frequentius. A speciebus ad genus tutior est inductio; nam species omnes facilius nosse possumus: Ut, cum colligimus, nullum numerum esse infinitum: quia nec par, nec impar numerus est infinitus; Non enim esse potest nec par, nec impar. Itaque inductione cautè utendum; nec ex particularibus temerè inferendum universale, antequam ea sint accuratè examinata; aut certè ex notis constet, eandem currere rationem de ignotis; ut rutò colligo, lapides omnes deorsum tendere, ex eo quod plures cadere viderim; quia in hoc est eadem omnium ratio; sunt enim omnes terrenæ substantiæ. Hujus generis inductione nituntur axiomata Physica: exploramus experientiâ plarium particularium, connexiones naturales prædicatorum cum subjectis; quæ connexio, ubi satis explorata est, fundat Physicam certitudinem axiomatis universalis.

Syllogismus est argumentatio, in qua ex universali particulare in eo contentum inferitur. Nitiur enim his principiis: Quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento; & quod negatur de omni, negatur de quolibet sub eo contento: Unde in illo ex particularibus non concluditur. Verum de eo accuratius mox dicemus. Hujus exemplum interim sit: Omne malum est fugiendum; sed peccatum est malum: ergo est fugiendum.

Enthymema est, Syllogismus altera premissarum minutus. Ut, peccatum est magnum malum: ergo fugiendum. Compendii causâ eo frequenter utimur, illam præmissam, quæ nota, & obvia est, subintelligendo. Aliquando unâ propositione continetur; ut, Christianus secundum Christi legem vivas: Ea enim continet hoc Enthymema; Christianus es: ergo tibi vivendum juxta Christi legem. Hæ propositiones dicuntur *Sententiæ Enthymematicæ*, quæ in sermone graves, & elegantes sunt: Ut illæ Virgilii: *O passi graviora, dabit Deus his quoque finem*; & *Non ignara mali, miseris succurrere disco*.

Sorites est, Syllogismus coacervatus; in quo, scilicet, ex pluribus propositionibus gradatim positis; devenitur, tandem ad conclusionem: Ut, peccatum offendit Deum; quod Deum offendit, nos ab eo separat; quod nos a Deo separat, summo bono nos privat; quod summo bono nos privat, est omnium malorum maximum: ergo peccatum est omnium malorum maximum. Horum argumentorum infrequentior est usus: tum quia mentem onerant tot propositionibus; tum quia fallaciis obnoxia sunt: facillè enim inter multas aliqua propositio minus coherens

inferitur, quæ viciat nexum argumentationis.

Epichereana est Syllogismus, cujus major, & minor alias propositiones ipsas probantes continent; ut qui cupit, & metuit, beatus non est; cum nec tutò habeat, quod habet; nec habeat, quod vellet habere; At divites cupiunt multa, quæ non habent; metuunt, ea, quæ habent, amittere: ergo divites non sunt beati. Latissimè patet hæc argumentatio; nam aliquando tractatus integros implet, qui uno Epichereate continentur.

Dilemma est, Syllogismus, in quo præmissæ disjunctivæ utraque pars subsumitur, atque ad propositum concludendum adhibetur: ut, si nubas, vel filios suscipies, vel non suscipies? Si suscipias; quantus labor? si non suscipias, quis fructus? ergo non nubendum. Hoc argumenti genus importunum magis est, quàm validum. In duobus deficere solet: Primò, cum inter disjunctionis partes datur mediùm; tunc enim non concludit. Ut illud Socratis jam morituri: aut morte sensus omnis adimitur, ut in somno; aut anima ad meliora loca migrat? Si primum, suaviter quiescam: si alterum, felicias vivam cum Orpheo, Ulisse, Homero, & aliis magnis viris: Ergo mori expedit: nam inter utrumque datur medijs status, nempe, migratio ad vitam alteram, sed ista miseriorem. Secundò deficit dilemma, cum utraque pars retorqueri potest vice versa: Ut in priori illo: si nubas, aut filios suscipies, aut non? si non suscipias, quis labor? si suscipias, quantus fructus? ergo nubendum.

Regulæ Argumentationis in genere tres sunt: Prima, ex vero nullo

modo sequitur falsum ; nam, quod sequitur ex alio, illo posito esse debet: Si ergo ex vero sequeretur falsum, posito vero verè esset ; sicque esset verum, & falsum ; quod est impossibile.

Secunda regula : *Ex falso aliquando sequitur id, quod aliunde verum est* : Ut ex ista falsa, Omnes Apostoli sunt reprobi; sequitur hæc aliunde vera : ergo Judas est reprobus. Ratio regulæ est, quia in argumentatione antecedens infert quidem consequens, at consequens non infert antecedens : unde posito antecedente, poni debet consequens ; at non vicissim posito consequente, poni debet antecedens : Ut, posito, quod omnes homines sint docti, necesse est Petrum esse doctum ; at, posito, quod Petrus sit doctus, non debent propterea omnes homines esse docti. Consequens itaque potest esse aliunde verum, licet antecedens sit falsum. Hæc regula majoris momenti est, quam vulgo existimetur: Hujus enim inadvertentiâ plerumque peccamus, dum nos veram rei causam invenisse, putamus ; quia veris effectibus, ea, quam finximus, concordat ; id est, verum esse antecedens, quia verum est consequens: Ut, Cartesius principia à se excogitata, vera confidentissimè asserit; quia iis positis, aliqui, qui nunc in mundo videntur, effectus contingerent.

Tertia regula, seu potius preceptum : *Antecedens debet esse notius consequente*: Assumitur enim antecedens, ut nobis illustret consequens ; non illustraret autem, nisi esset notius. Itaque in argumentando cavendum, ne in antecedente utamur princi-

piis obscuris, ac dubiis ; sed perspicuis, & certis, aut quæ ex talibus evidenti nexu deducta sint.

Hæc de argumentatione in genere. Nunc de præcipua, & usitatiori ejus specie, nempe *Syllogismo*, accuratius agendum.

ARTICULUS II.

De natura Syllogismi, ejusque divisionibus in genere.

Syllogismus definitur ab Aristotele, libr. 1. Prim. Analyt. c. 1. *Oratio, in qua quibusdam positis (nempe duabus propositionibus) necesse est, aliquid sequi* (nempe tertiam propositionem) *ex eo, quod hæc sint posita.* Clarius definiri potest, *Argumentatio, in qua duo extremi termini propositionis affirmativè, aut negativè comparantur cum uno tertio, ut inde concludatur eorum comparatio inter se, seu affirmativa, seu negativa.* Ut enim superius diximus, sæpe inter propositionis, de qua ferendum est judicium, terminos clarè perceptos, nulla connexio, aut repugnantia apparet ; atque adeo ipsa ex terminis judicari nequit: Tunc quæritur tertius terminus, qui eorum nexum, aut repugnantiam illustret: Nam, si alicui tertio termino idem sint duo illi termini, evidenter colligimus, esse idem inter se ; juxta hæc duo principia, quibus omnis Syllogismi certitudo continetur : *quæ sunt idem eidem, sunt idem inter se* : Et, *quorum unum est idem cum aliquo tertio, aliud verò non est idem, ea non sunt idem inter se.* Ut, proposita quæstione, an Luna ex se luceat ? ex ipsis terminis nul-

lus

lus nexus, nulla repugnantia inter eos apparet. Comparo illos cum tertio, nempe, *semper lucere*, sic; quod ex se lucet, semper lucet; sed Luna non semper lucet: inde colligo: ergo Luna non ex se lucet.

Ex his terminis, subjectum propositionis illatae dicitur, *minus extremum*: Prædicatum vero dicitur, *maius extremum*; quia prædicatum ex se latius patet, quam subjectum: Terminus ille tertius dicitur, *medium*. Propositio, in qua maius extremum comparatur cum medio, dicitur, *major*: illa, in qua minus extremum comparatur cum medio, dicitur, *minor*: Ea demum, in qua minus extremum comparatur cum majori extremo, dicitur, *conclusio*.

Exemplum: Quæritur, an Luna ex se luceat? sumo tertium terminum, *semper lucere*: Sic illius propositionis extrema comparo cum illo tertio: Quod ex se lucet, semper lucet; atqui luna non semper lucet: ergo luna ex se non lucet. Luna, est minus extremum: *ex se lucere*, est maius extremum: *semper lucere*, est medium. Propositio, in qua comparatur *ex se lucere* cum *semper lucere*, est major. Propositio, in qua comparatur luna cum *semper lucere*, est minor. Conclusio demum est, in qua luna comparatur cum *ex se lucere*.

Hinc colligitur hæc regula: *In omni Syllogismo sint tantum tres termini*. Omnis enim ars Syllogistica in eo sita est, ut duorum extremorum nexus, aut pugna colligatur ex eorum comparatione cum uno tertio. At, cum dico; ut sint tres tantum termini, id intelligendum sensu, non voce; nam hi termini possunt esse

complexi, immò, sunt aliquando integræ propositiones in aliis involatæ: Ut in illo: qui crudelibus, ac inquietis Dominis servit, nec pace, nec libertate fruitur, sed, qui agitur passionibus suis, crudelibus, & inquietis Dominis servit: ergo, qui agitur passionibus suis, nec pace, nec libertate fruitur. Argumentum optimum est, tribus reïpsa terminis constans; licet quilibet voces plures, immò propositiones integras, involvat.

§. I.

De divisione Syllogismi in genere.

IN Syllogismo duo distinguenda sunt, *materia*, & *forma*. Materia ejus duplex est, *remota*, & *proxima*: materia remota sunt *termini*; proxima sunt *propositiones*: ex terminis enim fiunt propositiones; ex propositionibus Syllogismus. Forma ejus est *dispositio artificiosa terminorum*, & *propositionum*, quibus constat. Dispositio terminorum est *combinatio extremorum cum medio*: Hæc dicitur *Figura Syllogismi*. Dispositio propositionum est *combinatio earum inter se secundum universalitatem*, & *particularitatem*, *affirmationem*, aut *negationem*: Hæc dicitur *Modus Syllogismi*. Hinc variæ divisiones Syllogismorum nascuntur.

Syllogismus ratione materiæ dividitur in *demonstrativum*, *probabilem*, & *Sophisticum*. Demonstrativus est, qui constat propositionibus *necessariò veris*. Probabilis est, qui constat propositionibus *probabiliter veris*: dicitur etiam *Topicus*, id est, localis, quia eruitur ex quibusdam communibus promp-

promptuariis, quæ Logici vocant *Locos*. Sophisticus est, qui constat *propositionibus* aparenter veris, sed reipsa falsis.

Syllogismus ratione formæ dividitur primò in Syllogismum *informem*, & *formatum*. Syllogismus informis est, qui proponitur absque ulla certa *dispositione terminorum*, & *propositionum*: Ut ille, cum ethnicæ vivas, sperare non potes eam salutem, quæ solis christianæ viventibus est à Deo promissa. In illa enim propositione includitur integer Syllogismus optimè concludens; hic nempe: Qui ethnicæ vivit, non potest sperare salutem à Deo solis christianæ viventibus promissam; atqui tu ethnicæ vivis: ergo non potest talem sperare salutem. Hi Syllogismi frequentissimi sunt in colloquiis, atque libris doctrinalibus. Gratiore aliis sunt; at fallacis maximè obnoxii; ideoque ad veritatem exquisitè expendendam minùs apti. Syllogismus formatus est, *cujus termini*, & *propositiones suo quaque ordine distinctè collocantur*: Hi sunt ad claram, & distinctam quæstionum explicationem aptissimi; nam vis, aut imbecillitas, nexus, aut hiatus ratiociniî statim perspicuè in illis cernuntur: Unde *informibus* Rhetores, Philosophi *formatis* libentius utuntur: Illi enim decorem, & ornatum; isti nudam veritatem quærunt.

Syllogismus formatus dividitur in *Compositum*, & *simplicem*. Compositus est, vel qui *pluribus constant propositionibus*, ut Sorites, Dilemma, & Epicherema, de quibus supra diximus, vel qui tribus tantum, sed quarum major composita est, & conclusionem totam continet. Syllogis-

mi hujus postremi generis sunt tres, *Conditionales*, *Disjunctivi*, & *Conjunctivi*.

Exemplum conditionalis Syllogismi: Si avarus semper eget, semper miser est; at avarus semper eget: ergo avarus semper miser est. Duobus modis hi Syllogismi concludunt: Primò, ab affirmatione antecedentis ad affirmationem consequentis: Secundò, à negatione consequentis ad negationem antecedentis: at viceversa non concludunt. Ut ex illa *condionali*: Si currit, movetur: concludere possum; currit: ergo movetur: vel, non movetur: ergo non currit. At non vice versa: non currit: Ergo non movetur; vel, movetur; ergo currit. Ratio hujus est, quia propositionis hypotheticæ antecedens semper supponit consequens; at consequens non supponit antecedens; ut in illa, si est homo, est animal: homo supponit animal; at animal non supponit hominem. Unde posito homine, ponitur animal, & sublato animali, tollitur homo; at non è contra, posito animali, ponitur homo, aut sublato homine, tollitur animal.

Exemplum Syllogismi disjunctivi: vel Sol movetur circa terram, vel terra circa Solem; sed terra non movetur circa Solem: ergo Sol movetur circa terram. Peccant, cum inter extrema disjunctionis datur medium: Tunc enim, negato uno, non sequitur aliud; quia utroque sublato, potest stare medium; Ut in illo; viro diviti, aut fundenda pecunia, aut retinenda; non retinenda: ergo fundenda; vel, non fundenda: ergo retinenda: utrumque falsum est, nec fundenda prodigè, nec retinenda

avarè; sed rectè dispensanda; quod medium est. Differt hic Syllogismus à Dilemmate, quod in illo una tantum pars disjunctionis in minori subsumentur; in Dilemmate autem utraque pars, quæ se habet, ut medium.

Exemplum conjunctivi: Nemo potest servire Deo, & Mammonæ; atque multi serviunt Mammonæ: ergo multi non serviunt Deo. In Syllogismo conjunctivo, à positione unius partis ad negationem alterius, concluditur; at non è contra. Ut non valet; atqui prodigus non servit Mammonæ: ergo servit Deo. Aut è contra; atqui prodigus non servit Deo: ergo servit Mammonæ.

Syllogismus simplex est, qui consistat tribus tantum, iisque simplicibus propositionibus: Ut, Summum bonum est summè amandum; sed Deus est summum bonum: ergo est summè amandus.

Dividitur 2. Syllogismus ratione formæ in *Directum*, & *Indirectum*. Directus est, qui concludit servato naturali ordine terminorum conclusionis; ut, omne vitium est fugiendum; sed luxuria est vitium: ergo luxuria est fugienda. Indirectus est, qui concludit propositionem veram, sed inversam, mutato prædicato in subjectum: ut, omnis anima rationalis est immortalis; sed nullus Angelus est anima rationalis: ergo aliquid immortale non est Angelus: Verè concludit, sed invertuntur termini conclusionis; nam ita dispositis præmissis hæc conclusio directè sequèbatur: ergo aliquis Angelus non est immortalis; quæ est falsa: Undè hic Syllogismus dicitur *indirectè* concludere.

Tom. I.

Dividitur tandem 3. Syllogismus ratione formæ in varios modos, & figuras. Hæc divisio etiam comprehendit Syllogismos complexos; sed, quia evidentior est in simplicibus, ad quos etiam compositi reduci possunt, ut ad suam regulam; hic solum eam in simplicibus considerabimus.

ARTICULUS III.

De variis Figuris, & Modis Syllogismorum.

Quatuor sunt posibles Figure Syllogismi; at ex illis tres tantum sunt utiles. Figura enim est *combinatio extremorum cum medio*; at, quatuor modis potest concipi hæc combinatio: Primò, cum medium subjicitur in majori, & prædicatur in minori: Secundò, cum in utraque prædicatur: Tertiò, cum in utraque subjicitur: Quarto, cum in majori prædicatur, & in minori subjicitur.

Verum hæc quarta figura omnino est violenta; & ut recta fiat, debet reduci ad primam: unde est inutilis; licet probetur Galeno, idèdque *Galénica* dicatur. Hujus figuræ exemplum sit: omnis homo est animal; sed omne animal est substantia: ergo aliqua substantia est homo. Concludit quidem verè, sed inordinatè admodum, & violentè, perturbatâ dispositione terminorum conclusionis. At eadem veritas, nempe, nexus inter hominem, & substantiam ordinatè concludetur, reducto Syllogismo ad primam figuram, ad quam hæc propositiones conaturaliter tendunt; hoc pacto: om-

M

ne

ne animal est substantia; sed omnis homo est animal: ergo omnis homo est substantia.

Dices; hic Syllogismus ordinatissimè concludit: Omnis homo est animal; sed omne animal est substantia: ergo omnis homo est substantia: Et tamen est in quarta figura.

Respondeo, esse in prima figura; sed præmissas inverti: Nam major est, in qua majus extremum, nempe, prædicatum conclusionis, comparatur cum medio, quovis tandem loco ponatur: Quæ ergo in præfato Syllogismo secundo loco ponitur, est verè major; Unde pertinet ad primam figuram, & non ad quartam.

Ratio verò, cur hæc figura, aut perturbatè admodum, aut minimè concludat, ea est: Syllogismus, in quo medium prædicatur, & subjicitur concludit in vi hujus principii, *quidquid dicitur de subjeſto, dicitur de omni sub eo contento*. Et vicissim, *quidquid negatur de subjeſto, negatur de omni contento sub ipſo*: Unde ideo majus extremum affirmatur, aut negatur de minori extremo, quia fuit affirmatum, aut negatum de medio, sub quo minus extremum continetur: Et ideo necesse est, ut majus extremum prædicetur de medio, & medium prædicetur de minori extremo; non vice versa: Id autem non fit, nisi medium subjiciatur in majori, in qua comparatur cum majori extremo; & prædicetur in minori, in qua comparatur cum minori extremo. Si verò prædicetur de majori extremo, & subjiciatur minori extremo; tota vis illationis, & principium, quo nititur, funditus corruet; sicque, aut

nulla, aut admodum perturbata erit illatio.

Rejctâ ergo illâ quartâ, ut nullius usûs, tres solum remanent figuræ, quæ hoc Versiculo comprehenduntur:

Sub præd. prima: Sed altera his præd.

Tertia his sub.

Sensus est: in prima figura medium subjicitur in majori, prædicatur in minori: ut omne vitium turpe est; sed ambitio est vitium: ergo ambitio est turpis.

In secunda figura, medium in utràque præmissa prædicatur; ut, omne metallum est ductile; sed nullus lapis est ductilis: ergo nullus lapis est metallum.

In tertia figura, medium bis subjicitur: Ut, omnis virtus est amanda; aliqua virtus est laboriosa: ergo aliquid laboriosum est amandum.

Modus Syllogisticus est *dispositio præmissarum inter se secundum universalitatem, & particularitatem, affirmationem, & negationem*. Porro, quatuor sunt genera propositionum: Universalis affirmativa; universalis negativa; particularis affirmativa; particularis negativa; quæ designari solent quatuor his vocalibus A, E, I, O. Unde sequitur, sub qualibet figura, sexdecim modos esse possibiles: Nam invariata dispositione medi cum extremis in præmissis (non enim hic habetur ratio conclusionis) sexdecim possibili sunt harum quatuor propositionum combinationes, ut consideranti facile patebit. At omnes hi modi non concludunt, pluresque proinde sunt inutiles. Ut ergo inutiles ab utilibus fecernantur, statuenda sunt regula.

Pri-

nis : In majori pro una, in minori pro altera persona sumitur.

Prima Regula.

Medium in aliqua præmissarum debet supponere distributivè, id est, pro omnibus, & singulis significatis : Nam terminis universalis particulariter, seu disjunctivè supponens, sumitur tantum pro una parte suorum significatorum : Si ergo sumatur in majori, & minori solum particularitèr, poterit sumi in majori pro una parte, & in minori pro altera : sicque dividetur in duas partes, quarum uni comparabitur unum extremum, alteri alterum extremum : non ergo comparabuntur extrema uni, & eisdem : In quo tamen sita est omnis ars Syllogistica. Unde hic non concludit : Omnis arbor est substantia ; aliquis homo est substantia : ergo aliquis homo est arbor.

Sed hic observandum, terminum singularem posse esse medium ; licet pro uno tantum supponat : Nam hoc ipso non dividitur in plures partes, sed pro eodem supponit semper ; atque aded æquivaleret in hoc termino universali distributo. Sic optimè concluditur : S. Petrus fuit peccator ; S. Petrus est salvatus : ergo aliquis salvatus fuit peccator. Hi Syllogismi, quorum medium est terminus singularis, dicuntur *expositorii*. At notandum, ita debere esse singularem, ut sit pluribus incommunicabilis ; nam aliàs fortietur amplitudinem æquivalentem termino universali ; atque aded non concluderet, nisi distributivè sumatur pro omnibus, quibus est communicabilis : Hinc non valet : Pater est Deus ; Filius est Deus : ergo Pater est Filius : Quia, Deus, licet sit terminus singularis, est tamen communicabilis pluribus perso-

Secunda Regula.

Nullus terminus in conclusione distribui potest, nisi distributus fuerit in præmissis : Nam extrema eo, & non alio modo uniri possunt inter se in conclusione, quo in præmissis unita sunt cum medio ; hæc enim unio illius ratio est : si ergo solum disjunctivè, seu particulariter unita sint in præmissis cum medio, non possunt inter se distributivè, seu universaliter uniri : Ut hic non concludit ; Omnis homo est animal ; omnis homo est substantia : ergo omnis substantia est animal ; Nam substantia in conclusione sumitur distributivè pro omni substantia : in minori vero solum disjunctivè pro aliqua substantia.

Tertia Regula.

Ex puris particularibus nihil concluditur. Hæc regula sequitur ex duabus primis : nam, si illæ particulares sint affirmativæ, medium in illis non distribuetur, sive sit subjectum, sive sit prædicatum ; quia in particulari affirmativa, nec subjectum distribuitur ; est enim terminus particularis : nec prædicatum ; quia in nulla propositione affirmativa prædicatum distribuitur juxta 4. regulam suppositionis. At, si aliqua præmissarum sit negativa, medium quidem distribui poterit ; sed tunc prædicatum conclusionis non distribuetur in præmissis : non in affirmativa particulari ; quia hæc neutrum terminum distribuit : non in negativa particu-

lari ; quia in illa medium, si supponatur distributum, debuit fuisse prædicatum : unde majus extremum potuit solum esse subjectum, quod in ea non distribuitur, utpotè affectum signo particulari : Et tamen, contra 2. regulam, in conclusione distribuetur ; nam erit negativa, juxta 5. regulam infra tradendam ; in omni autem negativa prædicatum supponit distributivè.

Quarta Regula.

Ex puris negativis nihil sequitur: Nam ex eo, quod duo extrema repugnent uni tertio, non sequitur, aut uniri, aut repugnare inter se: Ut, ex illis negativis ; nullum corpus est indivisibile : nulla lux corporea est indivisibilis : non potest concludi, lucem non esse corpus, vel esse corpus.

Dices: Hic Syllogismus rectè concludit ; qui non diligit proximum, non diligit Deum ; sed avarus non diligit proximum : ergo non diligit Deum : Et tamen constat puris negativis.

Respondeo, in hoc, & ejusmodi aliis Syllogismis, quæ videntur concludere ex puris negativis, aliquam præmissarum esse affirmativam quo ad sensum, licet quoad verba videatur utraque negativa : Ut in præfato, major est affirmativa quoad sensum, & æquivalenter ; nam æquivaleret illis : qui diligit Deum, diligit proximum ; vel, qui est non diligit Deum, est non diligens proximum, vel, si quis non diligit proximum, indè rectè colligitur, eum nec Deum diligere : Porro istæ omnes sunt affirmativæ. In vi ergo ejus-

modi æquivalentis affirmationis concludere possunt aliquando Syllogismi, qui, quoad verba, videntur ex negativis ; quia non sunt ex purè negativis.

Quinta Regula.

Conclusio Syllogismi semper sequitur debiliorem partem ; id est, negativa est, si aliqua præmissarum fuerit negativa : Particularis, si aliqua fuerit particularis : Nam extrema debent comparari inter se in conclusione, eo modo, quo fuerunt comparata cum medio: Si ergo unum fuerit negatum de medio, debent negari inter se ; sicque sequetur negativa conclusio. Si verò in Syllogismo aliqua præmissarum sit particularis, vel constabit duabus affirmativis, vel altera negativâ ? Si constat duabus affirmativis, minus extremum conclusionis non potest distribui ; non enim distribuitur in affirmativa particulari, quia hæc nullum distribuit extremum. Non in affirmativa universalis, quia hæc distribuit solum subjectum ; quam sedem tunc occupare debet medium ; aliàs nullibi distribueretur : ergo minus extremum non debet distribui in conclusione: ergo conclusio non erit universalis. At, si altera præmissarum sit negativa, tunc conclusio erit universalis negativa, quæ utrumque distribuit extremum. At utrumque extremum non potuit distribui in præmissis, quarum altera est negativa, si una sit particularis: Nam in illis subjectum propositionis particularis non distribuitur, nec prædicatum affirmativæ : ergo in illis solum duo distribui possunt, subjectum universalis,

lis,

lis, & prædicatum negativæ; sed medium in alterutra debet distribui; ergo unum tantum ex extremis distribui potest: ergo non potest ex illis concludi universalis negativa, quæ utrumque distribuat extremum; sed tantum particularis negativa.

Dices: hic optimè concludit: Si numerus non est impar, est par; sed binarius non est impar: ergo est par. Et etiam ille, necesse est, aut terram moveri circa Solem, aut Solem circa terram; sed terra non movetur circa Solem: ergo Sol circa terram: Et tamen altera præmissarum est negativa, & conclusio affirmativa.

Respondeo, hoc, & similes Syllogismos esse disjunctivos: In disjunctivis autem non concluditur ex comparatione extremorum cum uno tertio, sed ex immediata eorum oppositione; qua fit, ut si verum sit unum non esse, verum sit alterum esse; & è contra. Undè negatio unius infert affirmationem alterius; non per se ex vi negationis, sed per accidens propter adjunctam oppositionem: Et tamen in præmissis tacitè includuntur duæ affirmativæ, concludentes hanc affirmativam; nempe, si verum sit, propositionis disjunctivæ unam partem non esse, verum erit alteram esse; sed verum est, hanc non esse; ex quibus concluditur, alteram esse.

Sexta Regula.

Termini Syllogismi eodem sensu sumantur in singulis propositionibus. Hæc regula magni momenti, & usûs est. Ejus defectu vulgo peccatur. Hinc inter disputandum tot distinctiones

adhibentur; alio enim sensu termini in una, ac in altera propositione sumuntur. Hoc defectu vitatur Syllogismus; cujus vis consistit, ut concludatur extremorum nexus, aut pugna inter se, ex comparatione ad idem tertium: Undè, si vel minima variatio irrepit, tota vis argumenti labefactatur. Oritur hic defectus ex æquivocatione, ex variatione suppositionis, ex ambigua terminorum significatione, atque aliis sensum vocis mutantibus: Afficit sæpius medium terminum; anxius enim arguentis animus, dum quærit medium, illud avidè arripit, si vel tantulam connexionem habeat cum extremis: nec advertit, an unâ, eâdemque ansula utrumque jungat. Tunc major, & minor distinguenda; nam in utrâque est medium; & subinde neganda consequentia. At aliquando afficit alterum extremorum: Tunc altera præmissarum distinguitur, cum conclusione. Exempla proferre, nimis longum; usus disputandi ea satis suggeret. Ea regula non spectat quidem modos in particulari; sed supponitur, ut in omnibus servanda: Alioquin non concludent.

Ex his regulis, in primis expungendi sunt ex sexdecim cujuslibet figuræ, quatuor purè negativæ, & quatuor particulares ex 3. & 4. regula. Ex illis octo remanentibus, in prima Figura expungendi sunt duo, quorum minor est negativa; & duo alii, quorum major est particularis; Nam in ea Figura, si minor est negativa, conclusio erit negativa, ex 5. regula: ego majus extremum distribuetur per 4. regulam suppositionis. At non distribuitur in

ma-

majori, quæ est affirmativa; nam in ea est prædicatum, quod in affirmativa non distribuitur: ergo distribuetur in conclusione, & non in præmissis, contra 2. reg. At, si major est particularis, medium non distribuet; est enim in ea subjectum: Nec etiam in minori, quæ non potest esse nisi affirmativa, ut jam demonstravimus: est enim in ea prædicatum. Itaque remanent tantum modi quatuor in hac figura, saltem qui directè concludant.

Ex secunda Figura expungendi sunt omnes affirmativi; quia in illa medium in utràque præmissa est prædicatum, quod in affirmativa non distribuitur. Item omnes, quorum major est particularis; quia majus extremum, quod est in ea subjectum, non distribuitur; & tamen distribuitur in conclusione, quæ est semper negativa; est enim in ea præ-

dicatum: Peccant: ergo contra 2. regulam. Illis exclusis, remanebunt tantum quatuor.

Ex tertia Figura expungendi sunt duo, quorum minor est negativa: Nam in conclusione, quæ tunc erit negativa, distribuunt majus extremum, juxta 4. regulam suppositio-num: At non distribuetur in majori, quæ erit affirmativa; est enim in ea prædicatum: remanent ergo sex modi hujus figuræ.

Itaque in omnibus figuris sunt tantum quatuordecim modi utiles. Attamen placuit Dialecticis, quatuor modis primæ figuræ accensere. quinque alios indirectos, quorum vix est aliquis usus. Poterant, & accenseri pariter, & alii indirecti in aliis figuris: sed præmittuntur. Recententur ergo vulgo novemdecim modi utiles, his quatuor versiculis comprehensi:

1. *Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baraliptron, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisefomorum.*
2. *Cesare, Camestres, Fesino, Baroco.* 3. *Darapti, Felapton, Disamis, Darisi, Bocardo, Ferison.*

Harum vocum tres primæ vocales designant combinationem trium Syllogismi propositionum. Vocalis **A**, significat affirmativam universa-

lem: **E**, universalem negativam: **I**, particularem affirmativam: **O**, particularem negativam, juxta Verfus:

*Afferit A, negat E, sed universaliter ambo:
Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.*

Quatuor primæ voces significant quatuor modos directos primæ figure: Quinque sequentes voces, alio caractere expressæ, designant quinque Modos indirectos primæ figuræ. *Baraliptron, Celantes: Dabitis*, fiunt ex tribus primis directis, inversa so-

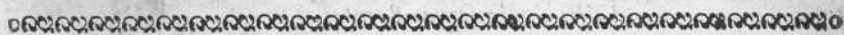
lùm conclusione; at *Fapesmo, & Frisefomorum* fiunt ex combinatione **A, E, & I, O**, quæ utraque directè nihil in hac figura concludit; attamen indirectè, inversis, scilicet, conclusionis terminis, verè concludit. Quatuor voces *Cesare, Camestres,*

tres,

tres, Festino, Baroco, designant modos secundæ figuræ. Sex reliquæ designant modos tertiæ. Exempla modorum omnium, tum utilium, tum inutilium, tabulæ sequentes exhibent.

Colligitur, primam figuram esse omnium perfectissimam; Nam con-

cludit propositionem omnis generis; idque clarissimè quatuor primis suis modis, qui proinde omnium præstantissimi censentur. Ac secunda figura non concludit propositionem affirmativam. Tertia vero non concludit universalem.

TABULA MODORUM PRIMÆ FIGURÆ.

Cum censura cujuslibet

A Omne animal est sensibile; BAR-
A Omnis homo est animal: BA-
A Ergo omnis homo est sensibilis. RA-
Utilis, quia servat regulas.

A Omne animal est substantia;
E Nullus lapis est animal:
E Ergo nullus lapis est substantia.

Inutilis, quia distribuit in conclusione majus extremum, quod non est distributum in præmissis contra 2. Regulam.

A Omne animal est sensibile; DA-
I Aliquis homo est animal: RI-
I Ergo aliquis homo est sensibilis. I-
Utilis, quia servat regulas.

A Omne animal est substantia;
O Aliquis lapis non est animal:
O Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis, distribuit enim majus extremum in conclusione, & non in præmissis, contra 2. regulam.

E Nullum animal est lapis; CE-
A Omnis homo est animal: LA-
E Ergo nullus homo est lapis. RENT-
Utilis; quia servat regulas.

Utilis

E Nullus homo est lapis ;
 E Nullum marmor est homo :
 E Ergo nullum marmor est lapis.

Inutilis , quia ex puris negativis , contra 4. Regulam.

E Nullum animal est lapis ;
 I Aliquis homo est animal ;
 O Ergo aliquis homo non est lapis.

FE-
 RI-
 O.

Utilis , quia servat Regulas.

E Nullum animal est lapis ;
 O Sed aliquod marmor non est animal :
 O Ergo aliquod marmor non est lapis.

Inutilis , quia ex partis negativis , contra 4. Regulam.

I Aliquod animal est rationale ;
 A Sed omnis equus est animal :
 I Ergo aliquis equus est rationalis.

Inutilis , non enim distribuit medium , contra 1. Regulam.

I Aliquod animal est substantia ;
 E Nullus lapis est animal :
 O Ergo aliquis lapis non est substantia.

*Inutilis , distribuit enim in conclusione majus extremum , & non in
 praemissis , contra 2. Regulam.*

I Aliquis equus est albus ;
 I Sed aliquis albus est homo :
 I Ergo aliquis homo est equus.

Inutilis , quia est ex puris particularibus , contra 3. Regulam.

I Aliquis equus est substantia ;
 O Aliquis lapis non est equus :
 O Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis , quia est ex puris particularibus , contra 3. Regulam.

O Aliquod animal non est rationale ;
 A Sed omnis homo est animal :
 O Ergo aliquis homo non est rationalis.

Inutilis , quia non distribuit medium , contra 1. Regulam.

O Aliquis lapis non est animal ;
 E Nullus homo est lapis :
 E Ergo nullus homo est animal.

Inuti-

Inutilis, quia est ex puris negativis.

O Aliquod animal non est rationale ;

I Sed aliquis homo est animal :

O Ergo aliquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia est ex particularibus.

O Aliquis lapis non est animal ;

O Aliquis homo non est lapis :

O Ergo aliquis homo non est animal.

Inutilis, quia est ex negativis.

TABULA MODORUM SECUNDÆ FIGURÆ.

Cum censura eorum.

A Omnis homo est animal ;

A Omne sensibile est animal :

A Ergo omne sensibile est homo.

Inutilis, quia non distribuit medium, contra 1. regulam.

A Omnis homo est rationalis ;

E Nullus equus est rationalis :

E Ergo nullus equus est homo.

Utilis, quia servat regulas.

CA.
MES.
TRES.

A Omne animal est substantia ;

I. Aliquis lapis est substantia :

I Ergo aliquis lapis est animal.

Inutilis, quia non distribuit medium, contra 1. regulam.

A Omnis homo est animal ;

O Aliquis lapis non est animal :

O Ergo aliquis lapis non est homo.

Utilis, quia servat regulas.

BA.
RO.
CO.

E Nullus equus est rationalis ;
 A Sed omnis homo est rationalis ;
 E Ergo nullus homo est equus.
Utilis , quia servat regulas.

CE-
 SA-
 RE.

E Nullum animal est lapis ;
 E Nullus homo est lapis :
 E Ergo nullus homo est animal.
Inutilis , quia est ex negativis , contra 4. regulam.

E Nullus lapis est animal ;
 I Aliquis homo est animal :
 O Ergo aliquis homo non est lapis.
Utilis , quia servat regulas.

FES-
 TI-
 NO.

E Nullum animal est lapis ;
 O Aliquis homo non est lapis :
 O Ergo aliquis homo non est animal.
Inutilis , quia ex negativis , contra 4. regulam.

I Aliquis equus est animal ;
 A Omnis homo est animal :
 I Ergo aliquis homo est equus.
Inutilis , quia non distribuit medium , contra 1. regulam.

I Aliqua substantia est homo ;
 E Nullus lapis est homo :
 E Ergo nullus lapis est substantia.
*Inutilis , quia distribuit majus extremum in conclusione , & non in prae-
 missis , contra 2. regulam.*

I Aliquis equus est animal ;
 I Aliquis homo est animal :
 I Ergo aliquis homo est equus.
Inutilis , quia ex particularibus , contra 3. regulam.

I Aliqua substantia est homo ;
 O Aliquis lapis non est homo :
 O Ergo aliquis lapis non est substantia.
Inutilis , quia est ex particularibus.

O Aliquis homo non est lapis;
E Nullum vivens est lapis:
E Ergo nullam vivens est homo.
Inutilis, quia est ex puris negativis.

O Aliqua substantia non est rationalis;
I Aliquis homo est rationalis:
O Ergo aliquis homo non est substantia.
Inutilis, quia ex puris particularibus.

TABULA MODORUM
TERTIÆ FIGURÆ.

Cum censura eorum.

A Omne animal est sensibile;
A Omne animal est substantia:
I Ergo aliqua substantia est sensibilis.
Utilis, si inferatur consequentia particularis.

DA-
RAP-
TI.

A Omne animal est substantia;
E Nullum animal est lapis:
E Ergo nullus lapis est substantia.
Inutilis, quia distribuit majus extremum in conclusione, & non in præmissis.

A Omnis planta est vivens;
I Aliqua planta est fructifera:
I Ergo aliquod fructiferum est vivens.
Utilis, quia servat regulas.

DA-
TI-
SI.

A Omnis planta est vivens;
O Sed aliqua planta non est animal:
O Ergo aliquod animal non est vivens.
Inutilis, quia distribuit majus extremum in conclusione, & non in præmissis, contra 1. regulam.

E Nullum animal est lapis;

A Sed omne animal est substantia:

O Ergo aliqua substantia non est lapis.

FE-
LAP-
TON.

Utilis, si conclusio sit particularis; nam, si universalis sit, distribuitur in conclusione minus extremum, non distributum in præmissis, contra 2. regulam.

E Nullus lapis est animal;

E Nullus lapis est rationalis:

E Ergo nullum rationale est animal.

Inutilis, quia ex solis negativis.

E Nullus lapis est rationalis;

I Aliquis lapis est substantia:

O Ergo aliqua substantia non est rationalis.

Utilis, quia servat regulas.

FE-
RI-
SON.

E Nullus lapis est animal;

O Aliquis lapis non est homo:

O Ergo aliquis homo non est animal.

Inutilis, quia ex puris negativis.

I Aliquod animal est rationale;

A Omne animal est substantia:

I Ergo aliqua substantia est rationalis.

Utilis, quia servat regulas.

DI-
SA-
MIS.

I Aliquod animal est substantia;

E Nullum animal est lapis:

O Ergo aliquis lapis non est substantia.

Inutilis, quia distribuit majus extremum in conclusione, non distributum in præmissis.

I Aliquod animal est rationale;

I Aliquod animal est brutum:

I Ergo aliquod brutum est rationale.

Inutilis, quia est ex particularibus.

I Aliquod animal est rationale;

O Aliquod animal non est homo:

O Ergo aliquis homo non est rationalis.

Inutilis, quia ex particularibus.

O Aliquod animal non est lapis;
 A Omne animal est substantia:
 O Ergo aliqua substantia non est lapis.
Utilis, quia servat regulas.

BO-
 CAR-
 DO.

O Aliquod animal non est lapis;
 E Nullum animal est marmor:
 O Ergo aliquod marmor non est lapis.
Inutilis, quia est ex negativis.

O Aliquod animal non est rationale;
 I Aliquod animal est homo:
 O Ergo aliquis homo non est rationalis.
Inutilis, quia est ex particularibus.

O Aliquis lapis non est animal;
 O Aliquis lapis non est homo:
 O Ergo aliquis homo non est animal.
Inutilis, quia est ex negativis.

ARTICULUS IV.

De Probatione, & Reductione Syllogismorum.

Proprium est omnis Syllogismi, ut probari possit ejus vis per principia, quibus nititur. Proprium verò est Syllogismi imperfecti, ut ad perfectiorem reduci possit; ac vicissim perfectioris, ut alii ad ipsum reduci possint; ac præterea, ut vocant, ad impossibile. De utraque proprietate aliquid dicendum.

Syllogismus probatur, cum principia, quibus ejus bonitas nititur, proferuntur. Principium Syllogismi affirmativi duplex est: Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Et quidquid dicitur universaliter de subiecto, dicitur de quolibet contento sub illo: Ut, quia dicitur universaliter de animali, quod sit vivens; de omni contento sub anima-

li vivens dici debet; ut de avi, quadrupede, pisce, &c. Principium Syllogismi negativi est itidem duplex. Quorum unum est idem alicui tertio, & aliud non est idem, ea non sunt unum inter se. Et, quod negatur universaliter de subiecto, negatur de quolibet sub eo contento.

Propositio itaque hoc argumento affirmativo; omnis virtus est honesta; humilitas est virtus: ergo humilitas est honesta. Si negetur bonitas consequentiæ, demonstrari sic potest: Quæ uniuntur uni tertio, uniuntur inter se; sed vides, in præmissis humilitatem, & honestatem uniri cum virtute: ergo legitime uniuntur inter se. Vel, quod dicitur universaliter de subiecto, dicitur de quolibet sub eo contento; sed fateris, universaliter dici de virtute, quod sit honesta: Item concedis, humilitatem sub virtute conti-

neri : ergo & de humilitate dici debet, quod sit honesta.

Proposito verò hoc argumento negativo ; nullum turpe est bonum ; sed avaritia est turpis : ergo non est bona : si negetur consequentia bonitas, ita demonstrari potest : Quorum unum est idem cum aliquo tertio, & aliud non est idem, ea non sunt idem inter se ; sed concedis, bonum non esse idem cum turpi ; avaritiam esse idem : ergo avaritia, & bonum non conveniunt inter se. Vel, quod negatur universaliter de aliquo, negatur de quolibet sub eo contento ; sed de omni turpi negatur bonum : ergo negatur de avaritia, quæ est quoddam turpe, ut concedis in minori.

Reductio est duplex *Ostensiva*, & *Reprehensiva*, seu, ut vocari solet, *ad impossibile*.

Reductio *Ostensiva* est *revocatio Syllogismi imperfecti ad perfectum*. Syllogismus imperfectus dicitur, qui, aut indirectè concludit, ut quinque modi posteriores primæ figuræ ; vel, si directè concludat, minùs clarè concludit ; ut Syllogismi omnes aliarum figurarum. Syllogismus perfectus est, qui directè, & clarè concludit, ita ut possit præmissis, perspicuè videatur illatio : Tales sunt tantùm quatuor primi modi primæ figuræ : *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, ad quos proinde cæteri revocari debent, ut sint perfecti.

Hæc reductio fit pauculis immutatis. Quid autem fieri debeat, indicant consonantes vocum illarum barbararum, quibus exprimuntur. Nam primò, modus imperfectus reduci debet ad illum ex quatuor per-

fectis, qui simili consonante incipit : Ut *Celarent*, *Came tres*, ad *Celarent* ; *Darapti*, *Datili*, ad *Darii* ; & sic de cæteris. Id verò, ut fiat, quid immutari debeat, docent consonantes illæ insertæ post Vocales, S, P, M, Nam S denotat, propositionem indicatam per Vocalem, quæ præit, convertendam esse simpliciter. P denotat, esse convertendam per accidens. M denotat, mutandum esse situm præmissarum, nempe, majorem in loco minoris. In modis Baroco, & Bocardo C significat, illos modos non posse reduci ad perfectos : sed solum ad impossibile : Hæc docent hi Versiculi :

S vult simpliciter verti : P verò per Accid.

M vult transponi ; C per impossibile duci.

Exempli gratia, hic Syllogismus indirectus primæ figuræ, mihi est reducendus ad modum directum :

Omne animal est substantia ;

Nullus lapis est animal :

Ergo aliqua substantia non est lapis.

In primis, cùm sit in *Fapesmo*, reduci debet ad *Ferio*, qui eadem litteram incipit. Id fiet, si major, quam denotat A, convertatur per accidens, ut indicat P subsequens : Et minor, quam denotat E, convertatur simpliciter, ut indicat S subsequens ; & demum transponantur præmissæ, ut denotat M. Hoc factò habebis hunc Syllogismum perfectum in *Ferio*.

Nullum animal est lapis ;

Aliqua substantia est animal :

Ergo aliqua substantia non est lapis.

Reductio ad impossibile est, cum negata conclusionis assumitur contradictoria; ut combinata cum una præmissarum, concludat perfectè contradictoriam alterius præmissæ: Sic enim, qui concessis præmissis negavit con-

sequentiam, cogitur contradictoriam unius concessæ concedere, atque adeo concedere, duas contradictorias esse veras; quod est impossibile. Quæ autem præmissarum assumi debeat, docent hi Versiculi:

*Prima Minorem adimit, facit è Majore Minorem,
Celantes Minor est contrad. Min. sede Majoris.
Majorem servat, variatque secunda Minorem.
Tertia Majorem variat, servatque Minorem.*

Sensus: In prima figura, contradictoria conclusionis negatæ assumitur in Majorem præmissam; & Major Syllogismi in Minorem. Excipitur Celantes, in quo Minor assumitur pro Majore. In secunda Figura Major servatur, & contradictoria ponitur loco Minoris. In tertia Figura Minor suo loco servatur, & contradictoria fit Major. Ut proposito hoc Syllogismo in *Festino*.

Nullum peccatum est laudabile;
Aliquod odium est laudabile:
Ergo aliquod odium non est peccatum
Si quis concessis præmissis neget conclusionem, summam ejus contradictoriam: Omne odium est peccatum: ex qua cum majore suo loco retenta, quia Syllogismus est secunda Figuræ, hunc clarissimum Syllogismum in *Celarent* conficiam; quo respondentem cogam, concedere contradictoriam minoris concessæ:

Nullum peccatum est laudabile;
Omne odium est peccatum:
Ergo nullum odium est laudabile:
Ergo ex te aliquod odium est laudabile,
&, Nullum odium est laudabile;
quæ sunt duæ contradictoriæ.

Cæterum, si Tyrones has reductionum regulas minus capiant, minime ob id conturbentur: Nam vix earum ullus usus est, nisi forte reductionis ad impossibile. Sed cum in disputando negatur conclusio Syllogismi, in forma legitima existentis, assumptâ contradictoriâ conclusionis, ipso naturali lumine satis obvia est præmissa, cum qua combinari debet, ut inferatur contradictoria alterius præmissæ concessæ.

ARTICULUS V.

De Inventione Medii.

CUM ars Syllogistica in id incumbat, ut extremorum conclusionis nexum, aut pugnam ostendat per medium terminum; operæ pretium est, motâ quæstione illum invenire; ut eo, quid sit sentiendum circa quæstionem, ostendatur; atque propositio ex obscura quæstione, fiat clara, & evidens conclusio. Hoc nunc agemus duplici §. Primò dicemus, quâ viâ quærendum sit medium: Secundò, ex quibus locis, seu promptuariis sit eruendum.

§. I.

Quæ via quærendum sit Medium.

Regulæ, quæ tradi solent de Inventionem medii, acutæ quidem sunt; sed id habent incommodi, ut difficiles sint, & ferè nullius usûs. His ergo prætermisis, viam fortè minùs subtilè, sed planam tamen, & utilem, hic aperire tentabimus.

Omnes modi Syllogismorum, ut ostendimus, reducuntur ad quatuor primos primæ Figuræ: Ergo media illorum ad mediâ istorum: Itaque præsens consideratio solum attendet mediis quatuor primorum. Porro licet sint 4. genera propositionum, quæ venire possunt in quæstionem; at tamen duæ præcipuè sunt, universalis affirmativa, & universalis negativa: Nam ea solum quærentur in scientiis, quæ sunt de universalibus; & præterea particulares continentur sub suis universalibus: Unde his duabus præcipuè attendemus.

Prima regula: *Proposita quæstione, quæ sit universalis affirmativa, quærendus pro Medio terminus, de quo possit universaliter dici prædicatum propositionis, & qui possit universaliter dici de ejus subjecto.* Ratio regulæ, quia in universali affirmativa prædicatum dicitur esse in subjecto; at non est in eo immediatè, aliàs cognitio subjecto videretur in eo: ergo debet esse in eo mediante alio termino, in quo sit prædicatum, & qui sit in subjecto; illeque est propriè Medium, utrumque uniens.

Secunda regula: *Ut inveniatur ille Medius terminus, percurrenda sunt*

prædicata superiora subjecto, & subjecta inferiora prædicato: Nam, si ea attenta mente percurras, reperies tandem aliquod Prædicatum subjecti, quod immediatè, & clarè connectetur cum aliquo subjecto prædicati; ex quibus proinde efficies propositionem per se notam, si materia patiarur, & ad id valeat lumen tuum; quâ propositione evidenter probabis, prædicatum quæstionis necti cum ejus subjecto.

Ut itaque inveniâs illum terminum Medium, attentâ mente perlustra prædicata subjecti, definitionem ejus, differentiam, & genus, tum proxima, tum remota; attributa, tum ipsius subjecti: tum ejus differentia, ac generis: eaque compara cum prædicato quæstionis; videndo, an de illis dici possit; donec tandem pervenias ad aliquem terminum ipsi immediatè, & clarè subjectum, qui erit Medium quæsitum.

Hic quærendi modus est per *ascensum*; in eo enim à subjecto ascendimus ad prædicatum. At rursus alius esse potest per *descensum*, nempe, si perlustres subjecta posita sub prædicato, de quibus, scilicet, dici potest; ejus definitionem, species sub eo positas, tum proximas, tum infimas, donec pervenias ad aliquid, quod dici possit de subjecto quæstionis.

Exemplum: Quæritur, an anima rationalis sit immortalis? Attendo ad ejus definitionem, quod sit principium intelligendi in homine: Considero, principium intelligendi esse substantiam spiritualem: deinde, substantiam spiritualement non pendere in sua operatione à corpore, nec proinde in suo esse: Postea, quod
non

non pendet in esse à corpore, manere destructo corpore: Demum, quod manet destructo corpore, non destrui per mortem: Tandem, quod non destruitur per mortem, esse immortale: Ex illis terminis gradatim constitutis assumendus est, vel, qui immediatè dicitur de subjecto; vel de quo immediatè dicitur prædicatum, ut efficiatur præmissa per se nota: Alia verò præmissa, in qua ille terminus Medius comparabitur ad extremum remotius, non erit quidem per se nota; sed assumptis intermediis probari facillè poterit, donec reducatur ad per se notam: Ut, quod non destruitur per mortem, est immortale; sed anima rationalis non destruitur per mortem: ergo, &c. major est per se nota; minor probatur, assumpto termino proxime sequente; quod manet destructo corpore, non destruitur per mortem; atqui anima manet destructo corpore: ergo, &c. Eodem modo probabitur hæc minor, donec pervenias ad ultimum terminum clarè convenientem animæ, qui efficiet tandem propositionem per se notam; & sic habebit duas per se notas, ex quibus clarè demonstrabitur quæstio proposita.

Et hæc quidem via tenetur in inventione Medii *demonstrativi*. At in Medio *probabili* liberius excurrimus, excogitando quemvis terminum, qui videtur convenire subjecto, & cui prædicatum convenire possit: Ut, propositio hæc mihi est probabiliter suadenda: *Mors est bona*: Infirmitas, quæ possint dici de morte, quibus ratio boni conveniat; vel, de quibus dicitur, *Bonum*; & quæ possint aliquo modo convenire Mor-

Tom. I.

ti; & statim occurrit integrum agmen: Nam bonum est frui Christo, liberari à miseriis vitæ, eripi à periculo peccandi, adire meliorem vitam; item, quod Deus approbat, quod Christus elegit, quod Sancti desiderant, est bonum; quæ omnia possunt convenire morti: Unde magna copia mediolorum suboritur ad probandam propositionem istam; complicando enim terminos, sic arguo: *Quod facit, ut fruamur Christo, est bonum; sed mors facit, ut fruamur Christo: ergo Mors est bona.* Item: *Quod eripit à miseriis vitæ, est bonum; sed Mors eripit à miseriis vitæ: ergo est bona.* Item: *Quod liberat à periculo peccandi, est bonum; sed Mors liberat à periculo peccandi: ergo est bona.* Item, *Janua ad meliorem vitam est bona; sed Mors est janua ad meliorem vitam: ergo est bona.*

In inveniendis autem istis mediis non parum conducit, si percurramus *Genera, Differentias, Species, Proprietates, Accidentia, Effectus, Causas* prædicati, & subjecti propositionis à nobis probandæ. Item, si comparemus illa ad prædicamenta, ad alias res, quæ dicuntur in Philosophia, vel in Theologia. Item ad ea, quæ audivimus, quæ legimus, quæ experti sumus, quæ conceduntur, vel ab omnibus, vel saltem ab adversariis, contra quos disputamus; & ad alia ejusmodi, quæ possunt pertinere ad propositam conclusionem; sic enim fit, ut quasi sponte suâ sese offerant diversa media, ex quibus aptiora eligi debent.

Secunda Regula, pro propositionibus universalibus negativis est: *Ad illas probandas considerandi sunt termini, qui repugnent prædicato conclu-*

tionis, & tamen convenienti subjecto: Si enim aliquid repugnat prædicato, quod tamen dicatur de subjecto, profectò prædicatum non erit idem cum subjecto: Ut, volo probare, Mortem non esse bonam, debeo cogitare, quænam repugnent Bono, quæ tamen convenienti Morti; & statim se offert ingens copia talium rerum: Nam, quod privat vitâ, quod est contrarium inclinationi naturæ, quod omnia fugiunt, quod nos separat ab amicis, quod privat omnibus vitæ bonis, quod adimit spatium pœnitentiæ, non est bonum; quæ tamen omnia convenienti mortis. Complicando igitur istos terminos, sic efformo argumentum: *Quod privat vitâ, non est bonum; sed mors privat vitâ: ergo mors non est bona.* Item: *Quod est contrarium inclinationi naturæ, non est bonum; sed mors est contraria inclinationi naturæ: ergo non est bona.* Item: *Quod omnes fugiunt, non est bonum; sed omnes fugiunt mortem: ergo non est bona;* & sic de aliis.

Addi præterea potest, quòd omnis propositio universalis negativa potest converti simpliciter: unde ad illam probandam non solum utilia sunt, quæ repugnant prædicato, & convenienti subjecto; sed etiam, quæ repugnant subjecto, & convenienti prædicato; ut patet in exemplo: Nam, quia bono convenit, esse gratum, esse convenienti naturæ; quæ omnia repugnant mortis; ideo possum sic arguere: *Omne bonum est gratum; sed mors non est grata: ergo nec bona.* Item: *Omne bonum convenit naturæ; sed mors non convenit naturæ: ergo mors non est bona.*

Tertia regula: *Ad probandam*

utramque præfatam conclusionem, possumus etiam procedere ab inconveniente, cogitando pro affirmativis, quænam inconvenientia sequerentur, si prædicatum non conveniret subjecto: Et contra pro negativis, quænam inconvenientia sequerentur, si prædicatum conveniret subjecto: Ut in præfatis exemplis possem considerare, quid sequeretur, si *Mors* non esset bona; & reperirem, eam à Christo nunquam fuisse electam; nec à Sanctis expectitam; nec à Deo amicis suis promunere immissam. Unde sic arguere possem: Si mors non esset bona, non esset à Christo electa; sed est electa à Christo: ergo est bona. Ad probandum autem, mortem non esse bonam, possem adhibere inconvenientia, quæ sequerentur, si esset bona; Ut, v. g. quod liceret, eam sibi inferre; quod non esset effectus peccati; quòd vita ipsa esset mala: Unde sic argui posset: *Si mors esset bona, liceret eam sibi inferre; atqui id non licet: ergo non est bona;* & sic de aliis.

§. II.

De Locis, ex quibus eruuntur Media Syllogismorum.

Locus est sedes, seu promptuarium, ex quo cruitur medium Syllogismi. Decem vulgò assignantur: *A Causis, ab Effectibus, à Subjecto, ab Adjunctis, à Contrariis, à Simili, à Nomine, à Definitione, à Divisione, ab Autoritate.* De quibus tantisper dicendum.

1. Ex loco à *causis* sumitur medium, dum effectus probatur per causam, vel materialem; ut, corpus humanum est mortale, quia constat

rat elementis contrariis: vel formalem; ut, homo est rationalis, quia constat animâ intellectivâ: vel efficientem; ut, Auster est ventus calidus, quia spirat è locis, ubi major est ardor Solis: vel finalem; ut, male agis, quia malum finem intendis.

2. Ab *Effectibus* sumitur medium, cum è contra, causa probatur per effectum: Ut; est ordo in rebus naturalibus: ergo est providentia. Auster est hyeme calidus: ergo spirat à regione calida. Locorum à causis, & ab effectibus quædam sunt Axiomata: *Qualis causa, talis effectus, & è contra: Quod est causa cause, est causa causari: Sublata causa, tollitur effectus: Si effectus est, causa est: Posita causa necessaria, & totali, ponitur effectus.*

3. A *Subjecto* sumitur medium, cum aliquid de Accidente probatur ex ejus subjecto: Ut, Sanitas non est stabilis, quia est in subjecto instabili: prudentia est virtus intellectuales, quia est in intellectu.

4. Ab *Adjunctis* ducitur medium, cum aliquid de re probatur ex iis, quæ illam circumstant; à personis, à loco, à tempore, &c. Ut, Petrus perpetuò conversatur cum malis: ergo est malus.

5. A *Contrariis*, cum unum contrarium ponimus, ut aliud destruamus; vel vice versa: Ut, est nox: ergo non lucet. Calor rarefacit: ergo frigus addensat. Virtus est amabilis: ergo vitium odiosum. Hujus loci sunt Axiomata: *Contrariorum contraria est ratio: Opposita non possunt esse simul.*

6. A *Simili*, cum simile à simili probatur; Ut, Deus in se confidentem Susannam à calumnia liberavit:

ergo, & te, si eum invoces. Miles pro Rege vitam exponit: cur non, & tu pro Deo? Axioma hujus loci est; *Similium similis est ratio.*

7. A *Nomine* tribus modis ducitur medium: primò, cum aliquid de re probamus ex nomine illi indito: ut, Seraphinos Deum ardentius amare, quia ab ardore nomen habent: Nam *שרפ* Saraph apud Hæbreos est ardere. Angelos esse Dei nuncios, eo quod *αγγελος* Græcè sit Latine *Numius*. Secundò, cum ab Etymologia nomen probamus, convenire rei; ut, amat sapientiam: ergo est Philosopher. Terriò, cum à conjugatis argumentamur; justè non agit: ergo non est justus. Homo sum: ergo nihil humanum à me alienum puto. Sæpè ebrius est: ergo ebriosus.

8. A *Definitione* locus est, cum definitio Prædicati, aut subjecti adhibetur ad probandum utriusque nexum, aut pugnam; Ut, rotundum est, cujus partes æqualiter distant à centro; sed partes terræ æqualiter distant à centro: ergo terra rotunda. Aliquando sumitur integra definitio; aliquando solum genus subjecti; tumque dicitur locus à genere; ut homo est animal: ergo mortalis. Aliquando sola differentia; tumque dicitur locus à differentia; ut, homo est rationalis: ergo capax scientiæ. Hujus loci Axiomata sunt: *Quod affirmatur de definitione, affirmatur de definito; & quod de ea negatur, itidem, & de definito; & vice versa: de quo affirmatur, aut negatur definitio; affirmatur, aut negatur definitum: & vice versa. Et speciem pro genere: Quod convenit generi, convenit speciei: Sublato genere,*

tollitur species : Posita specie , ponitur genus. At non vice versa.

9. A *Divisione* locus est, cum ex toto partem probamus, aut ex omnibus partibus totum; aut exclusis aliis, eam quæ superest, colligimus; aut aliquid esse in toto, quia est in aliqua ejus parte. Hujus loci Axiomata sunt: *Si est totum, est pars*: Ut, existit homo: ergo anima rationalis. *Si est in parte, est in toto*: Ut, est Parisiis: ergo in Gallia. *Exclusis partibus omnibus, excluditur totum*; ut, Paradyus terrestris non est in Europa, non in Africa, non in Asia, non in America, nec videtur esse sub frigidis regionibus incognitis: ergo non extat amplius. *Exclusis reliquis partibus, valet consequentia ad eam, quæ superest*: Ut, prudentia non est in voluntate, non in appetitu: ergo in intellectu.

10. Ab *Authoritate* locus est, cum testimonium Sapientium assumitur ad quæstionem probandam. Valet hic locus in Theologia, quæ fide, & autoritate nititur: Minus in Philosophia, licet in ea non contemnendus: Quatenus eo utendum, diximus 2. p. art. ultimo.

Hi loci dicuntur Probabiles, & Dialectici; quia præbent media Dialecticis, seu probabilibus argumentis: Attamen etiam demonstrativa, seu Analytica argumenta, in quibus, scilicet, causæ necessariæ, & evidentes nexu, aut pugnæ extremorum quæstionis investigantur, ex quibusdam eorum eruuntur; ut, à *causis*, à *divisione*, maxime vero à *definitione*, quæ est proprium Medium demonstrationis, si clara sit, & propria.

ARTICULUS VI.

De Syllogismo Sophistico.

Sophisma est *Syllogismus captiosus*, seu constans ex propositionibus ita captiosè ordinatis, ut præferant speciem veritatis, cum tamen falsæ sint. Omne autem sophisma decipit, vel in forma, vel in vocibus, vel in rebus: Unde triplex est fallacia, scilicet *formæ, vocis, & rerum*. Circa fallaciam formæ nihil dicendum occurrit; nam supra satis exactè tradidimus regulas discernendi formam legitimam ab illegitima. Circa fallaciam vocum, & rerum quædam breviter dicemus.

Fallacia vocum est, dum quis, ut decipiat, abutitur vocibus; easque usurpat in sensu fallaci. Quinque præcipuè sunt modi fallendi in vocibus; *Æquivocatio, Amphibologia, Variatio sensus compositi, aut divisi, Accentus, & Figura dictionis*.

Æquivocatio est, dum quis utitur in argumento voce æquivoca; ut, si quis ita arguat: Aries est animal; sed machina bellica est aries: ergo machina bellica est animal: nam istud nomen, *Aries*, æquivocè sumitur pro animali, & pro machin bellicâ, quâ Antiqui muros dejiciebant.

Amphibologia est, dum quis utitur phrasi ancipitis sensus, ut sæpè solebant antiqua Gentilium oracula: *Ajo, se Æacida Romanos vincere posse*: quæ phrasis æquè significat Pyrrhum à Romanis vincendum, vel Romanos à Pyrrho superandos.

Fallacia sensus compositi, aut di-

vifi est, dum quis arguit à sensu composito ad divisum, vel è contra; ut qui habet potentiam ambulandi, potest de facto ambulare; sed Petrus sedendo habet potentiam ambulandi: ergo sedendo potest ambulare.

Fallacia accentus est, dum quis utitur voce, ex accentus diversitate sensum variante; ut, qui occidit, moritur; sed gladius occidit: ergo gladius moritur.

Fallacia dictionis est, dum ab uno genere ad aliud fit transitus; ut, si quis dicat: omne corpus visibile est coloratum; sed paries est visibilis: ergo paries est coloratum: Nam ibi variatur genus masculinum in neutrum. Hæc porro fallacia omnino puerilis est.

In rebus plures fallaciæ contingere possunt; præcipuè, septem enumerantur: Prima est fallacia accidens, seu prædicati; quando, scilicet, prædicatum variat suppositionem; ut, si quis dicat; Animal est genus; sed homo est animal: ergo homo est genus. Risibile est proprietas; homo est risibilis: ergo homo est proprietas.

Secunda fallacia est, à simpliciter ad secundum quid, & è contra; dum quis, scilicet, arguit ab eo, quod simpliciter verum est, ad secundum quid; ut, arma sunt restituenda domino, sed ille furibundus est dominus talium armorum: ergo sunt restituenda isti furibundo. Quamvis enim major sit vera simpliciter, non est tamen vera secundumquid; licet enim arma sint absolutè restituenda domino, non tamen in aliquo casu, si, nempe sit furibundus.

Tertia fallacia est contradictionis; quando, scilicet, infertur contra-

dictio, ubi nulla est; ut, si quis dicat Ætiops est albus secundum dentes; sed non est albus secundum alia membra: ergo est albus, & non albus: ergo in Æthiope contradictoria verificantur; falsum enim est, quod ibi sit contradictio; quia non est albus, & non albus secundum idem.

Quarta fallacia est petitio Principii; cum, scilicet, quia aut arguendo, aut respondendo, assumit conclusionem probandam pro medio, vel solutione; ut, si quis post longam disputationem, in qua probaret, Deum esse in prædicamento, tandem huc devenisset, quod in Deo potest formari conceptus genericus, & differentialis, hanc propositionem ita probaret: quidquid est in prædicamento, habet conceptum genericum; sed Deus est in prædicamento; ergo habet conceptum genericum; esset petitio principii, quia probaret ultimam propositionem negatam, per id, à quo incepit disputatio.

Quinta fallacia dicitur consequentis, quando quis arguit conversim in his, quæ non convertuntur; ut, si currit, moveretur: ergo, si non currit, non moveretur. Si est homo, est animal: ergo, si non est homo, non est animal.

Sexta fallacia dicitur non causa, ut causa; quando, scilicet, quis tribuit effectum ei, à quo non causatur; ut, si quis dicat: Inebriari est malum; sed vinum inebriat: ergo vinum est malum. Et, seditiones sunt malæ; sed propter Evangelium excitantur seditiones: ergo Evangelium, &c. Non enim vinum est causa ebrietatis; sed malus ejus usus: Næc

Evangelium est causa seditionum, sed malitia hominum fidem persequentium, aut Evangelii prætenu Republicam turbantium.

Septima fallacia dicitur *interrogationis*, dum quis de oppositis simul interrogando, unam pro utraque responsionem elicit: ut, si quis ita quærat: virtus, & iniquitas est ne bona, vel mala? si enim respon-

deatur, mala, inferet: ergo virtus est mala.

Sed horum omnium, ut jam vix aliquis est usus, ita quoque ipsi non est prolixius inhærendum. Fufius de illis egit Aristoteles; quia ejus temporibus vigeant Sophistæ, quorum tota cura occupabatur in excogitandis versutiis, quibus incautos, vel deciperent, vel inclinarent.

APPENDIX DE METHODO.

Methodus Græcè, Latinè redditur, *Via brevis, & expedita*. Eo nomine vocatur apta rerum cognoscendarum dispositio. Unde Methodus definitur, *modus ordinatè procedendi in cognitione veritatis*.

Duplex est Methodus: *Analytica*, seu Resolutiva, & *Synthetica*, seu Compositiva: Duobus enim modis proceditur in cognitione veritatis: Inventione, & Doctrinâ: Inventione, cum veritatem proprio ingenio quærimus: Doctrinâ, cum inventam aliis tradimus. Methodus *Analytica est modus ordinatè procedendi ad inveniendam veritatem*. Dicitur *Analytica*, seu resolutiva; quia resolvit quæstiones ad sua principia, effectus ad suas causas, composita ad suas partes, particularia ad universalia, sub quibus continentur; Nam quæstio per principia innotescit, effectus per causam, compositum per partes, particulare per universale. Methodus *Synthetica*, seu compositionis est, *modus ordinatè procedendi in docenda veritate*. Dicitur compositiva; quia modo priori op-

posito procedit, nempe, à principiis ad conclusiones, à causis ad effectus, à partibus ad totum, ab universalibus ad particularia, id est, à simplicioribus ad compositiora. Utraque ergo idem iter terit, sed opposita ratione: *Analytica* à rebus ad rerum principia ascendit; *Synthetica* à principiis jam inventis ad res explicandas descendit: illa est, ut ascensus à valle ad montem; ista ut descensus à monte ad vallem.

Exemplum utriusque Methodi: Qui primi Logicam invenere, prius consideraverunt, aliquando bene, aliquando malè nos ratiocinari: Inde moti sunt ad investigandam naturam Syllogismi; quam, ut cognoscerent, resolverunt Syllogismos in propositiones: rursus, illas in terminos, ex quibus constât: At, qui nunc docent Logicam, vice versâ; primò agunt de terminis; deinde propositionem ex illis compositam explicant; postremò Syllogismum.

Est & alia Methodus arbitraria, seu prudentiæ: Hac, non se rebus ipsis tractandis, sed illas auditorum

capti, atque loco, tempori, aliis- que circumstantiis accomodat.

Nunc superest, ut Methodi regulas tradamus; primò, in genere; deinde, cujuslibet in particulari.

Quatuor Regule Methodi in genere.

1. *A facilioribus, notioribus, proximioribusque semper incipiendum, atque ex iis paulatim, & per gradus ad difficiliora, obscuriora, & remotiora progrediendum:* Nam sic fiet, ut priora viam aperiant, & muniant ad posteriora; & nota veritas faciem præferat ad ignotam ei proximè conjunctam, illustrandam; hæc ad aliam: sicque succedenter. Hoc ordine servato, ex minima veritate clarè percepta, ut ex modico semine, innumeræ aliæ seriatim mirâ fecunditate pullulant. Sic Socrates rudem puerum ordinatè interrogando, ad difficillimarum quæstionum cognitionem brevi tempore manuduxisse fertur. Sic Geometræ pauca principia, eaque vulgaria, & cuique nota ponunt: ex quibus ordinatè tractatis, innumeras veritates, easque abstrusissimas, perspicue evolvunt.

2. *Servetur ordo naturalis rerum, atque artificialis se accomodat, quantum fieri potest:* Nam sic unâ re ex alia quasi sponte sua fluente, mens facilè, & placitè in earum cognitionem progredietur.

3. *Res cognoscenda in omnes partes, atque attributa dividatur beneficio partitionis, & abstractionis; atque suo quæque loco distinctè constituantur, fingendo in iis ordinem, & connexionem, si re ipsa non sit:* Nam pauca facilius, quàm multa; & multa invicem ordinata, connexaque, quam

confusa, & disparata, cognoscimus.

4. *Inutilia, extranea que recensentur, insillendo unice Scopu, ad quem tenditur:* Nam mentis attentio inutilibus obruitur, extraneis à proposito abducitur; &, dum vagatur per multa, ut viator in campis oberans, aut nunquam, aut serò metam attingit.

Regule tres Methodi Analyticæ.

Omnis inquisitio veritatis circa tria serè versatur: Nam, vel propositæ quæstionis veritas, aut falsitas quæritur: vel noti effectûs causa efficiens ignota; vel compositi confusius noti partes, principia, & ex illis fluentes proprietates. In illis quærendis industria mentis plus valet, quàm regulæ. Hæ tamen statui possent:

1. *Attentè videndum, quid quærat; atque ad id unice omnis inquirentis cura intendenda:* Nam qui prorsus nescit, quid quærat, nec inventum agnosceret. Qui vero per multa vagatur, vix ad Scopum unquam attingit.

2. *Deinde attendendum ad rem, de qua aliquid queritur, ejus omnes status, facies, circumstantias explorando, atque eam in partes, partiumque particulas, & attributa dividendo:* Nam in eo consistit, & ab eo nomen traxit hæc Methodus, quod rem ipsam exactè dissolvat; ut ejus causas, & principia perscruteretur; atque, velut ex ejus visceribus, eruat. Si sit quæstio, resolvenda est in suos terminos; hi rursus in sua genera, & differentias; atque hæc ulterius, quantum necesse fuerit,

ut

ut tandem ratio ejus percipiatur. Si sit effectus, multis, ac variis explorandus est: Omnes circumstantiæ attendendæ, atque circa illum observandum, quidquid possumus. Si sit totum, resolvi debet in omnes partes, ac partium particulas: Hæc divisio plerumque mente fit; at nonnumquam re ipsa. Sic anatomia cadaver animalis secat: sic Chymia dissolvit metalla, & alia gladio ignis. Næc solum effectus, & compositum consideranda sunt jam absoluta, & perfecta, sed ab ortu ad exitum exploranda; ut melius animal cognoscet, qui ejus in utero formationem, deinde progressus, tandem exitum, & dissolutionem attendet.

3. *Accuratè inspicienda sunt singulæ partes, atque invicem conferendæ; & ubi aliqua veritas clara ex hac comparatione, ac inspectione elucescere incipit, hæc velut fovenda est, & promovenda, alias ex ea ordine eruendo, donec ad illam, quam querimus, perveniamus:* Nam, ut jam monui, mira est connexio veritatum: adeo, ut ex una rectè tractata, innumeræ evolvi possint.

Exemplis hæ regulæ illustrabuntur: Proponitur quæstio, an Logica sit speculativa? 1. Attendo, quid queratur, nempe, principium clarum hæc extrema connectens, aut dividens. 2. Dissolvo quæstionem in suos terminos: illos rursus in suam definitionem: Speculativum est, quod unice intendit cognitioni veritatis: Logica est, facultas dirigens mentem in cognitionem veritatis: Exinde tendendo ad Scopum, hanc elicio, totam Logicam tendere ad cognitionem veritatis; ex ea tandem eam, quam quæro, unice inten-

dere cognitioni veritatis: Hæc enim quæstionem solvit, & Logicam speculativam esse, demonstrat. Alio modo Geometris familiari resolvi-tur quæstio, videndo, quid ex ea sequatur, aut ex quo sequatur; nam, si ex ea falsum sequitur, falsa; si ex aliquo vero sequitur, vera erit.

Item, quæritur causa efficiens hominis? 1. Attendo, quid quæram; principium, à quo productum sit quidquid hominis naturam constituit. 2. Resolvo hominem in partes, corpus, & animam; in anima rationem, in corpore mirum partium ordinem observo: Ex his clarè video, causam efficientem hominis debere esse aliquod intellectuale, ut possit mentem dare; & summè sapiens, ut possit adeo sapienter corporis partes ordinare. 3. Ulterius hanc veritatem promovendo, video, has dotes non competere proximis principiis effectivis hominis, patri, & matri: Inde concludo, esse hominis altius principium effectivum, nempe, mentem, ratione sapientissimâ præditam. In hac Methodo regredi possumus à causa cognita ad effectum plenius cognoscendum, aut ad alios similes detegendos: Ut à mente illa sapientissima, non solum hominem, sed & alias res processisse, atque gubernari, ut cælos, astra, elementa, plantas, &c. quæ omnia rursus examinando, ex illis ampliorum divinæ hujus mentis cognitionem haurio; atque vicissim ex ea pleraque circa res humanas, & naturales.

Item, quærantur principia corporis animalis? 1. Attendo, quid quæram;

ram; non quæro causam efficientem, non finalem, sed materialem, & formalem. 2. Resolvo compositum illud in suas partes: has rursus in alias; donec ad minimas perveniam, quæ singulatim examinandæ sunt: Atque, ut plenior sit cognitio, earum prima formatio in aliquo particulari est exploranda, puta, pulli in ovo. Quæ omnia, si per teipsum præstare non potes, consulenda aliorum experimenta: sed ordinatè, quasi, si per teipsum ea faceres.

Quinque Regule Methodi Compositivi.

Hæc, ut dixi, in tradendis jam inventis scientiis observatur. Hujus regulæ faciliores sunt:

1. *Utendum terminis claris, ac rectè explicatis, & definitis.* Nam hi sunt elementa totius scientiæ: unde, si obscuri sint, confusi, ambigui, nihil evidens ex iis construetur.

2. *Ex terminis clarè perceptis for-*

manda propositiones per se notæ, ut sint principia clara docendorum.

3. *Ex per se notis principiis, recta forma combinatis, eliciendæ sunt proximiores conclusiones; ex illis seriatim aliæ: nec inferendæ est unquam aliqua propositio, quæ, aut per se nota non sit, aut ex alia per se notæ evidentè deducta.* Nam secus, nihil evidentè concluditur. Et quidem non in omnibus præsto sunt tales propositiones: Probabilibus uti, aliquando cogimur. At tunc non demonstramus, sed tantisper suademus.

4. *Quidquid ad genus pertinet, tractetur, antequam ad species descendatur: tum gradatim, quod pertinet ad proximiores species.*

5. *Digressiones fugiendæ; brevitatis magna, sed perspicuitatis major habenda ratio, ut & connexionis; omnia ordinatè disponendo, ac suis nexibus quæque invicem conjungendo.* Sed hæc fusius explicare, nihil necesse est. Verùm de Logicæ præceptis hactenus; nunc ad quæstiones pergen-

LOGICA MAJOR.

Quæstiones, quæ de rebus Logicis agitari solent, complectens.

SUS in Scholis obtinuit, ut circa res Logicas pleræque moverentur quæstiones; quæ, licet primâ fronte subtiles magis, quam utiles videantur, suo tamen fructu non carent. Nam aliquæ præcepta illustrant: aliæ suâ sublimitate mentem acunt; omnes exercitatum in illis animum, ad alias scientias paratiorem efficiunt.

Harum quæstionum, quædam Logicam ipsam spectant: aliæ vero, res, de quibus agit. Itaque præmittemus quæstionem præambulam de ipsa Logica: Deinde, opus in tres partes dividemus, tribus mentis operationibus correspondentibus. In prima, de iis disputabimus, quæ ad *apprehensionem* pertinent; ut sunt, universalis, & prædicamenta: In secunda, de *propositione*, quâ dirigitur iudicium: In tertia, de *argumentatione*, quæ ad discursum pertinet: Eadem, scilicet, partitione usi, quam in minori Logica observabimus.

QUÆSTIO PRÆAMBULA.

De ipsa Logica.

Logica duplex statui solet: Naturalis, & Artificialis, seu Acquisita. Logica Naturalis est, *Facultas discurrendi à natura indita, qua sine ullis præceptis, etiam imperiti, & rudes aliquatenus ratiocinantur.* Logica Artificialis est, *Facultas usu, & studio comparata, præcepta complectens, quibus mens ad rectè ratiocinandum dirigitur:* Nam experimur, ut alias facultates innatas ædificandi, pingendi, cantandi, &c. ita & ipsam ratiocinandi vim, nobis à natura inditam, esse admodum imperfectas; & nisi artis præceptis juvenentur, nihil ferè egregium moliri. Unde, ut ad opera externa quædam artes inventæ sunt, quibus Facultas naturalis perficitur, ut ad ædificandum, pingendum, navigandum, excolendos agros, &c. ita & oportuit,

artem invenire, cujus præceptis ad rectè ratiocinandum mens adjuvaretur.

Hic de Artificiali Logica tantùm agimus, circa quam primò quæritur, quid sit ejus objectum? Secundò, an sit scientia? Tertio, quæ sit ejus divisio in docentem, & utentem? Quarto, qualis sit scientia, an speculativa? Quintò, an sit necessaria ad alias scientias? Sextò, an earum demonstrationes efficiat?

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit objectum Logicæ?

OMnis facultas cognoscitur per suum objectum: Cum enim tota sit propter ipsum: talis est, qualem eam objectum exigit: Unde ab eo specificari dicitur. Ut ergo, quid sit Logica, innotescat; primò videndum, quid sit objectum. Vocamus autem hic objectum alicujus facultatis, id quod ipsi considerandum objicitur, seu circa quod versatur: Ut objectum visûs est color: objectum gustûs est sapor: objectum cujusvis scientiæ sunt res, circa quas ejus consideratio versatur.

At in objecto duo accuratè discernenda sunt, *Materiale*, & *formale*. Objectum Materiale est ipsa res, circa quam facultas qualibet versatur: Objectum Formale est id, quod in ea re facultas attingit: Ut objectum materiale visûs sunt res, quæ videntur; objectum formale est color quem in rebus videt. Sic in Scientia objectum materiale sunt res, de quibus tractat: Objectum formale est illa propria ratio, quam in illis considerat; ut Medicinæ objectum materiale est corpus humanum; sanabilitas vero est ejus objectum formale: agit enim de corpore humano, non sub omni ratione, sed ut est per artem sanabile. Ex ob-

jecto materiali, & formali sit unicum integrum objectum, quod *objectum attributionis* vocatur: quia ad illud referuntur omnia, de quibus agit scientia, ut corpus sanabile est objectum medicinæ: Ens mobile est objectum Physicæ. Vocatur etiam *subjectum scientiæ*, quod ejus disputationibus subjiçitur. Nonnunquam, *Materia circa quam*.

Præterea, inter Objectum, & facultatem sæpè aliquid mediat, cujus ope illud attingit: Ut inter visum, & colorem mediat lux, cujus ope color à visu percipitur: Inter Scientiam, & objectum mediant principia, quibus objecti cognitio habetur. Illud medium dicitur, *Ratio sub qua*. His ita constitutis.

In primis certum est, rationem sub qua Logicæ esse principia, quibus conclusiones suas illustrat; ut, *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*. Et, *Quod dicitur de omni, dicitur de quolibet sub eo contento*, &c. Principia enim sunt, veluti quædam lux irradians conclusiones: idèque se habent in scientiis, ut lux in visione. Solum difficultas esse potest de *objecto materiali*; at major de *objecto formali*: circa quod tres sunt præcipuæ sententiæ.

Prima nominalium, qui censent, voces esse objectum Logicæ. Sed illa ferè obsolevit; non enim de vocibus, sed de rebus per eas signi-

ficatis agunt scientiæ, licet utantur vocibus loco rerum; ut computator utitur calculis ad numerandas pecunias. Planè Medicina non est de hac voce, *morbus*; sed de re per eam significata.

Secunda Sententia, tres mentis operationes, ut dirigibiles à Logica, censet, esse ejus objectum: Ea est plurimum recentiorum.

Tertia, Ens rationis directivum operationum mentis assignat pro objecto formali Logicæ: Ita Thomistæ, ac plerique alii.

CONCLUSIO PRIMA.

Objectum materiale Logicæ sunt res omnes à nobis cognitæ. Probatum: Objectum materiale Facultatis discurrendi est ipsa discursus materia, ut patet ex terminis; sed res omnes cognitæ, sunt materia discursus; de omni enim re cognita discurremus: Ergo sunt objectum materiale Facultatis discurrendi, quæ est Logica.

Dices: Objectum materiale scientiarum realium non est objectum materiale Logicæ; sed res cognitæ sunt objectum materiale Scientiarum realium: ergo non sunt objectum materiale Logicæ.

Resp. Transeat major (nam eadem materia potest pertinere ad diversas scientias) & distinguo minorem: Res cognitæ sunt materia scientiarum realium, *eo modo, quo Logicæ, nego: Sub alio modo, concedo.* Res enim cognitæ sunt materia scientiarum realium, præcise, ut cognosci possunt: Sunt vero materia Logicæ, quatenus artificiosè disponi possunt in modum definitionis,

propositionis, Syllogismi, &c.

SECUNDA CONCLUSIO.

Objectum formale Logicæ est Ens rationis directivum trium mentis operationum.

Per illud Ens rationis intelligo artificiosam dispositionem, quam ratio facit in rebus cognitæ, dum eas ordinat in modum prædicati, subjecti, generis, speciei, definitionis, divisionis, propositionis, Syllogismi: Ut enim ars pingendi colores artificiosè disponit, ut repræsentet; atque adeo colores sunt objectum materiale hujus artis; dispositio vero colorum objectum formale: Ita Logicæ proprium munus est, res cognitæ artificiosè disponere in modum claræ definitionis, boni Syllogismi, &c. quo facilius à mente possint percipi. Unde res cognitæ sunt ejus objectum materiale; dispositio verò illa artificiosa, seu forma definitionis, Syllogismi, &c. est ejus objectum formale: Hæc dicitur, *Ens rationis*; quia non est in rebus, sed solum in mente, eam apprehendente, & res ita ordinante. Dicitur etiam *secunda intentio*; quia res afficit, non ut sunt in se, sed ut sunt in mente. Hæc adeo planè explicatione vides, quàm immeritò quidam, ut Thomistæ impugnent, dicant, eos habere pro Logicæ objecto Chimeras: Non enim hic fingimus; sed rem proponimus, quam quilibet in se ipso quotidie experitur; nam, cum Syllogismum facis, quid aliud facis, quam illum artificiosum ordinem inter propositiones, & terminos?

Conclusio sic explicata, est S. Thomæ

ma, cujus verba ex scribere, non pigebit; nam eam non mediocriter illustrant: *Ens*, inquit, 4. Metaph. lect. 4. est duplex, *Ens naturæ*, & *Ens rationis*. *Ens rationis* propriè dicitur de illis secundis intentionibus, quas ratio adinvenit in rebus consideratis, ut est intentio generis, differentia, prædicati, &c. quæ quidem non inveniuntur in rebus, sed considerationem rationis consequuntur; & ejusmodi **ENS RATIONIS** est propriè **SUBJECTUM LOGICÆ**. Et in Proemio Ethicæ: *Ordo*, inquit, quadrupliciter ad rationem comparatur: Est enim quidam ordo, quem ratio non facit, sed solum considerat; sicut est ordo rerum naturalium. Alius ordo est, quem ratio considerando facit in proprio actu, ut cum ordinat conceptus suos ad invicem. Tertius ordo est, quem ratio facit in operibus voluntatis: Quartus ordo est, quem ratio nostra facit in rebus exterioribus, ut in arca, in domo, navi, &c. Ordo, quem ratio considerat, sed non facit, pertinet ad Philosophiam naturalem. Ordo, **QUEM RATIO CONSIDERANDO FACIT IN PROPRIO ACTU**, pertinet ad Philosophiam rationalem, id est, Logicam. Ordo autem actionum voluntatis pertinet ad moralem Philosophiam. Ordo demum, quem ratio facit in rebus exterioribus, pertinet ad artes mechanicas.

Probatur conclusio ratione: Objectum formale Logicæ est forma definitionis, propositionis, Syllogismi, &c. Sed hæc forma est ens rationis: Ergo ens rationis est objectum formale Logicæ. Major non negatur ab adversariis; & si negent, sic demonstratur: objectum formale Logicæ est id, quod ab ea propriè

attingitur in objecto materiali; ut patet ex definitione objecti formalis; atqui res omnes, quæ sunt materiale objectum Logicæ, attinguntur ab ea præcisè, quatenus ex iis formari possunt Syllogismi, definitiones, &c. ergo ejus objectum formale est forma definitionis, Syllogismi; &c. Minor vero probatur ex dictis: artificiosa dispositio, non existens in ipsis rebus, sed in illis apprehensa per rationem, est ens rationis, id est, existens in sola cognitione rationis; atqui forma Syllogismi, definitionis, &c. est artificiosa dispositio, apprehensa per rationem in rebus cognitis: ergo est ens rationis. Major evidens est ex ipsis terminis. Minor patet experientiâ: formamus enim Syllogismum, aut definitionem, dum res à nobis cognitæ, artificiosè disponimus juxta Logicæ præcepta; Unde Syllogismus à S. Augustino dicitur *artefactum rationis*: porro cujusvis artefacti forma est dispositio materiæ, quæ constat secundum regulas artis; ut forma domus est artificiosa dispositio lapidum, & lignorum.

Confirmatur: Objectum formale Logicæ est id, ad quod ejus omnis cura, omniaque præcepta tendunt; atqui omnis cura, omniaque præcepta Logicæ ad id tendunt, ut sciamus, rectè objecta disponere in modum prædicati, subjecti, generis, differentia, Syllogismi, &c. quomens facilius ea cognoscat: ergo hæc artificiosa dispositio jure illi tribuitur, ut objectum formale. Unde aliæ scientiæ, *Reales* dicuntur, quod de rebus agant; Logica verò *Rationalis*, quod agat de ordine, in rebus à ratione factis.

Respondent adversarii : Artificio-
sam illam dispositionem non esse ens
rationis apprehensum in rebus cog-
nitis, sed ens reale inhaerens ipsis
actibus mentis : Ut formam Syllogis-
mi esse ordinem actuum mentis, quo-
rum priores tertium inferunt.

Sed hæc responsio repugnant evi-
denti experientiæ ; nam, dum for-
mo Syllogismum, non ipsum men-
tis actum dispo, sed tres ideas re-
rum invicem comparo, & ordino ;
ut, illis sic dispositis, mens mea as-
sentiatur extremorum conjunctioni,
propter unionem cum medio. Et cum
definio, non actum meum, qui sim-
plex est, dispo, sed rei definie-
ndæ genus, & differentiam.

Replicant : Dispositionem objec-
torum fieri à Logica, ut per eam
mentis operationes dirigat ; proin-
deque illas, ut dirigendas, per se in-
tendi à Logica, ut proprium objec-
tum ; dispositionem verò objecto-
rum, ut medium ad illud.

Sed contra : Objectum Logicæ est
id, in quo totum ejus artificium
consistit, & consummatur ; atqui
totum Logicæ artificium consum-
matur in recta dispositione objecto-
rum : ergo est objectum Logicæ. De-
claratur minor : objectis rectè dispo-
sitis, mens naturaliter, & absque
ullis aliis regulis rectè fertur in ob-
jectum ; ut, propositionibus per se
notis, in forma legitima juxta regu-
las Logicæ dispositis, mens non eget
præceptis, ut assentiatur conclusio-
ni, sed ipsa rei evidentia necessario
inclinatur : Ergo tota ars Logicæ
unicè versatur circa dispositionem
objectorum.

Deinde : quod commune est om-
nibus scientiis, non est objectum

Logicæ ; sed solum id, quod est ipsi
proprium ; atqui dirigere mentem,
est commune omnibus scientiis, eam
enim illustrant, & perficiunt ; at
Logicæ proprium est, ut, cum cæ-
teræ eam dirigant per cognitionem
proprii objecti, Logica id præstet
per artificiosam omnium objectorum
dispositionem : ergo non ipsa direc-
tio mentis, sed artificiosa objecto-
rum dispositio, est proprium Logi-
cæ objectum. Fateor tamen, direc-
tionem illam esse finem Logicæ ; at-
que eam id habere præ cæteris, ut ge-
neraliter in omnibus mentem dirigat.

Dices : S. Thomas supra relatus
dicit, objectum Logicæ esse *Ordinem,*
quem ratio facit (non in objectis, sed)
in proprio actu.

Resp. S. Thomam ibi sumere ac-
tum, ut includit objectum : Nam in
præcedenti loco satis expressè do-
cet, ordinem illum fieri in rebus
consideratis ; atque id pater experi-
entia. Attamen, quia non fit in
rebus, ut sunt in se, sed ut sunt in
actu rationis, eas considerantis ; di-
citur quodammodo fieri in ipso actu
rationis.

Collige ex dictis, eos nobiscum
sentire reipsa, sed voce differre, qui
dicunt, orationem Logicalem arti-
ficiosam esse objectum Logicæ : Hæc
enim formaliter est ens rationis, mo-
do à nobis explicato.

Solvuntur objectiones.
Objectiones ex duplici capite
procedunt ; aliæ contendunt,
operationes intellectus esse objectum
Logicæ : aliæ vero, Ens rationis non
posse esse illius objectum.

Obj. ex primo capite : Definitio,
divisio, & argumentatio sunt ob-
jec-

jectum Logicae; atqui he sunt ipsi-
simae operationes intellectus: ergo
operationes intellectus sunt objec-
tum Logicae. Probatur minor: nam
definitio nihil aliud est, quam ac-
tus, quo definitio; divisio, actus, quo
divido, &c.

Resp. Distinguo majorem: argu-
mentatio (& idem dicendum de defi-
nitione, & divisione) est objec-
tum Logicae, argumentatio *effectiva*,
nego: argumentatio *effectiva*, con-
cedo. Similiter ad minorem distinguo:
argumentatio est operatio intellec-
tus, *effectiva*, concedo: *effectiva*,
nego.

Explicatur solutio: sæpè nomen
operis effecti tribui solet actioni,
quã tale opus fit; sicut *pictio* voca-
tur, non solum imago facta, sed
etiam actio pictoris, imaginem for-
mantis: In hoc igitur sensu argu-
mentatio dicitur, non solum oratio,
in qua sic propositiones disponun-
tur, ut una aliam inferat; sed etiam
actus intellectus, quo fit talis oratio.
Attamen distinctionis gratia,
actum argumentantem vocamus *ar-
gumentationem effectivam*: orationem
verò, per talem actum formatam vo-
camus *argumentationem effectivam*: hoc
posito, dicimus, objectum Logicae
esse, non quidem argumentationem
effectivam, id est, actum, quo ar-
guimus; sed argumentationem *effecti-
vam*, id est, orationem, in qua pro-
positiones sic ordinantur, ut una ex
aliis sequatur; neque enim Logica
solicita est de inspicenda natura,
& proprietatibus illius actus, quo
argumentamur; id enim magis ad
Animasticam spectat; sed tota ejus
cura est in examinanda natura, pro-
prietatibus, & regulis illius oratio-

nis, quæ per actum mentis forma-
ta, dicitur *argumentatio*; quæque for-
maliter consistit in dispositione,
quam ratio percipit in rebus cog-
nitis. Alii vocant actuum argumen-
tantem *argumentationem formalem*;
orationem verò, per actum mentis
formatam, vocant *argumentationem
objectivam*; sed in idem reddit.

Instabis: argumentatio effectiva,
seu illa oratio, in qua unum ex alio
inferat, non est objectum Logicae:
ergo nulla solutio. Probatur sub-
sumptum: illa argumentatio est ob-
jectum Logicae; quæ facit scire; sed
talis oratio non facit scire: ergo non
est objectum Logicae. Probatur mi-
nor: Ens rationis non potest facere
scire; sed talis oratio est tantum Ens
rationis: ergo non potest facere scire.
Minor à nobis conceditur: major
verò probatur: Ens rationis non po-
test producere Ens reale; sed scientia
est Ens reale: ergo non potest
produci ab ente rationis; proinde-
que ens rationis non potest facere
scire.

Resp. Nego subsumptum. Ad pro-
bationem, nego minorem: ad ejus
probationem, distinguo majorem:
Ens rationis non potest facere, *per
modum cause generantis scientiam*,
concedo: *per modum conditionis, si-
ne qua non*, nego: Licet enim illa
dispositio artificiosa, quam vocamus
Ens rationis; & in qua formaliter
consistit argumentatio, non causet
scientiam; attamen est conditio, sine
qua res ipsa, ex quibus fit Syllogis-
mus, non causarent scientiam. Si-
cut, licet figura gladii non sit cau-
sa vulneris; attamen est conditio,
sine qua ferrum non vulneraret.

Dices: Licet ex rebus in modum

Syllogismi dispositis nullum ens rationis, nulla forma Syllogistica, resultaret, attamen daretur adhuc Logica: ergo talis forma, & tale ens rationis non est objectum Logicæ.

Resp. Argumentum implicare in terminis: Nam forma syllogistica essentialiter consistit in eo, quod dispositionem illam in rebus concipiamus; sicut imago essentialiter consistit in eo, quod sit quædam artificiosa dispositio in coloribus. Undè sublato ente rationis, implicat, dari res in modum syllogismi dispositas.

Urgebis: Instrumentum scientiæ non potest esse objectum scientiæ; sed forma syllogistica non est, nisi instrumentum sciendi: ergo non est objectum Logicæ.

Resp. Distinguo majorem: Instrumentum scientiæ non potest esse objectum scientiæ, *principalioris*, concedo: scientiæ *instrumentalis*, nego. Porro Logica est scientia instrumentalis: ideoque vocatur ab Aristotele *Organum*, id est, *Instrumentum*: unde non mirum, si ejus objectum sint instrumenta sciendi. Sicut instrumentum artis equestris, scilicet, frænnum, est objectum alterius artis, scilicet, frænificatoriæ.

Obj. 2. Finis Logicæ est ipsius objectum; sed operationes intellectûs sunt finis Logicæ: ergo sunt ejus objectum. Probatur minor: nam ad hoc tendit Logica, ut dirigat operationes intellectûs.

Resp. Distinguo majorem: finis *proximus* est objectum Logicæ, concedo: finis *remotus*, nego. Et ad minorem: operationes mentis sunt finis Logicæ, *proximus*, nego: finis *remotus*, concedo. Primaria enim cu-

ra Logicæ est, tractare de entibus rationis, scilicet, de Syllogismo, propositione, definitione, &c. eaque mediante cognitione, dirigit operationes intellectûs: Unde syllogismi, propositiones, & alia hujusmodi entia rationis, sunt primarius finis, & objectum proprium Logicæ; operationes verò intellectûs sunt tantum finis remotus.

Instabis: sic se habet Logica ad actus mentis, sicut moralis ad actus voluntatis, atqui objectum Moralisis non est dispositio, quam ratio facit in actibus voluntatis, sed potius ipsi actus voluntatis: ergo nec dispositio illa artificiosa, quam Logica facit, erit objectum Logicæ, sed potius ipsi actus mentis.

Resp. Transeat major, & nego minorem: nam formaliter loquendo, actus voluntatis non sunt objectum formale Moralisis; sed potius moralitas ipsa; seu, ut ita loquar, *ens morale*, quod in illis reperitur, ut insinuat D. Thomas supra relatus; & à nobis ostendetur initio Moralisis. Attamen, quia operationes voluntatis sunt subjectum, & materia ordinis moralis; ideo totum illud conjunctum ex operatione, & moralitate, dicitur objectum moralis scientiæ. At verò operationes intellectûs, propriè loquendo, non sunt materia, in qua recipitur dispositio logicalis: non enim forma syllogistica recipitur in actu, quo discuro; sed apprehenditur in rebus à me cognitis: unde operationes mentis non possunt propriè dici objectum Logicæ etiam materiale.

Dices: Quare igitur Div. Thomas lib. 1. post. lect. 1. dicit, actus mentis esse propriam materiam Logicæ?

Resp.

Resp. D. Thomam loqui de materia dirigibili, non vero de materia cognoscibili: nam Logica non est, cognoscere naturam actuum mentis; sed solum illos dirigere, præbendo syllogismos, & definitiones, quibus procedant ad cognoscendas veritates.

Obj. ex secundo capite: Objectum Logicae est aliquid reale: ergo non est ens rationis. Probat. antecedens: Specificativum Logicae debet esse aliquid reale; sed objectum Logicae est ejus specificativum: ergo debet esse reale. Minor certa est; nam omnes facultates specificantur ab objectis. Major vero probatur: Specificativum entis realis debet esse reale; sed Logica est ens reale: ergo specificativum ejus debet esse reale.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego majorem. Ad ejus probationem, distinguo majorem: Specificativum entis realis debet esse reale, specificativum *intrinsicum*, & per modum partis constituentis, concedo: Specificativum *extrinsicum*, & per modum objecti terminantis, nego. Explicatur distinctio: dupliciter aliquid potest specificare aliud, id est, dare illi speciem: Primò *intrinsicè*, & per modum constitutivi, ut anima dat speciem homini per modum *intrinsici*, & partis constituentis; & generaliter forma cujuslibet rei specificat illam *intrinsicè*, & *constitutivè*. Secundò, per modum termini *extrinsici*, ad quem res illa ordinatur: Sic generaliter omnis habitus, omnis virtus, omnis scientia speciem desumit ab objecto suo, ut ab aliquo *extrinseco*, ad quod terminatur. Dicimus ergo, quòd, licet id, à quo primo modo,

Tom. I.

intrinsicè, scilicet, & *constitutivè*, specificatur ens reale, debeat esse aliquid reale; attamen id, à quo specificatur secundo modo, scilicet, *extrinsicè*, & *terminativè*, non semper est ens reale. Manifestum est autem, Logicam hoc secundo tantum modo specificari ab objecto.

Instabis: Ordo realis debet habere terminum realem; sed Logica dicit ordinem realem ad suum objectum: ergo objectum debet esse quid reale.

Resp. Distinguo majorem: Ordo realis debet habere terminum realem, ordo *prædicamentalis*, concedo: Ordo realis *transcendentalis*, nego. Quid sit ordo prædicamentalis, & transcendentalis, dicitur infra. Interim, ordo prædicamentalis est relatio quædam adventitia rei ad positionem alterius; ut nato filio, resultat in patre relatio paternitatis; & hæc relatio exigit semper terminum realem. Ordo transcendentalis est ipsa rei entitas, in quantum ordinatur ad aliud; ut oculus ad colorem, & scientia ad suum objectum. Dicimus ergo, transcendentalem hunc ordinem posse terminari etiam ad ens rationis; ut patet in actu, quo formo chimæram, quo fingo fabulas, quo cupio mortem, quo tracto de ente rationis; hic enim actus merz entia rationis respicit, & tamen realis est.

Urgebis: Id, quod respicitur à scientia, debet habere proprietates; sed ens rationis non habet proprietates: ergo non potest respici à scientia. Probatur minor: nam istæ proprietates, vel essent reales, vel rationis: Non sunt reales; aliàs essent nobiliores ente rationis: non sunt

Q

etiam

etiam entia rationis; aliàs idem esset proprietas sui ipsius: ergo nullæ sunt.

Resp. Nego minorem: ad probationem respondeo, has proprietates esse entia rationis: At nego, propterea idem esse proprietatem sui ipsius; nam sub ente rationis plura sunt entia, in quibus unum est proprietas alterius; ut oppositio, conversio, æquipollentia, sunt proprietates propositionis.

Obj. 2. Ens fictitium non potest esse objectum Logicæ; sed ens rationis est quid fictitium: ergo non est objectum Logicæ. Probatur minor: cognoscere in rebus, quod non est in ipsis, est fingere; sed ens rationis consistit in eo, quod cognoscatur in rebus id, quod non est in rebus: ergo est quid fictitium.

Resp. Nego minorem: ad probationem, distinguo majorem: fingere est, cognoscere in rebus, quod non est in ipsis, cognoscere gratis, *sine ratione, & fundamento*, concedo: cognoscere cum *ratione, & fundamento*, nego: talis enim cognitio non censetur fictio, sed artificiosa, & ratione plena dispositio. Et pariter ad minorem, distinguo: ens rationis in eo consistit, ut aliquid cognoscatur in rebus, quod non est in ipsis, *actualiter*, concedo: quod non est in ipsis *fundamentaliter*, nego. Res enim, licet in se non sint dispositæ in modum, v. g. syllogismi; attamen ita exigunt ordinari, quando concipiuntur, ut rectè discurremus.

Instabis: Intellectus errat faciendo entia rationis: ergo sunt mera figmenta. Probatur antecedens: concipere rem aliter, ac sit in se, est

errare; sed intellectus, faciendo ens rationis, concipit rem aliter, quam sit in se, v. g. concipit, rem esse prædicatum, vel subjectum, cum tamen neutrum sit à parte rei: ergo intellectus, faciendo ens rationis, errat.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem: errare, est concipere rem aliter, quam sit in se, *ex parte rei intellectæ*, ita ut rem ipsam concipiamus esse in se ipsa, quod non est, concedo: aliter, *ex parte modi intelligendi*, ita ut quendam ordinem tribuamus ipsis rebus in intellectu nostro, quem non habent in se ipsis, nego. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 85. art. 1. ad 1. Patet autem, quod ens rationis non sit, in quantum rem concipimus, esse in se id, quod non est, v. gr. Petrum esse irrationalem; sed solum, in quantum attribuimus aliquem ordinem rebus à nobis cognitivis, quem non habent in seipsis: unde, faciendo ens rationis, non erramus; sed solum ordinamus, ac disponimus ea, quæ ex seipsis non sunt invicem ordinata.

ARTICULUS II.

An Logica sit Scientia?

Constat igitur, quid sit objectum Logicæ: nunc quæritur, an Logica tendat in istud objectum scientificè, sitque vera scientia? Ut autem difficultas clarè proponatur:

Nota, quinque esse Virtutes intellectuales, scilicet, *Intelligentiam, Sapientiam, Scientiam, Prudentiam, & Artem*. Virtus enim intellectualis est, *qua perficitur intellectus ad ve-*

ritatem attingendam: His autem quinque mens nostra perficitur circa veritatem; sicut appetitus per virtutes morales, *Iustitiam*, *Temperantiam*, & *Fortitudinem*, perficitur circa bonum. Intelligentia est *habitus perficiens intellectum circa prima principia per se nota*. Sapientia est, *notitia rerum per causas sublimiores*. Scientia est, *Notitia rerum per quascunque causas ceras, & evidentes*; seu *cognitio per demonstrationem acquisita*: unde sapientia est scientia quædam sublimior. Prudentia est, *recta ratio agibillium*, id est, *habitus rectificans rationem circa ea, que sunt à nobis agenda*. Ars est, *recta ratio factibillium*, id est, *habitus rectificans mentem circa opera facienda*, v. gr. circa naves, domos, horologia, &c. Quæritur, ad quid ex istis pertineat Logica? Quidam putant, esse artem: alii, esse scientiam impropriad tantum. Communior sententia est, eam esse veram scientiam: Ita censent omnes Thomistæ cum S. Thom. plerisque in locis, quæ referre, necesse non est.

CONCLUSIO.

Logica est verè, ac propriè scientia, seu sapientia.

Probatur; scientia est cognitio certa, & evidens per demonstrationem acquisita; sed Logica est cognitio certa, & evidens per demonstrationem acquisita: ergo est scientia. Probatur minor: nam Logica non tradit undè regulas discurrendi, sed eas demonstrativè probat; rationem illarum evidentem reddit; & scientificè de illis disputat, v.g. quod definitio debeat constare genere, & differentia; quod solum tres termi-

ni possint esse in Syllogismo, &c. ergo Logica est cognitio per demonstrationem acquisita.

Unde, esto Rhetorica, & Grammatica sint tantum artes, quia nudas regulas tradunt (præcipuè, Grammatica) non tam ratione, quam usu constantes; attamen Logica suas regulas probat, & demonstrat. Rhetor enim quærit ornatum sermonis, quo res plausibiles, & verosimiles efficiat: Grammaticus verò quærit congruitatem sermonis, quæ potius ex usu, quam ex ratione attenditur: sed Logicus veritatem ipsam quærit, ideoque demonstratione, quæ veritatis interpret est, sua præcepta, quantum potest, ostendit, & communit.

Obj. 1. Objectum Logicæ, scilicet, ens rationis, propriè, ac simpliciter loquendo, non est scibile: ergo Logica non est scientia. Probatur antecedens: quod non est simpliciter ens, non est simpliciter scibile; sed ens rationis non est simpliciter ens: ergo non est simpliciter scibile. Minor constat: quia ens rationis non est, nisi umbra entis. Major suaderetur: quia scibilitas fundatur in ente: ergo quod non est simpliciter ens, non est simpliciter scibile.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego majorem: ad ejus probationem, distingo: scibilitas fundatur in ente, *præsuppositivè*, concedo: *commensurativè*, nego. Sensus est: ut aliquid sciri possit, debet quidem habere aliquam entitatem; nam de nihilo nihil scitur: Attamen scientia, quæ de aliquo habetur, non commensuratur semper ejus entitati; ita ut tanta sit, quantum est illa entitas; sed commensura-

cur principiis, ex quibus suas derivat conclusiones. Unde circa res minimas maximæ, ac certissimæ habentur scientiæ: ut de lineis, ac numeris: E contra, de maximis rebus aliquando, aut nulla, aut incerta habetur cognitio; ut de Individuis. Itaque Logica est scientia, eaque certissima, licet, sit de aliquo minimæ entitatis; quia procedit ex principiis evidentissimis.

Instabis: Ens secundum quid non est simpliciter verum: ergo non est simpliciter scibile.

Resp. Distinguo antecedens: ens secundum quid non est simpliciter verum, veritate *transcendentali*, transeat: veritate *formali*, nego. Solutio amplius patebit in Metaphysica. Interim, veritas transcendentalis est ipsa rei entitas; ut comparata ad intellectum: Veritas formalis est ipsa cognitio intellectus, ut conformis suo objecto. Patet autem, quod de minimo ente possumus habere cognitionem, ipsi simpliciter conformem; ac proinde de quolibet ente datur simpliciter veritas formalis.

Urgebis: Scientia est solum de rebus certis, & necessariis; sed ens rationis est incertum, & nullo modo necessarium: ergo de illo non est scientia. Major adeo certa est, ut Socrates cum Cratillo, & Heraclito, putans, omnia continuo motu variari, negaverit, posse haberi scientia de rebus: Plato verò, ut salvaret scientiam, recurrerat ad ideas æternas, & immobiles. Minor probatur: quod fit à nobis, non est quid certum, & necessarium; sed ens rationis fit à nobis: ergo non est certum, & necessarium.

Resp. Nego antecedens. Ad pro-

bationem distinguo majorem: Scientia est de rebus certis, & necessariis, quantum ad *connexionem* prædicatorum essentialium, concedo: necessariis quantum ad *existentiam*, nego. Et ad minorem: ens rationis non est certum, & necessarium; quantum ad *existentiam*, concedo: quantum ad *connexionem* prædicatorum essentialium, nego. Explicatur solutio: res, de quibus agunt scientiæ, non debent esse necessariæ quantum ad existentiam, id est, necessariò existere; ut patet in morbis, de quibus agit Medicus: in virtutibus, de quibus agit Moralis; in motu, de quo agit Physicus; quæ omnia modò existunt, modò non existunt: sed solum debent esse necessariæ, quantum ad connexionem prædicatorum essentialium, id est, habere quædam prædicata, quæ ita ipsis convenient, ut non possimus concipere rerum istarum essentias, quin illis hæc prædicata convenient. Ideoque semper verum est, ejusmodi prædicata convenire talibus rebus; Ut semper verum fuit, morbum consistere in deordinatione humorum, & dissonare ad mortem: Virtutes consistere in quadam mediocritate, per rationem taxata: Syllogismos constare ex extremis, cum uno tertio comparatis: definitionem debere esse clariorem definito. Circa ejusmodi notiones, & prædicata, necessariò rebus convenientia, occupantur scientiæ; & Logica inter cæteras; quæ non disputat de Syllogismo, qui hodie fit, vel cras; sed de regulis necessariò servandis ad formandos syllogismos, & de proprietatibus necessariò ipsis convenientibus.

Obj. 2. Modus sciendi, & instru-

men-

mentum scientiæ non est scientia; sed Logica est modus sciendi, & instrumentum scientiarum: ergo non est scientia. Probatur major: ut enim dicit Aristoteles, 2. Meth. lect. 3. *Absurdum est, querere simul scientiam, & modum sciendi.*

Respondeo, nego majorem: nam, sicut in artibus una potest esse instrumentum alterius, ita una scientia potest esse instrumentum aliarum. Ad Aristotelem, respondeo, solum velle, quod illa scientia, quæ est modus sciendi, prius debet addisci, quàm aliæ. Et tamen adhuc dici potest, quòd Logica non est tam instrumentum, & modus sciendi, quàm scientifica notitia instrumentorum, & modorum sciendi.

Instabis: Logica aliquando conficit syllogismos probabiles, imò & sophisticos: ergo non est scientia.

Resp. Distinguo antecedens, conficit syllogismos probabiles, & sophisticos, per modum habitus inclinantis ad assentiendum conclusioni probabili, vel sophisticæ, nego: per modum applicantis suas regulas materiæ probabili, aut sophisticæ, concedo. Logica enim solum tradit scientificè regulas bene argumentandi in omni materia, & quamlibet datam materiam disponit in modum syllogismi: Cæterum per accidens est, quod illa materia inferat conclusionem probabilem, vel fallacem; neque de hoc curat Logica, neque ad assentiendum ipsi movet intellectum: Unde ex hoc non amittit rationem scientiæ.

Urgebis: Logica dicitur ars: ergo non est scientia.

Resp. Distinguo antecedens: dicitur ars, propriè dicta, & *mechanica*,

ca, nego: ars liberalis, & similitudinariè, concedo. Logica enim dicitur ars, in quantum, sicut ars propriè dicta disponit materiam externam, ut lapides, vel ferrum; ita Logica disponit res cognitatas. Ita Divi Thom. 1. 2. q. 57. art. 3. 59. art. 3. ad 3.

ARTICULUS III.

De divisione Logicæ in docentem, & usentem.

EX præmissis constat, quid sit Logica: definiri enim potest, *scientia entis rationis directivi operationum mentis*: nunc agendum est de vulgata ejus divisione, *in docentem, & usentem.*

PRIMA CONCLUSIO.

Logica rectè dividitur in docentem, & usentem.

Probatur: Facultas benè discurrendi, non solum scientificè tradit regulas ad rectè argumentandum; sed etiam eas ad usum redigit, benè definiendo, dividendo, & argumentando: ergo rectè dividitur in *docentem*, quæ tradit, & explicat regulas; & *usentem*, quæ eas applicat ad opus: Nam, ut ait D. Thomas, usus est *applicatio rei ad opus*, 1. 2. quæst. 16. art. 1. in corp.

Circa hanc conclusionem nota, quòd præcepta Logicæ possunt triplici materiæ applicari, scilicet, *demonstrativa*, *probabili*, & *sophistica*, seu *captiosa*. Aliquando enim demonstrativè disputamus; id est, per principia certa, & evidentia: aliquando solum probabiliter; & aliquando captiosè, & cum fallacia. Hinc ali-

aliqui grandem quæstionem movent, utrum in omni ista materia usus præceptorum propriè pertineat ad Logicam utentem ?

SECUNDA CONCLUSIO.

Usus præceptorum logicalium in materia topica, seu probabili, & sophistica, propriè pertinet ad Logicam: Ita omnes cum D. Thoma 4. Metaph. lect. 4.

Probatur: Logica conficit syllogismos topicos, & sophisticos, quando habuerit, & in omni materia: ergo usus in talibus Syllogismis pertinet ad Logicam. Probatur antecedens: siquidem tales syllogismi procedunt per media facillima, & communissima, quorum etiam locos, & fontes suppeditat Logica: ideoque, qui scit regulas Logicæ: statim potest ejusmodi syllogismos conficere: unde dicit Aristoteles, 4. Metaph. lect. 4. Dialecticum disputare probabiliter de omni ente.

TERTIA CONCLUSIO.

In materia demonstrativa, saltem logicali, Logica potest dici utens.

Probatur: Logica conficiendo suas demonstrationes, utitur quoque suis præceptis: ergo in materia demonstrativa, saltem logicali, habet usum.

Conclusionem istam quidam Thomistæ negant; quòd velint, usum debere omnino distingui à doctrina logicali: Unde, quando Logica explicando, & definiendo demonstrationem, servat regulas bonæ definitionis, aut divisionis; dicunt, talem actum esse potius doctrinam, quam usum. Sed quæstio est solum

de nomine. Melius dicitur, quòd idem actus potens esse simul *doctrina, & usus*: doctrina quidem, in quantum tradit aliqua præcepta; usus vero, quatenus tradendo illa, servat regulas alibi præscriptas. Cæterum, an Logica possit dici utens in materia demonstrativa aliarum scientiarum, id est, an Logica conficiat syllogismos aliarum scientiarum, vel solum dirigat præscribendo regulas, dicemus art. 6.

QUARTA CONCLUSIO.

Logica docens, & utens non sunt duo habitus realiter distincti, sed tantum duo munera ejusdem habitus; ita ut eadem facultas sit, quæ regulas explicat, & illas ad usum redigit. Conclusio est communis inter Thomistas, & alios; quam insinuat Div. Thomas 4. Metaph. lect. 4.

Probatur ejus principiis: *usus, & doctrina* regularum logicalium pertinent ad eundem habitum: ergo Logica *docens, & utens*, est idem habitus. Probatur antecedens: actus subordinati, quorum unus oritur ab alio, & non addit novam difficultatem, pertinent ad eundem habitum; sed usus in Logica oritur ex doctrina, ut patet, ipsique subordinatur; nec novam addit difficultatem: ergo usus, & doctrina in Logica spectant ad eundem habitum. Major est D. Thomæ 2. 2. q. 28. a. 4. & patet inductione: Sic amor Dei, & proximi spectat ad eandem charitatem: sic vincere nimios timores, & frænare temerarias audacias, spectat ad unicam virtutem fortitudinis: sic Deum colere, adorare, precari, sacrificare, &c. pertinent ad unicam

virtutem religionis, &c. Minor vero probatur: si usus regularum logicalium adderet difficultatem supra doctrinam, vel ea oriretur ex parte materiæ, quæ resisteret; ut in arte fabricandi ferrum resistit, ideoque opus est speciali industriâ ad ipsum tractandum: vel ex parte potentiæ executivæ, quæ esset alia à potentia scientiæ, ut in musica; nam Musicus mente scit regulas, & gutture eas exequitur, ideoque novâ industriâ indiget ad erudiendam vocem; sed ex neutro capite oritur difficultas in usu regularum logicalium: ergo ex nullo. Declaratur minor: nam in primis materia logicalis non resistit, res enim cognitæ possumus ordinare, prout placuerit, ex una conficiendo prædicatum, ex alia subiectum, absque eo quod resistent: Deinde, eadem potentia est, scilicet, intellectus, quæ & scit regulas Logicæ, & eas discurrendo redigit ad usum.

Obj. 1. Instrumentum distinguitur à re, cuius est instrumentum; sed Logica utens est instrumentum docentis: ergo distinguitur ab illa. Major constat; quia nihil potest esse instrumentum sui ipsius. Minor vero probatur: Logica utens est instrumentum omnis scientiæ; sed Logica docens est scientia: ergo Logica utens est instrumentum docentis.

Resp. Distinguo majorem: Instrumentum *proprie* dictum, concedo: Instrumentum *improprie* dictum, nego: Logica autem non dicitur *proprie* instrumentum scientiarum; sed potius facultas cognoscitiva, & factiva instrumentorum sciendi: Nam *proprie* instrumenta sciendi sunt syl-

logismi, definitiones, & alia ejusmodi. Unde, sicut ars fabricilis utitur malleo, à se facta, ad fabricandum alium malleum: ita Logica utitur regulis syllogismi ad considerandam naturam Syllogismi. Adde præterea, non esse inconveniens in instrumentis istis spiritualibus, quòd idem quodammodo sit instrumentum sui ipsius: Nam definitio definit seipsam; & argumentatio arguit de seipsa; & sermo loquitur de seipso: cujus radix est, quia ratio reflectitur supra seipsam; ideoque omnia, quæ sunt in ratione, sunt etiam supra se reflexiva. Potest igitur Logica esse quodammodo sui ipsius instrumentum; nec modo aliis scientiis, sed etiam sibi deservire, quatenus explicat suum objectum per syllogismos, quos ipsa facit.

Instabis: Logica utens non est scientia: ergo distinguitur à docente, quæ est scientia.

Resp. Distinguo antecedens: Logica utens non est scientia, *reduplicativè*, ut utens, concedo: *specificativè*, nego. Id est, ille habitus, quo utimur regulis Logicæ, non habet, quòd sit scientia formaliter ex ipso usu; attamen etiam usus ad illum pertinet habitum, qui aliunde est species scientiæ. Sic charitas *reduplicativè*, ut amat proximum, non est virtus Theologica ex ipso proximo; sed tamen etiam amor proximi pertinet ad charitatem; quæ aliunde est species virtutis Theologicæ, eo quod, scilicet, respiciat Deum.

Urgebis: Usus non potest esse actus scientiæ: ergo non pertinet ad Logicam docentem, quæ est scientia, sed ad novum habitum. Proba-

tor antecedens : quia actus scientiæ est scire , non vero uti.

Resp. Distinguo antecedens : usus non potest esse actus scientiæ, *primarius* , concedo : *secundarius* , nego. Nam usus scientiæ est , quasi quædam diffusio , & propagatio scientiæ : Unde , nisi afferat novam difficultatem , pertinere potest ad habitum scientiæ.

Dices : Logica docens , & utens habent diversos fines ; cùm finis docentis sit cognitio regularum ; finis vero utens constructio syllogismorum : ergo sunt diversi habitus.

Resp. Distinguo antecedens ; habent diversos fines *subordinatos* , concedo : *non subordinatos* , nego : siquidem constructio syllogismi subordinatur cognitioni syllogismi , ideoque possunt pertinere ad eundem habitum.

Obj. 2. Logica docens , & utens differunt definitione : ergo differunt quidditate ; definitio enim explicat naturam , & quidditatem rei : unde , ubi est duplex definitio , est etiam duplex quidditas , & natura.

Resp. Distinguo antecedens : differunt definitione , *adequata* , & *totali* , nego : *inadequata* , & *partiali* , concedo. Sæpè enim fit , ut unica res habens duplex munus , definiatur duplici definitione *inadequata* , quarum quælibet explicat unum munus : Ut , si quis definiret charitatem Dei , amorem quo Deus diligitur super omnia ; & charitatem proximi , amorem , quo proximum propter Deum diligimus , sicut nosmetipsos ; essent duæ definitiones *inadequatæ* , & una res definita. Ita se habet in præsentibus : Facultas discurrendi , seu Logica , licet sit unus

habitus , habet duo munera ; ideoque definiri potest dupliciter : sic Logica docens est , *Facultas speculativa syllogismorum* : utens est , *Facultas constructiva syllogismorum*.

Instabis : Consideratio prudentialis , quæ quis discurret , quid in negotio expediat ; & usus prudentialis , quo quis exequitur id , quod secundum virtutem judicat expedire , spectant ad duos habitus , ex S. Thoma 1.2.q.57. art.6. ergo etiam consideratio , & executio syllogismorum spectant ad duos habitus.

Resp. Nego paritatem : nam in moralibus executio novam , imò maximam affert difficultatem ; plures enim sumi fortes in consultando , & ignavi in exequendo : unde alia requiritur virtus ad bene consultandum , & alia ad bene exequendum. At vero in Logicalibus tota difficultas est in sciendis regulis , & vix ulla in exequendo ,

Urgebis : etiam quis perfectè calens regulas Logicæ , non ita promptus est ad conficiendos syllogismos ; & per usum sentit , se quotidie acquirere novam facilitatem : ergo & novum habitum.

Resp. Distinguo antecedens : quis sciens regulas , paritur difficultatem , quam per usum tollit , ex *defectu materie* , quæ non ita promptè succurrit , concedo : *ex parte applicationis regularum ad materiam* , nego ; & nego consequentiam. Difficultas enim illa se tenet , non ex parte regularum applicandarum ; sed ex penuria materie , quam ita promptam non habet. Sæpè autem disputando acquirit facilitatem , quia per exercitium memoria fit promptior ad subministrandam materiam.

ARTICULUS IV.

An Logica sit Scientia Speculativa?

Constat, quid, & quotuplex sit Logica; nunc examinandum est, qualis sit, & primò, an practica, vel speculativa. Scientia speculativa est, *quæ unice ad cognitionem veritatis tendit*: scientia practica, *quæ hanc cognitionem ad opus extendit*. Utraque veritatem quærit; sed illa *propter se*, ista *propter opus*: Unde illa scit, ut sciat; ista scit, ut operetur. Sed, quia scire, ipsaque speculatio, est quoddam opus; non censetur scientia practica ex eo, quod tendat ad opus, quod sit speculatio; aliàs omnis scientia esset practica, quia omnis tendit ad speculandum. S. Thomas 1. p. q. 14. art. 16. assignat discrimen scientiæ *practice à speculativa* ex tribus: 1. *Ex objecto*, si sit res operabilis; seu, ut ita dicam, practicable; ut res morales. 2. *Ex modo*, si procedat compositivè descendendo ad particularia, & circumstantias; iisque suas regulas applicando: ut medicina, non solum in genere morbos considerat, sed in particulari, in tali, & tali circumstantia. 3. *Ex fine*, si finis non sit sola cognitio veritatis, sed opus ab ea diversum; & ad eam non ordinatum: Unde Geometria, licet figuras construat, non definit esse speculativa; quia illas construit, ut speculetur. His ita positis:

Tot sunt sententiæ, quot modis quæstio solvi potest. Quidam censent, Logicam esse totam practicam. Hæc sententia communis est inter Recentiores extra Div. Thomæ scholam.

Tom. I.

Quidam, esse totam speculativam: Ita Thomistæ, Scotistæ, & plures alii. Quidam hoc in negotio utuntur iudicio Salomonis; eam enim dividunt in duas partes, quarum una sit speculativa, & altera practica. Quidam demum fatentur, esse simplicem qualitatem; dicunt tamen, in sua simplicitate continere rationem speculativi simul, & practici, ut communiter dicitur de Theologia. Sed hi nimium ancillam scientiarum efferunt; cum illi tribuant, quod solius Theologiæ, scientiarum Regiæ, proprium est.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica non est partim speculativa, partim practica.

Probatur: Logica, ut & omnis scientia, est unica simplex qualitas; ergo non potest dividi in partes, quarum una sit practica, & alia speculativa. Consequentia patet. Antecedens verò probabitur in Metaphysica; ubi in genere ostendemus, quamlibet scientiam esse unum simplicem habitum, nec componi ex pluribus partialibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Logica non est eminenter practica, & speculativa. Conclusio est D. Thomæ, qui 1. p. q. 1. art. 4. apertè asserit, in scientiis naturalibus alias esse speculativas, & alias practicas; ita ut formalitas speculativi, & practici in illis separetur; in Theologia verò simul uniat.

Probatur: Objectum, finis, & principia scientiarum naturalium non possunt esse simul practica, & specu-

R

la-

lativa : ergo scientia naturalis non potest utrumque in seipsa unire. Consequentia patet : probatur antecedens : Scientiæ naturales respiciunt res limitatas, in quibus utraque ista formalitas practici, & speculabilis nequit simul colligit ; siquidem proprium solius Dei est, ut sit simul prima veritas, ac proinde speculabilis ; & prima regula morum, ac proinde congruum scientiæ practicæ objectum.

Confirmatur : Quæ sunt unit in superioribus, sunt divisa in inferioribus : ergo quamvis ratio practici, & speculativi uniatur in Deo, & in Theologia ; attamen dividitur in aliis objectis, & scientiis inferioribus.

TERTIA CONCLUSIO.

Logica est tota speculativa : Ita censet S. Thomas 1. 2. q. 57. rat. 3. In speculabilibus, inquit, est aliquid per modum operis, ut constructio syllogismi ; & quicumque habitus speculativi ad ejusmodi opus ordinantur, dicuntur per similitudinem artes. Et 2. 2. q. 51. art. 2. In speculabilibus alia rationalis scientia est Dialectica, & alia demonstrativa. D. Augustinus 8. de Civitate Dei, cap. 4. annumerat Logicam inter speculativas scientias.

Probatur conclusio ratione : Facultas speculandi est tota speculativa ; sed Logica est Facultas speculandi : ergo est tota speculativa. Major patet ex terminis ; quid enim erit speculativum, si facultas speculandi non sit speculativa ? Minor non est minus evidens ; nam apprehendere, judicare, discurrere, est

speculari ; Scientiæ enim, in tantum objecta sua speculantur, in quantum hæc faciunt ; sed Logica est facultas rectè apprehendendi, judicandi, discurrendi, ut patet omnes ejus partes, & regulas intuenti : ergo est facultas speculandi.

Confirmatur : objectum, principia, modus procedendi, finis demum Logicæ sunt speculativa : ergo est ex omni parte speculativa. Declaratur antecedens quoad singulas partes : Primò, objectum Logicæ materiale sunt res omnes cognitæ ; Formale vero est dispositio rerum in modum definitionis, syllogismi, &c. Atqui res cognitæ sunt aliquid speculativum ; dispositio verò illa est ens rationis, quod totum consistit in cognitione, id est, speculatione : ergo objectum Logicæ est totum speculativum. Secundò : principia Logicæ sunt principia, quibus nititur omnis recto speculatio : ergo sunt speculativa. Tertiò : modus procedendi Logicæ non descendit ad circumstantias, sed respicit Syllogismos, & definitiones ab illis abstractas : ergo est speculativus. Quarto demum : finis Logicæ est dirigere mentem, ut rectè speculetur : ergo est speculativus. Unde dicitur, *Modus sciendi*, cujus proinde finis est scire, & fugare ignorantiam. Ex Aristotele autem 1. Metaph. c. 1. Scientia illa propriè dicitur speculativa, cujus finis est, scire fugare ignorantiam.

Adde summam affinitatem Logicæ cum Metaphysica, quæ est perfectissimè speculativa : Nam vulgo, etiam ab adversariis, magna pars eorum, quæ pertinent ad Logicam, tractatur in Metaphysica ; & quæ ad istam pertinent, in Logica : ergo

utra-

utraque agit de rebus purè speculativis.

Respondent adverfarii ; operationes mentis , ut sunt definire , dividere , difcurrere , poffe duobus modis fpectari : Primo , ut præcisè contemplantur objecta : & hoc modo funt merè speculationes : Secundo , ut artificiofè fiunt ex præceptis Logicæ ; & hoc modo induunt rationem operis præctici. Porrò , Logica eas refpicit hoc fecundo modo : unde eft de re præctica , proindeque præctica. Hæc refponfio eft unicum adverfariæ fententiæ fundamentum.

Sed facilè diffolvitur : Speculatio veritatis non exuit rationem speculationis , nec induit rationem operis præctici , ex eo quod rectius , & certius tendat ad veritatem ; atqui Logica dirigit operationes mentis , ut rectius , ac certius tendat ad veritatem : ergo , ut diriguntur à Logica , non exuunt rationem operis fpecularivi , nec induunt rationem operis præctici. Minor negari non poteft ; hic enim eft proprius finis Logicæ. Minor verò eft evidens ex terminis : Nam ex eo , quod rectior , & certior fit fpeculatio , hoc ipfo eft perfectius fpeculativa : ergo non extrahitur à ratione speculationis , fed in ea perficitur.

Reponunt : Speculatio , prout regulatur à prudentia , ut laudabiliter fiat , induit rationem operis præctici : Quidni & induet , cum à Logica regulatur , ut artificiofè fiat ?

Sed contra : Latum difcrimen eft ; Nam fpeculatio non regulatur à prudentia intra genus speculationis , fed intra genus moris , quatenus eft opus imperatum à voluntate ; quod in bonum , aut malum finem ordinari po-

teft ; fub quâ ratione à proprio genere , & fine extracta , induit rationem operis præctici. At regulatur à Logica intra proprium genus speculationis , ut certò , & rectè speculationis finem aftequatur ; nempe , cognitionem veritatis : Unde refpicitur à Logica formaliter fub ratione speculationis.

Solvuntur Objectiones.

Obj. 1. Ariftoteles , & D. Thomas dividendo fcientias fpeculativas , Logicam omittunt : ergo non eam agnofcunt , ut fpeculativam.

Refp. 1. Retorquendo argumentum : nam itidem enumerando fcientias præcticas , Logicam inter eas non recenſent : itaque pari ratione illam non habent , ut præcticam.

Refp. 2. In his locis , quæ referunt adverfarii , Ariftotelem folùm dividere fcientias principales : Unde Logicam , quæ eft folùm miñiftra fpeculativarum , ut ait Div. Thomas , omittit. Adde , quòd , teſte Laetio , Ariftoteles duplicem fecit Philoſophiæ partem ; actionis unam , contemplationis alteram ; contemplativam verò diviſit in Phyſicam , & Logicam.

Obj. 2. Objectum Logicæ eft quid præcticum : ergo & Logica. Probat-ur antecedens : objectum præcticum , ex Arift. eft *aliquid contingens operabile à nobis* ; fed objectum Logicæ eft aliquid contingens operabile à nobis : ergo eft præcticum.

Refp. Nego antecedens. Ad probationem , diftinguo majorem : objectum præcticum eft contingens operabile à nobis , operatione , *quæ non fit fpeculatio actualis* , concedo : ope-

racione quæ sit ipsa speculatio actualis, nego. Ens autem rationis, quod est objectum Logicæ, fit per operationem, quæ est pura speculatio; fit enim cognoscendo; imò, totum in cognitione, & speculatione consistit.

Objic. 2. Scientia, quæ tendit ad opus, est practica; sed Logica tendit ad opus: ergo est practica.

Resp. Distinguo majorem: scientia, quæ tendit ad opus *intra intellectum*, nego: ad opus *extra intellectum*, concedo: & distinctione applicata minori, nego consequentiam. Opus enim, quod fit intra intellectum, est speculatio: Nam, juxta per vulgatum, & verum Axioma, *Intellectus extensione fit practicus*, id est, dum se extendit ad regulandas actiones aliarum facultatum: at intra se nihil molitur præter cognitionem veritatis. Unde ex eo, quod scientia tendat ad opus intra intellectum factum, non est censenda practica, sed magis ex hoc ipso speculativa; nam *speculariivæ scientiæ finis est actio in mente*, ut dicit S. Basiliius, Hom. 1. Hexam.

Instabis: Opus intellectus potest esse praxis: ergo scientia, quæ tendit ad opus intra intellectum, potest esse practica. Probatur antecedens: praxis est executio regularum, & applicatio illarum ad usum; sed opus intellectus potest esse executio, & applicatio regularum: ergo potest esse praxis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distingo majorem: praxis est executio, & applicatio regularum *practicarum*, concedo: *specularivarum*, nego: siquidem applicatio regularum specularivarum est

potius speculatio quædam. Regulæ autem logicales non sunt practica, id est, operis cujusdam faciendi; sed sunt speculativæ, id est, sunt regulæ bene speculandi.

Urgebis: actus intellectus potest esse executio regularum etiam practicarum: ergo nulla solutio. Probatur assumptum: actus prudentiæ est actus intellectus; sed actus prudentiæ est executio regularum practicarum, scilicet, regularum moralium: ergo actus intellectus potest esse executio regularum etiam practicarum.

Resp. Nego assumptum. Ad probationem, distingo majorem: actus prudentiæ est actus intellectus, *solius*, nego: *ut habet adjunctam voluntatem*, & se extendit ad ipsam regulandam, concedo. Prudentia enim est virtus perficiens intellectum in ordine ad voluntatem, & ad bene vivendum: unde actus ejus est practicus, quia habet adjunctam voluntatem, & tendit ad aliquid extra intellectum; sed Logica perficit intellectum, in ordine ad se tantum, & ad bene speculandum.

Dices: etiam syllogismus non fit ab intellectu solo, sed ut habet adjunctam voluntatem; nemo enim, nisi vellit, efficit syllogismum: ergo nulla est allata disparitas.

Resp. Distinguo antecedens: Syllogismus fit ab intellectu, ut habet adjunctam voluntatem, *purè applicantem ad opus*, concedo: *specificantem ipsum opus*, nego. Id est, ut intellectus argumentetur, debet quidem applicari à voluntate; at tamen voluntas ipsa non dat speciem Syllogismo; nam, sive bonâ, sive malâ voluntate argumentemur; modo ser-

venus regulas, syllogismus erit bonus: Unde syllogismus non dependet à voluntate, nisi applicativè. Hoc autem non impedit, quin sit opus merè speculativum; omnis enim speculatio dependet hoc modo à voluntate; nihil enim possums speculari, nisi velimus.

Repones: Quidam syllogismi sunt praxes: ergo Logica ordinatur ad praxim. Probatur antecedens: Syllogismus operativus, quem facit omnis, qui deliberat de aliquo faciendo, & de quo dicit Aristoteles, *Pecatores paralogizari*, id est, male argumentari; bonos verò, *bene argumentari*; est merè practicus: ergo saltem respectu illius Logica erit practica.

Resp. Syllogismos operativos non esse logicales, sed prudentiales: Constant enim bona intentione, tanquam majore; bona deliberatione, tanquam minore; & bona electione, tanquam consequentia. Unde non pertinent ad Logicam, sed ad prudentiam: ideoque vir bonus, etsi Logicæ nescius, Syllogismos illos optime efficit.

Obj. 4. Syllogismus, etiam logicalis, ordinatur ad aliquid practicum: ergo est practicus. Probatur antecedens: Syllogismus ordinatur, non solum ad scientias speculativas, sed etiam ad practicas: ergo ordinatur ad aliquid practicum.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo: Syllogismus ordinatur ad scientias practicas, reductivè, *ut practicae sunt*, & aliquid operantur, nego: præcisè, *ut scientia sunt*, & aliquid speculantur, concedo. Scientia enim practica primò speculatur; deinde procedit ad ope-

rationem: Logica, & syllogismus ipsi deserviunt tantum ad primum munus, nempe, ad speculandum: Quod verò illam speculationem ultra referat ad opus, est extra jura Logica, nec de hoc curat.

Obj. 5. Scientia speculativa debet sistere intra sui objecti speculationem; sed Logica non sistit intra sui objecti speculationem: ergo non est speculativa. Probatur minor; nam Logica ordinat speculationem suam ad objecti confectioem; ideo enim discimus regulas argumentandi, ut de facto argumentemur.

Resp. Transeat major (non enim est de ratione scientiæ speculativæ, saltem instrumentalis, qualis est Logica, ut non ordinet suum objectum ad aliud) & nego minorem. Ad probationem, distinguo: Logica ordinat speculationem sui objecti ad ejus confectioem, quæ & ipsa est exercita ejusdem objecti speculatio, concedo: quæ sit praxis, nego: nam ipsa confectio syllogismi est quædam actualis ejus speculatio, cum fiat speculando: scientia autem non definit esse speculativa ex eo, quod suam speculationem referat ad aliquid aliud, quod sit etiam speculatio.

Intabis: Actualis confectio Syllogismi, esto sit quædam speculatio, non est tamen speculatio regularum Logicalium: ergo erit earum praxis.

Respondeo ex dictis, confectioem syllogismi, non esse quidem regularum speculationem, sed speculativam earum executionem: unde nego consequentiam.

Hic notabis, hanc quæstionem satis celebrem, esse tantum de nomine: Adversarii vocant *Practicum*, quid-

quidquid fit secundum regulas; inde dicunt Logicam Præcticam. Sed minus rectè, sunt enim & regulæ quædam rectè speculandi, id est, speculativæ. Nos rectus *Præcticum* dicimus, quod non sistit intra fines speculationis, sed eam refert ad alium finem; sicque Logicam non esse Præcticam. At, inquires, cur tot argumenta in quæstione nullius rei? parendum fuit mori recepto: Nec tamen sine fructu; nam hæc saltem illustrant notionem præctici, & speculativi.

ARTICULUS V.

An Logica sit necessaria ad alias scientias.

Diximus, qualis sit Logica in seipsa: dicendum nunc, qualis sit comparata ad alias scientias; ac primo, an illis necessaria?

Notandum 1. Necessarium duobus modis dici: necessarium *simpliciter*, & necessarium *secundum quid*. Necessarium *simpliciter* dicitur, *sine quo res esse non potest*: sic oculos est necessarius ad videndum: gratia ad salutem. Necessarium *secundum quid* dicitur, *sine quo res haberi potest: at non ita facile*: sic equus est necessarius ad longum iter; vestis, & domus ad vitam; perspicilla Seni ad videndum.

Notandum 2. Scientiam duobus modis haberi posse: In statu *perfecto*, & in statu *imperfecto*. Scientia in statu *perfecto* est, plenior, ac perfecta cognitio conclusionum de objecto; ita ut possint resolvi ad principia per se nota, & contra impugnantem defendi. Scientia in statu im-

perfecto est cognitio parta per aliquam facilem demonstrationem: quæ nec tam exacta est, ut ad difficiliora penetret; nec tam cæca, ut possit demonstrationum, quibus nititur, bonitatem evidenter defendere. Hoc positum.

Tres sunt sententiæ; duæ extrema, una media. Prima censet, Logicam esse utilem, at non necessariam ad scientias perfecte habendas. Secunda, esse simpliciter necessariam ad scientias, etiam in statu imperfecto habendas. Tertia media, esse necessariam simpliciter ad scientias in statu perfecto habendas, at non in statu imperfecto.

PRIMA CONCLUSIO.

Logica non est simpliciter necessaria ad scientias in statu imperfecto acquirendas.

Probatum: Facultas naturalis sufficit ad faciles demonstrationes cognoscendas; sed per eas acquiritur aliqua scientia, saltem imperfecta: ergo per solam facultatem naturalem sine Logica artificiali potest acquiri scientia imperfecta. Minor certa est; quia cognitio per demonstrationem acquisita est scientia. Major patet experientiâ: Quis enim Logicæ expertus, solo lumine naturali pleraque ex certis principiis non deducit, aut sibi exposita clarè non percipit? Et sane, cum aliarum artium opera pleraque ab hominibus fiant sine arte, ut cantare, ædificare, &c. Mirum, si homo opus sibi conaturalissimum, nempe, discurrere, non nisi malè semper faceret, si Logicæ artem non didicerit.

Confirmatur: saltem prima demoni-

monstratio Logicæ habetur ante Logicam acquisitam : ergo aliqua cognitio demonstrativa acquiritur sine Logica acquisita.

Dices : Ut quis etiam imperfectè sciat , debet reflexivâ cognitione advertere , bonam esse consequentiam suâ demonstrationis ; atqui hæc reflexiva cognitio est rudimentum quoddam Logicæ acquisitæ : ergo sine Logica acquisitâ nullus , etiam imperfectè scire potest.

Resp. Ad hanc reflexivam cognitionem sufficere Logicam naturalem : Neque enim quævis cognitio bonitatis consequentiæ est Logica acquisita ; sed ea solum , quæ habetur ex regulis , & principiis Logicæ , attentius consideratis . At , si contendant adversarii , hanc tantulam cognitionem jam esse Logicam acquisitam , quæstio solum erit de nomine .

SECUNDA CONCLUSIO.

Logica est necessaria simpliciter ad scientias in statu perfecto acquirendas.

Ita censet S. Augustinus lib. 2. de Ordine cap. 13. *Disciplina* , inquit , *disciplinarum* , *quam Logicam vocat* , *hæc docet discere* , *hæc sola scientes facere potest* . Et Plato , *sine ea* , inquit , *verum perfectè attingi non potest* . Ejus defectu antiquos Græciæ Philosophos , licet magni essent ingenii , in multis errasse , notat Aristoteles .

Probatnr : Ad scientias perfectè habendas simpliciter necessarium est , perfectè discurrere ; atqui mens humana , sine cognitione exactiori naturæ , & principiorum discursus , quæ est ipsissima Logica acquisita , non potest perfectè discurrere : ergo

sine Logica scientiam perfectam habere . Major constat ex terminis . Minor verò suadetur ; tum ex imperfectione mentis humanæ ; tum , quia , qui perfectè discurret , debet scire , demonstrationes suas leges servare , atque niti principiis certis , & evidentibus boni discursus : ergo debet nosse has leges , & hujusmodi principia .

Confirmatur : qui non scit perfectè , se scire , perfectè non scit ; sed sine Logica perfectè non scit ; nos scire : ergo nec perfectè scimus . Probatnr minor : Logica est scientia perfecti discursus : ergo , qui eâ caret , perfectè non scit , se scire .

Idem probat Galenus contra Erasistratum hoc dilemmate : vel quodlibet sequitur ex quolibet , vel non ? Si non sequitur ; opus est arte discernente , quid sequatur , & quid non . Si sequitur ; ex eo , quod corvus sit niger , & cygnus albus , sequitur , quod Erasistratus sit stultus .

Obj. Plures didicere scientias perfectè sine Logica ; ut Hippocrates Medicinam , Ægyptii Mathematicas , Hebræi , & Chaldæi scientias omnes : ergo ad eas non est simpliciter necessaria : Immo , Logicam , præcipuè Aristotelis , plerique SS. Patres , ut noxiam inculpant : ad quod spectat illud à S. Ambrosio , ut fertur , dictum : *A Logica Augustini libera me Domine* .

Resp. Antiquos illos , Logicæ ignaros non fuisse ; quamvis eam alii , quam nos , formulis haberent : unde Sap. 8. inter Sapientiæ partes illa censetur , *quæ scit versutias sermonum* , & *dissolutiones argumentorum* . Vel , si qui minus Logicam noverant , ii alias habuere scientias perfectè sa-

tis, quantum ad documenta, & experimenta: at non quantum ad certitudinem: & rectitudinem formæ. Unde in plerisque decipi poterant vitioso syllogismo, & deceptos notat jam relatus Aristoteles. Porro SS. Patres Logicam inculpant quoad abusum, qui familiaris est Hæreticis ad impugnandam fidem. Et sanè, ut in Augustino adhuc infideli, Logicæ peritia fidei molesta fuit; ita in eodem jam fidei, veritatem contra Hæreticos non mediocriter adjuvit.

Instabis: Etiam nunc Geometræ parum de Logicæ regalis curant; & tamen nulli acrius demonstrant, aut evidentius suadent: ergo Logica non est absolutè necessaria ad perfectam scientiam.

Resp. Geometriam ex facillimis principiis fluere; atque inde habet, quod acrius demonstrat, etiam minus habito respectu ad regulas. Et tamen nec ipsa omni ex parte perfectè habetur sine regularum notitia: Nec insignes Geometræ censendi sunt, Logicam prorsus ignorasse. Fateor tamen, rerum suarum evidentiam vehementius illectos, ad regulas formæ minus attendisse; sed inde plures in eam scientiam defectus irrepserunt, ut notat Author egregii Operis de *Arte cogitandi* 4. Part. 4. & 9. ex quo Logicæ necessitas magis confirmatur.

Urgebis: Logica est scientia; sed acquiritur perfectè sine se ipsa: ergo aliæ scientiæ possunt etiam acquiri perfectè sine Logica.

Resp. 1. Nego paritatem; Nam Logica est facultas bene discurrendi; quam, ut aliquis addiscat, non est necesse, ut eam priùs teneat: siqui-

dem nemo debet præscire, quæ addiscit. At verò aliæ scientiæ non docent, bene discurrere: unde, ut quis in illis bene discurrat, debet priùs tenere facultatem bene discurrendi, scilicet, Logicam. Ideoque Aristoteles dicit, 2. Metaph. lect. 5. *Absurdum esse, querere simul scientiam, & modum sciendi.*

Resp. 2. Quibusdam etiam gradibus Logicam præsupponi ad seipsam: nam Logica naturalis juvat ad artificialem imperfectam; & artificialis imperfecta conducit ad perfectam.

Repones: Sine Logica fieri potest demonstratio perfecta: ergo & acquiri scientia perfecta.

Resp. 1. Distinguo antecedens: in *materia facili*, concedo: in *materia difficili*, nego. Non autem aliquis censetur perfectè sciens, eò quod habeat demonstrationem perfectam de rebus facillioribus.

Resp. Distinguo idem antecedens: sine Logica potest fieri demonstratio perfecta *in se*, concedo: *perfecta respectu demonstrantis*, nego. Ad hoc enim requiritur, ut demonstrator possit clarè ostendere bonitatem consequentiæ; quod sine Logica fieri nequit.

Dices: Ergo omnes aliæ scientiæ dependent à Logica; ac proinde nobilior est cæteris.

Resp. Distinguo antecedens: dependent à Logica, quantum ad materiam, nego: quantum ad formam syllogisticam, concedo. Quia verò forma syllogistica est solum quædam forma instrumentalis, & materia est præcipuum in scientiis; ideò non dicuntur dependere à Logica, tanquam à principali inter scientias; sed ut à ministra necessaria.

ARTICULUS VI.

SECUNDA CONCLUSIO.

An Logica conficiat demonstrationes aliarum scientiarum?

Divisi sunt Authores, etiam Thomistæ: quidam censent, quamlibet scientiam suas conficere demonstrationes, sub directione tamen Logicæ: alii, Logicam solam efficere omnes omnino demonstrationes; atque alias scientias solum suppeditare materiam, ex qua fiant. Fortè utraque sententia conciliari potest. Itaque:

In syllogismo demonstrativo tria sunt distinguenda. 1. *Materia*, ex qua constat, nempe; termini, & propositiones. 2. *Forma*, seu dispositio illius materiæ in modum syllogismi. 3. *Assensus*, quo mens adhæret præmissis, atque propter eas conclusioni. His positis:

PRIMA CONCLUSIO.

Demonstrationes aliarum scientiarum quantum ad cognitionem materiæ non pertinent ad Logicam.

Probat: Scientiæ cognitio non fertur extra illius objectum; sed materia aliarum scientiarum est extra objectum Logicæ: ergo ejus cognitio non pertinet ad Logicam. Minor certa est; objectum enim Logicæ est ens rationis; materia verò aliarum scientiarum sunt entia realia. Major verò demonstratur: Scientia est essentialiter cognitio objecti: ergo si scientiæ cognitio ferretur extra proprium objectum, ferretur essentialiter extra propriam essentiam; quod est impossibile.

Temp. I.

Assensus, quo mens adheret præmissis, & propter eas conclusioni in materia aliarum scientiarum, non est effectivè à Logica, sed à scientia, cujus est talis materia.

Probat: assensus ille est actualis cognitio materiæ aliarum scientiarum; sed talis cognitio non pertinet ad Logicam: ergo nec ille assensus. Major est per se nota; nam assentiri propositioni, nihil aliud est, quam eam, ut veram, agnoscere. Minor verò in præcedenti conclusione demonstrata fuit.

Confirmatur: Si Logica eliceret assensus demonstrativos in materia aliarum scientiarum, sola esset scientia, & aliæ superfluerent; Dantur enim, ut intellectum perficiant, & determinent ad assensum suarum conclusionum; at nemo dicit, solam Logicam esse scientiam, & alias esse superfluas: ergo non illa, sed aliæ proprios assensus eliciunt.

TERTIA CONCLUSIO.

Forma Syllogistica, etiam in materia aliarum scientiarum, efficitur à Logica: Unde omnis demonstratio quantum ad formam, est à Logica, vel naturali, cum sit absque respectu ad regulas; vel acquisita, cum sit artificiosè, & habito respectu ad regulas.

Sic censet S. Thom. opusc. 70. q. 5. art. 1. ubi ait, proprium esse Logicæ, ut ministret omnibus scientiis instrumenta sciendi. Porrò, forma syllogistica est instrumentum sciendi: Unde Logica dicitur *Orga-*

S

num₂

num, & *ministra* scientiarum, quod ejus munus sit materias earum artificiosè disponere, ut ab illis rectè, & facilè cognosci possint.

Probatnr ratione : Forma syllogistica fit ab illo habitu, cujus est, ordinare materiam in modum Syllogismi ; atqui solius Logicæ est, ordinare res cognitæ in modum syllogismi : ergo forma syllogistica fit à sola Logica. Major constat ex terminis. Minor duo dicit : Primò, ad Logicam pertinere, ut ordinet res cognitæ. Secundo, id non pertinere ad alias scientias. Primum constat ex definitione Logicæ ; est enim *Facultas rectè discurrendi*, id est, rectè disponendi quamlibet materiam in formam discursûs. Secundum verò, in quo solo esse potest difficultas, sic suadetur : Ejus solius habitûs est, ordinare ; cujus est illuminare, & inclinare intellectum ad ordinandum ; Nam habitus dicuntur efficere opera, in quantum determinat, & inclinant potentias ad illa efficienda ; ut ars ædificandi, in tantum ædificat, in quantum determinat, & inclinat artificem ad ædificandum ; sed aliæ scientiæ non illuminant, nec inclinant intellectum circa ordinem syllogisticum ; est enim extra objectum, & principia illarum : ergo non efficiunt illum ordinem.

Respondent aduersarii : Ordinem syllogisticum duobus modis spectari posse ; ut *cognoscendum*, & ut *efficiendum* : primo modo, pertinere ad solam Logicam, at secundo modo, posse pertinere ad alias scientias ; quæ, attendendo ad regulas Logicæ ordinant ex earum præscripto suos syllogismos.

Sed contra : Efficere formam syl-

logisticam, est eam cognoscere ; est enim ens rationis, cujus totum esse est cognosci : unde mens illam efficit, cum inter propositiones, & terminos ordinem à regulis præscriptum apprehendit ; atqui aliæ scientiæ non iuvant intellectum ad cognitionem ordinis syllogistici, sed Logica sola : ergo nec illum efficiunt.

Confirmatur : Aliæ scientiæ non efficiunt id, quod supponunt ; sed supponunt ordinem syllogisticum, jam à Logica inductum in suis principiis : ergo illum non efficiunt. Major est per se nota. Minor declaratur : Aliæ scientiæ acquiruntur, quatenus intellectus adjurus à Logica, principia earum per se nota in modum demonstrationis disponit ; ex qua elicit notitiã primæ conclusionis, quæ est primum illius scientiæ rudimentum : perficiuntur verò, quatenus intellectus, conclusiones, ex his primis demonstrationibus elicitas, rursus ordinando juxta regulas Logicæ, alias conclusiones elicit, & sic succedenter : ergo aliæ scientiæ, & in ortu, & in progressu, supponunt formam syllogisticam, ab intellectu Logicæ habitu adjuto factam : unde dicuntur habitus per demonstrationem acquisiti, id est, per propositiones ordinatas in modum syllogismi.

Obj. 1. D. Thomas expressè dicit 4. Metaph. lect. 4. *quod in parte demonstrativa, sola doctrina pertinet ad Logicam ; usus vero talis doctrinæ pertinet ad alias scientias* : ergo aliæ scientiæ conficiunt formam syllogisticam, utendo regulis Logicæ.

Resp. D. Thomam, ut ex textu constat, non loqui de usu, qui consistit in confectiõne formæ syllogisticæ ;

riæ; sed de alio usu, qui consistit in subministratone medii. Licet enim Logica subministret media syllogismorum probabilium, at tamen non suggerit aliis scientiis media demonstrationum; sed quælibet scientia habet sua media, & sua principia, quibus probet proprias conclusiones.

Obj. 2. Conficere formam syllogisticam, nihil aliud est, quam cognoscere objecta, in modum syllogismi disposita; sed quælibet scientia cognoscit sua objecta, in modum syllogismi disposita: ergo conficit formam syllogisticam.

Resp. Distinguo majorem: conficere formam syllogisticam est, objecta in modum syllogismi disposita cognoscere, cognitione, *quæ sit ordinativa talium objectorum*, concedo: cognitione, *quæ sit tantum apprehensiva* veritatis rerum, in modum syllogismi dispositarum, nego. Et ad minorem: quælibet scientia cognoscit sua objecta in modum syllogismi disposita, cognitione *ordinativa talium objectorum*, nego: cognitione *solum apprehensiva* veritatis objectorum in modum syllogismi dispositorum, concedo: & nego consequentiam. Explicatur: in quolibet syllogismo demonstrativo duæ sunt cognitiones, scilicet, cognitio ordinis syllogistici, & cognitio veritatis rerum, in modum syllogismi dispositarum: Prima cognitio est propriè confectiva formæ syllogisticæ, & pertinet ad Logicam; cujus est illustra-

re, formare, & facilitare intellectum, ut apprehendat, & cognoscat in rebus ordinem syllogisticum. Secunda cognitio, scilicet, veritatis rerum in modum syllogismi ordinarum, non est confectiva formæ syllogisticæ, sed solum apprehensiva veritatis objectorum; & hæc pertinet solum ad alias scientias.

Obj. 3. Si Logica conficeret demonstrationes aliarum scientiarum, sola esset scientia; consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur sequela: quia pertinet ad scientiam, conficere demonstrationes: ergo si sola conficit, sola est scientia.

Resp. Distinguo majorem: Si sola Logica conficeret demonstrationes aliarum scientiarum, *quantum ad formam syllogisticam*, disponendo solum materiam, nego: si conficeret *quantum ad ipsos actus*, concedo. Demonstratio enim propriè dicitur pertinere ad illam scientiam, quæ elicit ipsos actus, per quos adharemus veritati rerum, in modum syllogismi ordinarum; non verò, ad illam, quæ solum disponit, & præparat materiam demonstrativam, ut sit congruum objectum habitus scientifici.

Et hæc sufficiant circa quæstionem præambulam de natura Logicæ. Quæ enim aliqui præmaturè disputant circa ens rationis, in communi, ad Metaphysicam, ut ad proprium locum, remittimus.

PRIMA PARS

LOGICÆ MAJORIS.

De Ente rationis, primam mentis operationem spectante.

UÆ ad præcepta, primam operationem mentis dirigentia, pertinebant, satis accuratè in Logica Minori explicuimus. Nunc expendendæ sunt quæstiones, quæ circa res eam spectantes moveri solent. Porro, hæc prima operatio versatur circa terminos, & res iis significatas. Terminorum autem alii singulares sunt, alii universales. De singularibus nihil disputandum occurrit; de his enim non sunt scientiæ. Ad universales itaque terminos, quæstiones omnes agitari solitæ, referuntur. Porro, in terminis universalibus duo spectari possunt: primò, universalitas, ac varii ejus modi; secundò, rerum universalium distributio in decem suprema genera, quæ *Categorie*, seu *Prædicamenta* dicuntur. Itaque hanc partem in duas disputationes dividimus: Prima erit de Universalibus; secunda de Prædicamentis.

DISPUTATIO PRIMA.

De Universalibus.

TRACTATUS universalium inscribi solet *Isagoge Porphyrii*, quod primus illum præmiserit Porphyrius, per modum introductionis, seu *Isagoges* ad prædicamenta Aristotelis. Fuit autem Porphyrius natione Phœnix; religione primò quidem Christianus, sed deinde Apostata; professione Philosophus: sectâ Platonicus, Plotini discipulus, Origenis verò condiscipulus. Vixit sub Diocletiano circa annum 280. Multa scripsit, quædam impiè contra fidem, quam ejuraverat, & quæ à SS. PP. confutata sunt; quædam superstitiosè de Magia, & Sacrificiis; aliqua eruditè de Philosophia. Inter alia verò hunc Tractatum de Universalibus, seu de quinque vocibus: qui in Scholis explicari solet. Itaque 1. dicemus de Universalibus in communi. 2. de iissem in particulari. 3. de proprietatibus Universalium.

QUÆS.

QUÆSTIO PRIMA.

De Universalibus in communi.

Univerſale, ut vox ipſa indicat, eſt unum verſus alia, id eſt, reſpiciens multa. Porrò, tribus modis unum poteſt reſpicere multa, ut *cauſa*, ut *repræſentatio*, ut *natura*. Hinc triplex univerſale, in *cauſando*, in *repræſentando*, in *eſſendo*. Univerſale in cauſando eſt, *una cauſa multos*, & *varios effectus reſpiciens*, ut Deus, Sol, &c. Univerſale in repræſentando eſt, *unum multa repræſentans*, ſeu *ſignificans*, ut idea domûs in artifice plures ei domos repræſentat; vox *Animal*, plures res ſignificat, eo nomine designatas. Univerſale in eſſendo eſt, *unum aptum in eſſe multis*, ſeu, *unum aptum prædicari de multis*, ut natura humana eſt in multis individuûs, ac de illis dicitur. Prima definitio eſſentiam univerſalis, altera proprietatem explicat.

Hic ſolum agimus de univerſali in eſſendo, & prædicando. Porrò univerſale, ut omne concreterum, duo importat; formam, & ſubjectum; ſeu univerſalitatem, & rem, cui convenit univerſalitas. Itaque 1. diſcutiendum, quibus rebus conveniat univerſalitas. 2. In quo ſtatu illis conveniat, an à parte rei, vel per intellectum. 3. Quâ mentis operatione fiat univerſalitas. 4. Quotuplex ſit Univerſale. 5. An univerſale ſit genus ad quinque univerſalia.

ARTICULUS I.

An natura ſint univerſales?

Tres ſunt ſententiæ: Prima *Nominalium*, qui non res ipſas, ſed voces ſolas univerſales eſſe, contendunt: unde ſcientias ajunt eſſe de ſolis vocibus, ſeu nominibus: Hinc *Nominales* victi ſunt. Hujus ſectæ Author eſt *Guilielmus Ocamus Minorita*, aut potius reſtitutor; nam & ante illum fuere *Nominales*, quos Ocamo antiquior S. Anſelmus acriùs perſtringens lib. 1. de *Incarnatione Verbi*, cap. 2. *Dialectici*, inquit, *noſtri temporis*; immò *Dialecticæ Hæretici*, non niſi ſtarum vocis (alii legunt, *ſtarum*) *ſubſtantias univerſales*

eſſe, dicunt. Huc referri poteſt Stoicorum opinio, mentis conceptiones eſſe univerſales, non res ipſas conceptas, id enim etiam *Nominales* concedunt. Volunt enim, voces exterioreſ eſſe univerſalia arbitraria; ac conceptiones interioreſ eſſe univerſalia naturalia.

Secunda ſententia fuit *Platonis* Cenſuit, dari res univerſales, ſed ſeparatas à ſingularibus; nempe, ideas æternas, & immutabiles, ſeu formas archetypas, & primævas, quarum participatione ſingularia exiſtebant. Harum Idearum duas poſuit impreſſiones, alteram in materia, alteram in mente noſtra. Ex impreſſione idearum in materia dixit, cauſari multitudinem individuorum, ut

ex impressione sigilli in variis ceræ partibus causantur multæ similes imagines : Ex impressione verò idearum in mente causari in nobis rerum scientiam. Hanc impressionem dixit factam menti , antequam corpori uniretur , sicque nos omnium scientiam innatam habere : At nobiles illos characteres obnubilari immersione animæ in materia ; nec apparere , nisi cum per studium hæ veluti sordes carnis discutiantur ; ut obducta pulvere imago , eo excusso , apparet. Hinc dixit , nihil nos de novo addiscere , sed oblita in mentem revocare ; ac proinde scientiam esse *reminiscentiam*.

Tertia sententia est Peripateticorum , quam ut explicemus , sit

CONCLUSIO PRIMA.

Non solum dantur conceptiones , & voces , sed etiam res , & naturæ universales , illis correspondentes.

Ita censuit Aristoteles : nam 1. Periherm. cap. 7. dividit res in *singulares* , & *universales* ; ac passim statuit , sensum versari circa *singularia* ; Intellectum verò circa *universalia* , & lib. de Prædicam. cap. 5. Substantias alias *universales esse* , alias *singulares*.

Probatur ratione : Universale est unum in multis ; atqui natura , voce universali significata , est una in multis : ergo est universalis. Major est definitio universalis. Minor probatur : Illud est in multis , quod verè affirmatur , illis inesse ; atqui non ipsa conceptio , aut vox , sed natura concepta , & voce significata verè affirmatur inesse multis : ergo natura ipsa est in multis. Major pa-

ter ex terminis. Minor declaratur : dum dico , Petrus est essentialiter homo , Paulus est essentialiter homo , verè affirmo unum aliquid de illis multis ; vera enim est utraque propositio , & in utraque idem prædicatum de multis affirmatur ; atqui illud unum non est mea conceptio : falsum enim est , quod Petrus sit essentialiter mea conceptio : non est itidem nomen ; nam falsum est , quod Petrus sit essentialiter nomen : ergo est ipsa natura humana à me concepta , & hoc nomine , *homo* , significata , Unde , si à me quærat , quid sit homo ? dico , esse animal rationale ; quæ definitio , non voci , aut conceptioni congruit , sed ipsi rei.

Confirmatur : Objecta scientiarum sunt universalis ; atqui non voces , aut conceptiones considerantur à scientiis , sed res ipsæ ; ut , cum Physicus demonstrat , terram esse rotundam , non id demonstrat de voce , aut conceptione , quæ figurâ caret , sed de re concepta , & significata : ergo res ipsæ sunt universales.

Respondent Nominales : voces , & conceptus materialiter sumpta non prædicari de multis , nec considerari à scientiis ; sed formaliter , ut supponunt pro rebus ; atque hoc modo esse universalis.

Sed ea responsio nostram confirmat sententiam ; nam ex illa sequitur , voces , & conceptus non esse universalis nisi repræsentativè ; res verò , quæ illis subsunt , esse universalis entitativè : Nam differt vox singularis ab universali , quòd illa rem singularem , ista rem pluribus communem significet : Unde vox est universalis , quia supponit pro re universalis.

Re-

Replicant; voces esse universales, non quia significant unum commune multis, sed immediatè multa singularia.

Sed contra: cùm dico, Petrus est homo, affirmo immediatum significatum istius vocis de Petro; sed non affirmo, Petrum esse multa singularia: ergo vox, *homo*, immediatè non significat multa singularia, sed naturam communem multis singularibus.

Objic. Omnis natura existens est singularis; existentia enim non est nisi singularium: ergo nulla natura est universalis.

Resp. Distinguo antecedens: Natura existens est singularis, ratione *differentiæ individualis*, quâ contrahitur, concedo: *ratione sui nego*. Et pariter ad consequens: natura non est universalis, ut contracta in individuo, concedo: ut considerata præcisè, secundum se, & cum abstractione ab individuis, nego.

Instabis: natura considerata cum præcisione ab individuis, non est substantia in re, sed conceptio quædam mentis nostræ: ergo non res ipsæ, sed conceptiones rerum sunt universales.

Resp. Distinguo antecedens: est conceptio *objectiva*, concedo: est conceptio *formalis*, nego. Duobus enim modis dicitur conceptio: Formalis, & objectiva. Conceptio formalis est actus mentis, quo concipio: Conceptio objectiva est res concepta, quæ tali actu percipitur. Natura abstracta non est ipse actus mentis, sed res à mente percepta sub modo abstractionis; & hæc propriè est universalis. Unde, si Nominales nomine *conceptionis* intelligant

rem ipsam, ut conceptam: ac solum velint, naturas non esse universales, ut in se existunt, sed ut in mente concipiuntur, atque hoc sensu solas conceptiones esse universales; re nobiscum convenient, verbis solum differunt: Nam infra dicemus, naturam non esse universalem à parte rei, sed solum in intellectu: Unde quæstio videtur de nomine.

CONCLUSIO SECUNDA.

Naturæ universales non existunt extra singularia, sed sunt ipsa singularium natura, quæ à singularitate per mentem abstractæ, induunt modum universalitatis, ut infra explicabimus.

Probatur: Essentia rei non est extra rem; sed naturæ universales sunt de essentia singularium: ergo non sunt extra singularia. Major constat ex terminis; essentia enim constituit rem, immò, est ipsa res essentialiter. Minor demonstratur: quod prædicatur essentialiter, est de essentia; sed naturæ universales prædicantur essentialiter de singularibus; hæc enim est vera, Petrus est essentialiter homo: ergo sunt de essentia singularium.

Ex his collige, Ideas Platonis, si essent, non posse dici Universales in essendo, quia non essent in multis; sed solum in *causando*, & *representando*, quia essent causæ, & exemplaria multorum.

Objic. Scientiæ sunt de rebus universalibus, & immutabilibus; sed dantur scientiæ: ergo dari debent naturæ originales universales, & immutabiles, circa quas versentur: ergo idæ separatæ à rebus.

Resp.

Resp. Distinguo majorem: Scientiæ sunt de rebus universalibus, & immutabilibus, quoad connexionem prædicatorum essentialium, sed quoad essentiam, concedo: quoad existentiam, nego. Id est, scientiæ in ipsis rebus mutabilibus, & singularibus non respiciunt existentiam, & accidentia particularia: sed prædicata quædam necessaria, quorum connexio cum essentia est immutabilis, universalis, & perpetua: Ut, licet hoc corpus generari, & corrumpi, sit aliquid singulare, & mutabile: at tamen immutabiliter, & universaliter verum est, omne corpus, quod corrumpitur, constare partibus dissolubilibus: Et hoc modo scientiæ dicuntur esse de universalibus, & perpetuis; non quòd sint de naturis reipsâ separatis à singularibus, sed quia naturas singularium corruptibilitatem considerant sub modo quodam universali, & invariabili. Sed id iterum explicabimus infra q. 3. a. 1.

Quæres; an revera Plato posuerit has ideas, ut substantias in se extra singularia existentes?

Respondeo; videri, ita censuisse: nam ob id eum impugnat passim Aristoteles; quem, aut Platoni palam imposuisse, aut ejus mentem non percepisse, vix credibile est. S. Thomas inclinât in eam partem, 1. p. q. 15. art. 4. ad 1. Eum tamen gravissimi Authores, ut S. Augustinus, ita explicant, ut per ideas suas non alias intellexerit, quàm quæ sunt in mente divina. Sicut enim artifex habet in mente ideam operis faciendi, ita supremus mundi opifex ab æterno gerit in mente sua ideam creaturarum omnium, ut docent Theologi; unde Boetius de Deo inquit:

*Pulchrum pulcherrimus ipse.
Mundum mente gerens, similique ab
imagine formans.*

Ita autem ideæ vocantur mundus archetypus, de quo dixit D. Joannes: *Quod factum est, in ipso vita erat,* id est, intelligibiliter, ac proinde vitaliter, in Deo præexistebat ab æterno. Et D. Paulus ad Hebr. 11. hunc mundum idealem, & archetypum vocat, *secula invisibilia: Fide,* inquit, *intelligimus, aptata esse secula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent;* id est, cum invisibili modo in mente Dei existerent, initio temporum in suo esse naturali condita sunt. Ex quo sequitur, naturas rerum triplicem habere statum; scilicet, *idealem* in mente Dei; *naturalem* in rerum natura; & *intelligibilem* in mente humana. Naturæ in primo statu, scilicet, ideali, sunt supernaturales, & supersingulares; in seipsis singulares; in mente humana sunt universales,

ARTICULUS II.

*An natura sit formaliter universalis
à parte rei?*

TRIBUS modis natura spectari potest, ut notat S. Thomas de Ent. & Ess. cap. 4. Primò, ut in singularibus contracta, ut in Petro, & Paulo. 2. Ut est in conceptu mentis à singularibus abstracta; ut Geometra Triangulum speculatur ab omnibus, qui existunt, triangulis abstrahendo. 3. Secundum se præciè, id est, secundum prædicata essentialia, quæ ubique, & semper ei conveniunt; Ut, dum considero, Triangulum esse figuram planam, tribus

lineis comprehensam, cujus tres anguli duobus rectis æquales sunt; hæc enim prædicata omni Triangulo, tum in re, tum in mente conveniunt. Hoc posito:

Tres sunt sententiæ. Prima est Scoti: vult ille, naturam esse secundum se universalem, atque adeo etiam à parte rei; nec proinde fieri, sed solum detegi, & observari ab intellectu ejus universalitatem. Secunda opinio tenet, esse universalem, ut est à parte rei in pluribus similis; nam ea similitudine censet constitui universalem. Tertia Sententia sequenti conclusione continetur:

CONCLUSIO.

Natura, nec secundum se, nec ut existit in rebus, est formaliter universalis, sed solum in intellectu.

Ita Thomistæ omnes, ac ferè cæteri præter Scotistas. Sic docet ubique S. Thomàs: Opusc. 55. *Universale, inquit, est solum in anima, & nullo modo in rebus.* Et de Ent. & Ess. c. 4. *Ratio speciei accidit naturæ humane, ut est in intellectu.* Et 1. p. q. 85. art. 2. ad 2. *Natura, cui accidit intentio universalitatis, non est nisi in singularibus, sed intentio universalitatis est in intellectu.* Hinc illud tritum Aristotelis effatum, lib. 1. de Anima tox. 8. *Universale, aut nihil esse, aut posterius esse, id est, aut nullibi esse, aut in solo intellectu esse.* Nam, ut rectè notat S. Joannes Damascenus lib. 1. de Fide, c. 21. *Reipsa Petrus consideratur à Paulo separatus: Communio verò, & conjunctio ut unum ratione, intelligentiaque spectatur; Mente enim intelligimus, Pe-*

Tom. I.

trum, & Paulum esse ejusdem nature, & unam habere naturam communem.

Probatur ratione: Universale est unum in multis; atqui natura à parte rei non est una, & eadem in multis, sed singula in singulis: ergo à parte rei non est universalis. Probatur minor: Natura rei est idem cum re ipsa, est enim ejus essentia; sed quælibet res in se existit, divisa, distinctaque ab aliis; ac sibi, ut ita dicam, propria: ergo natura ejus non est una, & eadem cum natura alterius, sed ab ea divisa, & distincta.

Confirmatur: Natura Petri (& sic de aliis) est corpus, & anima Petri invicem conjuncta; quid enim aliud est? atqui Petrus habet proprium corpus, propriamque animam, ab anima, & corpore aliorum distincta, ut evidens est: ergo natura ejus in re distinguitur à natura alterius hominis. Hæc ratio est S. Thomæ, Opusc. 4. cap. 7.

Respondet Scotus: Naturam Petri non distingui quidem à Petro *realiter*, distingui tamen *formaliter in re*: Atque ita, licet Petrus sit res distincta à Paulo, esse tamen in Petro formalitatem aliquam, nempe, naturam humanam, quæ non est distincta formaliter à natura Pauli.

Sed contra (præter quam implicat in terminis, naturam Petri esse idem realiter cum Petro, & tamen ab eo distingui formaliter actu in re, ut ostendemus in Metaphysica, ubi fictitiam illam Scoti distinctionem confutabimus:) Esto humanitas Petri non sit actu formaliter idem cum Petro, attamen divisione Petri à Paulo, etiam ipsa humanitas Petri constituitur distincta ab hu-

T

ma-

manitate Pauli : ergo nulla responsio. Probatur antecedens : re integrè ab alia divisâ , dividitur quoque quidquid est idem cum re ; aliâs esset , & non esset re ipsa divisâ ab alia ; sed , fatente Scoto , humanitas Petri est idem re ipsa cum Petro : ergo divisione Petri à Paulo , humanitas ipsa Petri dividitur , & distinguitur ab humanitate Pauli. Et planè miranda Scoti subtilitas , ut concipiat, Petrum , ut Petrum, esse in re divisum à Paulo ; & tamen hominem , qui est idem cum Petro , non distingui formaliter actu ab homine , qui est Paulus : ecquis enim luce meridianâ clariùs non percipit , non solum Petrum esse distinctum à Paulo , sed etiam hominem Petrum ab homine Paulo ; atque ita esse duos homines distinctos , duas humanitates , duo composita ex anima , & corpore ?

Replicat Scotus : naturam Petri esse quidem divisam à natura Pauli , & hominem Petrum ab homine Paulo ; sed per accidens ratione differentie numericæ ; at non per se , & formaliter ; ideoque nihilominus esse formaliter unum hominem à parte rei.

Sed contra : Esto hæc divisio non oriatur ex ipsa natura , sed ex eo , quod sit in diversis individuis , quod ei ex accidentale ; attamen re ipsa natura divisâ est in Petro , & Paulo : ergo non est re ipsa una in illis. Sicut , qui per accidens moritur , re ipsa mortuus , & non vivus est : Unde , ut quis absurdè colligeret , Petrus non est per se mortuus , sed casu , gladio , aut febre : ergo est per se vivus : ita absurdè colligit Scotus , natura Pauli non est per se

divisâ à natura Petri , sed solum ratione differentie numericæ , quæ ei accidentaliter est : ergo est per se una , & eadem in Petro , & Paulo.

Probatur 2. conclusio : natura , ut dixi , tribus modis spectari potest : *Secundum se* , ut in *individuis* , ut in *intellectu* ; atqui universalitas ei non convenit secundum se , nec ut in *individuis* : ergo solum in *intellectu*. Probatur minor : Et in primis , quod universalitas ei non conveniat , ut est in *individuis* ; nam ex eo potius fit singularis ; adjungitur enim illi differentia individualis. Quod verò nec conveniat ei *secundum se* , sic demonstratur : quod convenit naturæ secundum se , convenit omni habenti naturam ; sed universalitas non convenit omni habenti naturam , non enim Petrus est universalis , licet sit homo : ergo universalitas non convenit naturæ *secundum se*. Minor est evidens. Major probatur : quod convenit naturæ *secundum se* , convenit ei essentialiter , & universaliter ; proindeque dicitur de omni ; sed quod dicitur de omni , dicitur de quolibet sub eo contento : ergo quod convenit *secundum se* naturæ , convenit omni sub ea contento , id est , talem naturam habenti. Ut , quia ignis est per se calidus , quilibet ignis est calidus.

Confirmatur : existencia non est nisi singularium , juxta commune axioma ; sed natura à parte rei existit : ergo à parte rei singularis est : ergo non est à parte rei universalis : Hæc enim duo invicem repugnant.

Itaque natura ipsa est universalis contra nominales ; at non in re , sed in mente : Nam dividitur in re per di-

divisiones singularium; mens verò illam præscindens ab iis divisionibus, unum de ea conceptum objectivum format, qui non est ipsa actio animæ, sed ipsa natura mente percepta, seu in esse intelligibili. In hoc statu universalis est, quia est *unum respiciens multa*. Unum quidem, quia jam præcisa est à differentiis numericis, eam dividitibus in re: Respicit tamen multa, quia est ipsa multorum natura, menti objecta, quæ de singulis verè affirmatur. Sic artifex, cui plurium similitum domorum ædificatio incumbit, unam formam domus mente concipit, omnibus illis in re communicandam. Si domos illas consideres jam constructas, multæ sunt propriis formis distinctis constantes: At in mente artificis una idealis domus est; hoc solo multiplex, quod una in mente, in re tamen in pluribus existat.

Solvuntur Objectiones.

OBj. 1. Aristoteles divisit res, id est, naturas in universales, & singulares: ergo dantur in rebus naturæ universales.

Resp. Distinguo consequens: dantur in rebus naturæ universales, secundum statum, quo existunt *in re*, nego: secundum statum, quem habent *in mente*, concedo. Fatemur, ipsas res esse universales; solum negamus, id eis competere à parte rei.

OBj. 2. Natura est formaliter una in multis à parte rei: ergo & universalis. Probatur antecedens: Quod non dividitur formaliter, est unum formaliter; sed natura Petri à parte rei non est formaliter divisa à natura

Pauli: ergo est una formaliter à parte rei. Probatur minor: Divisio formalis est divisio specifica, sicut materialis divisio est divisio numerica; sed Petrus, & Paulus actu in re non sunt divisi specificè: ergo non sunt divisi formaliter.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distingo majorem: quod non dividitur formaliter, est formaliter unum, unitate *similitudinis*, & *conformitatis*, concedo: unitate *entitatis*, nego. Et pariter ad consequens: natura est una in Petro, & Paulo, unitate *conformitatis*, concedo: unitate *entitatis*, nego. Id est, natura Petri est similis, & conformis naturæ Pauli; nec enim dissimiles sunt, ut Petrus, & Leo. At sunt tamen duæ distinctæ, & ab invicem divisæ entitates; proindeque non sunt una entitas in multis, sed multæ in multis.

Aliter distingui potest, sed in idem redit: sunt unum unitate *negativa*, concedo: *positiva*, nego. Unitas positiva est una entitas indivisa in se; unitas negativa est negatio aliqujus divisionis, ex aliquo capite provenientis. Itaque natura Pauli non est eadem, sed distincta entitas à natura Petri; proindeque non sunt *positivè* unum: attamen negant eam diversitatem, quæ est inter hominem, & leonem; sicque dicuntur unum *negativè*.

Instabis: unitas est negatio divisionis; unum enim est, quod divisum non est; sed illæ naturæ negant divisionem formalem, & specificam: ergo sunt unum formaliter.

Resp. Distinguo majorem: unitas est negatio divisionis *omni modo*, con-

cedo : divisionis *alicujus tantum*, seu ex aliquo capite provenienti, nego. Unitas enim est unum individuum in se ; proindeque ex quocumque capite divisio accidat , tollitur unitas : Ut ex quacumque causa mors accidat, tollitur vita.

Urgebis : Divisio numerica , quæ se jungit naturam Petri à natura Pauli, non destruit unitatem specificam : ergo remanet nihilominus natura specificè una in Petro , & Paulo. Probatur antecedens : Unitas non tollitur nisi per divisionem sibi oppositam ; sed divisio individualis non opponitur unitati specificæ , sunt enim diversi ordinis : ergo per eam non tollitur.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo minorem : divisio numerica non opponitur unitati specificæ, *directè*, concedo : *indirectè*, nego. Nam divisâ re, dividuntur omnia , quæ sunt in ea. Porrò gradus superiores includuntur in inferioribus ; ut in Petro includitur homo , includitur animal , includitur substantia , &c. unde ad divisionem numericam Petri à Paulo ex consequenti, & indirectè dividuntur omnes gradus superiores , nempè , specifici, & generici ; sicque Petrus, & Paulus sunt duo homines distincti, duo viventia distincta, duæ substantiæ &c. Itaque non sunt positivè una natura specifica ; sed duæ naturæ, humanæ similes : Unde, nascente Petro, nascitur novus homo, novum animal, nova substantia, ab iis, quæ jam erant, distincta, & divisâ : Atque ita in re tot sunt naturæ humanæ, quot sunt homines.

Repones : Unitas similitudinis sufficit ad universalitatem ; sed natura

à parte rei , etsi divisâ sit in individuis , est tamen una unitate similitudinis : ergo est universalis à parte rei. Probatur major : ad universale sufficit unitas , quâ major esse non potest in natura ; sed inter individua non est possibilis major unitas, quam similitudinis : ergo illa sufficit.

Resp. Distinguo majorem : sufficit unitas similitudinis ad universalitatem , *fundamentaliter*, concedo : *formaliter*, nego. Ut enim ad universale in causando non sufficit congeries plurium causarum particularium inter se similibus, sed requiritur una causa ; multos respiciens effectus ; ita ad universale in essendo non sufficit congeries plurium naturarum similibus, sed requiritur una natura respiciens multa inferiora. Ad probationem distinguo minorem : non est possibilis major unitas in natura, quàm unitas similitudinis, à parte rei : concedo : *per intellectum*, nego. Nam in intellectu natura fit perfectè una modo , superius explicato.

Dices : Saltem natura Divina est una perfectè in pluribus suppositis, nempè , in tribus personis : ergo est universalis à parte rei.

Resp. Distinguo antecedens : est una in pluribus, pluralitate *relativa*, concedo : pluralitate *individuali*, qualem exigit natura specifica , ut sit universalis , nego. Non enim tres personæ sunt tria individua naturæ divinæ, quia secundum naturam sunt unum omnimodè ; sed solum sunt tria supposita habentia eandem numero naturam , proindeque summè singularem. At de his Theologi.

Obj. 3. Dantur à parte rei genera,

&

& species; sed genera, & species sunt aliquid univ[er]sale: ergo datur univ[er]sale à parte rei.

Resp. Distinguo majorem: datur à parte rei genera, & species, *materialitèr*, concedo: *formalitèr*, nego. Id est, natura illa, quæ denominatur genera, & species, v. g. animal, & homo, sunt quidem à parte rei; attamen formalitas generis, & speciei non convenit illis, secundum quod sunt à parte rei.

Instabis: Petrus, & equus à parte rei sunt distincti specie: ergo datur à parte rei species.

Resp. Distinguo: sunt à parte rei distincti specie, *materiali*, concedo: *formali*, nego. Id est, natura illa, quæ fit per intellectum species, est diversa in Petro, & equo: At in illis non est formaliter distincta species, quia ante mentis actum non est propriè species.

Urgebis: Petrus à parte rei non est unus cum equo etiam unitate speciei formalis: ergo distinguitur ab equo unitate speciei formalis.

Resp. Nego suppositum, quod, scilicet, detur species formalis à parte rei: unde Petrus, & equus sunt unum, neque differunt à parte rei specie formali.

Obj. 4. Omnia individua definiuntur una definitione: ergo natura omnium individuorum in illis una est.

Resp. Distinguo conseq. ergo natura una est in omnibus individuis, *secundum rem*, nego: *secundum rationem*, concedo: natura enim non definitur, nisi prius sit in intellectu definiente: Unde, ut definiatur una definitione: sufficit, quod sit una in ratione.

Instabis: Natura definitur, ut est à parte rei: ergo si definiatur unica definitione, erit una à parte rei.

Resp. Distinguo antecedens: natura definitur, ut est à parte rei, quoad *rem definitam*, concedo: quoad *statum*, quem habet à parte rei, nego. Id est, natura, quæ definitur, eadem est, quæ est à parte rei; attamen non habet eundem modum in definitione, quem habet à parte rei; nam definitio explicat naturam præcisam ab omnibus individuis; nec tamen à parte rei natura existit ab individuis præcisam, sed in illis inclusa.

Urgebis: Objecta scientiarum datur à parte rei sed objecta scientiarum sunt univ[er]salia: ergo univ[er]salia dantur à parte rei.

Resp. 1. Objecta scientiarum non esse univ[er]salia *formaliter*, sed tantum *materialitèr*.

Resp. 2. Distinguo: Objecta scientiarum dantur à parte rei, secundum realitatem suæ entitatis, concedo: secundum statum univ[er]sality, nego. Solutio patet ex dictis.

Obj. ultimo: Natura v. g. humana, non est per se, & essentialiter singularis: ergo est per se, & essentialiter univ[er]salis.

Resp. Naturam secundum se, neque singularem, neque univ[er]sale esse, sed *indifferentem* ad utrumque statum: Unde, ut existit in individuis, induit statum singularitatis; ut verò est in intellectu, induit statum univ[er]sality.

Instabis: Intellectus non potest facere suum objectum; sed univ[er]sale est objectum intellectus: ergo non potest fieri ab illo: ergo uni-

versale debet dari extra intellectum.

Resp. Distinguo majorem: Intellectus non potest facere suum objectum, quantum ad substantiam, transeat: quantum ad modum aliquem, nego: nihil enim prohibet, naturas, quando obijciuntur intellectui, aliquam modificationem ab illo recipere, v.g. modificationem præcisionis, abstractionis, comparationis, & universalitatis.

ARTICULUS III.

Qua mentis operatione natura universalis efficiatur.

ANtequam solvatur quæstio, notanda in primis distinctio universalis *Metaphysici*, & universalis *Logici*.

Universale *Metaphysicum* est unum abstractum à multis; seu natura sine individuis menti representata. Nam, cum, ut superius demonstravi, natura per differentias numericas in individuis dividatur, & multiplicetur; remotis per intellectum differentiis, tum natura pura, atque ab aliis præcisa, ut unum aliquid percipitur; remota enim causâ removeretur effectus. Sic circulus æneus, & circulus ferreus duo sunt circuli: at, dum mens in illis attendit præcisè naturam circuli, quo fit figura, una lineâ æqualiter centro circumfusa comprehensâ; jam unam simplicem notionem circuli format, quâ omnes circuli possibiles comprehenduntur. Natura circuli, ut aliarum rerum, sic concepta, dicitur universale *Metaphysicum*: Universale quidem, quia est unum aliquid simplex, pluribus tamen communicabile; *Me-*

taphysicum verò, quia maximè pertinet ad *Metaphysicam*, naturas sic abstractas considerare. Hoc modo scientiarum objecta dicuntur universalis; considerantur enim præcisa à singularibus.

Universale verò *Logicum* est, unum respiciens multa, seu comparatum ad illa, ut superius ad sua inferiora. Unde universalitas *Logica* difert ab universalitate *Metaphysica*, quod hæc præcisè consistat in abstractione à pluribus, nullo habito respectu ad ea: At universalitas *Logica* ei addit respectum ad plura, ut ad inferiora. Cujus ratio est, quòd *Logica* maximè versetur in artificiosa rerum dispositione, per modum generis, speciei, individuï: nec universalitatem consideret, nisi ut mens videre possit, qui gradus in re sint superiores, qui inferiores, qui generici, qui specifici, sive individuales, qui possint subire rationem prædicatâ, qui rationem subiecti, &c. quod intelligi nequit sine comparatione naturæ superioris ad inferiora. Itaque in eo respectu consistit universalitas *Logica*. Porrò, quia naturæ abstractæ fundant hujusmodi respectus; inde universale *Metaphysicum* dicitur esse fundamentum universalis *Logici*.

PRIMA CONCLUSIO.

Natura fit universalis Metaphysicè per mentis abstractionem, qua separatur à conditionibus, eam ad aliquid singulare determinantibus.

Probatur conclusio: Universale *Metaphysicum* est unum abstractum à pluribus; hæc enim est ejus definitio; sed hoc ipso, quod per mentem na-
tu-

ura abstrahitur à suis singularibus, fit unum quid à pluribus abstractum, ut supra explicuimus: ergo per illam abstractionem fit universalis *Metaphysicè*.

Verum duplex est abstractio: Alia intellectus *agentis*; alia intellectus *possibilis*, quæ etiam dicitur *præcisio*. Intellectus *agens* (ut id obiter dicamus, in libris de anima fusius explicandum) est facultas illa mentis, quæ ex speciebus in imaginatione residentibus, atque res singulares repræsentantibus, elicit alias species sublimiores, ipsam rerum naturam ab omni singularitate præcisam repræsentantes: Intellectus *possibilis* est ea facultas, quæ naturas sic repræsentatas percipit. Unde abstractio intellectus *agentis* est actio, quâ elicitur ex singularibus species universalis, naturam ab illis præcisam repræsentans: Abstractio verò intellectus *possibilis* est actio, quâ natura sic repræsentata percipitur. Hic subtilis movetur quæstio, an natura fiat universalis per priorem abstractionem, an ad id requiratur etiam posterior?

Dicendum, fieri per priorem abstractionem: Nam hoc ipso, quod natura separetur ab individuis, fit universalis *Metaphysicè*; atqui per abstractionem intellectus *agentis* separatur ab individuis, representatur enim, ut ab illis præcisâ: ergo fit universalis *Metaphysicè*. Verum hæc quæstio non ita pertinet ad Logicam.

Quæres (quod identidem dicitari solet) quid fit abstrahi à conditionibus individualibus, & materialibus, quidve sint hæ conditiones?

Respondeo: Conditiones indivi-

duales esse quadam accidentia sive realia, sive solâ ratione distincta, quæ non sunt de essentia naturæ; sine quibus tamen nunquam existit. Præcipua est differentia numerica, quâ natura unius individuû à natura alterius distinguitur. Dicitur à Scotto *Hæcitas*, quia per eam natura constituitur *hæc singularis*. Reipsa est idem cum natura, attamen non est de ejus essentia: nam concipio perfectè circum, licet non cogitem de hoc, vel illo circulo. Differentiam numericam sequitur existentia; deinde determinatio ad certum tempus, ad certum locum. Postremò, conjunctio variorum accidentium, quibus, vel individuum designari solet, ut hæc lineamenta, hæc patria, hoc nomen proprium, &c. vel quibus afficitur, ut vitium, virtus, sanitas, ægritudo, respectu individuû humani. Hæ conditiones dicuntur materiales, quia ferè accidunt formæ, ex eo, quod sit in materia. Itaque natura dicitur abstrahi à conditionibus individuuantibus, & materialibus, cum mente percipitur præcisè secundum prædicata sibi essentialia, nullo habitu respectu ad hæc, quæ illi accidunt, ut existit à parte rei. Ut cum apud me reputo, an virtus sit voluntati præferenda? virtutem secundum suam præcisè definitionem considero; non hanc, vel illam virtutem, quæ in Petro, & Joanne existit tali tempore, tali loco, talibus conjuncta circumstantiis, ægritudinis, sanitatis, scientiæ, &c. seu, ut duobus verbis dici solet, considero virtutem, ut abstrahit *ab hic, & nunc*; id est, ab hac singulari, ab hoc tempore, loco, existentia, & aliis, quæ à parte rei illi accidunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Ut natura fiat universalis Logicè, non sufficit abstractio, sed requiritur ejus ad inferiora per mentem facta comparatio.

Conclusio non recipitur ab omnibus: sunt enim, qui putant, naturam abstractione fieri universalem etiam Logicè. Est tamen S. Thomæ q.7. de Potent. art. 11. in corp. *Relationem*, inquit, *universalitatis intellectus adinvenit, considerando ordinem ejus, quod est in intellectu, ad res, quæ sunt extra intellectum*; id est, naturæ abstractæ ad inferiora, à quibus abstrahit. Et opusc. 56. *Natura fit universalis, quatenus cognoscitur, ut participabilis ab inferioribus.*

Probatur ratione: Universale Logicum est unum respiciens multa, ut superius inferiora; atqui natura præcisè ex vi abstractionis non respicit inferiora, sed solum cum ad ea comparatur: ergo non est universalis Logicè. Major constat ex dictis, & confirmatur præterea: omne universale Logicum, ut dicemus, vel est genus, vel species, vel differentia, vel proprium, vel accidens; atqui hæc omnia important respectum superioris ad inferiora, ut constat ex definitione terminorum: ergo universale Logicum est unum respiciens multa, ut superius inferiora. Minor vero declaratur: In eo consistit abstractio, ut natura præcisè secundum se consideretur absque ullo ordine ad inferiora; comparatio vero in eo, ut intelligatur ordo quidam inter naturam sic consideratam, & inferiora ejus: ergo non per abstractionem, sed per com-

parationem habet respectum ad inferiora,

Verum duplex est comparatio: Una simplex dicitur, quæ fit per simplicem apprehensionem, quæ percipitur ordo ille naturæ ad inferiora; altera dicitur *composita*, quæ fit per judicium, quo actu affirmamus naturam de inferioribus. Sunt, qui ad universale Logicum hanc requirant: sed sufficit prima. Universale enim Logicum non est natura actu prædicata de pluribus, sed prædicabilis: unde universalis dicuntur prædicabilia: ergo non requiritur, ut actu prædicetur, sed solum, ut concipiatur ut superior, & prædicabilis.

Objici possunt plura S. Thomæ loca, in quibus dicit, naturam fieri universale per solam abstractionem 1. p. q. 79. art. 5. ad 2. *Quod abstractione*, inquit, *à materia individuali, fit universale.* Idem dicit opuscul. 56.

Sed dicendum, S. Thomam loqui de universali *Metaphysico*; aut saltem de Logico solum *fundamentaliter*: nam universale Logicum in habitudine naturæ ad inferiora consistere, probat opusc. 56.

Obj. 2. Si natura existeret realiter separata ab individuis, qualem finxit Plato, esset formaliter universalis: ergo hoc ipso, quod per intellectum separaretur ab individuis, fit universalis per intellectum.

Resp. Transeat antecedens; (non enim admittimus, ideas illas Platonicas fore universales, saltem in essendo, etiamsi darentur) & nego consequentiam. Ratio est, quia, si natura existeret realiter separata ab individuis, diceret realem respectum superioritatis ad illa: At vero ex eo, quod

quod abstrahatur ab individuis per rationem, non continuò illa respicit per rationem, sed magis ab illis recedit.

Instabis: natura abstracta dicit relationem rationis ad sua inferiora: ergo est formaliter universalis Logice. Probatum antecedens: natura multorum dicit relationem ad multa; sed natura abstracta, ut natura humana est, natura multorum: ergo dicit relationem ad multa.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem: natura multorum dicit relationem ad multa, si ad illa comparatur, concedo, si ab illis penitus abstrahatur, & nullatenus respiciat ipsa, nego: natura autem ex vi abstractionis non respicit inferiora, sed potius ab illis recedit: Unde mirum non est, si pro tali statu nullam dicat relationem ad illa.

Urgebis: natura abstracta, licet non sit relata ad inferiora, est tamen referibilis ad illa: ergo est universalis etiam Logice. Probatum consequentia: verba in definitionibus posita non dicunt actum, sed solum aptitudinem, ut fert axioma: ergo ut natura sit universalis Logice, non exigit, ut sit actu relata, sed solum referibilis ad individua.

Resp. Nego consequ. Ad probationem respondeo, quod quando actus est differentia essentialis rei, definitio debet ipsum exprimere, & non tantum aptitudinem. Discrimen autem universalis Logici à Metaphysico est, quod universale Metaphysicum dicit naturam abstractam à pluribus, ac proinde referibilem ad multa; sed universale Logicum dicit naturam respicientem mul-

ta, seu relationem naturæ ad individua, ut superioris ad inferiora: unde non sufficit, quod natura sit referibilis; sed exigitur, quod sit relata ad multa.

Dices: universale, etiam Logicum, definitur, unum aptum esse in multis: ergo non requiritur, ut actu respiciat multa.

Resp. Nego consequ. Quamvis enim ad universale Logicum non requiratur, ut natura sit de facto in pluribus, sed solum aptitudinaliter; at tamen requiritur, quod in ea concipiamus actualem ordinem ad multa; non tanquam ad ea, quibus insit; sed saltem in quibus esse possit, quantum ex se est. Porro, hic respectus non concipitur sine aliqua ejus ad inferiora comparatione.

Obj. 3. Natura abstracta non est singularis: ergo est formaliter universalis: non enim videtur dari medium.

Resp. Distinguo consequ. Est universalis Metaphysicè, & fundamentaliter, concedo: Logice, nego. Solutio patet ex dictis: nam inter singulare, & universale Logicum mediat universale Metaphysicum, quod est fundamentum Logici.

Instabis: Posito fundamento resultat relatio: ergo si natura abstracta habeat fundamentum universalitatis Logicæ, habebit continuò hanc universalitatem.

Resp. Distinguo antecedens: Relatio resultat posito fundamento solo, nego: posito fundamento simul, & termino, concedo. Unde esse nequit, quandiu fundamentum abstrahit à termino. Cum igitur natura abstracta non respiciat terminum universalitatis Logicæ, sed magis ab eo re-

mota, & præcisa sit; quantumvis habeat aliquod fundamentum universalitatis Logicæ, illam tamen verè non habet.

Obj. 4. Quod est prædicabile de multis, est universale; sed natura abstracta est prædicabilis de multis: ergo est universalis. Probat minor: natura, quæ realiter est in multis, potest prædicari de multis; sed natura abstracta, ut humana, realiter est in multis individuis; ergo potest prædicari de illis.

Resp. Distinguo minorem: natura abstracta est prædicabilis de multis, *fundamentaliter*, & remotè, concedo: *formaliter*, & proximè, nego. Nam, antequam natura illa abstracta ab individuis prædicetur de illis, oportet, eam concipere superiorem, & participatam ab illis, ac proinde comparare ad individua. Undè inter abstractionem, & actualem prædicationem mediat comparatio; cui proinde convenit, constituere naturam universalem.

ARTICULUS IV.

De divisione Universalium.

HAC de re jam diximus in minori Logica; nam, quæ de terminorum universalium divisione, ac definitione ibi statuimus, eadem referri possunt ad naturas ipsas universales. Verùm, quia hæc divisio in disputationem vocari solet, hic nobis defendenda est.

CONCLUSIO.

Universale rectè, & adequatè dividitur in quinque species universa-

lium, Genus, Speciem, Differentiam, Proprium, & Accidens.

Probat: ut universale est, unum aptum inesse multis; sed quinque modis unum potest esse in multis: ergo quinque sunt species universalium. Probat minor: Quod est in multis, vel in illis est, ut quid essentialia, vel ut quid essentialia adjunctum? Si sit ut quid essentialia, tribus modis in eis esse potest: 1. ut tota eorum essentia, & sic est *Species*; ut, homo, respectu Petri, & Joannis. 2. Ut pars essentia, quæ res convenit cum aliis, & sic est *Genus*; ut, animal, respectu hominis, & equi; 3. Ut pars essentia, quæ ab aliis speciebus discernitur, & sic est *differentia*; ut, rationale, respectu hominis. Si vero sit adjunctum essentia, vel ei adjungitur necessario, & sic est *proprium*; ut calor respectu ignis: vel ei contingenter inest; ut morbus, aut sanitas hominis, & sic est *accidens*: ergo quinque modis unum multis inesse potest, ut *species*, ut *genus*, &c.

Obj. 1. Quidquid inest multis, vel est essentialia, vel accidentale: ergo dantur solum duo universalia.

Resp. Nego consequens. Quod enim prædicatur *essentialiter*, est triplex, scilicet, *Genus*, *Species*, & *Differentia*: quod verò prædicatur *accidentaliter*, est duplex, scilicet, *Proprium*, & *Accidens*; ut mox explicuimus.

Obj. 2. Genus dividitur in genus supremum, ut substantia; & genus infimum, ut animal; & genus medium, seu subalternum, ut vivens; ergo sunt plus quam quinque universalia.

Resp. Hæc omnia genera uno modo inesse multis, nempe, ut quid

essentiale incompletum, & commune: Unde referantur ad unum universale, nempe, genus in communi.

Obj. 3. Sunt decem prædicamenta: ergo & decem universalia.

Resp. Nego consequ. omnia enim prædicamenta pertinent ad unicum universale, scilicet, ad genus; prædicamenta enim sunt suprema rerum genera.

Obj. 4. Individuum prædicatur de multis, ut de Petro, Paulo, Joanne, &c. ergo est universale.

Resp. Distinguo antecedens: Individuum prædicatur de multis, quoad secundam intentionem individualitatis, concedo: quoad naturam intentioni subjectam, nego. Itaque individuum duo importat, naturam individualem; & secundam intentionem, à mente huic naturæ attributam: Evidens est, naturam individualem unicantum convenire, ut naturam individualem Petri soli Petro: Unde non est universalis, sed singularis. At secunda intentio, quæ huic naturæ tribuitur à mente, multis talibus naturis attribui potest.

Instabis: ergo hæc secunda intentio est sextum quoddam universale.

Resp. Nego consequ. Ejus enim universalitas reducitur ad speciem, aut ad accidens. Ad speciem quidem, si compareretur ad hanc, & illam individualitatem: Nam individualitas in communi est quædam species secundæ intentionis, sub qua continentur hæc, & illa individualitas. Ad accidens verò, si compareretur ad naturas individuales: nam, quod intellectus tribuat Petro, & Paulo secundam intentionem individui, hoc

ipsis accidentale est. Unde, sicut album est accidens reale continens sub se hoc, & illud album; ita individuum est accidens rationis sub se continens hoc & illud individuum.

Definitiones cujusque universalis jam prælibatæ sunt in minori Logica, atque infra expendentur, cum de singulis agemus.

ARTICULUS V.

An universale sit genus ad quinque universalia?

ETSI quinarium universalium numerum vulgo omnes admittunt; sunt tamen, qui velint, solum genus, & speciem esse propriè universalia; cætera verò impropriè, & analogicè; sicque nolunt, contineri sub universali, ut sub proprio genere; nam species univocè genus participare debent. Sit tamen

CONCLUSIO.

Universale in communi est propriè genus ad quinque universalia.

Probat: genus est, quod prædicatur de multis specie differentiibus in quid incompletè; sed universale in communi prædicatur de quinque universalibus, tanquam de specie differentiibus, in quid incompletè: ergo est genus ad illa. Probat minor: prædicatur enim per modum termini quidditativi, exprimentis, in quo ista quinque essentialiter conveniat: siquidem in hoc conveniunt, quod sint universalia, seu unum aptum inesse multis.

Obj. 1. Genus debet prædicari uni-

vocè ; sed universale non prædicatur univocè respectu quinque universalium : ergo non est genus ad illa. Probatum minor : universale est unum in multis ; sed esse unum in multis non convenit univocè quinque universalibus : ergo universale non convenit univocè , &c. Probatum minor : esse in multis essentialiter , & esse in multis accidentaliter , non est esse in multis univocè ; sed genus , species , & differentia sunt in multis essentialiter ; accidens verò est solum in multis accidentaliter : ergo esse in multis non convenit univocè quinque universalibus.

Resp. Nego minorem. Ad probationem , nego minorem. Ad ejus probationem distinguo : esse in multis essentialiter , & esse in multis accidentaliter , non est esse in multis univocè , quantum ad entitatem , quæ est in multis , concedo : quantum ad intentionem universalitatis , nego : id est , illud , quod respicit multa , ut eorum essentia , & illud , quod respicit multa , ut quid adventitium , non conveniunt univocè quantum ad entitatem ; attamen possunt convenire quantum ad universalitatem : Universalitas enim exigit præcisè , ut aliquid respiciat multa , tanquam superius sua inferiora : porro , tam accidens , quam genus , vel differentia , respiciunt multa , ut superius sua inferiora. Unde universalitas dicitur univocè de accidente , & de aliis universalibus : sicut esse prædicatum convenit univocè Deo , & creaturis , substantiæ , & accidenti ; dum enim dico : Pater æternus est Deus , homo est justus , homo est animal : Deus , justus , animal ,

conveniunt univocè in ratione prædicati ; quamvis quantum ad entitatem sint maximè diversa , & nullo modo univoca.

Obj. 2. Si universale esset genus ad quinque universalia ; sequeretur , genus esse speciem , quia poneretur sub universali in communi , tanquam species sub suo genere. Sequeretur etiam , speciem esse genus ; nam universale esset quædam species generis , & alia ejusmodi absurda : ergo , &c.

Resp. Distinguo : sequeretur , genus esse speciem , sub eodem respectu , nego : sub diverso respectu , concedo : nam genus respectu universalis in communi est quædam species universalis ; respectu vero propriarum specierum est genus. Neque mirum est , quod ista entia rationis reciprocè sese denominent , & includant ; ita ut , quod uno modo est genus , alio modo sit species ; vel contra : Nam etiam prædicatum potest esse subjectum , & subjectum prædicatum : definitio potest esse definitum , demonstratio potest se ipsam demonstrare ; & sic de aliis entibus rationis.

Instabis. Saltem sequeretur , speciem ut subijcibilem generi esse universalem , quod infra rejiciemus. Probatum sequela : Quod subijcitur universali est universale : ergo si species subijciatur universali ut generi , ut subijcibilis generi est universalis.

Resp. Nego sequelam formaliter sumptam. Ad probationem , distinguo antecedens ; quod subijcitur universali , est universale , formaliter ex eo , quod subijciatur , nego : aliunde , ex eo , quod , scilicet , habeat inferiora sub se , concedo. Sicut enim homo

mo non est animal formaliter ex eo, quòd subicitur animali, ut genere; sed potius è contra; ideo subicitur animali, ut generi, quia aliunde est animal: ita species non est universalis ex eo formaliter, quod habet universale pro genere, sed potius, quia aliunde, est universalis, nempè, per respectum ad sua

inferiora, idcirco subicitur universali, ut generi. Imò, si consideretur species præcisè, ut subijcibilis universali ut generi, exinde potius denominatur, quid particulare: ex eò enim habet, quòd sit pars eorum, quæ sub communi genere universalium continentur.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Universalibus in particulari.

Consideravimus quæstione præcedente universalia in communi; nunc secuti methodum compositionis, de quolibet in particulari agemus. Primò quidem de *Genere*; deinde de *Differentia*; postea de *Specie*; postremò de *Proprio*, & *Accidente*.

ARTICULUS PRIMUS.

De Genere.

Circa genus duo disputari possunt: Primò, utrum rectè definiatur? deinde, quomodo prædicetur de specie? Utrumque explicabimus duplici paragrafo.

§. I.

Utrum definitio generis à Porphyrio tradita sit bona?

Genus sumitur præcipuè tripliciter: Primò pro stirpe familia; ut aliquis dicitur de genere Sacerdotali, de genere Regali, de genere Gigantum. Secundò pro patria, ut Plato dicitur genere *Atheniensis*, & Aristoteles genere *Stagirites*, & Div. Paulus genere *Tharsensis*. Tertio sumitur genus magis propriè, & Philosophicè pro *natura communi pluribus specie differentibus*. Siquidem species duplici formalitate constat; al-

tera, quæ convenit cum aliis rebus; altera, quæ differt ab illis: ut species humana constat animalitate, & rationalitate: per animalitatem convenit cum aliis animantibus, piscibus, avibus, quadrupedibus: per rationalitatem differt ab illis. Formalis illa, seu notio communis, in qua plures species conveniunt, dicitur genus. De illo quæritur, utrum rectè definiatur à Porphyrio?

CONCLUSIO.

Genus optimè definitur; *unum aptum inesse multis specie differentibus, & prædicari de illis in quid incompletè*. Probatur: Hæc definitio rectè explicat, quid sit genus: ergo est bona. Probatur antecedens: in primis enim assignat, in quo conveniat cum aliis universalibus, per illas particulas, *Unum aptum inesse multis, & prædicari de illis*: Hoc enim ca-

teris universalibus commune est. Cæteræ assignant id, in quo differt ab aliis: Et quidem cum dicitur, *prædicari in quid*, differt à proprio, accidente, differentia, quæ prædicantur *in quale*. Dum dicitur *prædicari de multis specie diversis*, differt à specie, quæ prædicatur de multis numero *differentibus*: particula etiam *incompletè*, distinguit genus à specie, quæ prædicatur per modum essentia completæ.

Ex hac definitione colliges, cur genus dicatur natura *perfectibilis, & potentialis*. Dicitur *perfectibilis*, quia potest perfici per differentias supervenientes. Dicitur *contrahibilis*, quia est aliquid vagum, & indifferens ad plures species; per differentiam verò ad unam determinatur. Dicitur *potentialis*, quia est in potentia ad recipiendas differentias; sic animal dicitur, & ad speciem humanam determinatur per rationale.

Obj. 1. Definitio illa convenit aliis à definito: ergo non est bona. Probatur antecedens: Convenit enim enti, siquidem ens est unum apertum inesse multis specie differentibus, & prædicari de illis in quid.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo: ens est unum apertum, &c. unum imperfectè, & unitate analogâ, concedo: *perfectè, & unitate univocâ*, nego. Siquidem, ut dicemus in *Metaphysica*, ens est analogum suis inferioribus, ideoque non est genus; nam genus, sicut & alia universalia, debet *univoce* prædicari.

Obj. 2. Prædicari in quid, seu substantivè, est nobilius, quàm prædicari in quale, seu adjectivè: ergo non convenit generi, sed potius

differentia. Probatur consequentia: perfectiori debet competere nobilior modus prædicandi; sed differentia est perfectior genere: ergo debet ei convenire nobilior modus prædicandi, non verò generi.

Resp. Nego consequ. Ad probationem, concessâ majore, distinguo minorem: differentia est nobilior genere, *secundum rem*, concedo: *secundum modum concipiendi*, nego. Genus enim concipitur, ut prima, & fundamentalis notio rei, cui differentia concipiuntur superaddi: ut in homine, primò concipio gradum animalis, ut fundamentalem notionem, quâ homo cum cæteris animalibus convenit; cui concipio, advenire rationalitatem, per quam diversificetur ab aliis. Ex quo patet, genus esse nobilius ex modo concipiendi, quam differentiam; & esse ut fundamentum primum naturæ specificæ. Unde mirum non est, si exprimitur, & prædicetur nobiliori modo, scilicet, substantivè: Fundamento enim convenit, ut aliis substat.

Dices: Genus prædicatur de multis etiam numero differentibus, ut animal de Petro, & Paulo: ergo male dicitur, prædicari de multis *specie diversis*.

Resp. Distinguo antecedens: Genus prædicatur de multis numero differentibus, *immediatè*, nego: *mediatè*, concedo. Genus enim immediatè prædicatur de speciebus, atque illis mediantibus de individuis.

Quæres primò: In præfata definitione *quid sit definitum*? utrum *secunda intentio generis*, seu generalitas, generalitatem; vel *natura*

habens talem genericitatem; vel compositum ex utroque?

Quidam hic magnam disputationem movent, sed minus necessariam: Facile enim expediri potest, advertendo, genus hic defini per modum termini concreti; Terminus concretus, ut in minori Logica observavimus, tria dicit, *Formam, subjectum, & constatum ex utroque*. Porro, cum illud constatum duas res adeo diversas importet, nequit unicâ definitione defini. Necessè est igitur, ut, dum definitur aliquod completum, definitio cadat principaliter, vel supra formam, vel supra subjectum habens formam. Diximus autem in Logica minore, nomen concretum, licet significet subjectum, & formam, principaliter tamen, & formaliter significare formam; subjectum verò tantum materialiter, & per modum abstracti. Cum ergo definitio explicatius tradat, quod nomen confusè significat; sicut nomen concretum principaliter significat formam, subjectum verò minus principaliter, & solum per modum abstracti; ita definitio concreti, principaliter cadit supra formam, subjectum verò importatur materialiter tantum, & per modum abstracti.

Atque, ut applicetur hæc doctrina, quæ est D. Thomæ, 5. Metaph. lect. 9. dum definitur Philosophus, *contemplator rerum per causas altiores*; dum definitur Justus, *qui reddit unicuique, quod suum est*; dum definitur Rex, *supremus belli, pacisque arbiter*: In his definitionibus, id, quod principaliter explicatur, & directius importatur, non est subjectum, v. gr. homo habens præfata

munera; sed ipsa forma, scilicet, Philosophia, justitia, & regia dignitas. Unde similiter; dum definitur genus, *unum aptum inesse multis specie diversis*, & *predicari de illis in quid incompletè*, definitum principale est ipse status universalitatis, scilicet, secunda intentio genericitatis: natura vero habens talem statum non importatur nisi per modum abstracti, non verò per modum explicari in tali definitione.

Dices: Natura est id, quod prædicatur de multis, non verò genericitas; dum enim dico, homo est animal, non prædico genericitatem, sed naturam habentem genericitatem: ergo natura est, quæ definitur in præfata definitione.

Resp. Distinguo antecedens: natura est id, quod prædicatur, *præcisè ratione sui*, nego: *ratione status genericitatis*, concedo: & nego consequentiam. Sicut enim Rex est, qui gubernat, sed tamen ratione dignitatis regie; ita natura quidem prædicatur de multis, non tamen ratione sui præcisè, sed ratione genericitatis. Unde, sicut in definitione Regis, dignitas regia est principale definitum, homo verò habens hanc dignitatem non ingreditur definitionem, nisi per modum abstracti; ita genericitas est principale definitum in præfata generis definitione; natura verò non definitur per illam, nisi ratione genericitatis, cui substernitur.

Quæres secundò: *Quomodo genus definiatur in abstracto?*

Resp. defini, *universalitatem naturæ potentialis, pluribus specie differentiibus communis*. Similiter differentia in abstracto definitur, univer-

Salitas natura, specierum distinctiva.
 Et species, *universalitas naturæ com-
 plete*: & proprium, *universalitas na-
 turæ accidentalis, necessariò tamen es-
 sentiam consequentis*: & demum acci-
 dens, *universalitas naturæ accidenta-
 lis contingenter advenientis*. Siquidem,
 ut notat Div. Thomas, opusc. 48.
 tractatu de Enuntiatione, cap. 1.
 cum formæ accidentales definiuntur
 in concreto, proprium illarum sub-
 jectum ponitur loco generis, gra-
 dus verò communis ponitur loco
 differentię; & è contra, cum defi-
 niuntur in abstracto, gradus com-
 munis ponitur loco generis, & sub-
 jectum proprium loco differentię.
 Utramque patebit familiari exem-
 plo: si vellim definire crispum in
 concreto, dicam, esse *capillum con-
 tractum*; in qua definitione, *capil-
 lus*, qui est subjectum istius crispit-
 tudinis, tenet locum generis; *con-
 tractus* verò tenet locum differentię.
 At, si vellim definire crispitudinem
 in abstracto, dicam, esse *contractio-
 nem capillorum*. Similiter, si definiat-
 ur, gryphus, in concreto, dice-
 tur *nasus recurvus*; in abstracto ve-
 rò, *curvitas nasi*. Similiter claudus
 in concreto, dicetur, *tibia curba*;
 in abstracto verò, *curvitas tibia*, &c.

§. II.

*Verum genus prædicatur de specie, ut
 totum, vel ut pars.*

Genus duobus modis ad speciem
 comparari potest: 1. ut totum po-
 tentiale eam sub se continens: 2. ut
 pars actualis eam componens, atque
 adeo in ea contenta. Nam animal est
 aliquid totum superius, sub quo

continentur variæ species, homo,
 equus, leo, &c. ut partes, in quas
 dividitur. At rursus animalitas est
 quædam pars hominis, homo enim
 animalitate, & rationalitate consti-
 tuitur, ut partibus; non quidem Phy-
 siccis, seu realiter ab invicem distinc-
 tis; sed Metaphysicis, & Logicis,
 sed solâ mentis præcisione distinctis.
 Homo enim non est ex animali, &
 rationali, ut ex duabus rebus tertiz
 res; sed ut ex duobus inadæquatis
 conceptibus tertius conceptus. Quæ-
 ritur, sub qua ex his duabus ratio-
 ne genus prædicetur de specie?

CONCLUSIO.

*Genus non prædicatur de specie, qua-
 tenus est pars in ea contenta, sed qua-
 tenus est totum eam continens.*

Probatur ratione S. Thomæ, opo-
 de Ent. & Ess. c. 3. Nulla pars di-
 rectè prædicatur de toto; sed genus,
 ut genus directè prædicatur de spe-
 cie: ergo non prædicatur ut pars.
 Minor constat; prædicari enim in-
 directè, est prædicari in casu obli-
 quo, ut cum dico, homo constat
 anima, & corpore: Prædicari verò
 directè, est prædicari in casu recto,
 ut cum dico, homo est animal; ma-
 nifestum est autem, genus hoc se-
 cundo modo dici de specie, & non
 primo. Major vero sic demonstratur:
 Quod directè prædicatur de aliquo,
 dicitur esse idem cum illo; nam in
 prædicatione directa unum dicitur
 esse aliud, ut homo est animal; atqui
 dici non potest, partem esse idem
 cum toto, non enim est verè totum,
 sed pars totius: ergo non potest direc-
 tè prædicari de illo: Unde hæc falsæ
 sunt, homo est anima, manus est di-
 gitus.

Resp.

Resp. Partem Physicam non prædicari posse de toto, benè tamen Metaphysicam; hæc enim est realiter idem cum toto.

Sed contra: si pars Metaphysica possit prædicari directè de toto, hæc erit vera: homo est animalitas: in ea enim pars Metaphysica prædicatur de toto; at hæc falsa est, non enim homo est animalitas, sed habens animalitatem: ergo nec pars Metaphysica potest dici de toto.

Atque inde confirmatur conclusio: Nam hæc vera est, homo est animal; hæc verò falsa, homo est animalitas; & tamen utrobique de homine ratio generica prædicatur; at in secunda præcisè ut pars, in prima ut totum, animal enim est habens animalitatem: ergo genus verè non prædicatur de specie, ut pars præcisè, sed ut induit rationem totius.

Obj. Quod prædicatur incompletè, prædicatur, ut pars, & non ut totum, ut evidens est ex terminis; sed genus prædicatur in complete, ut constat ex ejus definitione: ergo prædicatur ut pars, & non ut totum.

Resp. Distinguo minorem: genus prædicatur incompletè, *ex parte hujus, quod explicat* concedo: *ex parte hujus, quod significat*, nego. Id est genus in sua significatione totam speciem includit, at eam totam non explicat: Ut, animal significat totum hominem; est enim id, quod habet animalitatem: at non explicat totaliter, quid sit homo, sed solum genericam ejus perfectionem: Hoc sensu dicitur prædicari incompletè.

Instabis: Nullum totum compo-

Tom. I.

nit; sed genus, ut genus componit speciem: ergo genus ut genus nullo modo est totum.

Resp. Distinguo majorem, nullo modo totum componit, *sub ea ratione, qua est totum*, concedo: *sub ea ratione, qua est pars*, nego. Porro genus est quidem totum ex parte hujus, quod significat, & sic non componit; homo enim non componitur ex habente animalitatem, sed est ipse, qui illam habet: At genus non exprimit totam speciem, sed solum aliquam ejus perfectionem; & sic ratione hujus inadequatæ perfectionis, quam exprimit, dicitur componere.

Infertur 1. cum S. Thoma de Ente, & Essent. c. 3. hæc tria, *Genus, Speciem, Differentiam*, significare quidem totam essentiam; sed solius speciei esse, ut eam complete exprimat: Nam genus solum exprimit id, quod commune habet cum aliis speciebus; differentia, id, in quo differt: at species utrumque. Unde genus vulgò dicitur *totum perfectibile*; differentia *totum perfectivum*, species, *totum perfectum*.

Infertur 2. Etiam accidens, & proprium prædicari, ut tota: ut cum dicitur, ignis est calidus, homo est doctus; *calidus*, & *doctus*, etsi expriment solum adjuncta quædam hominis, & ignis; attamen etiam rem ipsam, cui adjungitur, significant: calidus enim est, qui habet calorem; & doctus, qui habet doctrinam.

ARTICULUS II.

De Differentia.

Genus dividitur per differentias, cum quibus constituit species rerum: unde secuti methodum compositionis, postquam de Genere dictum fuit, nunc dicendum de differentia, ejus comparte; postea de specie, ex utroque composita. Differentiam divisit Porphyrius in *communem*, *propriam*, & *propriissimam*. Differentia communis est, quæ attenditur secundum accidentalialia; sic homo sanus differt ab ægro, Gallus ab Italo, sedens ab ambulante, &c. Differentia propriè est, quæ attenditur secundum proprietates; ut oculi carulei differunt à nigricantibus, capillus crispus à fluente. Differentia demum propriissima est, quæ attenditur secundum essentialiam rei; ut rationalitas distinguit hominem à bruto; non per modum accidentis, aut proprietatis, sed per modum essentialis constitutivi. Hoc tertio modo sumpta differentia est, quæ constituit hoc secundum universale: de qua dicendum, 1. Quid sit? 2. Quotuplex sit? 3. Quæ sint inferiora, per quæ constituitur in ratione universalis?

PRIMA CONCLUSIO.

Differentia rectè definitur, *unum aptum inesse multis; ac de illis prædicari in quale quid.*

Declaratur conclusio: Hæc definitio explicat, quid commune cum aliis universalibus habeat differentia, quidve sibi propriam; Commu-

ne illi cum aliis est, ut sit *unum aptum inesse multis*, atque prædicari de illis; differt autem; quod *prædicatur in quale quid*, id est, adjectivè quidem, essentialiter tamen: genus enim, & species prædicantur *in quid*, id est, substantivè; proprium autem, & accidens tantum *in quale*, id est, adjectivè, & nullo modo essentialiter: at sola differentia *in quale quid*.

Præter hanc definitionem, quatuor alias tradidit Porphyrius. Prima est: differentia dicitur id, *quo species excedit suum genus*. Secunda: differentia est, *quæ dividit ea, quæ sunt sub eodem genere*. Tertia: differentia est, *qua differunt à se singula*. Quarta: differentia est, *qua una species distinguitur ab alia*. Ista omnes definitiones sunt veluti explanationes prioris à nobis explicatæ, nec aliquid difficile continent.

SECUNDA CONCLUSIO.

Differentia alia dicitur suprema; alia infima, & alia media, seu subalterna: Quæ divisio applicari etiam potest generibus, & speciebus.

Explicatur: Differentia suprema est, quæ nullam supra se agnoscit; ut corporeum, & spirituale, sunt supremæ differentiæ dividentes substantiam. Differentia infima est, quæ nullam infra se agnoscit, ut rationalitas, & hinnibilitas respectu animalis. Differentia subalterna, seu media est, quæ mediat inter supremam, & infimam; ut sensibile, & insensibile; sunt differentiæ subalternae substantiarum. Similiter genus supremum est, quod nullum supra se agnoscit; ut substantia. Genus infimum, quod nullum supra se agnos-

noscit ; ut animal. Genus subalternum, quod mediat inter infimum, & supremum ; ut vivens, inter substantiam, & animal. Tandem species suprema est, quæ nullam supra se agnoscit, sed immediatè ponitur sub supremo genere ; ut, spiritus, & corpus, sunt species supremæ substantiarum. Species infima est, quæ nullam inferiorem agnoscit ; ut, homo, est species infima animalis ; species subalterna est, quæ inter utranque mediat ; ut, animal, dicitur species viventis.

Ubi observandum, eandem naturam posse esse simul, & speciem subalternam, & genus : speciem quidem subalternam, in quantum continetur sub genere altiore ; genus vero, in quantum sub se continet inferiores species : Sic animal, respectu viventis est species ; respectu verò hominis, leonis, & equi, est genus.

TERTIA CONCLUSIO.

Differentia non constituitur universalis per respectum ad speciem, sed per respectum ad inferiora speciei.

Probatur : Differentia constituitur in ratione universalis per illa, de quibus prædicatur in quale quid, tanquam de inferioribus ; sed differentia prædicatur in quale quid de individuis speciei, tanquam de inferioribus : ergo constituitur universalis per respectum ad individua speciei. Probatur minor : sic enim *rationale*, v. gr. non prædicatur in quale quid de hac, & illa rationalitate ; sed de illo, & isto homine.

Dices : Differentia prædicatur in quale quid, non solum de indivi-

duis, sed etiam de specie ; ut quærenti, quale animal sit homo ? responderetur, rationale ; ergo constituitur universalis etiam per respectum ad speciem.

Resp. Distinguo antecedens : differentia prædicatur in quale quid de specie, ut de *sui equali*, concedo : ut de *suo inferiori*, nego. Et nego consequentiam. Rationale enim non prædicatur de homine, tanquam de suo inferiore, sed tanquam de suo æquali : Omnis enim homo est rationalis ; & omnis rationalis est homo : Unde nequit constitui universale per ordinem ad illum, sed solum per ordinem ad individua sub homine contenta, respectu quorum est quid superius.

Quæres, quomodo genus differentias includat, ac superior differentias inferiores inferiorque superiores, & genus ?

Respondeo, in primis genus non includere actum differentias ; ut, animal actum non includit rationale, aut irrationale ; aliàs de quo diceretur genus, diceretur & differentia : itaque includit eas solum potestate, ut sub se contentas, non in se : animal enim dicit id, quod habet animalitatem, quod potest esse vel rationale, vel irrationale. Eadem ratione differentia superior non continet actum inferiores ; ut sensitivum, quæ est differentia superior, non continet actum rationalitatem ; nam hæc differentia constituit animal, proindeque in eo est actum ; sed rationalitas, ut ostendi, non continetur actum in animali : ergo nec in sensitivo. At subtilior quæstio est, *an differentia superior actu contineatur in inferiori, ut sensitivum in rationali?*

Luis, quæstio, ut, &

Verum dicendum, non contineri actu formaliter: Nam differentia inferior formaliter actu id dicit solum, quo species differt ab aliis; sed una species non differt ab aliis secundum superiores differentias; immo, in illis omnes species conveniunt, ut in sensibilitate omnia animalia: ergo differentia inferior non includit actu formaliter superiores. Deinde: differentia inferiores seipsis differunt; at, si differentia hominis, & equi v. gr. includerent actu formaliter sensibilitatem, non differrent seipsis; nam secundum se in aliquo convenirent, proindeque differentiarum alia essent differentia, & harum alia in infinitum: ergo idem quod prius. Ex quo sequitur, differentiam inferiorem non includere genus; nam eadem est ratio de eo, ac de differentia generica.

Attamen, cum differentia superior, & inferior in naturam specificam non sint res distinctae, ut superius diximus; identice, & materialiter se includere dici possunt: Et hoc sensu loquitur Aristoteles, dum aliquando inquit, differentiam inferiorem includere superiorem.

Dices: Inferius includit superius: ergo differentia inferior superiorem.

Respondeo, id intelligendum de inferiori directe posito sub superiori; ut homo sub animali, Petrus sub homine, directe ponitur: At differentia inferiores solum indirecte ponuntur sub superioribus.

ARTICULUS III.

Unde sumantur genus, & differentia?

CUM rei origo quaeritur, ea duplex assignari potest, *proxima*, & *remota*: Ut quaerenti, cur Petrus quartam quaque die male se habeat? Si dicas, quia febris quartana laborat, causam dices, sed proximam: At, si dicas, quia humor ejus melancholicus corruptus, quatruiduanis induciis reparatus, tunc effervescent, corporis temperiem labefactat, donec subsideat; causam radicalem aperies. Hic itaque quaerimus, tum proximum, tum remotum principium generis, & differentia; idque in substantiis, sive corporeis, sive spiritualibus: tum etiam in accidentibus; nam & haec constant genere, & differentia.

PRIMA CONCLUSIO.

Genus, & differentia proxime sumuntur à tota rei essentia, sed diversè considerata, nempe, genus ab ea spectata secundum id, quod in ea est potentiale, & commune; differentia vero secundum id, quod in ea est actualius, ac magis determinatum. Ita censet S. Thomas 1. 2. q. 67. a. 5. aliisque in locis.

Probatur prima pars: Genus enim, & differentia significant totam essentiam, etsi totam non exprimant, ut supra diximus: Animal enim non solum corpus hominis importat, sed & animam: Et similiter rationale non dicit solum animam, sed hominem ex anima, & corpore compositum: Itaque à tota essentia proxime sumuntur. ob multo non, simp...

Pro-

Probatur verò secunda pars : Genus est conceptus communis, & potentialis ; determinatur enim per differentias, atque ab illis perficitur, & actualius fit ; Differentia verò est conceptus determinativus, & actualior ; aliquam enim perfectionem adjungit generi : ergo genus fundatur in essentia spectata sub communiore, & potentialiori ratione ; differentia verò in ea spectata sub ratione actualiori, & magis determinata.

Explicatur magis utraque pars : Res omnes, veluti quibusdam gradibus, ad ultimam suam perfectionem descendunt : Unde in illis sunt quaedam communiore rationes imperfectiores ; aliæ perfectiores, quibus communiore determinantur : Ut ratio entis communis admodum est, & imperfecta ; ratio substantiæ aliquid perfectionis explicat, atque enti adjuncta, illud ad certum gradum determinat ; ratio viventis adhuc perfectior est, ac determinatior ; ratio sensitivi addit majorem perfectionem, atque itidem aliquid determinatius : rationalitas verò aliquid perfectissimum, ac itidem maximè determinatum importat. Cùm itaque in hominis essentia hæ rationes omnes contineantur ; si secundum priores, & communiore rationes spectetur, tum fundat gradus communes, ac proinde genericos ; si secundum posteriores, fundat gradus differentiales, quorum ultimus est propria hominis differentia.

SECUNDA CONCLUSIO.

In substantiis spiritualibus non est querenda alia radix generis, & diffe-

rentiæ, præter totam entitatem. Ita S. Thomas Opusc. 42. c. 5. de Ent. & Essent. c. 5.

Probatur : Hæ substantiæ sunt formæ simplices, quarum proinde natura resolvit nequid in partes, quarum una sit radix differentiæ, alia radix generis : ergo earum essentia est tum proximum, tum remotum, seu potius unicum principium sui generis, suæque differentiæ, prout tamen diversè spectatur modo jam explicato : Ut genus in Angelis sumitur ab eorum essentia, spectata secundum communem gradum spiritualitatis ; differentia verò ab eadem, ut tali, vel tali modo perfectiori, aut imperfectiori spiritualis est.

TERTIA CONCLUSIO.

In substantiis materialibus, genus radicaliter sumitur à materia, differentia verò à forma. Ita S. Thomas quæst. unica de spiritualibus creaturis art. 1. ad 24. aliisque in locis.

Probatur : Genus sumitur ab essentia secundum id, quod est in ea potenziale, & commune ; differentia vero ab ea secundum id, quod in illa est proprium, actuale, & determinativum ; atqui materia est prima communis potentia ; forma verò est primus actus perficiens, ac determinans materiam ad certam essendi rationem : ergo illa est radix generis, hæc verò radix differentia.

Confirmatur : Primum in unoquoque genere est causa cæterorum ; atqui materia est prima potentia forma verò primus actus : ergo, &c. Minor supponitur ex Physica. Major verò est Axioma commune ; quod li-

licet quidam inficientur, attamen verissimum est : Nam res ordinatae sunt ; ordo autem consistit in dependentia prioris à posteriori ; dependentia demum in causalitate fundatur : itaque , ut fervetur ordo, primum in genere debet esse causa eorum , quæ illo posteriora sunt. Atque hoc videre est inductione : Sic primum ens , Deus, scilicet, omnium aliorum causa est ; prima bonitas omnis fons bonitatis ; prima veritas, omnium veritatum causa. In corporeis prima corpora, scilicet, simplicia, sunt causæ aliorum , quæ eorum mixtione fiunt : Primum calidum, scilicet, ignis, est causa omnis caloris in mixtis. In viventibus, quæ prima pars vivit, scilicet, cor, est causa omnis vitalis motûs : In intellectu primæ cognitiones, nempe, principiorum, sunt causæ aliorum cognitionum : in voluntate, prima volitio, nempe, amor ultimi finis, est causa omnium volitionum : in virtutibus prima virtus, nempe, prudentia, est causa cæterarum virtutum : in passionibus, prima, scilicet, amor, est omnium aliarum causa. In politicis prima auctoritas, nempe, regia, est causa aliarum. In ipsis artificialibus subordinatis, ut in horologio, prima rota alias omnes movet : ergo in omnibus ordine quodam dispositis, quod est primum, est aliorum causa ; causa, inquam, accommodatè, id est, vel finalis, vel efficiens, vel formalis, vel materialis ; semper tamen in suo ordine prima, & radicalis.

QUARTA CONCLUSIO.

In accidentibus, genus desumitur ex modo affiendi substantiam ; & differentia ex habitudine ad propria principia cujuslibet accidentis. Ita D. Thomas in fine Opusc. de Ente, & Essentia.

Explicatur : Accidens est, quod inhæret substantiæ (ut dicitur in prædicamentis :) unde juxta novem modos affiendi substantiam, ibidem recensendos, dividitur accidens in novem genera, seu prædicamenta. Dicimus ergo, ex accessu ad istos modos prædicamentales desumi genus in accidentibus, utpote, ex eo, quod habent communius ; differentiam verò ex principiis propriis cujuslibet accidentis, scilicet, ex subiecto proprio, quod afficit ; ex objecto, quod respicit ; ex termino, ad quem ordinatur, &c. Cum enim essentia accidentalis dependeat ab hujusmodi principiis, oportet, ut ipsis commensuretur ; ideoque diversitas accidentium debet attendi secundum diversitatem talium principiorum. Sic scientiæ habent differentiam ab objectis, circa quæ versantur ; relationes à terminis, quos respiciunt ; virtutes à bonis, ad quæ ordinantur ; morbi à partibus, quas afficiunt, aut à causis, à quibus procedunt, &c. Quia tamen effectus accidentium sunt nobis notiores, quàm propria eorum principia ; ideo in definitione sæpè utimur differentiis, ab eorum effectibus depromptis. Sic albedo definitur, *color segregativus visus* : sic calor definitur, *qualitas similarium congregativa* : frigus ; *qualitas dissimilarium congregativa*.

ARTICULUS IV.

De Specie.

EX genere, & differentia fit Species, de qua proinde hic nobis agendum est. Speciei nomen tribus modis sumi solet, 1. Pro pulchritudine, quæ definitur ex Aristotele: *Proportio partium cum suavitate coloris*. In hoc sensu, dixit Propheta Psalm. 44. v. 5. *Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna*, id est, *formositate tua*. 2. Species sumitur pro representatione, seu similitudine: sic in libris de anima dicitur, intellectum intelligere per species, id est, per similitudines rerum ipsi impressas. 3. Sumitur Species à Logicis pro natura completa, quæ sub genere collocatur, & de individuis prædicatur, ut tota eorum essentia. De specie sic sumpta duo hic explicanda occurrunt: 1. Quid sit: 2. Quomodo sit universalis: nam quoduplex sit, jam constat ex dictis articulo secundo, ubi eam divisimus in supremam, infimam, & mediam, seu subalternam.

PRIMA CONCLUSIO.

Species rectè definitur, unum apertum inesse multis numero differentibus, & prædicari de illis in quid completè, id est, per modum prædicari substantivi, & essentialis, totam rei essentiam exprimentis.

Declaratur: In illa definitione in primis explicatur, in quo species conveniat cum aliis universalibus, dum dicitur, unum apertum inesse multis. Cæteræ particule ostendunt, in

quo species ab aliis differat, siquidem solius speciei, est prædicari de multis numero differentibus in quid completè.

Hæc tamen definitio videtur competere soli speciei infimæ: unde hæc alia communior traditur à Porphyrio, species est, quæ directè, & immediate collocatur sub genere: hæc enim competit omnibus omnino speciebus. Ex quo vides, speciem esse quid medium inter genus, & individua, sicut iudex inter regem, & populum; subjicitur enim regi, sed præest populo; sic species subjicitur generi, sed præeminet individuis. Itaque in specie distinguendus est duplex respectus *subiicitilitatis* ad genus, & *superioritatis* ad individua, qui sunt quasi invicem oppositi; quorum proinde unus non est proprietas alterius: sicut subjici regi, & præesse populo, sunt respectus oppositi, quorum unus non est proprietas alterius.

CONCLUSIO SECUNDA.

Species non constituitur formaliter universalis per respectum subiicitilitatis ad genus; sed per respectum superioritatis ad individua; unde species reduplicativè ut subiicitibilis, non est universalis. Hæc conclusio vix negari potest, & si qui aliter sentiant, quæstio videtur esse solum de nomine. Quis enim intelligere possit, ex eo formaliter speciem esse universalem, quod sit inferior genere?

Probatum: Universale est unum respiciens multa, ut superius sua inferiora; atqui species reduplicativè, ut subiicitibilis generi, non respicit

mul-

multa tanquam inferiora, sed unum tanquam superius: ergo ex illa parte non est universalis: sicut nec iudex potest dici superior, quatenus respicit regem, cui subicitur; sed solum quatenus respicit populum, cui præest.

Obji. Quòd subicitur generi, est universalis: ergo species ut subicibilis generi est universalis. Probatur antecedens: Quod enim subicitur generi, non est singulare, & individuum: ergo est universale.

Resp. Distinguo antecedens: Est universale, *reduplicativè, ut subicitur generi*, nego: *aliunde*, concedo. Ut enim iudex, qui immediatè sub rege collocatur, licèt sit superior respectu populi, attamen non habet superioritatem ex eo, quod subicitur regi, sed ex eo, quod præest populo: sic species, licèt sit universalis, non tamen id habet ex eo, quòd sit sub genere; sed ex eo, quòd sit superior ad individua. Ad probationem, dicendum, quod species, quatenus est sub genere, est universalis fundamentaliter, & metaphysicè, non verò formaliter, & Logicè.

Instabis: Universale est, quod prædicatur de multis; sed species, ut subicibilis, prædicatur de multis: ergo ut subicibilis, est universalis. Probatur minor: nam species, quatenus subicibilis, prædicatur de illa, & ista specie subicibili; possum enim dicere, species humana est subicibilis; species leonina est subicibilis.

Respondeo, sophisma esse fallaciæ, ut vocant, *accidentis*, in quantum transit à naturâ, quæ subicitur, ad ipsum statum subicibilitatis: Nam

species, subicibilis potest dupliciter sumi: Primò pro naturâ, quæ subicitur generi; & hanc dicimus non esse universalem, quatenus subicitur generi: Secundò pro subicibilitate; & talis subicibilitas potest sine dubio inducere rationem universalis, in quantum prædicatur de illa, & ista subicibilitate. Unde potest distingui minor: species, ut subicibilis prædicatur de multis, si species sumatur pro subicibilitate, concedo: si pro ipsa natura specifica, cui hæc subicibilitas tribuitur, nego. Sed de hæc subicibilitate non procedit conclusio, sed solum de naturâ subiectâ generi.

Quærunt hinc aliqui, *an dentur species infimæ?* Constat, aliquas dari. Certè circulus est species, infima figuræ: Nam plures circuli, specie distincti, fingi non possunt. Magnitudine, aut materiâ varii esse possunt; at essentia circuli in omnibus eadem existit. Porro, quæ species rerum naturalium sint infimæ? Hæc quæstio. Logicos non spectat: ut, an species Canum, Aquilarum, Equorum sint infimæ, vel subalternæ, quæ alias sub se continent, ut Canis Carulum, & Molossus. De specie humana, est infimam, constat: nam, quod dici posset, sub ea Faunos, Satyros, Centauros, ut à nobis specie distinctos, contineri; huiusmodi, aut fabulosa figmenta sunt, aut hominis monstra, non aliæ species. Quòd verò refert S. Hieronymus in Vita S. Pauli Eremitæ, Satyrum S. Antonio occurrisse, sui que generis homines extare, affirmasse; dici potest, dæmonem fuisse sub hæc spectri formâ.

At, inquires, *an non potest Deus alios*

alio: homines specie à nobis diversos condere?

Respondeo, id ad nos non pertinere. Unum constat, non condidisse, sicque reipsa humanam speciem esse infimam. Sed hæc discutere, à Logicam non attinet.

Quæres, quid sit individuum?

Respondeo, esse correlativum speciei: Sicut subditus est correlativum superioris. Unde definitur, *quod ultimò speciei subjicitur: Vel quod de uno tantum prædicatur*; ut Petrus, Socrates Plato, &c. Attamen in individuo tria distinguenda sunt, scilicet, nomen, individualitas, & natura individualitate affecta, ac nomine singulari designata. Deum ergo dicitur, individuum prædicari tantum de uno, intelligendum est de natura, individualitate affecta, ut de natura Petri; hanc enim constat, de uno tantum prædicari. Cæterum individualitas ipsa, & nomen possunt pluribus tribui; nam hoc nomen *Petrus* repetitis impositionibus pluribus hominibus tribuitur; & individualitas in communi dicitur de hac, & ista individualitate.

Aliam definitionem individui tradit Porphyrius, nempe: *individuum est, cujus collectio proprietatum ita est in uno, ut non sit in alio*. Hæ autem proprietates individuales sunt septem, istis Versiculis comprehensæ:

Forma, figura, locus, tempus, cum nomine, sanguis, Patria, sunt septem, quæ non habet unus, & alter.

Per formam, intelligitur complexio: Per figuram, lineamenta vultus: Per locum, ea terræ pars, in

Tom. I.

qua quis natus est: Per tempus, momentum, quo quis formatus est, vel in lucem editus: Per nomen, proprium cujuslibet vocabulum: Per sanguinem, familia, & parentes: Per Patriam, provincia, in quâ natus, ista omnia simul juncta non competunt eidem individuo.

ARTICULUS V.

Utrum genus possit salvari in unica Specie, & Species in unico Individuo?

Utramque difficultatem junximus, quia ex eodem principio utraque resolvitur. Loquimur autem, non de universalitate generis, & speciei; sed de natura generica, & specifica; utrum, scilicet, natura, quæ unicam habet speciem, possit dici generica; & quæ unicum habet individuum, specifica?

CONCLUSIO.

Genus non potest salvari in unica specie; bene tamen species in unico individuo: seu, natura habent unicum individuum potest dici specifica; habens verò unicam speciem nequit dici generica.

Conclusio est D. Thomæ 1. post lect. 12. Ubi ait, *posse reperiri aliquam speciem, quæ non habet, nisi unicum individuum: non tamen aliquod genus, quod non habeat plures differentias, & species*. Unde Aristoteles 4. top. c. 3. Si, inquit, generis non sit altera species, (id est, si genus non habeat duas saltem species) *manifestum est, quod omnino non erit genus.*

Probatür ex discrimine, quod est

Y

inter

inter naturam genericam, & specificam : Natura generica essentialitèr dicit aliquid potenziale, & commune ; ad verò natura específica dicit solùm aliquid actuale ex genere, & differentia constans; sed natura communis non est in unica specie; natura verò actualis potest esse in unico individuo : ergo genus non salvatur in unica specie, bene tamen species in unico individuo. Major constat ; genus enim dicitur, eo quod sit quid commune, in quo plura conveniunt ; unde *generale* idem est, ac commune : species verò dicitur, ex eo, quòd hanc generis communitatem additâ differentia determinet, & ad aliquam specialem naturam contrahat ; unde *speciale* idem est, ac particulare. Minor etiam patet : nam communitas intelligi nequit respectu unius tantùm, sed necessario requirit plura : at verò natura actualis perfectè reperitur in quolibet individuo, v. g. tota natura humana, quantum ad omnem suam actualitatem, reperitur in quolibet individuo.

Confirmatur 1. Genus est totum potenziale, species verò totum actuale; sed totum potenziale non salvatur respectu unius individui : ergo, &c. Probat minor: totum potenziale in unica specie non habet, nisi unicam partem suæ potentialitatis : ergo non salvatur in ratione totius potentialis in unica specie; at verò totum actuale reperitur in unico individuo, v. g. omnes partes actuales naturæ humanæ reperiuntur in quolibet homine, scilicet, animalitas, & rationalitas : ergo salvatur in ratione totius actualis in quolibet individuo.

Confirmatur 2. ex testimonio naturæ : cùm enim mundus sit *Libèr Dei*, ut dicebat Beatus Antonius; Deus autem verax sit ; oportet, hominum sententias ad Divinum illum codicem examinare : Videmus autem, plures species non habere nisi unicum individuum ; imò ; naturam non multiplicare individua, nisi ut conservet speciem : unde in rebus incorruptibilibus non est nisi unum individuum, ut unus Sol, una Luna ; & in qualibet specie Angelorum unicus Angelus; at vero nullum est genus, quod non habeat plures species ; ergo signum est, speciem, quantum ad perfectionem specificam, totam esse in uno individuo ; genus verò quantum ad perfectionem genericam non esse in unica specie.

Objicies : tota natura generis reperitur in unica specie, ut tota natura animalis in unico homine : ergo genus salvari potest in unica specie.

Resp. Distinguo antecedens : tota natura generis reperitur in unica specie, *secundum entitatem*, concedo : *secundum rationem nature communis, & totius potentialis*, nego. Et similiter ad consequens, ergo genus salvatur in unica specie, *quantum ad entitatem*, concedo : *quantum ad communitatem*, quam essentialiter requirit natura, ut sit genus, nego.

Instabis ; In specie salvantur partes definitionis ; sed genus est pars definitionis : ergo salvatur in unica specie.

Resp. Distinguo majorem, ut supra : In specie salvantur partes definitionis, quantum *ad entitatem*, concedo : quantum *ad communitatem generi-*

mericam, nego. Quamvis enim tota entitas animalis fit in quolibet homine, attamen non habet communitatem genericam, nisi extendi possit ad alias species.

Urgebis: post diem iudicii remanebit solus homo ex omnibus animalibus; sed tunc animal non amittet rationem generis: ergo genus salvabitur in unica specie.

Resp. Post iudicium, licet re ipsa non sit futura, nisi unica species humana; attamen plures alie animalium semper erunt possibiles: unde animal retinebit semper, quod sit natura ex se communis multis speciebus, proindeque generica.

Dices: etiam species est totum superius pluribus communicabile: ergo nequit salvari in unico individuo.

Resp. Argumentum verum esse de specie, ut *universali*: ceterum reduplicativè, ut *species*, non dicit hanc universalitatem; sed solum ut sit natura completa, contrahens genus additione differentie: Unde patet disparitas: cum enim genus, quatenus genus, significet aliquid commune, sine multis intelligi non potest: At verò, cum species solum dicat naturam perfectam ex genere, & differentia; illa multa minime exigit, ut dicatur species. An verò illa postulet, ut sit *universalis*? **nunc discutiendum est.**

ARTICULUS V.

An species habens unicum tantum individuum, possit fieri universalis.

Questio procedit de natura, quæ ita unicum habet individuum, ut plura in re habere non possit: qualem supponimus, esse Angelicam, de qua proinde præcipue procedit difficultas: nam in doctrina D. Thomæ, Angeli omnes specie differunt; ita ut impossibile sit, dari duos Angelos ejusdem speciei. Ceterum natura, quæ, licet unicum habeat individuum, plura tamen habere potest, sine controversia fieri potest universalis; ut natura phœnicis, si tamen verum sit, unicum esse phœnicem, qui sibi superstes ex propriis cineribus iterum nascitur. Hæc quæstio exercitii gratiâ liberalius tractari solet in Schola Div. Thomæ: quam ut intelligas:

Nota ex Cajetano 1. p. q. 13. à 9. duobus modis naturam posse esse multis communicabilem, ac proinde universalem. 1. Secundum rem, & rationem: cum, nempe, re ipsa potest inesse multis. 2. Secundum rationem tantum; cum, scilicet, re ipsa quidem multis inesse nequit, ex modo tamen concipiendi apprehenditur à nobis, ut quantum est de se, multis communicabilis. Nec mirum, naturam concipi, ut multis communicabilem, quæ tamen re ipsa communicabilis non est: Plura enim rebus conveniunt, ex modo concipiendi, quæ illis, ut sunt in se, non conveniunt: Sic attributa

ta divina ratione distinguimus, quæ tamen in re non distinguuntur: Sic naturam hominis à singularitate abstractam intellectus, quæ tamen in re abstracta non est. Cujus ratio est, quòd mens nostra sæpè rem inadæquatè, aut modo ipsi non proprio apprehendit: Plura autem convenire possunt rei inadæquatè, & modo sibi non proprio intellectæ, quæ illi ut adæquatè, & modo sibi proprio existit, non conveniunt.

Hoc posito, quærimus; an natura, quæ unicum habet individuum, qualem supponimus Angelicam, possit apprehendi, ut communicabilis multis, quantum est ex se, atque ita fieri universalis? Negant plerique; affirmant verò Thomistæ cum S. Thoma.

CONCLUSIO.

Natura Angelica, licet unum tantum habere possit individuum, attamen per rationem, & ex modo, quòd à nobis concipitur, potest fieri universalis.

Probatur ratione D. Thomæ: universale est unum communicabile multis; sed natura Angelica ex modo concipiendi est una communicabilis multis: ergo ex modo concipiendi est universalis. Probatur minor: natura, quæ concipitur à nobis sine singularitate, est ex modo concipiendi communicabilis multis; sed natura Angelica concipitur à nobis sine singularitate: ergo ex modo concipiendi est communicabilis multis. Minor patet: ut enim docet D. Thomas 1. p. q. 13. art. 9. natura Angelica (sicut & aliæ formæ simplices) eodem modo concipitur à nobis,

quo consuevimus concipere naturas corporeas, id est, considerando naturam specificam sine individuis, & ab omni singularitate præcisam. Major verò probatur, remotâ causâ; removeretur effectus: atqui natura Angelica non prohibetur communicari pluribus ex parte sui, sed ex parte individui, & singularitatis: ergo hoc ipso, quod est præcisâ à suo individuo, & à singularitate, remanet, quantum est de se, communicabilis multis. Major est axioma receptum; Minor verò est D. Thomæ quæst. de Spiritualib. creaturis, art. 8. ad 4. Sicut, inquit, *hec albedo non prohibetur habere sub se multa individua, ex hoc, quod est albedo; sed ex hoc, quod est in hoc, id est (alligata huic subjecto) ita natura hujus Angeli non prohibetur esse in multis ex hoc, quod est natura in tali ordine rerum, quod pertinet ad rationem speciei; sed ex hoc, quod non est natura recipi in aliquo subjecto, quod pertinet ad rationem individui.* Et præterea probatur ratione: omnis forma, quantum est de se, est communicabilis pluribus, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 3. art. 2. ad 3. & 1. Metaph. lect. 5. Unde, quod non communicetur, non est defectu sui, sed defectu recipientis; atqui natura Angelica est forma: ergo si consideretur secundum se, præcisò individuo, est de se communicabilis pluribus; ac proinde ex parte sui non prohibetur esse in pluribus, sed solum ex parte individui.

Explicatur magis hæc ratio, & simul aperitur fundamentum conclusionis, & solutionis objectionum: Humanus intellectus pro hoc statu alligationis ad corpus est omnino assue-

assuetus naturis corporeis, ut objecto sibi connaturali, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 85. art. 1. & aliis in locis : unde, sicut rusticus, divertentem ad se Regem, licet noverit esse Regem, non tamen excipit modo regio, sed modo rusticus (est enim incapax aulicæ illius elegantia, quæ solent Reges à polioribus excipi) ita pariter, licet noverimus, Angelos esse incorporeos ; attamen eos apprehendimus eodem modo, quo consuevimus corporalia intelligere, id est, abstrahendo naturam à singularitate, seu considerando naturam specificam sine individuo. Hæc autem natura Angelica sic apprehensa sine individuo, libera est ab omni singularitate, cui veluti alligatur ; ideoque sic sumpta, incipit indifferens esse, ut sit in uno, vel pluribus, saltem quantum est de se, & ex modo concipiendi : unde sic sumptam possumus comparare ad suum individuum, sicut comparamus alias naturas corporeas ad sua individua, id est, tanquam aliquid superius, & quantum est de se prædicabile de multis, si darentur. Si autem reipsâ non habeat exercitum talis communicabilitatis ; hoc non est defectu sui, sed defectu illorum multorum, quæ non sunt possibilia : Cæterum ita à nobis intelligitur, ut, si illa multa non repugnant, posset ipsis de facto communicari, & de illis prædicari ; quod sufficit, ut dicatur ex modo concipiendi, & secundum rationem universalis.

Res exemplo declarari amplius potest : Unus pater tres habet filios ; duo ei moriuntur ; ratio patris, licet ad unicum superstitem

filium terminetur, ex se tamen apta est plures filios respicere, etiam illos, qui mortui sunt : quia tamen naturaliter impossibile est, mortuos reviviscere, ideo illos actu non respicit ; non defectu sui, sed defectu ipsorum, quia amplius non sunt : ita pariter naturam Angelicam, semel præcisa ab individuo, de se non est amplius alligata uni, sed ex modo concipiendi communicabilis pluribus ; licet talis communicatio in re non exerccatur nisi in uno, quia plura non sunt possibilia.

Respondebis : Ut natura Angelica sit universalis, non sufficit, ut ex parte sui sit communicabilis, si de facto non possunt concipi multa individua, saltem possibilia, quibus communicetur.

Sed contra : Ut natura Angelica sit absolute universalis, sufficit, quantum est de se, & ex modo concipiendi, esse communicabilem ; licet defectu individuum, quæ non sunt possibilia, non habet in re exercitum illius communicabilitatis ; ergo nulla responsio. Probatur antecedens, tum ratione, tum exemplo : ratione quidem, quia universale non est unum respiciens multa, ut in re posita ; sed unum, quantum est de se, communicabile multis : ergo, ut natura sit universalis, sufficit, quantum est de se, multis esse communicabilem ; licet per accidens non habeat exercitum illius communicabilitatis, defectu illorum multorum, quæ non sunt possibilia. Exemplo verò : sic enim virtus Dei dicitur absolute, & actu infinita, quamvis non possit producere effectum actu infinitum ; quia non repugnat defectu virtutis in Deo, sed

Solvuntur Objectiones.

defectu creaturæ, cui repugnat infinitudo: ergo à pari natura Angelica diceretur absolutè universalis, saltem secundum rationem, si ex parte sui, & ex modo concipiendi sit communicabilis pluribus; licet defectu illorum plurium non possit habere exercitium suæ communicabilitatis: quia, quod de facto non communicetur, non est defectu illius, sed defectu individuorum, quæ non sunt possibilis; sicut oleum Elisei fluere desit, non defectu divinæ virtutis, illud continuò augmentis, sed defectu vasorum, in quibus reciperetur.

Confirmatur argumentatio ad hominem: illa natura, quantum est de se, & ex modo, quo à nobis concipitur, est communicabilis pluribus, de qua rationabiliter dubitatur, utrum habeat de facto plura individua; sed de natura Angelica, ut à nobis concipitur, rationabiliter dubitatur, utrum habeat plura individua: ergo quantum est de se, & ex modo nostro concipiendi, est communicabilis pluribus individuis. Major est certa; enim naturæ Angelicæ, etiam ut à nobis concipitur, repugnaret ex parte sui habere multa individua; absurdum esset, dubitare, utrum de facto habeat plura individua. Minor verò patet ex ipsis adversariis: nam in Theologia quæstionem movent, an natura Angelica possit habere multa individua? & quidam ex ipsis affirmant, posse habere; quidam verò cum D. Thoma id negant: ergo naturæ Angelicæ, ut à nobis concipitur, non repugnat, habere plura individua.

Obj. 1. Natura divina concipitur à nobis etiam ad modum rerum corporearum, ut insinuat D. Thomas 1. p. q. 13. art. 9. & tamen propterea non est universalis, etiam secundum rationem: ergo à pari, licet natura Angelica concipiatur à nobis ad modum rerum corporearum, non erit propterea universalis.

Resp. Nego consequentiam, & paritatem: Disparitas est, quod natura divina præscindi nequeat à singularitate, saltem implicita; siquidem in omni ejus conceptu involvitur essentialiter singularitas: Deus enim essentialiter est supremum omnium entium, cui proinde repugnat, habere socium; aliàs non esset supremum entium; & ideo, quomodocumque à nobis concipiatur, repugnat ipsi, communicari pluribus. At verò Angelus potest præscindi ab omni prorsus singularitate; quia singularitas Angeli non est de ejus primario conceptu, sed de secundario tantum; seu, ut loquitur D. Thomas supra relatus, non consequitur Angelum ex parte naturæ specificæ, sed ex modo individuan- di. Adde præterea, quod Deus, cum sit actus purissimus, non potest habere rationem generis, aut speciei, ut sæpè repetit Div. Thomas; nec proinde fieri universalis.

Instabis: Multi dubitaverunt, essentne plures Dii, vel unicus? ergo signum est, quod unitas, & multitudo non includitur in natura divina, ut à nobis concipitur.

Resp. Idem prorsus esse, dubitare, an sint plures Dii, vel unicus,

&

& dubitare, si ne aliquis Deus, vel nullus? Qui enim plures Deos asserit, nullum Deum ponit; nam pluralitas Deorum nullitas Deorum est, ut optimè notat Athanasius, orat. contr. Idol. Deus enim essentialiter significat supremum mundi Monarcham: Unde, sicut qui plures in regno supremos Principes ponit, Monarchiam destruit; ita qui plures in mundo Deos asserit, Deitatem tollit. Et idèò Gentiles, qui plures Deos ponebant, ipsam veritatem visiti, unicum supra omnes alios collocabant, qui omnium Pater, & Dominus esset, ac proindè solus verè Deus: adeò unitas est de conceptu Dei, etiam imperfectissimè cogniti. Hinc præclarè Tertulianus notat, antiquos in suo Jove Deorum parte, testimonium Deo nostro reddidisse.

Dices: Quare ergo D. Thomas, 1. p. q. 13. art. 9. dicit, Deum secundum rationem esse aliquid communicabile multis?

Resp. D. Thomam solùm velle, quòd Deus est aliquid communicabile multis secundum rationem, non quantum ad naturam ipsam rectè, & philosophicè intellectam; sed solùm quantum ad nomen, & grammaticaliter; vel saltem quantum ad errorem Gentilium: Licet enim nomen *Deus* sit commune, idèòque habeat plurale; attamen natura per illud nomen significata, essentialiter est singularis; ita ut, si velimus eam concipere communem, aut à singularitate, saltem implicita, præcisam; eam totaliter destruamus, ut jam dictum est. At verò natura Angelica, licet concipiatur à nobis sine ulla prorsus singularitate, sed tan-

tum præcisè, quatenus est natura spiritualis, non destruitur propter eam; quia singularis non est, quatenus est natura, sed ex solo individuandi modo.

Obj. 2. Universale est unum communicabile multis; sed natura Angelica non est communicabilis multis: ergo nec universalis.

Resp. Distinguo minorem: natura Angelica non est communicabilis multis, secundum rem, concedo; secundum rationem, nego. Licet enim pro illo statu, quem habet à parte rei, & ut alligata est uni individuo, in quo totaliter existit, non sit communicabilis multis; attamen secundum rationem, seu prout à nobis concipitur, est indifferens ex parte sui ad unum, aut plura individua.

Instabis: Natura Angelica, etiam secundum rationem, non est communicabilis individuis impossibilibus; sed illa plura sunt impossibilia: ergo non potest illis communicari.

Resp. 1. Illa plura individua esse quidem impossibilia *physicè*, & *in re*; esse tamen possibilia *Logicè*, & *in ratione*: quamvis enim repugnet naturæ Angelicæ pro statu, quem habet in re, plura de facto habere individua, quia existit modo rebus spiritualibus proprio, id est, sine principio multiplicationis; attamen, ut est in nostro intellectu, est communicabilis pluribus; quia non eam concipimus modo proprio naturis spiritualibus; sed ad modum rerum corporalium, quæ sunt pluribus communicabiles. Sicut enim non ens, à nobis apprehensum per modum entis, recipit entitatem quandam ratio-

tionis; ita natura in re incommunicabilis, concepta ad modum naturarum pluribus communicabilium, recipit quandam communitatem rationis.

Resp. 2. Distinguo majorem: natura Angelica non potest communicari individuis impossibilius, *absolute*, & *secundum rem*, concedo: *conditionatè*, & *secundum modum concipiendi*, nego. Licet enim non possimus dicere, natura Gabrielis habet in re plura individua, quod est communicari pluribus absolute; at tamen possumus dicere: natura, quæ est in Gabriele, ex modo, quo à nobis concipitur abstracta ab individuo, est indifferens ad plura; & ita respicit Gabrielem, ut plura alia respiceret, si darentur.

Urgebis: Ex hac solutione sequitur, naturam Angelicam esse solum conditionatè universalem. Probatur antecedens: Nam eo modo est universalis, quo communicabilis pluribus; atqui non est communicabilis pluribus, nisi conditionatè: ergo nec universalis, nisi conditionatè.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem, distinguo majorem: natura Angelica eo modo est universalis, quo est communicabilis, *ex se*, concedo: quo est communicabilis *ex parte individuorum*, nego. Et ad minorem: natura Angelica non est communicabilis pluribus nisi conditionatè, distinguo: *ex parte sui*, ita ut defectus actualis communicationis oriatur ex ipsa, nego: *ex parte individuorum*, ita ut talis defectus oriatur ex individuis, quæ non sunt possibilis, concedo: & nego consequentiam.

Explicatur solutio aperto exem-

plo: Quis neget, Deum absolute esse infinite participabilem, quamvis nulla creatura ipsum infinite possit participare? quia scilicet, defectus, qui impedit infinitæ communicationis exercitium, non se tenet ex parte Dei, sed ex parte creaturæ: ita pariter dicimus, naturam Angelicam ab individuo abstractam, esse de se absolute communicabilem pluribus: quia, quod de facto communicari non possit, non oritur ex parte ipsius, sed ex parte individuorum, seu ex modo individuandi, qui ei à parte rei competit.

Dices: ex quocumque capite tollatur terminus universalitatis, tollitur universalitas; sed illa multa sunt terminus universalitatis: ergo ex quocumque capite repugnet, tollitur universalitas.

Et confirmatur: nam idem argumentum supra urgebamus contra Scotum, quod, licet per accidens natura esset diversa à parte rei, non erat amplius una in multis: ergo etiam ex quocumque capite non possit communicari multis, non est universalis.

Resp. Nego subsumptum. Ad probationem, distinguo minorem: terminus universalitatis, saltem quæ est tantum secundum rationem, & modum concipiendi, sunt multa, *absoluta*, & *in re*, nego: *conditionata*, & *in ratione*, concedo: nam universale secundum rationem tantum, differt ab universali secundum rem, & rationem, quod istud respiciat plura actu, vel possibiliter existentia; universale autem secundum rationem tantum, plura conditionata, & ex modo concipiendi non repugnantia; vel, quod idem est, Lo-
gi-

gicè possibilis. Seu, ut dicit Joannes à S. Thoma, uniuersale secundum rationem tantum, debet ita respicere unum, ut, quantum est de se, sit capax respiciendi multa, si darentur.

Ad confirmationem respondeo, nos rectè processisse contra Scotum: cum enim unitas sit de intrinseco conceptu uniuersalis, ex quocumque capite tollatur, tollitur uniuersalitas: at uero multitudo in re, & absoluta non est de constitutivo uniuersalis secundum rationem, sed solum secundum conditionata, & non repugnantè connotata ex parte naturæ, seu possibilis Logicè.

Obj. 2. Natura Angelica non potest concipi sub ratione sibi repugnante; sed communicari multis repugnat naturæ Angelicæ: ergo non potest concipi, ut communicabilis multis.

Resp. Jam datis solutionibus: Communicari multis repugnat naturæ Angelicæ, secundum rem, concedo: secundum rationem, nego. Vel: absolutè, concedo: conditionatè, nego. Vel: repugnat communicari multis, defectu sui, nego: defectu illorum multorum, concedo. Solutiones patent ex dictis.

Instabis: Ei, quod est essentialiter immultiplicabile, repugnat, etiam secundum rationem, communicari multis; sed natura Angelica est essentialiter immultiplicabilis: ergo repugnat ei, communicari multis etiam secundum rationem. Major pater; nam, quod est de essentia, semper rem sequitur; & si ab ea removeretur, non esset præcisio, sed destructio. Minor uero probatur: quod essentialiter caret princi-

pio multiplicationis, est essentialiter immultiplicabile; sed natura Angelica essentialiter caret principio multiplicationis: ergo est essentialiter immultiplicabilis. Probatu minor, principium multiplicationis individualis est materia, ex nobis in Metaph. Sed Angelus essentialiter caret materia: ergo essentialiter caret principio multiplicationis.

Resp. Nego minorem. Ad probationem, nego iterum minorem: ad ejus probationem, distinguo maiorem: materia est principium multiplicationis, realis, & absolutæ, concedo: multiplicationis conditionatæ, & secundum rationem, nego. Itaque principium multiplicationis realis, & absolutæ est materia, quæ sine dubio caret Angelus; & ideo non est multiplicabilis absolutè, & realitè: sed principium multiplicationis conditionatæ, & secundum rationem, est cognitio alicujus naturæ ad modum rerum materialium, & cum præcisione, à singularitate. Cum ergo Angelus possit concipi ad modum rerum materialium, & cum præcisione ab omni singularitate; mirum non est, si concipiatur ex modo intelligendi communicabilis pluribus; ac proinde, ut uniuersalis saltem secundum rationem.

Obj. 4. Et simul urgebis contra datam solutionem: Angelus non potest abstrahi à singularitate: ergo nullo modo potest fieri uniuersalis. Probatu antecedens: quod est essentialiter singulare, non potest abstrahi à singularitate; sed Angelus est essentialiter singularis: ergo non potest abstrahi à singularitate. Probatu minor: Irreceptibilitas in materia est causa singularitatis; atqui An-

gelus essentialitèr est irreceptibilis in materia : ergo essentialitèr est singularis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad ejus probationem, distinguo majorem : irreceptibilitas in materia est causa singularitatis, *in re*, concedo : singularitatis *in ratione*, nego. In ratione enim magis attenditur modus cognoscendi, quam realis status objecti cogniti : Unde singularitas secundum rationem sumitur, non ex eo, quod natura in seipso sit immultiplicabilis, sed magis ex eo, quod concipiatur modo proprio rerum immultiplicabilium.

Addi potest solutio ex Joanne à S. Thoma, præcedenti consentiens : causa singularitatis est irreceptibilitas, *ut est individuativa suppositi*, concedo ; *ut est constitutiva speciei*, nego. Explicatur : irreceptibilitas dupliciter sumi potest : Primò, ut pertinet ad constitutionem specificam naturæ immaterialis ; secundò, ut affert in tali natura speciale modum individuandi. Hoc secundo modo causat singularitatem individui sub specie ; sed primo modo ab illa abstrahit : Unde, licet concipiamus naturam Angeli, ut irreceptibilem ; non est necesse, statim concipere, ut singularem. Sicut, licet materia, sit suo modo causa individuationis in rebus corporeis ; non est necesse, ut, cum primum intelligimus rem materialem, eam intelligamus, ut individuatam ; quia materia non solum individuatur, sed etiam pertinet ad naturam specificam ; ideoque sub isto secundo modo potest considerari cum abstractione à primo.

Instabis : quod opponitur proprie-

tati Angeli, non potest attribui Angelo ; sed universalitas opponitur proprietati Angeli : ergo non potest attribui Angelo. Major constat ; nam, quamvis possimus concipere rem præcisam à sua proprietate, non possumus tamen aliquid proprietati repugnans de re affirmare : ut possum quidem concipere ignem sine calore ; non tamen possum frigus de igne affirmare. Minor verò probatur : singularitas est proprietas naturæ Angelicæ ; sed universalitas est opposita singularitati : ergo universalitas opponitur proprietati naturæ Angelicæ.

Resp. Distinguo minorem : universalitas opponitur proprietati naturæ Angelicæ, *universalitas tam secundum rem, quam secundum rationem*, concedo : *universalitas secundum rationem tantum*, nego. Proprietas enim naturæ Angelicæ est, quod sit singularis secundum rem ; cui proinde solum opponitur universalitas secundum rem ; id est, esse de facto in multis à parte rei : hoc autem non impedit, quin secundum rationem possit esse universalis. Et declaratur aperto exemplo : sic enim simplicitas, & summa indistinctio in re, est proprietas, & attributum Dei ; & tamen distinctio, & divisio secundum rationem tribuitur à nobis Deo, dum ejus attributa per intellectum distinguimus. Sicut ergo simplicitas secundum rem compatitur distinctio-nem rationis in Deo ; ita in Angelo singularitas secundum rem compatitur universalitatem, & communicabilitatem secundum rationem.

Obj. Ultimo : multitudo illa, quæ ex modo concipiendi convenit naturæ Angelicæ, est merè fictitia, nul-lum

Ium habens in natura illa fundamentum : ergo non sufficit ad universalitatem. Probatum antecedens : natura Angelica est potius fundamentum, & radix immultiplicationis, & singularitatis : ergo sine fundamento fingitur in ea multitudo.

Confirmatur : natura habens unicam speciem, non potest, etiam ex modo concipiendi, esse communis multis, & fieri generica : ergo etiam species habens unicum individuum, non potest concipi, ut communicabilis pluribus, nec fieri universalis.

Resp. Nego antecedens : multitudo enim illa non est fictitia, sed conditionata ; imò, quasi possibilis per rationem, & ex modo concipiendi. Ad probationem, distinguo : natura Angelica est potius fundamentum singularitatis, si concipiatur modo sibi proprio, ut cognoscitur ab Angelis ipsis, concedo ; tunc enim concipitur cum sua singularitate, & individuatione : si concipiatur ad modum rerum corporearum, ut à nobis cognoscitur, nego ; tunc enim, sicut concipitur ad modum naturæ corporeæ ; ita easdem fundat intentiones logicæ, quas fundare consueverunt ipsæ naturæ corporeæ. Atque id totum à simili illustrari potest in Deo ; qui, etsi in se simplex sit, suoque modo conceptus nullam distinctionem, etiam rationis, fundet ; quia tamen à nobis nostro modo cognoscitur, id est, per analogiam ad creaturas, easdem distinctiones conceptuum fundat, quas & in ente creato solemus observare.

Ad confirmationem, nego paritatem. Disparitas est, quia nullum est fundamentum concipiendi naturam in unica specie existentem, ut

communicabilem pluribus speciebus ; bene tamen naturam in unico individuo, ut quantum est de se, communem pluribus : quia hoc ipso, quod natura specifica abstrahitur à sua singularitate, quantum est de se, est indifferens ad plura : at vero, hoc ipso, quod natura aliqua concipitur in unica specie, vel sine ulla specie, non concipitur propterea capax plurium differentiarum, & ut communis pluribus speciebus.

Profundiores adhuc rationem disparitatis affert Joannes à S. Thoma : Quia genus communicatur differentiis, & speciebus per modum potentia ; species verò communicatur individuus per modum actus ; actus autem est de se communicabilis, sui que diffusivus ; potentia verò non est communicabilis nisi ratione actus : unde natura potentialis, quæ concipitur sine differentiis, non concipitur, ut communicabilis ; quia ab ipsis emendicat communicabilitatem : at verò natura specifica, hoc ipso, quod non concipitur restricta per singularitatem, concipitur ut communicabilis.

Dices : non possumus concipere naturam Angelicam aliter, quam sit in se : ergo nec ad modum rerum corporearum. Probatum antecedens : nam concipere rem aliter, quam sit in se, est errare.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo : concipere rem aliter quam sit in se, est errare ; si aliter se teneat ex parte rei cognita, concedo : si solum ex parte modi cognoscendi, nego. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 85, art. 1. ad 1. Explicatur ex ipso Sancto Doctore : Intellectus esset quidem falsus, si in-

telligeret, rem aliter esse in se, quam sit in se; ut si intelligeret, Angelum in se ipso esse corporeum, & realiter multiplicabilem: at verò non est falsus, licet alius sit modus rei in intelligendo, quam sit in essendo; ita ut v. gr. res intelligatur cum præcisione, vel cum abstractione, vel cum distinctione, vel cum relatione prædicati, subjecti, universalis, &c. Quæ tamen omnia non competunt ei, ut est in se; sed adveniunt secundum quod est in ratione nostra. Sic absque falsitate distinguiamus Deum à suis attributis; hominem divisius in genus, & differentiam; naturam præcindimus à singularibus: sic attribuimus Petro relationem subjecti, quam non habet in se, &c. Luculentius exemplum habetur in privationibus, & negationibus, de quibus ita loquimur, ac si essent vera entia: dicimus enim; tenebras occupare aerem, mortem esse terribilissimum omnium terribilium; & tamen constat, mortem, & tenebras nihil esse in se ipsis, quamvis illa concipiamus, & de iis disputemus, quasi essent vera entia. Quidni ergo à pari licebit, concipere naturam Angelicam ad modum naturæ corporeæ, ipsique attribuere universalitatem (sicut consuevimus attribuire naturis corporeis) licet in se incorporea sit, & minimè secundum rem communicabilis; sed de his plus quam satis.

ARTICULUS VII.

De Proprio, & Accidente.

PAUCA quæri solent de istis duobus universalibus; unde sub uno

titulo ea breviter explicanda suscipimus.

Proprium igitur quatuor modis sumi solet: Primò pro eo, quod convenit soli, sed non omni: Ut, soli homini competit, esse Christianum, esse Medicum, esse Philosophum; sed non omni homini ista convenit. Secundò, pro eo, quod convenit omni, sed non soli; ut esse bipidem, convenit omni homini, sed non soli. Tertio, pro eo, quod convenit omni, & soli, sed non semper; ut dormire, & vigilare, convenit omni, & soli animanti; sed non semper. Quarto demum proprium dicitur, quod convenit omni, soli, & semper; ut igni, esse calidum in summo, homini esse admirativum, &c. Hoc posito:

CONCLUSIO PRIMA.

Quantum universale, quod Proprium dicitur, est, quod convenit omni, soli, & semper: Unde alia tria non pertinent ad hoc universale, sed ad quintum, nempe, ad Accidente.

Probatur ratione D. Thomæ Opuscul. 48. cap. 6. Proprium enim est, quod causatur ex principiis essentialibus, & ad illa consequitur: sicut ergo res non potest spoliari suâ essentia, ita nec suâ proprietate: & sicut quælibet res habet specialem essentiam, ab omnibus aliis distinctam, ita & proprietates sibi soli convenientes: ergo proprietas debet convenire omni, soli, & semper.

Dices: Esse dormitivum, & vigilantivum prædicatur de homine in quale necessario, nec tamen prædicatur de illo solo: ergo, ut aliquid sit proprietas, non est necessarium, ut conveniat soli rei.

Ref-

Resp. Esse dormitivum, & vigilativum non prædicari de homine, ut homo est, sed ut est animal: unde non sunt proprietates hominis, sed animalis, cui conveniunt omni, soli, & semper. Species enim supremæ, & subalternæ habent suas proprietates, uti species infimæ; ut proprietates corporis sunt tres dimensiones, in longum, latum, & profundum: Proprietates viventis sunt, movere se ipsum ab intrinseco, nutrire se, augere se, & generare sibi simile: proprietates animalis sunt, esse dormitivum, vigilativum, loco motivum, visivum, auditivum, &c. Sicut ergo species superiores includuntur in infimis, ut vivens in animali, animal in homine; ita quoque proprietates specierum superiorum conveniunt speciebus infimis; ut homini conveniunt proprietates corporis, proprietates viventis, proprietates animalis, & proprietates hominis.

Observandum est autem, duplicem distingui proprietatem: aliam Physicam, & realem; aliam Logicam, & attributalem. Proprietas Physica, & realis, est accidens reale consequens essentiam; ut calor summus consequitur ignem, sensus sequitur animal, risibilitas consequitur hominem. Proprietas Logica, seu attributalis, est quædam notio, per rationem solum distincta ab essentia, & ipsam ex solo modo intelligendi consequens: Sic infinitudo dicitur proprietas essentiæ divinæ, mortalitas dicitur proprietas viventis corpori; non habere contraria dicitur proprietas substantiæ, &c: non quòd ista sint aliquid distinctum à rebus, quorum dicuntur propieta-

tes; sed quia sunt quædam notionis secundariæ, quas intellectus noster distinguit ab essentia, & ipsi attribuit, veluti appendices ejus.

Quæres: Per quid proprium constituitur in ratione universalis?

Respondeo, constitui per respectum ad inferiora speciei; v. gr. risibile est universale respectu individuum speciei humanæ, Petri, Pauli, Joannis, &c. Ratio est, quia de illis prædicatur in quale necessario, tanquam de suis inferioribus.

Quantum spectat ad accidens, aliud dicitur Physicum, aliud Logicum: Accidens Physicum est ens in alio subsistens; ut pulchritudo, pallor, rubor, &c. sunt accidentia Physica vultus, in quo subsistunt, tanquam in suo subjecto. De illis accidentibus Physicis agemus in prædicamentis. Accidens verò Logicum paulò latius sumitur pro omni eo, quod non est cum essentia necessario conjunctum: sic etiam privationes dicuntur accidentia Logica, ut cæcitas dicitur accidens oculi, tenebræ accidens aeris, &c. Ipsæ etiam denominationes extrinsecæ dicuntur accidentia Logica; ut videri, & non videri respectu parietis; sciri, & nesciri respectu objecti: Et generaliter omne, quod non est cum essentia necessario conjunctum, dicitur accidens Logicum. His positis:

SECUNDA CONCLUSIO.

Accidens Logicum rectè definitur, illud, quod potest adesse, abesse, salva rei essentia: Intellige de absentia, vel reali; ut pallor, & rubor possunt abesse realiter à vultu: vel de absentia Logicali, & secundum

rationem ; ut nigredo , & albedo possunt abesse ab Æthiope , & Cygno : possum is enim per intellectum removeare nigredinem ab Æthiope , & albedinem à Cygno , sine essentia præjudicio.

Probatur conclusio : Accidens est unum prædicabile de multis in quale contingenter ; sed illud solum , quod potest adesse , & abesse salvâ rei essentia , prædicatur de illa in quale contingenter : ergo accidens est , quod potest adesse , & abesse salvâ rei essentia . Probatur minor : contingens enim est , quod potest esse , & non esse : ergo illud solum prædicatur de essentia contingenter , quod potest ab illa abesse , & illi adesse sine ejus destructione .

Obj. Albedo non potest negari de Cygno , nec nigredo de Æthiope : ergo accidens non potest adesse , & abesse à subjecto . Probatur antecedens : nam hæc falsæ sunt : Cygnus non est albus : Æthiops non est niger .

Resp. Distinguo antecedens : non potest negari , *absolutè* , concedo : non potest negari , *sine destructione essentia* , nego . Quamvis enim ista propositio , Æthiops non est niger , sit falsa ; ista tamen vera est , Æthiops remotâ omni nigredine remanet semper homo : nam nigredo in Æthiope est solum aliquid consequens ad complexionem ejus , & ad tractum , in quo habitat : Unde , si varietur complexio , & habitatio , variatur iste natus color , non solum in hominibus , sed etiam in animalibus : ut Æthiopum familia translata ad

temperaciones regiones , paulatim albescunt ; & animalia mutato tractu , vel vivendi consuetudine , demurant colores : sic lepores inter nives Alpinas albescunt ; & palumbes , cuniculi , feles , & alia animalia , dum circumstantur , natos colores exuunt .

Instabis : Existentia , & mors sunt accidens ; sed existentia non potest abesse salvâ rei essentia ; nec mora adesse sine essentia destructione : ergo falsum est , accidens posse adesse , & abesse sine subjecti corruptione .

Resp. Transeat major (non enim videtur mors esse accidens , sed corruptio ipsius rei) & distingo minorem : non possunt adesse , & abesse salvâ rei essentia *in esse Physico* , concedo : *in esse Metaphysico* , nego : Seu , quod idem est , salvâ rei essentia , quantum ad actualitatem existendi , concedo : quantum ad veritatem prædicatorum essentialium , nego : sive enim hominis moriantur , sive vivant , semper verum est , hominem esse animal rationale ; ac proinde mori , vel existere , est eorum accidens respectu essentia humana .

Colliges : Quartum universale rectè definiri , *unum aptum inesse multis , ac de illis prædicari in quale necessario* ; id est , per modum termini adjectivi , essentiam necessario consequentis . Quintum verò , *unum aptum inesse multis , ac de multis prædicari in quale contingenter* , id est , per modum termini adjectivi , non necessariò essentiam consequentis . Utraque definitio ex dictis clara est .

QUÆSTIO TERTIA.

De Proprietatibus Universalium.

DUPLEX assignari solet proprietas universalium, perpetuitas, scilicet, & prædicabilitas: Ex hoc enim, quod universale sit in multis, sequitur esse prædicabile de multis; nam prædicari sequitur ad esse: & ex hoc, quod natura universalis sit præcisa à singularibus, sequitur, eam abstrahere ab existentia, quæ non est nisi singularium; ac proinde abstrahere ab omni tempore, quod est mensura existentia: & sic esse quodammodo perpetuam, id est, ad nullum tempus alligatam. De utràque ista proprietate breviter agemus duobus articulis.

ARTICULUS PRIMUS.

An, & quomodo universalia sint perpetua?

SANCTUS THOMAS in 1. distinct. 33. q. 1. art. 1. ad 1. notat, esse tripliciter sumi: Primò pro existentia; sic dicimus, quod vivere viventibus est esse, id est, existere: & quod singularia modò sunt, modò non sunt; id est, modò existunt, modo non existunt. Secundò esse sumitur pro rei quidditate, & essentia: Hoc sensu Aristoteles dicit, quod definitio explicat esse rei, id est, essentiam. Tertio esse, sumitur pro illa identificatione unius cum alio, quæ exprimitur per verbum, est: ut dum dicimus, bis tria sunt sex; homo est animal rationale, &c. Hoc posito:

Quæritur, utrum naturæ universales sint ab æterno tribus istis modis? Primò, quantum ad existentiam,

utrum, scilicet, semper existant? Secundò, quantum ad essentiam, an scilicet, earum essentia sit æterna? Tertio, quantum ad identificationem prædicatorum essentialium, an scilicet, propositiones de illis formatæ sint æternæ veritatis?

PRIMA CONCLUSIO.

Naturæ universales non existunt ab æterno. Probatur: Universalia non existunt nisi in singularibus; ut homo in Petro, & Paulo; sed singularia non sunt æterna: ergo nec ipsæ naturæ universales existunt ab æterno. Major patet ex dictis q. 1. art. 1. Minor verò certa est de fide; & defendetur in Physica contra antiquos Infideles, qui ponebant mundum ab æterno.

SECUNDA CONCLUSIO.

Essentia universalium, seu naturæ universales, quoad esse essentia, non sunt

sunt perpetuæ positivè extra Deum; sed solùm negativè. Ita ferè omnes contra Scotum, qui rerum essentiis aliquod esse positivum ab æterno tribuit, sed diminutum, nempe, esse cognitum à Deo.

Conclusio supponit, quid sit perpetuum negativè, & perpetuum positivè. Illud dicitur *positivè* perpetuum, & æternum, quod se extendit ad omnia tempora, & ad omnes durationes: sic Deus dicitur perpetuus positivè, quia ambit omnes durationum differentias. Illud dicitur *negativè* perpetuum, & æternum, quod abstrahit ab omni tempore: sic veritates scientiarum dicuntur perpetuæ, & æternæ, quia abstrahunt ab omni differentia temporis: ut ista veritas, Justitia est virtus, dicitur æterna; quia non enuntiat virtutem de Justitia pro aliqua temporis differentia, sed abstrahendo ab omni tempore, & ab omni justitia particulari, quæ est, vel fuit, vel erit: ita explicat D. Thomas 1. p. q. 16. art. 7. ad 2. Hoc prænotato:

Probatur prima pars: naturæ universales (ut naturâ humana) nullum habent *esse* positivum extra Deum, quo se extendant ad omnia tempora: ergo non sunt positivè æternæ. Probatur antecedens: vel illud *esse* positivum esset productum, vel improductum? Non potest esse improductum; quia, quidquid est extra Deum, à Deo productum est. Si autem sit productum à Deo, incipit; nam productio rerum, ut docet fides, incipit in tempore.

Dices: quidditas, seu essentia creaturæ, cognita est ab æterno à Deo: ergo habuit *esse* cognitum ab æterno.

Resp. *Esse cognitum* est tantum de-

nominatio extrinseca, nihil ponens in re extra Deum: unde ex hoc, quod Deus cognoverit omnia ab æterno, non sequitur, illa fuisse extra Deum, sed solùm idealiter in Deo; in quo, ut ait D. Thomas, quæst. 1. de pot. art. 5. *non sunt aliud, nisi creatrix essentia*, quæ est omnium naturarum idea, & primum exemplar.

Probatur secunda Pars: Perpetuum negativè dicitur, quod ex se non est determinatum ad aliquam temporis differentiam, sed ab omni tempore abstrahit: atqui naturæ universales abstrahunt ab omni tempore; abstrahunt enim ab omnibus, quæ non sunt de essentia; tempus autem non est de essentia, sed accidens: ut non est de essentia circuli, ut sit hodie, vel cras: ergo sunt perpetuæ negativè. Eodem modo dicuntur esse *ingenerabiles*, & *ubique*, nempe, *negativè*; quia abstrahunt ab omni loco, & ab existentia, circa quam veratur generatio, & corruptio.

TERTIA CONCLUSIO.

Propositiones in materia essentiali, & universali, cum, scilicet, genus, aut differentia, aut proprium de specie prædicatur, sunt æternæ veritatis.

Probatur: Illa veritas est æterna, quæ abstrahit à tempore; sed veritas hujusmodi propositionum abstrahit à tempore: ergo est æterna. Major est evidens: nam, quod abstrahit à tempore, id sanè nec incipit, nec desinit. Minor declaratur: Veritas propositionis consistit in connexionione, seu identitate prædicati cum subjecto; nam, si prædicatum sit idem cum subjecto, verè affir-

affirmatur de eo ; atqui in materia essentiali identitas prædicati cum subjecto abstrahit à tempore : ergo & veritas hujusmodi propositionum abstrahit à tempore. Major est evidens. Minor declaratur : essentialis rerum , ut jam ostendimus , abstrahunt à tempore ; sed in materia essentiali prædicatum propositionis est de essentia subjecti , ut evidens est ex terminis : ergo ejus connexio , seu identitas cum subjecto , abstrahit à tempore. Ut in istis , bis tria sunt sex , homo est animal rationale , connexio prædicati cum subjecto est essentialis , atque proinde abstrahit ab omni accidente ; sicque à tempore , quia rei accidit , ut sit in tempore.

Explicatur amplius : duobus modis prædicatum potest uniri cum subjecto : Primò , per se , ut homo per se est animal rationale ; non enim id ei per aliud convenit , sed ex se ipso talis est. Secundò , per accidens , ut aliquid ei aliunde conveniens ; ut homo per se non est Medicus , aut Philosophus ; sed ex eo , quod has facultates acquisivit. Connexio prædicatorum secundi generis manifestè pendet à tempore ; nam fit per actionem , quæ non nisi in tempore perficitur : At connexio prædicatorum primi generis non pendet ab aliqua actione , sed ab ipsa rei essentia : cum itaque res nec esse , nec concipi possit sine essentia sua ; nec esse , nec concipi potest sine identitate hujusmodi prædicatorum essentialium cum ipsa. Immo , clarè concipimus necessariam , ac proinde æternam existentiam in hujusmodi essentialibus , ut uniantur cum his prædicatis essentialibus : Unde , ut dicit S. Au-

gustinus , licet mundum non esset , semper verum fuit , & erit ; bis tria esse sex ; sex se habere ad tria , sicut duodecim ad sex.

Hoc sensu dicuntur scientiæ esse de rebus æternis , & perpetuis ; nam versantur in hujusmodi veritatibus contemplandis , quæ à tempore abstrahunt , nempe , in dignoscendis prædicatis , essentialibus rerum constituentibus , aut consequentibus. Ut Geometra naturam trianguli , & ea , quæ illi essentialiter , & necessario conveniunt , demonstrat : Ut , quod sit figura tribus lineis comprehensa ; quod in eo tres anguli sint æquales duobus rectis ; quod , si in eo anguli sint æquales , latera quoque erunt æqualia , &c.

Hinc colliges veritatem illius Axiomatis : *Quod est per se tale , est semper tale* : Nam , quod rei per se convenit , ei convenit ex sua essentia , proindeque abstrahendo ab omni tempore.

Dices : Etiam propositiones contingentes sunt æternæ veritatis ; ut illæ , Antichristus erit , Mundus incendio peribit ; ut veræ enim ab æterno à Deo cognitæ sunt.

Resp. Non esse veras ex seipsis , sed ex voluntate Dei , qui sic voluit : At , quod bis tria sint sex , verum semper fuisse , etsi Deus nihil extra se producere voluisset. Deinde , non sunt veræ pro æterno , sed pro tempore futuro ; at naturales sunt veræ , & ab æterno , & pro æterno : & ideo simpliciter dicuntur æternæ veritatis.

Obj. Contra conclusionem : Veritas , cum sit aliquid positivum , supponit esse aliquid positivum ; sed essentialis rerum non habent ab æterno

esse positivum : ergo nec propositiones de illis formatae habent ab æterno veritatem.

Resp. Distinguo majorem : Veritas supponit aliquid positivum, *objectivè*, concedo : positivum in *rerum natura existens*, nego. Id est, veritas, saltem affirmationis, non est nisi de objecto positivo ; nam de mera negatione nihil affirmari potest : At non requiritur, ut illud objectum positivum sit actu positivum in rerum natura. Ut, cum dico, lineæ à centro ad circumferentiam circuli ductæ sunt æquales, loquor quidem de re aliqua positiva, & non de mera negatione ; at, ut mea propositio vera sit, non est necesse, rem hujusmodi actu esse positam in rerum natura.

Instabis : Veritas propositionis exigit identitatem, & nexum inter prædicatum, & subiectum ; sed ille nexus, & identitas non est ab æterno in propositionibus necessariis ; ergo nec veritas. Probatür minor : Nexus, & identitas extremorum exigit, ut sint extrema ; sed extrema non sunt æterna : ergo nec eorum nexus.

Respond. Nego minorem in sensu supra explicato. Ad probationem, distingo majorem : nexus, & identitas extremorum supponit extrema, eo modo, quo ille nexus est, concedo : alio modo, nego. Id est, ut extrema in re positivè uniantur, necesse est, extrema esse posita à parte rei : At, ut uniantur solum objectivè, & ex propria essentia, satis est, ut extrema sint objecta realia possibilis, quorum unum in suo conceptu aliud includit. Porro non dicimus, in re ab æterno extra Deum fuisse naturas, suis prædi-

catis essentialibus unitas ; sed solum unitas objectivè, quatenus eas intellectus concipere nunquam potuit absque tali unione.

Dices : Ergo essentia rerum habent ab æterno aliquod esse objectivum ; sicque incidimus in sententiam Scoti.

Resp. Distinguo : habent *esse* objectivum *positum in re* extra Deum, ut vult Scotus, nego : *possibile in re*, & ideo aptum objici intellectui, sive divino, sive creato, concedo. Itaque illud *esse* objectivum, illaque identitas objectiva nihil est aliud, quam ipsa natura rei possibilis in sua essentia includens quædam prædicata, sine quibus nec esse, nec intelligi potest ; quæ proinde semper de ea verè affirmari possunt, at nunquam negari : Ut ab æterno fuit homo possibile, & ille homo ab æterno fuit idem, ac animal rationale possibile ; sicque ab æterno verum fuit, quod homo est animal rationale ; proindeque fuit identitas inter hominem, & animal rationale.

ARTICULUS II.

De Prædicabilitate Universalium.

TRIPLEX vulgò distingui solet prædicatio, *Materialis*, *Identica*, & *Formalis*. Prædicatio materialis dicitur, *cum prædicatum re ipsa est eadem res, ac subiectum, sed ratione, omnino diversum* : Ut cum dico, animalitas est rationalitas, id verum esse materialiter dicitur ; nam in homine eadem res est animalitas, & rationalitas ; at formaliter id falsum est, nam rationalitatis notio alia est omnino à notione animalitatis. Prædicat-

dicatio identica est, cum prædicatum est idem re, & ratione: cum subiecto, ut, Petrus est Petrus: Ensis est gladius. Prædicatio formalis dicitur, cum prædicatum, nec omnino idem, nec omnino diversum est à subiecto; sed prædicatum quidem sub se continet subiectum, subiectum verò in se continet prædicatum; ut, homo est animal; animal enim sub se continet hominem, homo verò in se continet animal. Hic agitur de prædicabilitate formali universalium.

Porro, duobus modis prædicatum exprimi potest. 1. Per modum termini concreti, ut, album est coloratum. 2. Per modum termini abstracti, ut, albedo est color. His positis:

PRIMA CONCLUSIO.

In substantiis genus, & species debent prædicari de suis inferioribus in concreto: Unde hæc prædicatio est propriè generis de specie, homo est animal; at non ista, humanitas est animalitas. Et hæc est speciei de individuo, Petrus est homo; at secus ista, Petreitas est humanitas.

Probatur: Genus, & Species debent exprimi, ut naturæ in suo ordine completæ; atqui in substantiis, dum sumuntur in abstracto, exprimuntur, ut aliquid incompletum in ordine substantiæ: ergo debent exprimi in concreto. Major est evidens: alias enim dimidiatè solum prædicarentur. Minor verò declaratur: Dum naturæ substantiales exprimuntur in abstracto, excludunt suppositum; in quo sunt, & à quo habentur: ut, Humanitas non dicit suppositum, quod habet humanita-

tem; sed solam naturam, quæ tale suppositum est homo; atqui suppositum est de ratione substantiæ, est enim id, quo naturâ completè subsistit; proindeque, quo completur in ratione substantiæ: ergo in abstracto exprimuntur, ut aliquid incompletum in genere substantiæ. Unde, ut infra dicemus, abstracta substantialia non ponuntur in prædicamento substantiæ, quia non significantur ut aliquid subsistens, proindeque ut substantiæ perfectæ; sed ut id, quo res subsistens determinatur ad talem substantiæ modum; ut, humanitas non dicit id, quod est homo, sed quo homo in specie humana constituitur: Et ideo per modum partis Metaphysicæ significatur.

SECUNDA CONCLUSIO.

E contra in accidentibus genus, & species debent prædicari in abstracto: Unde ista propriè est generis de specie, albedo est color; at secus ista, album est coloratum.

Probatur: genus, & species debent id solum exprimere, quod est de essentia rei, non verò quod est ipsi extraneum; alias non essent prædicata purè essentialia; atqui natura accidentis in abstracto significata purè exprimit ejus essentiam; in concreto verò importat aliquid extraneum essentiæ: ergo debent prædicari in abstracto. Major est evidens. Minor declaratur: Accidens in concreto dicit naturam accidentis, cum subiecto, cui inhaeret; in abstracto verò, naturam illam sine subiecto: ut, Album dicit non solum albedinem, sed etiam subiectum, quod

habet albedinem; *Albedo* exprimit so-
lam essentiam albedinis; atqui sub-
jectum non est de essentia accidentis,
est enim aliquid substantiale, proin-
deque ad aliud genus pertinens:
ergo accidentia in abstracto signifi-
cata purè exprimunt id, quod eis
essentiale est; in concreto vero im-
portant aliquid extraneum naturæ
accidentis.

Dices: Sic se habet humanitas
ad animalitatem, sicut homo ad ani-
mal; & album ad coloratum, sicut
albedo ad colorem: ergo ubique est
prædicatio generis de specie.

Respond. Nego antecedens: Quia,
ut dictum est, humanitas significat na-
turam substantialiter incompletam;
album verò significat aliquod unum
per accidens; significat enim duas es-
santias accidentaliter unitas, scilicet,
essentiam subjecti, & essentiam ac-
cidentis: genus autem, & species
debent significare essentiam simpli-
cem, & in suo ordine completam.

Instabis: Ista prædicatio est vera:
Humanitas est animalitas: ergo est
generis de specie.

Respond. Nego consequent. Ne-
que enim omnis prædicatio vera est
propriè generis de specie; nam præ-
terea requiritur, ut genus, & spe-
cies efferantur, ut naturæ in suo
ordine completæ: humanitas autem,
& animalitas significant tantum ali-
quid incompletum in linea substan-
tiæ.

TERTIA CONCLUSIO.

*Differentia, proprium, & acci-
dens prædicari debent in concreto de
suis inferioribus.* Patet conclusio:
quia prædicantur in quale, & per
modum alicujus adjectivi: ergo &
in concreto. Probatur consequen-
tia; quia omne adjectivum est con-
cretum.

Quæres: *Utrum natura in actuali
prædicatione retineat universalitatem?*
ut, dum dico, Petrus est homo;
utrum homo applicatus Petro sit ad-
huc universalis?

Respond. *affirmativè*: tum, quia
exercitium proprietatis non destruit
essentiam: sed prædicatio est exerci-
tium proprietatis universalium: ergo
non destruit universalitatem. Tum
quia universale prædicatur de parti-
culari, tanquam superius de inferiori:
ergo remanet semper superius; ac
proinde universalis.

Dices: Si homo dictus de Petro,
retinet adhuc universalitatem, sequi-
tur, quòd Petrus est universalis.
Probatur sequela per hanc regulam:
*Quando aliquid prædicatur de alio,
quidquid dicitur de prædicato, dicitur
de subjecto*: ergo, si universalitas
dicatur de homine, dum prædi-
catur de Petro, dicitur etiam de ipso
Petro.

Respond. Nego sequelam: ad re-
gulam dico; eam intelligendam esse
de prædicatis realibus, & absolutis,
non verò de secundò intentionalibus;
ut magis infra diceretur.

DISPUTATIO SECUNDA.

De Prædicamentis.

EXplicuimus, quot modis unum dicatur de alio, tanquam superius de inferiore; nunc ea, quæ dicuntur de alio, distribuenda sunt in quasdam classes, & universalissîma genera, quæ vocantur *prædicamenta*, seu *Categorię*: nam *Κατηγορίαι* Græcè, idem est ac Latine *accuso*, ac extensè, *prædico*. Prædicamenta definiuntur, *suprema genera eorum, quæ prædicantur de prima substantia*; seu *series rerum prædicabilium sub uno primo genere ordinatarum*. Totam autem disputationem dividimus in tres partes: Prima erit de quibusdam præambulis, seu, ut vocant, de *Antepædicamentis*: Secunda, & præcipua de *Prædicamentis*: Tertia demum, veluti pedissequa, de *Postpædicamentis*. Ita enim divisus est Tractatus ab Aristotele, qui primus ejus author extitit, & ab eo suæ Logicæ exordium fecit.

Fuit autem Aristoteles (ut aliquid de tanto viro dicamus) natione Macedo, Patria Stagiritis, corporis formâ minimè insignis, ingenio supra hominem sublimi: Platonis primò per viginti annos discipulus extitit, deinde, Alexandri Magni per decem annos præceptor: postmodum tredecim annos docuit Athenis in Lycæo, ubi sectam Peripateticam, seu à loco, qui *deambulatorium* dicebatur, seu quòd ambu-

lando doceret, ita nuncupatam, instituit. Accusatus autem, quòd de Diis, & Religionibus malè sentiret, spontè profugus severitatem Areopagi, in Socrate eadem de causa expertam, declinavit. Obiit in Calcidæ annos natus 63. Multa scripsit in omni Philosophiæ parte, quorum magna pars periit, quamvis plurima adhuc remanserint. Olim à Patribus Ecclesiæ, præcipuè, Justino Martyre, & Gregorio Magno, summis odiis exagitatus est, veluti præcipuus Fidei hostis, & de Divinis malè sentiens; Aristotelis enim character est, omnia, etiam Divina, velle, humanâ ratione metiri; periculosa certè in divinis rebus mensura: unde de statu hominis post mortem omnino siluit; quia nihil certi ex ratione habere poterat: & dum perlegisset libros Moysis, fertur dixisse: *Barbarus ille bene loquitur, sed nihil probat*: mirabatur enim divinam sacræ Scripturæ energiam; sed tamen fidem ei negabat; quòd non ratione probet ea, quæ dicit, sed sub sola Dei autoritate intellectum captiver; ideòque Plato, qui magis sapit Doctrinam Hebræorum, & ex ejus principiis multa deducit, libenterque traditionibus, & revelationibus acquiescit, semper à Patribus Ecclesiæ prælatum est Aristoteli. Cæterum modò Aris-

Aristoteles à Div. Thoma purgatus, illustratus, & ut aliquis dixit, *pene baptizatus*, tanto interpreti debet, quod nunc ex omnibus antiquis in Schola solus auditur; tanto consen-

su, ut exceptis iis, in quibus contra fidem apertè sensit, ejus auctoritatem fere omnes recipiant: Undè scitè Mirandulanus: *Sine Thomamuruset Aristoteles.*

QUÆSTIO PRIMA.

De Antepredicamentis.

Aristoteles antequam de Prædicamentis agat, quatuor præstat. 1. Definuit Univoca, Æquivoca, & Denominativa. 2. Duas affert divisiones, unam terminorum, aliam rerum. 3. Duas regulas, seu Axiomata statuit. 4. Dividit ens in decem Prædicamenta. Hæc vulgò *Antepredicamenta* dicuntur, quæ breviter exponemus.

ARTICULUS PRIMUS.

De primo Antepredicamento, scilicet, de Univocis, Æquivocis, Analogis, & Denominativis.

Prælibavimus aliquid in Logica minore de terminis, seu de nominibus univocis, æquivocis, & analogis: nunc agendum est de rebus, per talia nomina significatis. Termini enim, seu potius nomina illa, solum dicitur *univocantia*, *æquivoca æquivocantia*, *analogia analogantia*: è contra verò, res per ista nomina significatæ, dicuntur *univoca univocata*, *æquivoca æquivocata*, *analogia analogata*: de quibus omnibus sigillatim hic agemus.

Univoca ergo, quæ Græcis *Synonyma* dicuntur, sunt, quorum nomen commune est, & ratio per nomen significata simpliciter eadem: Sic leo, bos equus, & homo univoca

sunt respectu animalis; quia eodem modo participant id, quod per istud nomen significatur. Hæc definitio clara est: solum observandum est, quod ista vox, *Ratio*, non solum hic, sed etiam persæpè alibi sumitur pro quidditate, seu essentia, quæ per nomen significatur.

Æquivoca, quæ Græcis *Hononyma* dicuntur, sunt, quorum nomen commune est, & ratio per nomen significata simpliciter diversa: unde æquivoca in sola voce conveniunt, in re profus differunt. Sic piscis, fidus, & animal domesticum, æquivoca sunt respectu nominis *Canis*: sic etiam (*Robur*) æquivocum est, respectu quercûs, & respectu fortitudinis.

Notandum autem, quod Aristoteles sub æquivocis comprehendit etiam *Analogia*, quæ appellat *æquivoca à consilio* (pura enim æquivoca vocat, *æquivoca à casu*) quam-

vis

vis claritatis gratiâ soleant distingui, & proprio nomine appellari: unde,

Analogia sunt, quæ media inter univoca, & æquivoca, nec omnino idem sunt, nec omnino diversa, sed inter se quodammodo proportionata: unde dicuntur ea, quorum nomen commune est, ratio verò per nomen significata simpliciter quidem diversa in illis, secundum quid tamen eadem, id est, per aliquam proportionem, vel habitudinem; est enim *Analogia Græcis*, quod proportio Latinis, annotante Quintiliano, lib. 1. Sic pulsus, urina, medicina, cibus, & animal dicuntur *sana* analogicè; quia nec omnino differunt, nec omnino conveniunt in sanitate; differunt, quia diversimodè illam respiciunt; conveniunt, quia hæc omnia dicuntur *sana* ab eadem sanitate: nam animal dicitur *sanum*, quòd habeat sanitatem; pulsus, & urina dicuntur *sana*, quia illam significant: medicina, quia illam causat: cibus, quia illam conservat, & juvat.

Analogia sunt duplicis generis, scilicet, analogia *attributionis*, & analogia *proportionalitatis*. Analogia attributionis dicuntur, quæ idem nomen sortita sunt ex habitudine ad unum principale, cui attribuuntur: unde definiuntur, ea, quæ sunt idem secundum terminum, diversa vero secundum modum, quo illum respiciunt. Id patet in exemplo *Sani*, quod dicitur à sanitate, quæ quidem principaliter reperitur in animali: cætera verò dicuntur *sana*, quòd respiciant sanitatem animalis. Similiter, *Divinum*, desumitur à divinitate, quæ principaliter attribuitur Deo; cætera verò, quæ Deum res-

piciant, dicuntur *Divina*, à Divinitate, quæ est in Deo. Sic mundus dicitur *Divinus*, quia à Deo factus; charitas dicitur *Divina*, seu *Theologica*, quia respicit Deum; Scriptura Sacra dicitur *Divina*, quia à Deo inspirata est: Sacerdos dicitur *Divinus*, quia Deo ministrat, lex dicitur *divina*, quia à Deo lata est. Ubi vides, in ista analogia cætera analogata denominari ab uno principali, quod respiciunt. Vocatur *famosus*, & *principaliter analogatum*; cætera dicuntur, *minus principaliter analogata*; ut natura *Divina* est principaliter analogatum respectu istius nominis, *Divinum*: & animal, respectu istius nominis, *Sanum*. Nomen analogum simpliciter sumptum stat, seu supponit pro famosiori analogato, ut communiter dicitur; ut *Sanum* simpliciter sumptum significat animal; ut dum dico, *Sanum* est, quod adæquat in humoribus.

Analogia *proportionalitatis* sunt, quæ diversa cum sint, conveniunt tamen, non per habitudinem ad unum principale, sed proportionem quadam inter se: unde definiuntur, ea, quorum nomen commune est, ratio verò per nomen significata simpliciter quidem diversa, proportionaliter tamen eadem, id est, similis secundum quandam proportionem; sic *Principium*, proportionem quadam dicitur de corde, de fonte, de puncto; nam, ut à corde vita incipit, sic rivus à fonte, & linea à puncto. Sic *Ridere* dicuntur fortuna, cum favet; prata, cum floribus ornantur; homo, cum lætus est. Sic, *Rex* dicitur analogicè de rege hominum, de rege apum, de aquila respectu avium,

avium, de leone respectu ferarum; non quòd ista respiciant regem hominum, sed quia eo modo se habent in multitudine sui generis, sicut Rex in multitudine hominum. Ejusmodi analogiâ frequenter utitur Scriptura Sacra, dum res Divinas nobis proponit per metaphoram, & proportionem ad creaturas. Sic Deus dicitur aliquando irasci, pacari, quiescere, surgere, sedere, descendere, &c. in quantum producit aliquos effectus proportionatos illis, quos produciunt hominis irati, pacari, quiescentes, surgentes, &c. ut dum punit, dicitur iratus; dum parcit, dicitur pacatus; dum cessat ab opere externo, dicitur quiescere, &c.

Quæres, quid analogiam induxerit?

Resp. Tres præcipuè causas analogiæ esse; scilicet, *rationem, necessitatem, venustatem*. Ratio quidem induxit analogiam; quia, quæ respiciunt aliquid, meritò denominantur ab eo: ut domus, supellex, comitatus, satellitium, &c. meritò, *regiæ*, dicuntur eò, quòd ad regem pertineant.

Necessitas etiam; cum enim in quibusdam linguis sit penuria nominum, unica vox ad plura aliquatenus similia significanda debuit transferri: & hæc præcipuè causa est, cur in lingua Hebræa tot sint æquivoca, & analogia; quia, cum Hebræis pauca nomina sint, necesse est, eandem vocem plura significare: sic vox *ayin* significat oculum, fontem, scintillam, aspectum, superficiem. Inde tanta varietas versionum; multiplicisque Sacræ Scripturæ sensus literales; qui, licèt inter se di-

versi appareant, attamen textui concordant.

Tertia causa analogiæ est venustas sermonis: cum enim intellectus noster proportionibus delectetur, gaudet expressionibus metaphoricis, & analogicis, quibus una res per aliam similem ob oculos ponitur, sæpe majori energiâ significationis: sic negotium eleganter dicitur *marurum*, quando præstito est, ut expediatur: dentes dicuntur *molars*, qui cibos atterunt, ut mola triticum: virtus dicitur *solida*, & *robusta*, quæ peccandi occasionibus labefactari non potest: homo dicitur *clarus*, qui inter alios ob dignitatem suam notior est, &c.

Denominativa tandem dicuntur, quæ ab aliqua forma nomen habent, solo vocis casu diversum; ut à Grammatica dicitur *Grammaticus*, à Philosophia *Philosophus*; & hoc modo substantia denominatur ab aliis prædicamentis; ut à quantitate, *quanta*; à qualitate, *qualis*; à relatione, *relata*, &c.

ARTICULUS II.

De reliquis Antepredicamentis: Ubi etiam de conditionibus requisitis, ut aliquid sit in predicamento.

Secundum Antepredicamentum duas continet divisiones: Prima: *Eorum, quæ dicuntur, quedam complexa sunt, ut, homo albus quedam incompleta, ut, homo.* Secunda divisio est: *Eorum, quæ sunt, quedam dicuntur de subjecto (id est, prædicantur de aliquo inferiori sibi subjecto) quæ tamen non sunt (id est, non inhærent) in subjecto: ut homo dicitur*

de Petro, nec tamen inhæret Petro. *Quædam verò sunt in subiecto, nec tamen dicuntur de subiecto*; ut virtus Petri est in Petro, nec tamen de aliquo sibi inferiori subiecto prædicatur, quia est aliquid singulare. *Quædam verò sunt in subiecto, & dicuntur de subiecto*; ut scientia in communi est in hominibus ut in subiecto, & dicitur de hac, & illa scientia. *Quædam verò nec sunt in subiecto, nec de subiecto dicuntur*, ut Petrus, & qualibet singularis substantia.

Tertium Antepredicamentum duas continet regulas: Prima est, *quidquid dicitur de prædicato, dicitur de subiecto*. Nam prædicatum debet includi in subiecto, ut verè de eo dicitur: itaque omnia, quæ conveniunt prædicato, debent includi in subiecto: ut, quia *animal* dicitur de homine, quidquid convenit animali, convenit homini. Hoc verò intelligendum de his, quæ conveniunt prædicato primo intentionaliter, seu secundum rem; non verò secundò intentionaliter, seu per rationem: Nam non est idem modus concipiendi prædicatum, & subiectum; illud ratio nostra concipit, ut superius; hoc, ut inferius: Unde, licèt animal sit genus, homo tamen genus non est. Hæc regulâ sæpè utitur S. Thomas, quam sic exprimit: *Semper prius includitur in posteriori*. Secunda Regula hæc est: *Duorum generum non subalternatim positorum diversæ sunt differentiæ, ut scientia, & animal non constituuntur per easdem differentiæ: at verò in generibus subalternatim positis nihil prohibet, easdem esse differentiæ*. Ratio regulæ est, quia differentia superior includitur in speciebus inferioribus; ut

vitalitas in planta, animal, & homine; ideoque planta, animal, & homo differunt v.g. à lapide per vitalitatem.

Quantum Antepredicamentum est, divisio entis incomplexi in decem prædicamenta; quæ sunt: *Substantia, Quantitas, Relatio, Qualitas, Actio, Passio, Quando, Ubi, Situs, & Habitus*. Hanc rerum divisionem Architas Tarentinus primus excogitasse fertur; quam amplexus Aristoteles, celebriorem effecit: unde jam pene omnium usu recipitur.

Probari autem potest hac ratione: Prædicamenta sunt suprema rerum genera; sed decem sunt suprema rerum genera: ergo sunt decem Prædicamenta. Probatur minor: quidquid est, vel est in se ipso subsistens, vel est in alio? Si est per se subsistens, ut homo, lapis, Angelus, dicitur *Substantia*: Si autem est in alio, dicitur *Accidens*. Substantia habetur pro unico universalissimo genere, & prædicamento: cum enim ea sit ejus notio, ut in se, & per se subsistat, sitque prima essendi basis, cui varietas accidentium incumbit: id videtur eodem modo, ac proinde univocè, convenire omnibus substantiis. At verò accidens exprimit aliquid magis vagum, confusum, & analogum: unde rursus dividitur in novem suprema genera. Quidquid enim accidit substantiæ, vel eam extendit; & sic est *Quantitas*: vel eam refert ad aliud; & sic est *Relatio*: vel eam qualificat, & in se modificat; & sic est *Qualitas*: vel connotat aliquid extrinsecum; & siquidem connotet ipsum, ut principium, à quo est, erit *Actio*: si ut subiectum, in quo est, erit *Passio*: si

ut mensuram durationis, erit *Quando*: si ut mensuram extensionis, localis, erit *Ubi*: si per modum certæ cujusdam coaptationis partium locali ad locum, erit *Situs*: si per modum ornamenti superadditi, erit *Habitus*.

Dices: Sunt solum quinque universalialia: ergo debent esse tantum quinque prædicamenta.

Resp. Nego consequentiam: nam universalialia sunt modi, quibus unum respicit multa, ut superius inferiora: Prædicamenta verò sunt suprema genera rerum prædicabilium. Licet autem sint solum quinque modi respiciendi multa tanquam inferiora; attamen sunt decem suprema genera rerum prædicabilium, sicut supra dictum est.

Instabis: Sunt solum duo genera rerum; quidquid enim est, vel per se subsistit, vel in alio; seu, vel est accidens, vel substantia.

Resp. Accidens subdividi in novem suprema genera, quæ simul juncta cum substantia, constituunt decem prædicamenta.

Quatuor autem sunt conditiones requisitæ, ut aliquid ponatur in prædicamento:

— Prima, *ut sit ens reale*; nam hic solum dividimus entia realia: Unde entia rationis non pertinent ad prædicamenta; sed, si vellemus dividere ens rationis, ipsumque coordinare in suas species, oporteret, condere alia prædicamenta ipsi propria.

— Secunda, *ut sit ens per se unum*; id est, ut dicat unicam essentiam, non verò aggregationem plurium essentialium: unde nomina complexa non ponuntur in prædicamento v.g. homo albus, quia non significant unicam essentiam. Ratio hujus condi-

tionis est, quia, quod non dicit unicam essentiam, non habet unicum genus, nec proinde poni potest sub uno prædicamento. Propter hanc conditionem, concreta accidentalialia, si sumantur quantum ad omnia, quæ dicunt, non sunt in prædicamento, ut Medicus, Albus, Musicus, &c. Quia important duas essentias, subjecti, scilicet, & accidentis; ut *Medicus* dicit hominem, & *Medicinam*, licet solum formaliter exprimat medicinam. Attamen, si ejusmodi concreta sumantur quasi substantivè, & pro suo formali significato tantum, id est, pro sola forma accidentalialia; sic poni possunt in prædicamento: in hoc sensu Aristoteles aliquando exprimit prædicamenta accidentalialia in concreto, ut *Quantum*, *qualis*, &c. sumendo, scilicet, *Quantum*, & *quale* substantivè, pro ipsa quantitate, & qualitate; sicut fieri sæpè solet, præcipuè, in lingua Græca.

— Tertia conditio est, *ut sit ens completum*; partes enim non sunt propter se, sed propter totum: unde reducuntur ad prædicamentum sui totius; ut caput, cor, pectus, &c. reducuntur ad prædicamentum animalis. Propter hanc conditionem abstracta substantialialia, ut animalitas, & humanitas, non sunt directè in prædicamento; quia significant naturas substantialiales per modum partis, & sine supposito, quod tamen est completum naturæ substantialis.

— Quarta conditio est, *ut sit ens finitum*: Ens enim infinitum comprehendit, imò, superexcedit omnia prædicamenta; ut pote cum contineat totam plenitudinem essendi, cujus prædicamenta sunt solum quidam par-

particulares modi : unde , sicut totum non capitur sub parte , ita neque ens infinitum sub aliquo prædicamento. Quidam tamen negant hanc conditionem ; sed de ea infra dicetur uberius.

Addi præterea potest , id , quod ponitur in prædicamento , debere esse genus , vel speciem : nam prædicamentum est coordinatio specierum

sub uno primo genere ; unde illa directè ponuntur in genere : ideoque differentia non ponuntur in prædicamento directè , sed solum à latere , quatenus dividunt genera , & constituunt species. Propter hanc etiam rationem æquivoca , & analogæ excluduntur à prædicamento , quia non habent rationem generis , & speciei.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Prædicamento Substantiæ.

Rædicamenta partim ad Logicam pertinent , partim ad Metaphysicam. Ad Logicam spectant , ut sunt suprema genera , seu series prædicabilium : Ut verò sunt membra dividentiæ ens in communi , spectant ad Metaphysicam : unde Logicus solum debet examinare in prædicamentis rationem generis , & speciei , seu ordinem , & dispositionem ipsorum ; Metaphysicus verò debet explicare ipsam quidditatem prædicamenti : nos tamen secuti consuetum morem , utrumque hic simul præstabimus ; ideoque Logici simul , & Metaphysici munere fungemur. Incipiendo ergo à substantia , circa eam tria quærimus : 1. Quid sit ? 2. Quotuplex sit ? 3. Quas habeat proprietates ?

ARTICULUS I.

Quid sit Substantia ?

Substantia duobus modis sumitur : Primò , pro *cujusque rei essentia* : & in hoc sensu divagatur per omnia prædicamenta ; omne enim prædicamentum est aliqua essentia. Secundo , ut *significat specialem quandam essendi modum* ? quo sensu constituit speciale prædicamentum : quod ut magis explicetur :

Nora , duplicem esse modum essen-

di , in se , scilicet , & in alio : Scilicet , ut videmus in arboribus , quasdam habere satis roboris , ut se ipsas sustineant , ut quercum , pinum , plantanum , &c. Quasdam verò debiliores esse : ideoque , ut sustineantur , egere fulciri ab aliis , ipsisque adherere ; ut suat hedera , vitis , &c. Ita in entibus , quædam subsistunt in se ipsis , utpote perfectiora , neque indigent fulciri ab alio ; & ideo dicuntur *Substantia* , ut homo , lapis , Angelus , &c. Quædam verò , utpote debiliora , indigent fulciri

ab aliis, ipsisque adhærere, & ideo dicuntur *Accidentia*; ut Sanitas, Virtus, pulchritudo, frigus, &c. Si enim tollas subjectum, in quo sunt, subsistere amplius non possunt; ut pereunte homine, simul cum eo perit ejus pulchritudo, robur, calor, &c.

Ex his apparet, substantiam habere duplex munus: Primò enim *subsistit in se ipsa*: Secundò, *Substat accidentibus*. Sicut corpus lucidum duo habet munera: Primò lucet in seipso; secundò illuminat alia. Ut innoscat, quid sit substantia, quæritur, per quod ex istis duobus muneribus essentialiter constituatur?

Quidam dicunt, substantiam essentialiter constitui per hoc, quod substat accidentibus. Alii, per hoc, quod subsistat in se. Quidam demum tenent, in neutro essentialiter consistere, sed in negatione essendi in alio.

CONCLUSIO.

Substantia constitutum non est negatio essendi in alio, neque substat accidentibus, sed subsistere in seipsa. Ita S. Thomas 1. cont. Gent. c. 25.

Probatur prima pars: Negatio non constituit ens positivum, ut patet ex terminis; nam negatio non ponit aliquid, sed tollit; atqui substantia est ens positivum, ut de se evidens est: ergo non constituitur per negationem essendi in alio.

Dices: Esse in se, est mera negatio essendi in alio: ergo negatio pertinet ad constitutum substantiæ.

Resp. Nego antecedens: Nam, si esse in alio est quid positivum, à

fortiori esse in se; hoc enim perfectius est: unde esse in se, connotat quidem negationem, sed per eam solam non constituitur.

Probatur simul secunda, & tertia pars: Substantia constituitur per id, quod est in ea primum, & radix aliorum; atqui subsistere in se est primum in substantia; substat vero accidentibus, est quid secundarium ex eo priori consequens: ergo non istud, sed illud, constituit substantiam. Major est propria notio constitutivi cujusque rei. Minor verò est evidens: ideo enim substantia substat accidentibus, quia subsistit in se; ut sol illuminat alia, quia in se lucet; & columna sustentat tectum, quia in se firma stat.

Colligitur ex his, substantiam rectè definiri, *ens per se subsistens*; sicut è contra accidens, *ens existens in alio*. Quæ definitiones ita intelligendæ sunt, ut substantia sit ens, cui debetur esse in se; accidens verò, cui debetur esse in alio. Cæterum, quod actu substantia existat per se, & accidens existat in alio, non est de essentia utriusque, quia actualis existentia non est de essentia creaturæ. Ita D. Thomas in 4. dist. 12. q. 1. art. 1. ad 1. Descriptivè autem substantia definitur, *id, quod substat accidentibus*; quia substat accidentibus est quid secundarium in ea, consequens ex eo, quod subsistat in se.

Obj. 1. Substantia dicitur quasi *sub aliis stans*: ergo substat aliis est constitutum substantiæ.

Resp. Nego consequens non enim rei nomen semper sumitur ab essentiali constitutivo; sed ut plurimum à notioribus proprietatibus; ut lapis dicitur à *ledendo pedem*: vinum à *viribus*,

ribus, quas auget : Sol eo, quòd sit solus, & unicus : Luna, quasi *luminis una*, eo, quòd uniat in se lucem superiorum siderum ; & tamen pater, res ejusmodi non constitui essentialiter per id, à quo nomen habent. Quamquam etiam dici possit, substantiam à *subsistendo* esse dictam.

Instabis : Humanitas Christi est substantia ; sed humanitas Christi non subsistit per se : ergo subsistere per se non constituit substantiam. Probarur minor : humanitas Christi subsistit per suppositum Divinum : ergo non subsistit per se.

Resp. Distinguo minorem : humanitas Christi non subsistit per se, prout *per se excludit suppositum, cujus fit, concedo, ut excludit subjectum, in quo fit, nego*. Non est autem contra rationem naturæ substantialis, ut sit in alio tanquam in supposito, seu persona habente ipsam ; sed solum, ut sit in alio, tanquam in subjecto fulciente. Suppositum autem vocamus, id, quod habet naturam, seu cujus aliqua natura est ; subjectum verò, in quo accidens est, & à quo fulcitur. Pater autem, quod, licet humana Christi natura non sit sui ipsius, vel proprii suppositi, sed verbi Divini, & secundæ Personæ Trinitatis, à qua assumpta est per incarnationem ; attamen non est in alio, tanquam in subjecto : unde dicitur subsistere per se eo modo, quo aliæ substantiales naturæ, id est, per exclusionem subjecti, cui inhæreat.

Dices, ut natura Christi dicereur per se subsistere, saltem deberet subsistere per propriam personalitatem ; sed non subsistit per propriam personalitatem : ergo non potest dici per se subsistens.

Resp. Nego majorem ; Ut enim natura substantialis dicatur complete per se subsistens, sufficit, quòd habeat personalitatem sibi propriam, vel appropriatam : Humanitas autem Christi habet personalitatem Divinam appropriatam, ut in omnibus gerat vices propriæ personalitatis : Unde tam potest dici substantia per se subsistens, quam quælibet alia natura humana.

Obj. 2. Quantitas in Eucharistia non est in alio tanquam in subjecto ; & tamen propterea non dicitur substantia, sed accidens : ergo substantia non est id, quod per se subsistit, & non in subjecto.

Resp. Distinguo antecedens : quantitas in Eucharistia non est in alio tanquam in subjecto, *actu, concedo : aptitudinaliter, & exigitive, nego*. Licet enim, remotâ substantiâ panis in Eucharistiæ mysterio, quantitas non sit amplius actu in subjecto, sed à Deo miraculosè conservetur sine subjecto ; semper tamen exigit conaturaliter subjectum ; ita ut, nisi divinitus conservaretur, periret remotâ substantiâ panis, & ideo semper est accidens ; quia accidens est, quod exigit inhæreere subjecto ; substantia verò id, quod exigit esse in se ipso, & non in alio, ut dictum est ex D. Thoma.

ARTICULUS II.

Quotplex sit Substantia.

ARistoteles divisit substantiam in Primam, & Secundam. Primam substantiam vocat, individua ; ut Petrum, Paulum, Socratem, &c. Secundas substantias vocat, genera, &

& species; ut hominem, animal, vivens, &c. unde idem est, ac si divideretur substantia in singularem, & universalem; ideoque ista divisio non est totius actualis in membra realiter distincta; sed ejusdem rei in diversos status, diversasque considerationes. Dicit autem Aristoteles, secundas substantias prædicari de primis tanquam de subiecto; pro cuius intelligentia.

Nota, quod subiectum est duplex, scilicet, subiectum *Physicum*, & subiectum *Logicum*. Subiectum *Physicum* est, cui inhæret aliquod accidens, ut homo respectu scientiæ est subiectum *Physicum*, quia scientia inhæret homini. Subiectum verò *Logicum* est, de quo aliquid prædicatur; ut, Petrus, est subiectum *Logicum* hominis; nam de Petro prædicatur homo. Contingit autem, quædam prædicari de subiecto, licet non inhæreant illi, ut subiecto *Physico*, ut notat Aristoteles cap. 2. de Prædicam. Unde in hoc sensu secundæ substantiæ dicuntur prædicari de prima; non quòd ei inhæreant, ut subiecto *Physico*; sed quia identificantur cum illa: ideoque prima substantia dicitur eam subiectum; non quidem *Physicum*, sed *Logicum*.

Quæres; cur *Aristoteles* vocat *individua*, primas substantias; genera verò, & species solum secundas, substantias?

Resp. Ex eodem Aristotele: quia individua sunt maximè substantiæ: cum enim substantia duo dicat, subsistere in se, & subsistere accidentibus; utrumque principaliter convenit individuis: Nam individua primò, & per se subsistunt accidentibus; non enim homo incommuni

ægrota, vel currit, vel studet; sed hic homo in singulari: & præterea individua per se principaliter subsistunt: genera enim, & species non subsistunt, nisi in individuis, cum quibus identificantur; ut species humana in Socrate, & Platone.

Circa divisionem substantiæ quaeritur; quæ res sint in prædicamento? Et præcipue, an *Substantia Divina*? Hæc difficultas celebris est, quam ideo sequenti paragrapho diligentius discutendam suscipimus.

§. UNICUS.

Quæ substantiæ sint sub hoc prædicamento; præcipue, an Deus ipse?

Quantum ad substantias creatas, in primis certum est, corporeas, ut elementa, lapides, plantas, bruta, & homines, poni sub prædicamento substantiæ. De corporibus cœlestibus quidam dubitant, propter Aristotelem; dicit enim, corruptibile, & incorruptibile differre genere. Cum igitur, vulgo habeantur incorruptibiles; videtur, eos non posse poni sub eodem genere cum substantiis corruptibilibus. Sed intelligendus est, vel de genere *Physico*, id est, materia, quæ in cœlis, & substantiis sublunariis est diversæ rationis, ut dicemus in 2. parte *Physicæ*: vel de genere subalterno, non verò de genere supremo; ita ut sensus sit, corpora cœlestia esse alterius generis à sublunariis, quamvis ista duo genera proxima contineantur sub aliquo superiore, scilicet, substantiæ corporeæ

rea in communi: Sicut animal, & planta differunt genere; & tamen continentur sub genere viventis in communi.

De Angelis plures dubitarunt, *finne in prædicamento substantia?* cum enim sint entia simplicia, id est, non componantur ex materia, & forma, sed sint formæ subsistentes sine ullo corporis commercio; non videntur componi ex genere, & differentia, ut sentit Durandus: Genus enim sumitur à materia, & differentia à forma: unde ubi non est materia, non videtur habere locum compositio generis, & differentia. Sed jam ferè apud omnes constat, illos propriè contineri sub prædicamento substantia: sunt enim veræ substantia finitæ, completæ, accidentibus substantes, in quibus genus desumitur ab essentia secundum id, quod est in ea potentiale; & differentia à forma secundum id, quod est in ea actuale: non enim sunt actus puri, sed potentialitate permixti. Et, licet sint perfectiores rebus corporeis, possunt tamen convenire univoce cum illis in ratione substantia: sicut homo, licet formicis, & vermibus longè præcellat, convenit tamen cum illis univoce in ratione animalis. Tota igitur difficultas est circa Divinam substantiam.

CONCLUSIO.

DEUS non continetur sub prædicamento substantia.

Sic censet S. Thomas, 1. p. q. 3. art. 5. & aliis in locis. Idem docent SS. Patres, S. Dionysius, lib. de Div. Nom. cap. 1. cum dicit: *Deum esse*

potius supersubstantiam, quam substantiam. Clemens Alexand. lib. 5. Stromatum, cap. 5. *Deus*, inquit, *neque genus, neque species, neque individuum est.* Et Author lib. de cognitione veræ vitæ, inter Opera S. Augustini, recensitis prædicamentis, cap. 3. in fine, *Ab his omnibus*, inquit, *proprietas summa substantia evidenti ratione excluditur.* Et ipse S. Augustinus, lib. 4. Confession. c. 16. dolet, quod ante conversionem putaret, Deum in prædicamentis contineri.

Probatum ratione: quod non constat genere, & differentia, non est in prædicamento; sed Deus non constat genere, & differentia: ergo non est in prædicamento. Major certa est apud omnes; nam prædicamenta sunt suprema genera; idèoque, quod non est sub genere, non est sub prædicamento. Minor probatur: actus purissimus non constat genere, & differentia; sed Deus est actus purissimus: ergo non constat genere, & differentia. Minor certa est; probatur major: actus purissimus non constat natura potentiali, & actuali; sed genus est natura potentialis, & differentia est natura actualis: ergo actus purissimus non constat genere, & differentia. Minor patet ex dictis supra. Major constat ex ipsis terminis: nam in actu purissimo ne vestigium quidem potentialitatis apparere potest; Potentialitas enim est veluti umbra actûs: unde, sicut lux purissima est, quæ caret umbrâ, ita purissimus actus, qui caret omni potentialitate. Argumentum est ex D. Thoma, 1. p. q. 3. art. 5. & opus. 42. cap. 3.

Ref-

Respondebis Deum non componi secundum rem ex genere, & differentia; benè tamen secundum nostrum modum concipiendi.

Sed contra: Etiam ex modo concipiendi Deus est actus purissimus: ergo etiam ex modo concipiendi non est compositus ex genere, & differentia. Probatur antecedens: si quidem concipimus Deum cum exclusione omnis potentialitatis: ergo concipimus ipsum, ut actum purissimum. Probatur antecedens: Potentialitas est imperfectio; sed concipimus Deum cum exclusione omnis imperfectiois: ergo etiam cum exclusione potentialitatis.

Dices: Nos quidem concipere Deum cum exclusione potentialitatis Physicæ; non tamen cum exclusione potentialitatis Metaphysicæ.

Sed contra: Etiam potentialitas Metaphysica est imperfectio: ergo non possumus Deum concipere cum potentialitate Metaphysica. Probatur antecedens: Quid enim intelligunt adversarii per *Potentiam Metaphysicam*? sine dubio illam, quæ tendit ad actum Metaphysicum, & per illum perficitur: est autem actus Metaphysicus, qui perficit; non quidem per modum formæ determinantis materiam, sed per modum actualitatis complementis, & terminantis essentiam; atqui tendere ad talem actum, & perfici per ipsum, denotat aliquam imperfectioem, scilicet, non esse perfectum in ordine Metaphysico: ergo etiam potentialitas Metaphysica est aliqua imperfectio. Deinde: Deus debet concipi à nobis, ut actus purissimus etiam in ordine Metaphysico: er-

go & sine potentialitate Metaphysica.

Repones: Potentialitatem Metaphysicam in eo solum consistere, quod distinguamus duos conceptus, quorum unus determinatur, & perficitur per alium; ideoque dicitur esse in potentia Metaphysica ad illum.

Sed contra: non possumus tales conceptus per alios perfectibiles attribuire Deo: ergo nulla responsio. Probatur antecedens: ut enim docent Theologi, cum tribuimus aliquem conceptum Deo; v. g. conceptum substantiæ, debemus ipsam attribuire, remotis imperfectioibus, & prout dicit ultimam actualitatem suæ lineæ; aliàs enim talis conceptus Deo tribui non posset; atqui conceptus potentialis, & ulterius perfectibilis, non dicit ultimam actualitatem suæ lineæ, ut de se patet: ergo Deo tribui non potest. Verùm de his operosius Theologi.

Confirmatur 1. Quæ sunt in prædicamento substantiæ, debent univoce convenire in ratione substantiæ; sed Deus non convenit univoce in ratione substantiæ cum creaturis: ergo non est cum illis sub prædicamento substantiæ. Major certa est; Prædicamentum enim est genus, quod debet esse univocum. Minor probatur: Univoca sunt, quæ eodem modo participant rationem, nomine aliquo significatam; atqui ratio substantiæ, seu subsistere per se, non eo modo convenit Deo, quo creaturis: ergo non convenit univoce cum illis in ratione substantiæ. Probatur minor: Deus subsistit, quatenus essentialiter est ipsum esse plenissimum; creatura

rò, non quatenus est ipsum esse essentialiter, sed quatenus est essentia, cui debetur esse in se: & tenuis quædam participatio, ac velut umbra esse divini: unde in scriptura Deus dicitur ipsum esse; creatura verò, *tanquam nihilum*, & quasi non esset coram eo: ergo non eodem modo subsistit, ac Deus. Ratio est S. Thomæ, 1. p. q. 3. art. 5.

Respondēbis: diversitatem non tollere univocationem; & ideo, quamvis substantia creata sit diversa à Divina, posse tamen convenire cum ea univocè.

Sed contra: licet diversitas, quæ attenditur secundum differentias additas rationi genericæ, ut secundum rationalitatem, & irrationalitatem respectu animalis, non tollat univocationem; benè tamen, quæ provenit ex ipsa ratione communi; sed Deus, & creatura differunt in ipsa ratione communi substantiæ, ut mox ostendimus: ergo non conveniunt univocè in ratione substantiæ.

Confirmatus 2. Ens infinitum non continetur sub prædicamento; atqui Deus est Ens infinitum: ergo non continetur sub prædicamento. Probatur major: Ens infinitum non continetur sub aliqua entis parte; sed prædicamenta se habent ad ens in communi, ut partes ad totum, quod dividunt? ergo ens infinitum non continetur sub prædicamento. Major evidens est; nam ens infinitum dicit totam entis plenitudinem: si ergo esset sub aliqua entis parte, totum esset sub parte; quod implicat. Minor verò constat; quia prædicamenta dividunt ens in varios essendi modos, sub ente ut sic, ut

partes sub toto, contentos.

Objicies: Illud ponitur sub prædicamento substantiæ, cui convenit definitio substantiæ; sed Deo convenit definitio substantiæ: ergo ponitur sub prædicamento substantiæ. Probatur minor: Substantia prædicamentalis definitur ens per se subsistens; sed Deus est ens per se subsistens: ergo definitio substantiæ convenit Deo.

Resp. Nego minorem. Ad probationem, distinguo: Deus est ens per se subsistens, modo à creaturis diverso, concedo: eodem, ac creaturæ modo, nego. In definitione enim substantiæ creatæ, ens per se subsistens non significat id, quod essentialiter in se existit, nam existentia non est de essentia creaturæ; sed solum significat essentialiter, cui convenit esse in se, supposito, quod sit. At Deus dicitur per se subsistere, quatenus est essentialiter ipsum esse: Unde alio modo ens est per se subsistens, ac creatura; proindèque per se subsistere, non convenit univocè Deo, & creaturæ. Solutio est S. Thomæ, 1. p. q. 13. art. 5. Quam alii aliter exprimentes dicunt, substantiam creatam existere solum aptitudinaliter, Deum verò existere actualiter; quia substantia creata est solum susceptiva existentiae; sed substantia Divina est ipsa existentia, & subsistentia.

Ex his colligitur, quod, licet conceptus, nomen, & definitio substantiæ tribuantur Deo; attamen, non ipsi tribuuntur, nisi ut emendata, & depurata ab omni potentialitate, quam dicunt in creaturis: Conceptus enim substantiæ, ejusque definitio in creaturis significat ali-

quem specialem modum essendi, contrahibilem per differentias, à quibus perficitur, & actuatur: at verò applicatus Deo, non sumitur pro aliquo speciali modo essendi, sed pro tota plenitudine entis, seu pro ipso *esse* purissimo, & nullo modo perfectibili per differentias superadditas; quo modo non potest habere rationem gradus generici respectu Dei, uti habet respectu creaturarum.

Instabis: Non repugnat, Deum componi ex genere, & differentia: ergo nec poni in prædicamento. Probat^{ur} antecedens: compositio rationis non repugnat Deo; sed compositio ex genere, & differentia est tantum rationis: ergo compositio ex genere, & differentia non repugnat Deo. Probat^{ur} major: Deus non est magis simplex, quam unus; sed distinctio rationis non repugnat ejus unitati: ergo nec compositio rationis ejus simplicitati.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, nego majorem. Ad ejus probationem, nego paritatem: Nam distinctio rationis fundatur in eminentia Divinæ naturæ; quæ, licet unica sit, æquivalet tamen infinitis perfectionibus: Undè merito per rationem distinguitur in varia attributa. At verò compositio rationis fundatur in permixtione potentialitatis, & proinde in imperfectione: Siquidem genus est natura potentialis, & imperfecta, per differentiam perfectibilis: Undè compositio rationis Deo repugnat.

Urgebis: Compositio est distinctorum unio: ergo, si detur in Deo distinctio rationis, dabitur & compositio.

Respond. Distinguo antecedens: compositio est unio distinctorum, *se se mutuò excludentium*, concedo: *se se mutuò includentium*, nego. Compositio enim est ex partibus: Est autem de ratione partis, ut compartem excludat. Porro, quæ per mentem in Deo distinguuntur, se nihilominus includunt: Non enim ratio ita in eo distinguit sapientiam à bonitate, quin in ipso sapientiæ conceptu *implicitè*, ut ajant, includatur. Sed de his Theologi.

Dices: Genus includit differentias, ut animal rationalitatem; & tamen componit cum illis compositione rationis: ergo, licet in Deo unus conceptus includat alium, poterit cum illo componere Metaphysicè, & per rationem.

Resp. Distinguo antecedens: genus includit differentias, *in potentia*, concedo: *actu*, nego. Ut autem aliquid possit componere cum alio, sufficit, quod non includat illud actu. At verò in Deo unus conceptus includit etiam actu omnes alios, saltem implicitè, quamvis illos non exprimat; ut conceptus essentiæ actu includit conceptum existentiae: unde in Deo non potest dari compositio etiam Metaphysica per rationem. Sed de his, plusquam satis pro captu Logici.

Quantum vero pertinet ad Christum, licet Scotus videatur negasse, poni in prædicamento, etiam ratione naturæ humanæ; alii tamen affirmant: Christus enim, cum conveniat cum aliis hominibus in specie humana, convenire itidem debet in supremo genere speciei humanæ, scilicet, substantia: ergo quatenus homo, ponitur in prædicamento substantiæ.

Di-

Dices : Christus est Deus ; sed Deus non ponitur in prædicamento : ergo nec Christus.

Resp. 1. Argumentum non esse in forma ; nam variatur suppositio : Christus enim in majore supponit pro eo , ut subsistit in natura Divina ; in conclusione verò , ut subsistit in natura humana.

Respond. 2. Distinguo majorem : Christus est Deus, *ratione naturæ Divinæ*, concedo : *ratione naturæ humane*, nego : & concessa minore , distinguo consequens : ergo Christus non ponitur in prædicamento ; *ut Deus est*, seu *ratione naturæ Divinæ*, concedo : *ratione naturæ humane*, nego.

Instabis : Sola natura non ponitur in prædicamento , sed etiam ipsum suppositum, atqui suppositum Christi est secunda Persona Divina : ergo, vel Christus , nec quidem ut homo, ponitur in prædicamento ; vel etiam Persona Divina est in prædicamento, ac proinde Deus.

Resp. Naturam poni in prædicamento , ut tamen completam per suppositum ; unde suppositum per se, & ratione sui non ponitur in prædicamento ; sed solum complet substantiam , ut possit poni in prædicamento. Solutio sumitur ex D. Thoma, p. 3. q. 2. art. 3. ad 3.

Urgebis : Ergo suppositum Divinum saltem reductivè ponitur in prædicamento. Probatur consequentia : complementum ejus, quod ponitur in prædicamento , reductivè pertinet ad prædicamentum ; sed suppositum Divinum est complementum substantiale naturæ , quæ ponitur in prædicamento, scilicet, humanitatis Chris-

ti : ergo reductivè pertinet ad prædicamentum.

Respond. Nego consequentiam. Ad probationem , distinguo majorem : complementum naturæ , quæ ponitur in prædicamento , reductivè pertinet ad prædicamentum, *complementum essentialiter ordinatum ad talem naturam*, concedo : complementum non ordinatum ad talem naturam, sed solum *supernaturaliter se extendens* ad illam perficiendam, nego. Suppositum autem divinum non ordinatur ad naturam humanam, sed solum se extendit supernaturaliter ad illam perficiendam : unde non debet propterea ad prædicamentum reduci cum ea , saltem eo modo , quo partes , & modalitates reducuntur ad prædicamentum.

Dices : Suppositum Divinum facit omnia , quæ faceret suppositum creatum respectu naturæ humanæ in Christo ; sed suppositum creatum reductivè pertinet ad prædicamentum substantiæ : ergo & Divinum.

Resp. Distinguo majorem : Suppositum Divinum facit omnia, quæ faceret suppositum creatum ; quantum ad ea , quæ non important imperfectionem , concedo : quantum ad ea , quæ important imperfectionem , nego. Reduci autem ad prædicamentum, importat imperfectionem : Ideo enim suppositum creatum reducitur ad prædicamentum substantiæ , quia est aliquid incompletum , & modus quidam substantialis ; id verò non convenit supposito Divino : Unde suppositum Divinum , quantum ad hoc, quod est reduci ad prædicamentum , non supplet vices suppositi creati.

ARTICULUS III.

De proprietatibus substantiæ, & coordinatione hujus Prædicamenti.

SEX proprietates substantiæ referuntur ab Aristotele; quæ ut breviter explicentur, notandum est, eas non esse proprietates Physicas, sed solum attributales; id est, non esse aliquid realiter distinctum à substantia, sed solum esse quasdam notiones secundarias, quæ attribui solent substantiæ.

Prima proprietas substantiæ est, *non inherere subjecto*; siquidem in hoc differt ab accidente; & hæc proprietas convenit tam primis, quam secundis substantiis.

Secunda proprietas est, *non habere contrarium rigorosè sumptum*; nam contraria sunt, quæ ab eodem subjecto se expellunt: undè, sicut substantia non est in subjecto, ita nec potest aliam expellere à subjecto: At tamen ratione contrariorum qualitatum nihil vetat, substantias inter se pugnare; ut ignis pugnat cum aqua ratione frigoris, & caloris, humiditatis, & siccitatis.

Tertia proprietas est, *non suscipere magis, aut minus*: Licet enim quædam substantiæ sint digniores aliis, ut Angeli hominibus, & homines brutis; eadem tamen substantia non est modò magis, modò minus substantia; sicut idem calor est modò major, modò minor.

Quarta proprietas, quæ videtur magis exacta, est, *esse subjectum contrariorum*: Siquidem, cum substantia sit subjectum, & basis acciden-

tium, potest suscipere accidentia contraria; ut cæli suscipiunt diversos motus; Angeli diversas inclinationes; elementa diversas qualitates, &c.

Quinta proprietas est, *prædicari univocè de inferioribus*; & hæc convenit solum secundis substantiis, quæ prædicantur de primis.

Sexta demum proprietas est, *esse hoc aliquid*; id est, aliquid per se subsistens, & substantivè expressum; ad differentiam accidentium, quæ solum significant *quale*, & exprimuntur adjectivè.

Porrò, prædicamentum substantiæ ita ordinari potest: Supremum genus est substantia creata in communi, quæ dividitur in spirituales, & corpoream: Substantia spiritualis, seu spiritus dividitur in varias species Angelorum; corpus verò dividitur in incorruptibile, ut sunt cæli, & corruptibile, ut sublunaria. Corpus incorruptibile dividitur in cælos, & astra. Cæli in varias sphaeras, & astra in Planetas, & stellas fixas subdividuntur. Corpus autem corruptibile dividitur in simplex, & mixtum. Corpus simplex dividitur in quatuor elementa: Corpus verò mixtum in inanimatum, ut sunt lapides; & animatum, ut sunt plantæ. Corpus animatum, seu vivens, dividitur in insensibile, ut sunt arbores; & sensibile, ut est animal. Corpus sensibile, seu animal, dividitur in rationale, seu hominem; & irrationale, quod rursus dividitur in varias animantium species; de quibus in Physica.

QUÆSTIO TERTIA.

De Quantitate.

P RIMUM accidens, quod immediatè afficit substantiam corpoream, est quantitas; quâ etiam mediante, cætera suscipit accidentia: Unde post substantiam, de quantitate dicendum: 1. Quid sit? 2. An à substantia realiter distincta sit? 3. Quotuplex sit? 4. Quæ sint ejus proprietates?

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Quantitas?

I N substantia, quantitate affecta, quinque observatur. 1. *Extensio partium in ordine ad se*, id est, distributio in varias partes, quarum una est extra aliam. 2. *Extensio in ordine ad locum*, seu occupatio certi loci. 3. *Impenetrabilitas*, quâ, scilicet, substantia extensa ita sibi suum vindicat locum; ut aliam in eo admittere secum nequeat. 4. *Divisibilitas in partes*. 5. *Mensurabilitas*; ut panni quantitatem, palmis; viæ longitudinem, passibus metimur. Hæc omnia sine dubio substantiæ conveniunt ratione quantitatis; nam substantiis, quantitatis expertibus, non competunt; ut Angelis, quos nemo dixerit, extendi in partes, diffundi in loco; expellere ab eo corpora, &c. Itaque in eorum aliquo essentiam quantitatis consistere, oportet: nunc quæritur, cui horum id muneris competat?

Varia sunt sententiæ: Quidam

consent, essentiam quantitatis constitui per extensionem localem; alii per impenetrabilitatem; alii per divisibilitatem in partes; alii per mensurabilitatem.

CONCLUSIO.

Essentia quantitatis consistit in extensione partium; cætera verò ejus sunt attributa: Unde essentialiter definitur, Accidens extensivum substantiæ in partes.

Sic censet S. Thomas, qui præfatam definitionem tradit, opusc. 41. & 4. contra Gentiles, cap. 65. *Possitio*, inquit; *quæ est ordo partium in toto, in ratione (id est essentia) quantitatis includitur.*

Probatum ratione: Constitutum rei seu essentia ejus dicitur, quod est primum in re, & radix eorum omnium, quæ illi conveniunt; atqui extensio in partes est primum in quantitate, & radix aliorum, quæ ei conveniunt: ergo est ejus constitutum, seu ejus essentia. Declaratur minor: Nam prius est habere partes, quam eas in loco esse, alias

à loco expellere, &c. Idque radix est aliorum; ideò enim quantitas implet locum, quia partes habet, quibus illum occupet: ideò alias quantitates à loco expellit, quia eum suis partibus implet: ideò dividitur in partes, quia illis constat: ideò mensurabilis est, quia extenditur in partes: ergo extendi in partes, prius est in quantitate, & aliorum radix.

Confirmatur: essentia rei est, quæ intellecta, res statim intelligitur; atqui, seclusis omnibus aliis, ubi primum in re intelligimus extensionem in partes, eam esse quantam, clarè, percipimus; ut numerum, motum, tempus esse quanta, intelligimus, non quòd locum propriè occupent, aut impenetrabilia sint propriè: sed quia extenduntur in partes: ergo extendi in partes, est essentiale constitutum quantitatis.

Adde tandem, Corpus Christi in Eucharistia esse cum propria quantitate; & tamen in hoc sacramento non extenditur localiter; est enim totum in qualibet particula specierum: non potest actu dividi, non enim dividitur divisis speciebus: nec itidem mensurari, nam in minimo totum est: nec demum exercet ibi impenetrabilitatem, cum sit in eodem loco, ac quantitas panis: ergo non hæc omnia, sed sola extensio in partes, constituit quantatis essentiam.

Respondent adversarii, Christi corpus hæc omnia habere in Eucharistia; non quidem in actu exercito, sed aptitudinaliter, & radicaliter.

Verùm hæc responsio ad nostram reddit sententiam: nam hæc radix

extensionis localis, impenetrabilitatis, divisibilitatis, quam radicem solam retinet Corpus Christi in Eucharistia, & ob quam etiam in ea dicitur suam habere quantitatem; licet actu cætera non habeat; alia non est, quam extensio in partes; quatenus, scilicet, etiam in Eucharistia caput est distinctum à pectore, & à brachiis, licet in eodem loco existant.

Obj. 1. Varias D. Thomæ auctoritates, in quibus dicit, quantitatem consistere in divisibilitate, aut in mensurabilitate.

Respond. D. Thomam iis in locis, vel solum describere quantitatem per suas proprietates; vel intelligendum esse de mensurabilitate, & divisibilitate radicali; quæ nihil aliud est, quàm ipsa extensio partium in se ipsis.

Objic. 2. Substantia sine quantitate habet partes integrantes: ergo extensum esse in partes, non est essentiale constitutum quantitatis.

Respond. Distinguo antecedens: substantia sine quantitate habet partes *radicales*, & *potentiales*, concedo: *actuales*, nego. Ostendemus enim in quarta parte Physicæ, quæst. 2. substantiam sine quantitate esse indivisibilem, nec ullas habere partes, nisi radicaliter.

ARTICULUS II.

An quantitas realiter à substantia distinguatur?

NEGANT Nominales. Epicurei etiam negasse videntur: Nam in Atomis, quas, ut primordiales sub-

rantias habent, nihil nisi extensionem, & figuram agnoscunt. Cartesius expressius censet, extensionem esse corporeæ substantiæ essentiam.

CONCLUSIO.

Quantitas à substantia realiter distinguitur. Sic censuit Aristoteles, 7. Metaph. cap. 3. *Longitudo, inquit, latitudo, & profunditas, quantitates quadam sunt, sed non substantia: Quantitas enim non est substantia.* Idem docet S. Thom. 3. part. quæst. 77. art. 2. & cum eo communiter Theologi, ac Philosophi.

Probatur 1. ratione: *Quantitas est accidens reale: ergo realiter à substantia distinguitur.* Consequentia est evidens; nam accidens reale est res addita substantiæ, ipsique inhærens. Probatur antecedens; & in primis, quod sit quid reale, constat; non enim est negatio, non mera denominatio extrinseca, non ens rationis; sed aliquid positivum in re existens. Quod verò sit accidens, suadetur: Primò, quia inter novem prædicamenta accidentaliter reponitur ab omnibus. Secundò etiam ratione: accidens est, quod non dat esse simpliciter, sed solum esse secundum quid; sed quantitas non dat esse simpliciter, sed solum esse secundum quid: ergo est accidens. Probatur minor: *Quantitas dat extendi in partes; atqui extendi est esse quoddam secundarium; nam extendi supponit, rem esse, quæ extendatur: ergo quantitas dat solum esse secundum quid.*

Illustratur hæc ratio à pari: *Extendi non magis est esse simpliciter,*

quam moveri, calere, lucere: Ut enim clarè concipimus, prius corpus esse debere in se, quam moveatur, aut luceat, aut caleat: ita pariter, corpus prius esse aliquid in se subsistens, quàm extendatur: ergo, sicut moveri, calere, lucere, non sunt ipsa rei substantia, sed accidentia ab ea distincta, eique addita; ita & extendi. Unde, sicut corpus non censetur mutari essentialiter, cum magis, aut minus lucet, aut movetur; ita nec, cum rarefendo magis, quàm antea extenditur.

Confirmatur contra Cartesium. Quod clarè intelligitur non intellecta substantiâ, non est essentia substantiæ, ut evidens est ex terminis; atqui Mathematicus clarè intelligit, & ut rem per se notam supponit, fluxu puncti generari extensionem in longum, quam vocat *lineam*; fluxu lineæ generari extensionem in longum, & latum, quam vocat *superficiem*; ac demum fluxu superficiæ aliam generari extensionem in longum, latum, & profundum, quam vocat *solidum*; nec tamen hæc omnia, ut res subsistentes clarè apprehendit; sed ut meras dimensiones ab omni subiecto abstractas: ergo essentia substantiæ non est extensio. Et urgetur amplius: si essentia substantiæ esset extensio, variorum species extensionum essent variorum species substantiarum, nam omnes essentialiter sunt extensiones; atque ita linea, & superficies essent species substantiæ, quod nec ipse Cartesius admittit. Nec dicas, extensionem in longum, & latum non sufficere ad constituendam substantiam, nisi tertia, nempe, in pro-

fundum, illis accedat: nam extensio in profundum dicit tantum modum dimensionis, non verò aliquid magis per se subsistens, quàm aliâ extensionis: ergo non constituit substantiam.

Probatur 2. Conclusio: Quæ separantur, distinguuntur realiter; sed in mysterio Eucharistiæ quantitas panis separatur ab ejus substantia; hæc enim non manet, illa remanet: ergo realiter distinguuntur.

Respondent Nominales, non manere quantitatem panis, sed solum quantitatem accidentium panis.

Sed contra: Non potest esse alia quantitas accidentium, & alia quantitas substantiæ; nam, vel illa quantitas accidentium penetrari potest à quantitate substantiæ, vel non? Si non: ergo substantia panis non potuit esse in eodem loco cum suis accidentibus; quod tamen falsum est; nam panis ante consecrationem, & ejus accidentia in eodem loco erant. Si verò quantitas accidentium penetrari potest à quantitate substantiæ: ergo accidentia Eucharistica non impedient, quin aliqua substantia possit intra illa locari; quod tamen falsum convincit experientia.

Respondent Cartesiani: Res Philosophicas non debere probari ex mysterio fidei; quia, quæ ratio nostra non capit, non potest in argumentum trahere.

Sed contra: Mysteria fidei & sunt, & supponi debent verissima: ergo quidquid necessario ex illis deducitur, verissimum est censendum; ex vero enim nunquam sequitur falsum: Immo, ad nullam certiore regulam nostra ratiocinia possumus conferre. Ut enim nautæ, ancipites, &

incertos in mari cursus dirigunt, inspiciendo certissimas syderum vias, atque ex illis errores suos deprehendunt, & emendant; ita naturales discursus dirigere, ac corrigere debemus; eos, quantum fas est, ad divinas fidei veritates conferendo: ut meritò Pythagoras dixerit, *Divina Oracula multum ad Philosophiam conducere.*

Objic. Intellectû trinâ dimensione, intelligitur corpus; immò, corpus definitur; quod est extensum in longum, latum, & profundum: ergo extensio est essentia substantiæ corporeæ.

Respond. Distinguo antecedens: intelligitur corpus, *Mathematicum*, concedo: *Physicum*, nego. Equidem Mathematici vocant, *corpus*, quod trinâ dimensione constat; verum illud corpus non habent pro substantia, sed pro nuda quantitatis specie: unde dicunt, procreari ex fluxu superficie. Porro, fluxus ille non ingenerat nobis ideam substantiæ, sed solum dimensionis.

Instabis: nec Physicus ipse aliud intelligit per corpus, nisi aliquid extensum in longum, latum, & profundum: ergo hæc extensio est corpus Physicum.

Respondeo, Nego antecedens: nam Physicus per corpus intelligit substantiam, exigentem quidem hanc trinam dimensionem, sed quæ sit aliud ab ea: corpus enim Physicum est agendi, ac patiendi principium, atque aliis affectionibus præditum, quæ ad nudas ejus dimensiones referri nequeunt. Unde Physicus intelligit, his dimensionibus subesse quædam substantialia principia, quæ substantiam corpoream constituent,

atque sint actionum, passionum, affectionumque, quas in rebus naturalibus cernimus, principia, sicci, calidi, frigidi, humidi, motus, vegetationis, sensus, &c. verum de his amplius in Physica.

ARTICULUS III.

Quotuplex sit Quantitas?

Quantitas duobus modis vulgè sumi solet 1. Propriè, pro extensione dimensiva. 2. Metaphoricè, pro præstantia virtutis. Prior solis rebus corporeis convenit, & hoc constituit prædicamentum: altera verò dicitur etiam de rebus Spiritualibus, de quâ S. Augustinus l. 6. de Trinit. c. 8. *In his, inquit, quæ non mole magna sunt, sed virtute, hoc est majus esse, quod melius esse.*

Hæc autem quantitas virtutis, seu perfectionis attenditur tripliciter. 1. quantum ad præstantiam naturæ. 2. quantum ad durationem esse. 3. Quantum ad virtutem agendi. Quos tres modos complexus est D. Augustinus, cum ait, lib. de Fide ad Petrum c. 1. *Æqualitatem* (quæ est proprietas quantitatis) *intelligi de Personis Divinis, in quantum nulla ipsarum, aut præcedit aternitate* (id est, duratione) *aut excedit magnitudine,* (id est, præstantiâ naturæ) *aut superat potestate,* id est, agendi virtute.

Quantum verò ad quantitatem dimensionem, divisi sunt Authores in assignandis ejus speciebus. Huic discordiæ locum fecit Aristoteles, qui plures species quantitatis enumerat in Logica, quas rejicit in

Tom. I.

Metaphysica, ubi tradit exactiorem quantitatis divisionem. Referemus hic species omnes sive proprias, sive improprias: in sequentibus verò articulis discurremus, quæ habendæ sint propriæ, & quæ impropriæ. Divisio autem quantitatis desumi debet ex ejus definitione, quâ dicitur, *Accidens extensivum substantiæ in partes, extensio partium in seipsis*: Ideoque juxta varios modos extensionis in partes erunt variæ species quantitatis.

Quantitas itaque in communi dividitur in permanentem, & successivam.

Quantitas permanens est *extensio in partes simul existentes*. Sic linea, superficies, extensæ sunt in partes, quæ simul sunt in toto. Quantitas successiva est *extensio in partes successivè fluentes*. Sic dies extenditur in horas, quæ non simul sunt, sed sibi succedunt.

Quantitas successiva dividitur in Tempus, & Orationem. Tempus est *successio continua motus*, seu potius *mensura hujus successioni*. Oratio verò hic sumitur, non ut in Logica minore pro voce significativa; sed pro voce, aut sono quovis pluribus partibus, quarum alix aliis breviores, aut longiores sunt, sibi succedentibus, composito: Ut, dum pronuntiamus, *Dominus*, hic sonus tribus partibus brevibus constat; at *Mortalis*, tribus longioribus morulis componitur: Itaque tempus est *extensio successiva continua*; Oratio verò est *extensio successiva quidem, sed constans partibus ab invicem distinctis*: Ut cantilena, non uno sono continuo tractu prolato constat, sed pluribus sonis distinctis, ac sibi succe-

Dd

den-

dentibus, quorum alii breviores, alii protractiores sunt. Sub oratione continentur omnes soni, tum voce, tum fonoris instrumentis modulati, ut plectro, cytharâ, fistulâ, organis. Sic sumpta oratio definitur; *Vox aggregata ex pluribus distinctis sonis eam mensurantibus, & sibi succedentibus.*

Quantitas permanens dividitur in permanentem continuam, & permanentem discretam; seu, in quantitatem *Molis*, & quantitatem *Multitudinis*. Quantitas permanens continua, seu *Molis*, est *Extensio in partes simul existentes, ac invicem unitas*; ut lineæ partes simul sunt, & ununtur. Quantitas permanens discreta est, *Extensio in partes simul existentes, sed ab invicem disjunctas*: Hæc dicitur *Numerus*, sub quo variæ species numerorum continentur.

Quantitas permanens continua dividitur in Lineam, Superficiem, & Solidum, seu Corpus. Linea est, *Extensio permanens continua in longum tantum*. Superficies, *extensio in longum, & latum*. Solidum, seu Corpus, *extensio in longum, latum, & profundum*.

Ubi nota, quod etiam supra diximus, corpus duobus modis sumi: 1. *Physicè*, pro substantia, cui convenit extensio illa in longum, latum, & profundum. 2. *Mathematicè*, pro illa ipsa nuda extensione in longum, latum, & profundum. Hic corpus sumitur hoc posteriore sensu; Nam, si sumeretur pro ipsa substantia, non posset annumerari inter species quantitatis, cum substantia sit alterius prædicamenti.

Dices: Divisio vitiosa est, cujus una pars aliam includit; sed in hæc divisione corpus includit extensionem in latum, & longum, quæ

est Superficies; hæc verò includit extensionem in longum, quæ est Linea; ergo vitiosa est.

Resp. Distinguo majorem: Divisio vitiosa est, cujus partes se includunt, *formaliter sumptæ*, concedo: *materialiter* solum, & *præsuppositivè*, nego. Et ad minorem: corpus includit Superficiem, & Superficies Lineam, *formaliter*, nego: *materialiter*, & *præsuppositivè*, concedo. Itaque vitiosa est quidem divisio, cum una pars formaliter, id est, secundum suam propriam differentiam, includit aliam; ut, si quis divideret animal in rationale, irrationale; & brutum; irrationalitas enim est propria bruti ab homine differentia: At citrà vitium divisio fit in membra, quorum plerumque unum includit aliquid alterius; non ut propriam differentiam, aut ut est differentia alterius; sed ut aliquid à propria differentia præsuppositum: Sic dividitur numerus in binarium, ternarium, quaternarium, &c. quorum posterior priores materialiter includit: sic figura in triangulum, & quadratum; sic vita in vegetativam, sensitivam, & rationalem. Hoc modo quantitas sine vitio dividitur in eam, quæ est tantum extensa in longum; & eam, quæ præter longitudinem habet latitudinem; & demum in eam, quæ duabus his dimensionibus tertiam adjicit: Non enim constituitur formaliter secunda pars per idem, ac prima; licet illud materialiter habeat; sed per id, quod ei addit. Et rursus prima non constituitur per id, quod est in secunda materialiter sumptum, sed formaliter, ut neget differentiam secundæ: ut Linea

nea constituitur per longitudinem solam: Superficies per latitudinem longitudini adjectam, sed negantem profunditatem.

Superficies dividitur in Superficiem simpliciter dictam, & Superficiem continentem, quæ vocatur *Locus*. Superficierum enim quædam continet, & ambit aliquod corpus; ut superficies dolii continet vinum; superficies aquæ continet piscem; & superficies aeris, me ambientis, continet corpus meum. Quædam verò non continet aliud corpus intra se. Prima superficies dicitur *Locus*, qui solet definiri, *superficies concava corporis ambientis*; secunda verò dicitur *Superficies simpliciter*.

ARTICULUS IV.

Utrum Locus, Tempus, Motus, & Oratio sint propriæ species quantitatis?

IN superiore Articulo divisimus Quantitatem in omnes suas species, siue proprias, siue improprias. Modò quærimus, utrum ista, tria, Oratio, Tempus, & Locus, sint reponenda inter species propriè dictas? Quibus adjungimus Motum: quia licet Aristoteles nusquam eum reposuerit inter species quantitatis, quidam tamen illum cæteris annumerant.

CONCLUSIO PRIMA.

Locus non est species quantitatis distincta à superficie. Conclusio est D. Thomæ, & Aristotelis; qui, licet in Logica reposuisset; locum inter species quantitatis, in Metaphysica

tamen expressè dicit, non esse speciem diversam à superficie.

Probatur ratione: Cum enim quantitatis essentia sita sit in extensione; juxta varios extensionis modos, distinguendæ sunt quantitatis species; atqui Locus non addit novum modum extensionis supra superficiem: ergo nec distinctam speciem quantitatis. Major patet. Probatur minor: Locus enim supra superficiem dicit solum, continere aliquod corpus; nam locus definitur, *superficies ambiens, & continens corpus*; sed ambire corpus, non est novus modus extensionis, ut patet: ergo locus non addit novum modum extensionis.

CONCLUSIO SECUNDA.

Motus non est species quantitatis. Ita Aristoteles censet ubique; nam, neque in Logica, neque in Metaphysica eum accenset speciebus quantitatis: Immò, rejicit inter Postprædicamenta.

Probatur. Species prædicamenti debet esse aliquid in suo genere completum; atqui motus propriè sumptus non est aliquid in suo genere completum; est enim fieri quoddam tendens ad factum esse; ut calefactio est fieri caloris, id est, ipse calor imperfectè acquisitus, & per modum tendentis ad perfectiorem statum; ergo non est species prædicamenti, sed aliquid imperfectum, quo reduci debet ad prædicamentum sui termini.

TERTIA CONCLUSIO.

Tempus non est propriè dicta species quantitatis.

Ita censere videtur Aristoteles, atque cum eo S. Thomas, 1. Metaph. lect. 15. ubi acrius expendens quantitatis species, tempus uti, & motum ab aliis excludit.

Probatur ratione: Duratio non constituit speciem prædicamenti, sed reducitur ad speciem rei, cujus est duratio; sed tempus ex genere suo est quædam species durationis, definitur enim, *duratio rei variabilis*: ergo non constituit speciem prædicamenti. Et sanè, si tempus sit species prædicamentalis, non video, cur Ævum, & Æternitas, saltem participata, non constituent etiam speciem aliquam prædicamentalem; sunt enim perfectiores durationes, quam tempus.

Confirmatur ratione Aristotelis, & S. Thomæ 5. Metaph. lect. 5. Quod non est per se extensum, non est, saltem propriè, species quantitatis; atqui tempus non extenditur per se, sed ratione motus: ergo non est propriè species quantitatis. Major est evidens ex terminis. Minor declaratur: Duratio non est per se extensa, sed ratione rei, cujus est duratio; est enim de se permanentia rei in esse; quod esse, si sit indivisibile, duratio erit indivisibilis; si verò sit esse divisibile, & fluenter extensum, consequenter & ipsa duratio erit extensa; atqui tempus est duratio motus: ergo non extenditur ratione sui, sed ratione motus, quatenus esse motus non totum simul existit, sed per partes successivè fluit.

Nec tamen inde inferas contrariam Conclusionem, motum per se extendi, atque adeò esse propriè speciem quantitatis; nam rursus mo-

tus extenditur ratione alterius, nempe, ratione mediæ, quod est inter terminum à quo, & terminum ad quem; motus enim est quoddam fieri, seu progressus à termino à quo ad terminum ad quem: Unde, si termini illi sint immediati, motus est instantaneus, & indivisibilis, ut motus à vita ad mortem. Si verò inter terminos sit aliqua latitudo, motus est extensus successivè; ut motus à parvo calore ad magnum; ab hoc loco ad alium disitum. Itaque, Motus, nec Tempus per se extensa sunt; sed tempus propter motum, motus verò propter medium, in quo fit.

Dices contrà primam, & secundam conclusionem: Specialis modus extensionis in partes, est species quantitatis; sed tempus, & motus important specialem modum extensionis in partes, nempe, extensionem successivam: ergo & speciem quantitatis.

Resp. Distinguo majorem: Si illa extensio sit per se extensio, concedo: si solum sit extensio ratione alterius, & quasi per accidens, nego: vel, si illa extensio dicat ens completum, & ad aliud non reductum, concedo: si dicat ens solum incompletum, & ad aliud reatum, nego: Porro jam ostendimus, motum, & tempus reduci ad alia entia; ac præterea non extendi ratione sui, sed ratione alterius: Unde, licet importent quendam specialem modum extensionis, is tamen non satis est, ut species quantitatis propriè dicatur, sed solum minus propriè; nam fatemur, extensione successivam aliquo modo esse speciem quantitatis, sed minùs exactam:

tam : Unde quæstio ferè est de solo nomine.

QUARTA CONCLUSIO.

Oratio non est propriè species quantitatis ab aliis distincta.

Conclusio est contra Complutenses, & aliquos alios Thomistas; quam tamen tenet Cajetanus, & Joannes à S. Thoma cum pluribus aliis : & desumitur ex Aristotele 5. Metaph. & D. Thoma ibidem lect. 1. ubi recensendo proprias species quantitatis, omittunt orationem.

Probatur ratione : Oratio non addit specialem modum extensionis : ergo non est propriè species quantitatis ab aliis distincta. Probatur antecedens : Oratio nihil aliud est, quam vox aggregata ex pluribus sonis distinctis, & sibi succedentibus ; sed talis vox non addit specialem extensionem : ergo oratio non addit specialem extensionem. Probatur minor : omnis extensio, quæ reperitur in voce ex pluribus syllabis successivè prolatis constante, vel est extensio multitudinis, in quantum illæ syllabæ sunt multæ : ut dum dico, *Dominus*, sunt tres syllabæ, hanc orationem componentes ; & sic reducitur oratio ad numerum : vel illa extensio est durationis, in quantum una syllaba velocius, & alia tardius profertur ; & sic oratio reducitur ad tempus : ergo oratio non dicit specialem extensionem.

Dices : Cur igitur Aristoteles in Logica, & D. Thomas Opusc. 48. cap. 2. 6. & 7. enumerant orationem, Tempus, & Locum inter species quantitatis ?

Resp. ex D. Thoma 5. Metaph. Quia Aristoteles in Logica non ita exactè quantitatis naturam discussit ; sed solum eam consideravit in ratione mensuræ : unde secundum varios modos mensuræ, distinxit varios modos quantitatis. At verò in Metaphysica, ubi eam exactius discussit, divisionem in Logica factam ad eas solum species reduxit, quæ pertinent ad genus quantitatis ; quapropter omisit locum, tempus, & orationem.

ARTICULUS V.

An numerus sit Species Quantitatis ?

DE Numero, cum nullo alio in loco ejus recurrat mentio, hic paulò fufius dicemus. Definitur, *multitudo mensurata per unum*. Nam, ut notat S. Thomas Opusc. 48. cap. 1. sæpius replicata unitate mensuramus multitudinem, & quanta sit, agnoscimus : ut unitas duodecies repetita, multitudinem Apostolorum metitur. Vel dicitur, *Multitudo mensurata per unum*, quia ex accessu, aut recessu ab unitate, paucitas, aut magnitudo multitudinis agnoscitur ; ut longitudo, vel brevitás lineæ ex accessu, aut recessu à puncto, eam inchoante.

Sed notandum, Unitatem, seu Unum, duobus modis dici, Transcendentaliter, & quantitativè. Unitas transcendentalis est ipsa rei entitas, ut indivisa in se, & divisa ab aliis : Unde, cum per propria principia res constituatur indivisa in se, & divisa ab aliis, unitas transcendentalis non est quid distinctum ab ente. Unitas quantitativa est unio partium quan-

quantitatis inter se, ac divisio ab aliis. Porro hæc unio, aut divisio partium non est ex ipsis principiis quantitatis, sed ipsi accidit: Nam quantitas ex se divisibilis est; & idè ex se non negat divisionem: Quod ergo sit una, aut ex una duplex fiat, hoc ei accidentale est: Unde unitas quantitativa est accedens quoddam, ab ipsa re quanta distinctum, ut docet S. Thomas 1. p. q. 11. art. 1. ad 1.

Hinc multitudo duplex est, Transcendentalis, & Quantitativa. Transcendentalis est, quæ constat unitatibus transcendentalibus: Quantitativa, quæ quantitativis. Transcendentalis multitudo non pertinet ad genus quantitatis, sed divagatur per omnia genera, ut multos Angelos dicimus, multas species substantiarum, qualitatum, relationum, &c. Immò, propriè non est numerus; nam numerus constare debet unitatibus ejusdem rationis: unde duæ lineæ, & duæ superficies non faciunt unum numerum quaternarium, sed duos binarios. Porro multitudo aliarum rerum à quantitate non constat unitatibus ejusdem rationis; quia solius quantitatis proprietas est, dividi in partes ejusdem rationis, ut una linea in duas lineas divisibilis est; at non unus Angelus in duos Angelos. Itaque multitudo rerum quantitate carentium propriè numerum non facit, nec pertinet ad speciem quantitatis, licet impropriè, & metaphoricè numerus quantitativus illi applicetur; ut, cum dicimus, tres esse in Deo personas, quatuor esse virtutes cardinales: nam familiare nobis est, mensuras corporeas rebus incorporeis aptare; ut,

cum Angelorum durationem nostris annis mensuramus. Sola ergo multitudo unitatum ex divisione quantitatis provenientum, *Numerus* propriè dicitur, & ad prædicamentum quantitatis pertinet: Hæc enim est extensio in partes ejusdem rationis; quod quantitati proprium est.

Porro numerus quantitativus duobus modis spectari potest: 1. Ut concretus rebus ipsis; & hic dicitur *Numerus numeratus*. 2. Ut ab illis abstractus; nam mente abstrahimus varias numerorum rationes, quas cyphris exprimimus, ac quibus rerum multitudinem numeramus: Unde *Numerus numerans* dicitur. Dum quaeritur, an numerus sit species quantitatis, quaestio procedit, non de numero concreto, qui ipsas res importat, & idè non unam sed multas essentias involvit; sed de numero abstracto, qui puram numeri essentiam dicit.

His ita explicatis; plerique negant, numerum esse speciem quantitatis. Affirmant verò Thomistæ, & Scotistæ, ac plerique alii.

CONCLUSIO.

Numerus est vera, & propriè dicta quantitatis species. Ita censet Aristoteles; & cum eo S. Thomas: nam in *Metaphysica* lib. 4. c. 13. ubi exactius expendunt quantitatis species, illis numerum accensent.

Probatur: specialis modus extensionis in partes, est specialis quantitas; sed numerus dicitur speciale modum extensionis in partes: ergo dicitur specialem quantitatem. Major est certa; nam quantitas consistit in extensione partium: unde specialis exten-

sio constituit specialem quantitatem. Minor vero probatur: extensio multitudinis, & in partes discretas, est specialis modus extensionis; sed numerus dicit talem extensionem: ergo dicit specialem modum extensionis, Major patet, nam extensio multitudinis, & in partes discretas, diversa est ab extensione molis: siquidem alia possunt esse parvæ molis, & tamen magnæ multitudinis, ut grana papaveris: & è contra, quædam possunt esse magnæ molis, & parvæ multitudinis, ut duæ rupes. Minor verò certa est: ut enim quantitas continua dilatatur mole, & in partes unitas; ita numerus extenditur multitudine, & in partes discretas, id est, in plures unitates.

Confirmatur: Numerus habet specialem modum augmenti, & diminutionis, æqualitatis, & inæqualitatis, mensurabilitatis, divisibilitatis, proportionis, &c. Imò hæc omnia (præcipue ratio mensuræ) perfectius, & prius reperiuntur in numero, quam in quantitate continua, ut dicit D. Thomas, opusc. 36. cap. 1. Unde quantitas continua mensuratur à nobis per numerum; ut numerando passus, mensuramus viam; numerando ulnas, mensuramus pannum; sed ista omnia sunt proprietates quantitatis: ergo numerus habet specialem modum quantitatis.

Si dicas, etiam tempus habere specialem modum augmenti, & diminutionis, mensuræ, &c. & tamen propterea non constituere speciem propriam quantitatis: in promptu est disparitas: nam tempus, ut diximus, non est extensum ratione

sui. Deinde, & aliquid incompletum, & reducitur ad motum, ut omnis duratio ad rem durantem; at vero numerus est ens completum, & extensum ratione sui, & extensione speciali, scilicet, multitudinis.

Respondent adversarii: numerum non poni in prædicamento defectu conditionis prædicamentalis, quia, scilicet, non est unum per se, sed solum unum per accidens, in quantum est aggregatio plurium unitatum; sicut populus est aggregatio plurium hominum.

Sed impugnatur hæc responsio, & simul probatur secundo conclusio: Numerus est ens reale, finitum, completum, & unum per se: ergo habet omnes conditiones entis prædicamentalis. Probatur antecedens: & in primis, quod sit realis, patet: Idea enim numeri non exprimit aliquid in nuda apprehensione consistens, sed in rebus ipsis existens. Quod etiam sit finitum, certum est, quia quælibet numeri species est finita. Quod verò sit ens completum, negari non potest; non enim est pars alterius entis, nec est via, & tendentia ad aliud, sicut motus; nec affectio entis incompleti, sicut tempus.

Quod verò numerus sit ens per se unum, quod solum ei detrahunt adversarii, probatur ratione S. Thomæ, 8. Metaph. lect. 3. Illud est per se unum, quod habet speciem ab uno; sed numerus habet speciem ab uno: ergo est per se unum. Major ferè nota est ex terminis; nam, quod habet speciem ab uno, non habet nisi unam speciem, seu essentiam; sicque differt à composito per

accidens, quod plures involvit essentias. Unde, quæ multis constant partibus, ab aliquo uno determinatis, sunt unum per se; sive illud unum sit una forma; ut mixtum, licet constet pluribus elementis, unum est, quia sub unica mixta forma conciliantur hæc elementa; sive sit una certa coaptatio partium inter se; ut domus unum quid censetur in genere artificiali, quia constat pluribus rebus sub una ratione artis invicem coaptatis; sive sit ordo ad unum, à quo complentur, ut in ordine morali una familia dicitur, quòd constet personis sub unius patrisfamilias regimine ordinatis.

Minor verò suadetur: Numerus habet speciem ab ultima unitate: ergo ab uno. Declaratur antecedens: Nam ab eo habet speciem, à quo unitates, quibus constat, determinantur ad certam speciem numeri. Porrò, ultima unitas cæteras determinat ad certam speciem numeri, ut si sit septenaria, ad septenarium; si octonaria, ad octonarium, &c.

Confirmatur: Objectum scientiæ est per se unum; sed numerus est objectum scientiæ, nempe, Arithmetici: ergo est per se unum. Minor constat. Major probatur: Objectum scientiæ definiri debet unâ definitione, nam definitio objecti est primum scientiæ principium: ergo debet habere unicam essentiam: ergo esse per se unum. Unde tritum illud Aristotelis: *Non datur scientia de ente per accidens.*

Respondent adversarii: Numerum esse unum per se in mente nostra, non verò secundum rem.

Sed contra: licet essentia numeri, ejusque unitas clarius eluceat, cum mente præcisus est à rebus numeratis; hanc tamen unitatem mens non facit, sed in re existentem detegit: Nam ejus non est, fingere, sed inspicere naturas entium realium; atqui numerus est ens reale: ergo mens eum non fingit, sed, qualis reipsa est, considerat. Deinde, in tantum aliquid est unum, in quantum est ens: ergo, si numerus esset solum quid unum per rationem, esset formaliter ens rationis; sicque Arithmetica haberet pro objecto formali aliquod ens rationis; cum tamen omnes censeant Mathematicas, quarum præcipua est Arithmetica, inter scientias reales.

Obj. 2. Authoritatem Aristot. 8. Methaph. cap. 3. ubi dicit: *Numerum non esse unum, sed sicut cumulum*: ergo ex Aristotele, est tantum unum per accidens.

Resp. Aristotelem non id dicere affirmativè, sed solum per modum objectionis; quam postea solvens ait, numerum esse unum, quod ultima entitas det speciem cæteris.

Obj. Quod constat pluribus entibus completis, non est unum per se; sed numerus constat pluribus entibus completis: ergo non est unum per se. Probatur minor: numerus constat pluribus quantitativis continuis; sed plures quantitates continuæ sunt plura entia completa: ergo constat pluribus entibus completis.

Resp. Nego minorem. Ad probationem distinguo majorem: numerus constat pluribus quantitativis continuis, ut sunt unitates, con-

cedo : ut sunt quantitates , nego. Et ad minorem : quantitates continuæ sunt entia completa , si sumantur , ut quantitates sunt , concedo : si sumantur , ut unitates sunt , nego. Igitur in quantitate continua duo considerari debent , extensio , & unitas : extensio est aliquid completum ; at verò unitas est aliquid incompletum , elementum , scilicet , & pars numeri.

Dices : Quantitas , ut una est , & ut continua est , non distinguitur ; siquidem unitas non est aliquid distinctum à quantitate : ergo , si ut continua est , sit ens completum ; erit etiam ens completum , ut una est , agens numerum.

Resp. 1. Nego antecedens : Unitas enim in quantitate est quid realiter distinctum ab ipsa : Resultat enim ex unione partium inter se ; sicut figura resultat ex dispositione partium : Ideoque tam distinguitur realiter à quantitate , quam figura. Ita docet S. Thomas , 1. p. q. 11. art. 1. ad 1. & q. 30. art. 3. in corp. Neque mirum est , unitatem quantitatis haberi , ut distinctum ab illa , quamvis unitas aliorum entium non sit distincta realiter ab ipsis : cetera enim entia sunt unum per seipsa ; at verò quantitas est una per colligationem partium ; quæ colligatio , cum sit aliquid accidentale quantitati , unitas queque ab illa proveniens , est aliquid distinctum à quantitate.

Resp. 2. Transeat antecedens , & nego consequens. siquidem eadem res comparata ad diversa , potest habere rationem completi , & incompleti : Ut figura lapidis in se est aliquid completum ; comparata verò

ad domum , cuius est pars , est aliquid incompletum : ita in numero ternario linearum , quælibet linea in se considerata est aliquid completum in genere quantitatis continuæ ; at verò comparata ad numerum ternarium , est aliquid incompletum , & pars numeri ternarii.

Instabis : Partes numeri non uniuntur : ergo non faciunt per se unum. Consequentia patet. Probatur antecedens : partes separatæ non uniuntur ; sed partes numeri sunt separatæ , & ab invicem discretæ : ergo non uniuntur. Major patet : quia separatio opponitur unitati. Minor verò certa est : numerus enim constat partibus discretis ; id est , ab invicem separatis.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distinguo majorem : partes separatæ non sunt unitæ , unitate *continuitatis* , concedo : unitate *ordinis* , nego. siquidem separatio non opponitur unitati ordinis : ea enim , quæ sunt ab invicem separata , possunt tamen ordinari : unitas autem Numeri non est unitas *continuitatis* , sed *ordinis*.

Urgebis : Partes Numeri non uniuntur etiam unitate ordinis : ergo nulla solutio. Probatur antecedens : Inter pares non est ordo ; sed partes numeri sunt inter se pares : ergo inter illas non est ordo.

Resp. 1. Nego subsumptum. Ad probationem , distinguo majorem : inter pares non est ordo , *Physicæ dependentiæ* , concedo : non est ordo *situationis* , *dispositionis* , & *extensionis* , nego. Sic inter partes lapidis , quamvis sunt pares , datur ordo dispositionis , in quantum una est sursum , & alia deorsum ; ex quo

ordine resultat figura triangularis, aut quadrata. Itaque, licet unitates componentes Numerum sint inter se pares; attamen in illis esse potest ordo, in quantum cæteræ ordinantur sub ultima, à qua habent speciem Numeri.

Resp. 2. Unitates Numeri non esse formaliter pares: nam in illis una habet rationem ultimæ; alia rationem mediæ, & alia rationem primæ; sicut in Numero quinario, quinta est ultima, & tertia est media.

Replicabis: Inter quinque unitates nulla est prima, aut secunda, aut ultima: ergo inter illas nullus est ordo.

Resp. Distinguo antecedens: Nulla est prima, aut ultima, *determinatè*, concedo: nulla *indeterminatè*, nego. Siquidem, licet neque hæc, neque ista sit ultima, attamen in illis datur aliqua verè ultima, illa, scilicet, quæ claudit, & finit Numerum, quæcumque sit, ut in Numero quinario, quinta est ultima, eò quod finiat Numerum, & trahat alias quatuor ad speciem quinari.

Dices: Illa ultima unitas, ut daret speciem aliis; deberet esse aliquid determinatum: ergo nulla solutio. Probatur subsumptum: id, quod determinat speciem, debet esse determinatum; sed ultima unitas determinat speciem Numeri, ex nobis: ergo debet esse determinata.

Resp. Nego subsumptum: ad probationem distinguo majorem: id, quod dat speciem, debet esse quid determinatum, *formaliter*, concedo: determinatum *materialiter*, nego: & concessa minore, distinguo

consequenter, ergo ultima unitas debet esse determinata, *formaliter*, concedo: *quasi materialiter*, nego.

Explicatur solutio: ultima unitas duo dicit, *Unitatem*, scilicet, & *Ultimitatem*, ut ita loquar: quorum duorum unitas se habet per modum materialis; ultimitas verò per modum formalis. Quantum ad unitatem, non est determinatum, quænam sit in particulari; quæ est ultima: immo, neutra determinatè est ultima, sed ratio ultimæ cadit indifferenter supra quamlibet. Attamen quantum ad ultimitatem, in omni numero est determinata; quia omnis numerus, cum sit finitus, debet claudi, & determinari, ac proinde habere ultimam unitatem. Et hæc ultimitas in quolibet numero est determinatè rationis; ut in quaternario ultima unitas est quarta, quæcumque sit; in quinario quinta; & sic de aliis: Unde ultima unitas dicitur formaliter determinata; quia hoc determinatum est, v. gr. in quaternario, quod finiatur in quarta unitate.

Rem explicat Joannes à Sancto Thoma exemplo aptissimo circuli; qui, cum sit finitus, debet habere finem, principium, & medium suæ extensionis; Et tamen in circulo neutra pars determinatè est medium, principium, vel finis: Unde formalitas principii, medii, & finis reperitur determinatè in circulo: attamen quantum ad materiale, seu quantum ad partem, supra quàm cadit formalitas principii, medii, & finis, hoc non est determinatum, sed indifferenter cadit supra quamlibet partem. Idem dicimus de numero: nam quantum ad hoc, quod

quod est, claudi ultimâ unitate, quæ sit talis rationis, v. g. quartæ, vel quinta, hoc determinatum est in uno numero. Non enim numerus, v. g. quaternarius, finitur in qualibet unitate, v. g. in secunda, vel tertia; sed determinatè in quarta. Ratio tamen quartæ, & ultimæ non cadit supra aliquam determinatè, sed indifferenter supra quamlibet ad alias comparatam.

Obj. 3. Unitas ordinis non sufficit, ut numerus sit ens per se unum, ergo non est unum per se. Probaturs antecedens: In exercitu, & populo datur unitas ordinis; sed populus, & exercitus non sunt unum per se: ergo unitas ordinis non sufficit, ut aliquid sit unum per se.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem: In populo, & exercitu non datur unitas ordinis, *Physici*, concedo: *politici*, nego. Et ad minorem: sed populus, & exercitus non sunt unum; per se, in *esse* Physico, concedo: in *esse* politico, nego.

Explicatur solutio: unitas ordinis sufficit, ut aliquid sit unum per se: unde eo modo aliqua sunt unum per se, quo habent unitatem ordinis. Cùm igitur plures homines aggregati in uno exercitu non habeant inter se nisi ordinem politicum, in quantum multitudo illa obedit uni duci, non faciunt unum per se nisi moraliter; & politicè; cæterum in ordine physico sunt quid per accidens. At verò inter plures unitates componentes numerum, reperitur ordo; non moralis, & politicus, sed quantitativus, & mathematicus; quatenus ultima cæteris præfigit modum extensionis,

etque ad hanc numeri speciem determinat: unde constituunt unum per se quantitativè, & mathematicè.

Obj. 4. Si numerus esset unum per se, deberet habere unicum subjectum (siquidem numerus, v. g. hominum non est in uno homine, sed in variis, iisque remotissimis ab invicem, quorum alii sunt in India, alii in Gallia) ergo numerus non est unum per se.

Resp. Distinguo majorem: si numerus esset unum per se, deberet habere unicum subjectum, *totale*, concedo: *partiale*, nego.

Quilibet autem homo non est, nisi subjectum partiale numeri hominum; omnes verò homines sunt totale ejus subjectum. Neque refert, quod sint propinqui, vel remoti: quia unitas numeri est solum unitas ordinis, ad quam nihil facit distantia, vel propinquitas: unde ubicumque nascatur homo, statim atque est in rerum natura, incipit pertinere ad numerum hominum, ut subjectum ejus partiale.

Dices: multitudo Angelorum habet omnia, quæ competunt multitudini rerum quantitativarum; & tamen non est ens per se unum, sed solum per accidens; ergo multitudo rerum quantitativarum est etiam ens per accidens. Probaturs antecedens: nam in Angelis aliquis est ultimus claudens multitudinem illorum: similiter talis multitudo est mensurabilis per unum sæpius replicatum, & est æqualis alteri simili multitudini, &c.

Sed responsio facilè habetur ex dictis: Nam numerus propriè dictus constare debet ex unitatibus

eiusdem rationis, ac sola quantitatis divisione discretis: Unde propriè locum non habet in Angelis, ac cæteris rebus quantitate carentibus; sed solum metaphoricè: Itaque numeraliter non ordinantur, quia ille ordo non est nisi inter unitates propriè numericas; nec mesurantur per unum sæpius repetitum, quia non sunt idem unum divisione multiplicatum; sed in quolibet est unitas ab unitate alterius diversa, proindeque non mensurabilis eadem mensura.

ARTICULUS VI.

De proprietatibus Quantitatis, & ejus coordinatione.

Proprietates reales Quantitatis videntur quatuor supra relatæ, scilicet, extensio localis, impenetrabilitas, mensurabilitas, & divisibilitas. Sed præterea tres aliæ attributales seu Logicales referuntur ab Aristotele.

Prima est, *non habere contrarium propriè dictum*: cum enim contraria propriè dicta sint, quæ mutuo se expellunt à subjecto, & inter se pugnant; quantitas non pugnat cum alia quantitate, nec eam expellit à subjecto; siquidem non est activa; & ideò una non agit in aliam, ut eam à suo subjecto expellat. Adde præterea, quod omnes quantitates, inter quas videretur esse posse contrarietas, ut omnes lineæ, sunt ejusdem speciei: undè inter se non pugnant, ut se à subjecto excludant.

Secunda proprietas est, *non suscipere magis, & minus*: Licet enim quantitas crescere possit, vel mi-

nui; & ideò fieri major, vel minor; attamen propterea non fit magis quantitas, minima enim quantitas æquè perfectè est quantitas, ac maxima.

Tertia proprietas quantitatis est, *quod secundum eam res dicantur æquales, & inæquales*. Cum enim proprium sit quantitatis, constituere subjectum mensurabile; reddit ipsum consequenter æquale, vel inæquale alteri: Æqualia enim sunt, quæ conveniunt in mensura; inæqualia verò, quæ differunt secundum mensuram. Attamen, quia quæ propriè competunt quantitati, tribuuntur etiam per metaphoram rebus spiritualibus (dicimus enim quod Deus est magnus, quod Angeli sunt in magno numero) ita quoque in aliis rebus æqualitas quædam metaphorica reperitur. Sic dicimus, Personas Divinas esse æquales: gratiam sanctissimæ Virginis non habere sibi æqualem in aliis Sanctis, &c.

Quantum ad coordinationem specierum Quantitatis, exclusis speciebus minus propriis, sic ordinatur ejus prædicamentum: In primis Quantitas dimensiva in communi dividitur in Quantitatem continuam & discretam, quæ alio nomine dicitur *Numerus*; seu in Quantitatem molis, & Quantitatem multitudinis. Quantitas discreta, seu numerus dividitur in parem, & impari; hi in alias species. Quantitas verò continua dividitur in Lineam, Superficiem, & corpus; quarum quælibet est species infima: nam omnis linea est ejusdem speciei, v. g. figuram quadratam, circularem, triangularem, &c. Neque mirum est,

est quod prædicamentum Quantitatis dividatur in tam paucas species, quia diversitas specifica est à forma: cum ergo quantitas sit admodum materialis, non dividitur

multis divisionibus specificis, & formalibus. Cæterum, si quis velit, quantitatem dividere in omnes suas species, sive proprias, sive impropriis; divisio habetur supra art. 3.

QUÆSTIO QUARTA.

De Relatione.

TERTIUM prædicamentum est Relatio, cujus notitia summè necessaria est non modo Philosophis, sed Theologis quoque; cum nulla ferè sit utriusque sapientiæ pars, in qua de aliquo ente relativo non disputetur. Secuti autem consuetum ordinem, circa Relationem, tria quærimus: Primò, quid sit? Secundò quotuplex sit? Tertio quas habet proprietates?

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Relatio?

HOC prædicamentum vocatur ab Aristotele *τὸ πρὸς τι*, id est, *Ad Aliquid*: Vulgò verò dicitur, *Relatio*, item *Respectus*, *Ordo*, *Habitudo*. Dari relationes reales in divinis, fide constat. At in creaturis nullam esse realem, Aureolus; ac plerique Nominalium censuere, atque ante illos nonnulli Antiqui, ut Zeno, & Stoici teste Ammonio, & Simplitio. Verum Relationem esse aliquid reale in creaturis, constat, tum communi Philosophorum, ac Theologorum consensu; tum etiam his momentis.

1. Nemine cogitante, homo pater est filii, quem genuit; duo alba similia sunt; duo ligna bipalmaria sunt æqualia; sed paternitas, si-

mililitudo, æqualitas, sunt meræ Relationes: ergo dantur in rebus Relationes.

2. Datur in rebus (ut arguit S. Thoma, quæst. 7. de Potent. art. 9. in corp.) id in quo præcipuè consistit bonum universi; non enim situm est in eo, quod non est, aut à nobis fingitur; sed bonum universi consistit in ordine rerum, tum ad se invicem, tum ad Deum; quo sublato, omnia confusa essent: Unde Aristoteles 11. *Metaph.* cap. 10. aptè comparat universum exercitui, cujus bonum consistit in ordine militum, tum inter se, tum ad ducem, quo per discordiam sublato, ruit exercitus; ergo datur ordo, seu relatio in rebus.

3. Ideò Pater æternus realiter refertur ad Filium, quia reipsa illum genuit; atqui & pater creatus realiter gignit filium: ergo reipsa ad eum

eum refertur. Unde Apostolus ad Ephes. 3. v. 15. paternitatem creatam à divina derivat, ut realem ejus participationem. Itaque certum sit, dari Relationes reales; at non omnes sunt prædicamentales. Prius ergo aliquid dicendum de relatione in genere, ac ejus divisionibus: Tum, quid sit relatio prædicamentalis, dicemus.

Relatio in universum est *respectus, seu ordo unius rei ad aliam*. Porro, duobus modis unum ad aliud ordinari potest; secundum rem, vel secundum rationem. Hinc relatio duplex, realis, & rationis. Relatio realis est, *ordo, qui rebus ipsis inest*; sic effectus ordinatur ad causam, pars ad totum, potentia ad actum, actus ad objectum. Relatio rationis est, *ordo per mentem inter aliqua excogitatus*, ut prædicati ad subjectum, speciei ad genus, &c.

Relatio realis dividitur in increatam, & creatam. Relatio increata est *ordo, seu respectus unius divine persone ad aliam*. Quadruplex est, Paternitas, Filiatio, Spiratio activa, Spiratio passiva; de quibus Theologi. Relatio creata est *ordo naturalis unius rei create ad aliam, vel ad creatorem ipsum*.

Relatio creata dividitur in relationem secundum esse, & relationem secundum dici. Relatio secundum esse, est *purus ordo, purusque respectus ad terminum*, ut paternitas, filiatio, æqualitas, nihil aliud exprimunt, præter respectum unius ad aliud. Relatio secundum dici, non est aliquid purè relativum, *sed res quædam absoluta: quam consequitur habitudo ad aliam*; aded ut exprimi non possit, quin & illa habitudo exprimat:

unde vocatur, *secundum dici*; quia est res absoluta dicens tamen habitudinem ad aliam, sic pars, etsi sit aliquid absolutum, includit tamen habitudinem ad totum; scientia ad objectum; movens ad motum, &c. Ita explicat S. Thomas, 1. p. q. 13. art. 7. ad 1.

Alio modo dividitur relatio in transcendentalem, & non transcendentalem. Relatio transcendentalis est *ordo in essentia rei inclusus, seu ipsa rei absoluta entitas ex sua essentia ad aliud destinata*; ut anima dicit transcendentalem ordinem ad corpus, scientia ad objectum, materia, ad formam, accidens ad subjectum &c. Nam hæc res ad illas ex sua essentia ordinantur. Dicitur *transcendentalis*, quia transcendit omnia rerum genera; nihil enim ferè est, quod ad aliud ex sua natura non ordinetur. Relatio non transcendentalis est, quæ *non includitur in essentia rei, sed ipsi advenit*; ut paternitas respectu hominis. Hæc divisio videtur cum prima coincidere: Nam omnis relatio transcendentalis est relatio secundum dici; non enim est purus respectus, sed entitas absoluta includens respectum. Et omnis relatio secundum dici videtur transcendentalis; est enim entitas absoluta includens respectum, sine quo intelligi non potest. Unde Aristoteles de Prædicam. cap. 7. definit relata secundum dici, *ea quæ id, quod sunt, alterius sunt*; quæ definitio convenit relatis transcendentalibus.

His ita explicatis, evidens est, relationes transcendentales, seu, secundum dici, non pertinere ad hoc prædicamentum; sunt enim entitates absolutæ ad alia prædicamenta spec-

Inspectantes. Itaque solæ relationes non transcendentales, seu, secundum esse, hoc constituunt prædicamentum : unde prædicamentales vocantur. Quid sint propriè, dicendum.

CONCLUSIO.

Relatio prædicamentalis rectè definitur, *Accidens reale, cujus totum esse est ad aliquid se habere, id est, in puro respectu consistit.*

Explicatur definitio, quæ est Aristotelis cap. 7. in primis relatio dicitur *accidens*, ut excludantur ab hoc prædicamento Divinæ relationes, quæ non sunt accidentia ; nam in Deo nullum est accidens. Additur, *reale*, ut excludantur relationes rationis ; solum enim ens reale ponitur in prædicamento. Aliæ verò particulæ excludunt relationes transcendentales, & secundum dici, quarum totum esse non est ad aliud se habere ; sed est quædam entitas absoluta, in qua includitur ordo ad aliud in quantum est alterius.

Dices : D. Thomas 1. p. q. 28. art. 1. in corp. dicit, *quod solum in his, quæ sunt ad aliquid, inveniuntur aliqua secundum rationem tantum* : ergo in prædicamento relationis ponuntur etiam relationes rationis.

Respondeo cum Ferrariensi 4. Contra Gentes cap. 14. D. Thomam solum velle, quod propria ratio relationis, scilicet, *esse ad aliquid*, propriè salvatur in relationibus rationis ; quod non convenit aliis prædicamentis : Non enim chimæra, aliæque ejusmodi figmenta propriè habent rationem substantiæ, aut alterius prædicamenti : at verò relationes rationis sunt propriè relationes ;

intellectus enim noster verè, & propriè ordinat, & refert unum ad aliud : non sunt tamen in prædicamento defectu realitatis ; quia, ut expressè dicit sanctus Doctor q. 7. de Pot. art. 9. *In nullo prædicamento ponitur aliquid, nisi sit res extra animam existens*, id est, ens reale.

Quæres primò ; *quæ sint conditiones requisitæ ad relationem prædicamentalem ?*

Respondeo ex D. Thoma Op. 48. tract. 5. cap. 2. quatuor præcipuè assignari : Prima est, ut *habeat subjectum reale* ; accidens enim reale exigit etiam reale subjectum. Secunda est, ut habeat rationem fundandi, seu *fundamentum reale* ; fundamentum enim est veluti causa relationis : unde, cum effectus realis exigit causam realem ; ut relatio sit realis, ejus fundamentum debet esse reale. Tertia est, ut *habeat etiam terminum realem* ; cum enim relatio consistat in ordine ad suum terminum ; ut realis ordo realiter resultet, oportet, ut realiter ponatur terminus. Quarta, ut extrema, id est, fundamentum, & terminus, realiter distinguantur : non enim datur ejusdem relatio ad se ipsum.

Quæres secundò : *Quid sit subjectum ; quid fundamentum, quid terminus relationis ?*

Respondeo : Subjectum relationis esse *in quo est relatio*, seu quod refertur : fundamentum verò est *id, quod est ratio respiciendi, seu referendi* : terminus demum est *id, quod respicitur*. Sic in relatione paternitatis homo, qui genuit filium, est subjectum ; filius genitus est terminus, qui respicitur à patre ; generatio verò est fundamentum ; ratio

tio enim, cur pater respicit filium, est, quia genuit ipsum. Quia verò relatio est inter subjectum, & terminum, ideo subjectum, & terminus dicuntur, *extrema relationis*.

ARTICULUS II.

An relatio prædicamentalis sit realiter distincta à suo fundamento?

Relatio igitur prædicamentalis nihil aliud est, quam ordo, respectusque unius ad aliud; ordo, inquam, non ipsa rei entitate inclusus, sed adventitius. Nunc discutendum, an ordo ille sit quid distinctum ab absolutis, quæ sunt in re, præcipuè verò à fundamento; id est, ab illa entitate absoluta, quæ est ratio, cur unum aliud respiciat? Negant plures extranei: affirmat verò communiter utraque schola D. Thomæ, & Scoti. Et planè, quamvis prima opinio videatur expeditior, imaginationique conformior, eo quod imaginari non possumus, quæ tandem sit illa entitas relativa à fundamento seorsim sumpta: attamen secunda sententia verosimilior videtur, ac rationi rerum fibras solertiùs inspicenti maximè conveniens. Observamus enim, nos habere, non in imaginatione, sed in mentis apice, Ideam, seu notionem ordinis, & relationis; illamque ideam nobis repræsentare ordinem, non ut denominationem extrinsecam, aut ut negationem, sed ut aliquid positivum, & intrinsicum rebus ordinatis: Unde, si res ex sua propria essentia ordinetur ad aliquid, ordinem illum concipimus ut rei maximè intrinsicum, &

positivum; non tamen ab essentia realiter distinctum; quia hoc ipsum, quod est aliud respicere, est ex ratione talis essentia. Et ideo vocamus has relationes *transcendentales*, id est, identificatas cum essentia ejus, quod refertur. Sed, si res ex sua essentia non ordinantur, imò, si intellectus omnibus, quæ sunt in re, nullus in ea sit ordo ad aliquid; planè, ut intelligatur relata, necesse est, ut intelligamus entitatem, quam nobis repræsentat Idea ordinis, supervenisse illi rei tanquam aliquid addititium; proindeque distinctum, vel secundum rem, si re ipsa de novo referatur; vel secundum rationem, si sola mente referatur. Sic itaque.

CONCLUSIO.

Relatio prædicamentalis realiter distinguitur à fundamento, & ab omnibus absolutis, quæ sunt in re; estque entitas, addititia, cujus munus est, constituere rem ordinatam ad aliud.

Sic censere D. Thomam, etiam aliqui dubitent, ex tribus apertè intelligi potest. Primò, quia ex S. Thomæ in 1. dist. 4. q. 1. a. 1. ad 3. *Nulla relatio est substantia secundum rem in creaturis*: quod idem tam frequenter repetit, ut Ferrariensis 4. Cont. Gent. cap. 14. id habeat, ut clarissimum in doctrina D. Thomæ; at certum est, plerasque relationes fundari in ipsa substantia immediatè, ut relatio similitudinis inter Petrum, & Paulum; animæ ad corpus; creaturæ ad creatorem in substantia fundatur: ergo distinguitur à fundamento. Secundo; perpetuò docet, relationes asserre novum, & proprium esse accidentale, dum adveniunt; quod salum

tum esset, si à fundamento præexistente non distinguerentur. Ea verba ejus 4. Cont. Gent. cap. 14. *In nobis relationes habent proprium modum essendi secundum propriam rationem, sicut & in aliis accidentibus contingit: Et in 1. dist. 21. q. 1. art. 2. in corp. In creaturis per paternitatem additur novum esse, quod est esse accidentale. Tertiò demum idem intelligi potest ex eo, quod dicit idem sanctus Doctor, relationem habere esse debilissimum, imperfectissimum, & postremum omnium accidentium. 4. cont. Gent. cap. 14. & 12. Metaph. text. 19. aliisque in locis. Item in creatis comparari relationem ad absolutum, sicut accidens ad subiectum. 4. cont. Gent. cap. 14. & absolutum esse aliam rem à relativo, 1. p. q. 28. art. 2. ad 2. quæ omnia, & innumera alia apud Div. Thomam frequentissima manifestè ostendunt realem distinctionem relationis ab absoluto, proindeque à fundamento; eamque speciale genus rei esse, ab aliis, quæ relativa non sunt, distinctum.*

Probatur conclusio ratione: Illa realiter distinguuntur, quorum entitates reipsa non sunt idem; atqui entitas fundamenti reipsa non est idem cum entitate relationis: ergo realiter distinguuntur. Major patet ex terminis. Minor suadetur: entitas relationis est purus ordo, seu respectus, cujus totum esse est ad aliud se habere; ut patet, tum ex definitione illius; tum ex notione, quam omnes habent de relatione propriè sumpta, id est, prædicamentali; atqui entitas fundamenti, quocumque modo invertatur, non est purus ordo, purusque respectus, cujus totum esse sit ad aliud se habere; sed reipsa est diver-

sissima ab hoc genere rei, cum sit quid absolutum in re: ergo entitas fundamenti non est reipsa idem cum entitate relationis.

Ex qua ratione colligo, vel funditus evertendam esse definitionem Aristotelis, dicentis, *relationem totaliter consistere in respectu ad alterum*: Vel dicendum, illam esse solum denominationem extrinsecam, aut ad summum ens rationis; quod tamen adversarii negant: vel nobiscum fatendum, non esse ipsum fundamentum, sed aliud genus rei; quod totum consistit in respiciendo, quodque superadditur fundamento. Inintelligibile enim est, entitatem fundamenti totaliter consistere in respectu: ergo illa entitas; quæ tota consistit in respectu, non potest esse entitas fundamenti, sed alia alterius ordinis; quæ, si sit realis, realiter quoque distinguetur ab illo.

Confirmatur: Relatio perit, manente entitati fundamenti: ergo est aliquid distinctum. Consequentia patet; non enim est majus signum distinctionis, quam realis separatio. Antecedens verò constat: nam mortuo filio, perit respectus paternitatis, manente tamen entitate fundamenti: ergo relatio perit, manente entitate fundamenti.

Respondent adversarii, entitatem fundamenti habere duplex munus, *absoluti*, scilicet, & *respectivi*: Porro pereunte termino, perire quantum ad exercitium, & munus relativi; manere verò quantum ad munus absoluti.

Sed contra: Hæc responsio tribuit creaturis, quod est soli Deo proprium: Theologi enim docent cum D. Thoma 1. p. q. 28. art. 2. Divinæ essentia proprium esse, ut propter

fui eminentiam comprehendat in sua simplici entitate *munus relativi*, & *absoluti*: unde Pater æternus per eandem entitatem realem est Deus (quod est aliquid *absolutum*) & etiam Pater (quod est aliquid *relativum*): Ergo illa duo munera non possunt in creaturis in una, eademque rei adunari. Quippe, ut fert Axioma: *Quæ sunt unita in superioribus, sunt divisa in inferioribus*. Et quæro ab adversariis, quid hac in parte tribuant specialiter Deo? Si etiam in creaturis aliqua entitas possit simul duo ista munera, *relativi*, scilicet, & *absoluti*, comprehendere?

Contra 2. Munus respectivi, quod pereunte termino perit, vel est aliquid reale, vel non? Si est aliquid reale: ergo ratio est reipsa separabilis à fundamento, & proinde ab eo distincta. Si non sit aliquid reale: ergo ratio non consistit formaliter in aliquo intrinseco reali, cum desinere possit nulla realitate desinente; sed solum est ens rationis, vel denominatio extrinseca petita à termino. Et demum, velint nolint adversarii, munera realia intrinseca, quorum unum manet alio pereunte, sunt etiam realiter distincta: unde ratio, sive dicitur munus, sive entitas, sive quidquid volueris, realiter distinguitur à fundamento, quo permanente perit.

Replicabis: Munus respectivi consistere in entitate reali ipsius, scilicet, fundamenti; non tamen præcisè sumpta, sic enim est quid absolutum; sed ut connotat terminum, quo modo est aliquid relativum. Unde ratio similitudinis parietis albi ad album, est ipsa entitas albedinis, non præcisè sumpta, sed ut connotat aliam albedinem. Sicut in Physica docent

Thomistæ, unionem animæ cum corpore non esse aliquid distinctum ab anima, sed entitatem animæ, ut connotat corpus, ipsique applicatur: Et tamen certum est, quod manente animâ, perit unio ejus cum corpore; præcisè, per hoc, quod amplius non connotet corpus, seu, non sit in corpore: quod igitur Thomistæ dicunt de hac unione, proporcionate dici poterit de Relatione prædicamentali.

Sed contra: Hæc responsio confundit Relationes prædicamentales cum transcendentalibus, quas omnes distinguunt: Nam Ratio transcendentalis est itidem absoluta entitas connotans aliud: Si ergo idem sit Ratio prædicamentalis, quid discriminis relinquetur? Cur hæc novum rei genus constituat? Cur pereunte termino, peribit, cum transcendentalis maneat? Ut oculus, subtilis coloribus, nihilominus ad eos transcendentalem dicit ordinem. Demum hæc responsio evertit receptam Relationis notionem, & definitionem, *ut sit accidens, cujus totum esse sit ad aliud se habere*; non enim hoc erit, sed aliud, nempe entitas plerumque substantialis, ut connotans terminum.

At frustra obtrudunt exemplum unionis: Nam unio non est anima connotans corpus; alias post mortem maneret unio, cum anima separata nihilominus connotet corpus: Sed est animam per actionem agentis applicata corpori: Unde tria dicit, animam, corpus, & actionem eæ jungentem; quæ quamdiu manent, manet unio; at si horum aliquod desinat, non mirum, si & ipsa desinat. At Ratio unum quid simplex dicit, nem-

nempè, purum respectum : Itaque, si ille respectus sit fundamenti entitas, manente fundamento manebit Relatio. Est & hic aliud observandum : Anima est per se essentialiter forma corporis ; & ideo, ut corpus informet non eget aliâ formâ, sed sola applicatione agentis : At verò entitas fundamenti non est per se essentialiter respectus ad terminum, sed quid absolutum ; ut ergo respiciat, eget aliquo addito.

Atque hinc deduci potest aliud argumentum : *Esse* reale adventitium fundamento, ab eo realiter distinguitur ; sed Relatio dicit *esse* reale, nempè, *esse ad*, quod non est ipsum *esse* fundamenti, sed ei advenit posito termino : ergo realiter distinguitur à fundamento.

Respondent, Relationem esse accidens Logicum. Verùm hæc responsio ferè labitur in sententiam Nominalium, nempè, relationem esse ens rationis formaliter : nam formaliter non est ipsa entitas fundamenti, sed id, quod ipsi advenire intelligitur : Si ergo nihil reale adveniat, nihil reale erit Relatio, sed solum fundamentum quodammodo consideratum, nempè, comparatum ad terminum : Ergo erit formaliter ens rationis. Deinde, accidens Logicum non pertinet ad prædicamenta ; sunt enim genera rerum, & non Logicalium conceptuum. Postremò, si Relatio sit accidens Logicum, nihil reale addens suo objecto : Deus citra sui mutationem poterit de novo intrinsecam Relationem admittere : quod negant Theologi.

Obj. 1. D. Thom. Opusc. 48. Tract. 5. cap. 2. de Relatione dicit, *Relationem similitudinis esse ipsam albedinem,*

ut se habet ad aliam albedinem.

Resp. Opusculum istud esse dubium, quo potiora sunt alia S. Thom. testimonia, ex indubiis ejus operibus supra relata. Quamquam & ad illum locum dici fortè posset, solum velle, relationem non distingui à fundamento, ut rem à re : unde dicit *non esse aliam rem ab eo*; at non negat distingui, ut modum à re.

Instabis : Idem D. Thom. 5. Phys. lect. 3. dicit : *Nihil mihi advenit de novo per hoc, quod incipio fieri similis alteri* : ergo similitudo non est entitas etiam modaliter à fundamento distincta.

Resp. Distinguo antecedens : nihil mihi advenit de novo, per modum *Physicæ mutationis*, de qua ibi loquitur D. Thom. concedo : *per modum respectus*, nego. Ibi enim probat ad Relationem non dari motum propriè dictum, eo quòd resulter nullâ præviâ mutatione ad solam termini positionem, nec propriè mutet subjectum.

Adjici præterea potest, D. Thom. loqui de eo, in quo jam præexistit Relatio similitudinis, quem certum est, sine ulla profus mutatione incipere referri ad novos terminos, ut jam dicemus ; ex quo rectè inferat, ad Relationem non dari per se motum, quia hæc ipsa extensio ad novos terminos sine aliqua mutatione subjecti non fieret ; sicut nec prima productio ejus, si relatio per se terminaret motum.

Objic. 2. Si relatio esset quid realiter à fundamento distinctum, nascente musca, mutaretur totus orbis ; nulla enim pars orbis est, quæ non dicat aliquam relationem, vel distantiam, vel propinquitatis, vel similitudinis, vel dissimilitudinis.

nis ad illam muscam : ergo nascente ullâ muscâ, pullularent, infinitæ Relationes in rebus.

Resp. Nego sequelam. Ad probationem distingo : omnis pars orbis dicit aliquam Relationem ad illam muscam, Relationem *novam*, nego: Relationem *antea præexistentem*, concedo. Per eandem enim Relationem respicitur illa nova musca, per quam & aliæ præexistentes muscæ respiciuntur: Nam pro omnibus terminis ejusdem rationis, v. g. pro omnibus filiis in patre, datur unica Relatio ad omnes illos extensa, ut infra dicitur. Quidam tamen non reputant inconveniens, mutari omnia relativè ad productionem novæ rei, quòd ea mutatio sit tenuissima: & sanè, si ad positionem alicujus corporis in aliquo loco, totus aer vicinus mutatur, recipiendo species intentionales illius corporis; quid prohibebit, ad positionem novi entis alia novæ Relationis adventu quodammodo mutari?

Obj. 3. Dum Petrus Romæ existens fit pater, nascente ei primùm filio in Gallia, nihil reale de novo acquirit: ergo paternitas non est res à præexistente fundamento distincta. Probatur antecedens: quod non mutatur de novo, non acquirit novam entitatem; sed Petrus non mutatur de novo per nativitatem illius filii: ergo nullam acquirit entitatem.

Resp. Nego antecedens. Ad ejus probationem, distingo majorem: non mutatur *absolute*, concedo: *relativè*, nego. Et ad conseq. ergo non acquirit novam entitatem, *absolutam*, concedo: *relativam*, nego. Nam Petrus in hoc casu acquirit respectum patris, quem antea non habebat: unde mutatur relativè. Hæc tamen mu-

tatio relativa non censetur propriè mutatio; quia id dicitur propriè mutari, quod alio modo in se disponitur: Relatio autem superveniens non disponit alio modo rem in seipsa, sed solum in ordine ad alia.

Instabis: Nulla est causa produ-cens illam novam entitatem in Petro: ergo nullam acquirit.

Resp. Nego antecedens: Nam causa ex qua resultat Relatio, est ipsum fundamentum, à quo dimanat posito termino. Neque mirari debemus ejusmodi ordines, licèt sint reales entitates, ita facilè, ac fœcunde resultare ex suis fundamentis. Videmus enim, entia longè perfectiora resultare ex aliis, simili, imò, mirabiliori fœcunditate. Quis crederet, ex pulsato aere resultare sonum, qui etiam corpori allisus reciprocatur, nisi quotidie auribus id experiremur? Quis putaret, tantam lucis copiam ex modica candela tam latè diffundi? Ex grano pulveris propè infinitas imagines effandi, quibus totus impletur aer, quæque apposito speculo iterum reciprocantur, mirabile, & propè infinitâ fœcunditate?

Urgebis: Positâ causâ, ponitur effectus; sed posito fundamento, non propterea ponitur Relatio: ergo fundamentum non est causa relationis. Probatur minor: in Petro nondum nato filio, existit fundamentum paternitatis; & tamen non est in eo paternitatis: ergo posito fundamento, non ponitur Relatio.

Resp. Distinguo majorem: Positâ causâ, ponitur effectus; *si sint aliæ conditiones*, ex quibus pender effectus, concedo: *si desint*, nego. Fundamentum est quidem causa relationis, sed terminus est conditio, sine qua

qua resultare non potest : Nam fieri sequitur ad esse : Porro esse Relationis totum consistit in respectu termini : Itaque produci nequit , nisi sit terminus ; sicque ab eo in fieri profus pendet. Hanc rationem complexus est Div. Thomas 4. contra Gent. cap. 14. his verbis : *Propria Relationis ratio in eo consistit , quod est esse ad alterum : Unde esse ejus proprium , quod substantia superaddit , non solum dependet ab esse substantia , sed etiam ab esse alicujus exterioris.*

Ne autem gratis dictum videatur, relationem in fieri dependere à termino tanquam à conditione, qua posita statim resultat ; præter rationem jam allatam , id declarari potest Theologico exemplo : Docent Theologi, species intelligibiles Angelorum, quamvis habeant vim representandi omnia individua , atramen futura individua non representare , donec illa à parte rei existant ; unde talis representatio dependet ab existentia individuorum , tanquam à conditione extrinseca , sine qua fieri nequit. Cur à pari , non poterit Relatio dependere à positione termini , ita ut sine illo numquam causari possit à suo fundamento ?

Obj. 4. Si Relatio distingueretur à fundamento , daretur processus in infinitum in Relationibus. Probatur sequela ; duæ Relationes, v. gr. duæ paternitates, sunt similes inter se, ac proinde fundant duas Relationes similitudinis ; & rursus illæ duæ alias duæ ; & sic in infinitum : ergo, &c.

Resp. Nego sequelam. Ad probationem, nego, quod una relatio possit fundare aliam , v. gr. una similitudo aliam similitudinem. Et ratio est, tum , quia Relatio est debilioris

entitatis, quam , quæ causare possit aliam Relationem : tum præcipuè, quia , ut docet D. Thomas , 1. p. q. 42. art. 1. ad 4. & q. 7. de Pot. art. 9. ad 2. Relatio est essentialiter respectus : unde non indiget aliquo addito, ut referatur ; sed, sicut actio, quantum factibilis est , fit per se ipsam, & non per aliam actionem ; ita Relatio ad omnia, ad quæ referibilis est , refertur per se ipsam.

Instabis : Relatio similitudinis inter duas paternitates potest realiter separari ab illis ; ergo realiter distinguitur ab illis. Consequentia videtur certa ; cum ex hoc capite probaverimus supra, Relationem distingui à fundamento. Antecedens probatur : Paternitas Petri definit esse similis, pereunte altera paternitate , cui erat similis : ergo perit Relatio similitudinis , manente paternitate.

Resp. Nego antecedens : Ad probationem , distinguo conseq. ergo perit Relatio similitudinis, quantum ad hoc, quod est extendi ad terminum secundarium , concedo : quantum ad entitatem relativam , nego. Explicatur solutio : Paternitas Petri est similis per se ipsam paternitate Pauli, non verò per Relationem distinctam ; atramen pereunte paternitate Pauli, definit esse similis ; non quod amittat relationem , per quam erat similis ; sed præcisè per hoc quod non habeat terminum secundarium, ratione ejus denominabatur similis : sicut, dum video quinque homines, si unus recedat, visio mea propterea non perit ; sed præcisè definit se extendere ad illum , qui abiit.

Obj. 2. Quocumque præciso, duo alba sunt similia : ergo relatio similitudinis non distinguitur ab illis.

Resp.

Resp. Distinguo antecedens: sunt similia *fundamentaliter*, concedo: *formaliter*, & *relativè*, nego. Unde, si Deus destrueret respectum illum similitudinis, qui est inter duo alba; non essent amplius *formaliter*, & *relativè* similia, id est; ordinata invicem ordine similitudinis, quia carent Relatione similitudinis. At tamen casus videtur impossibilis: Sunt enim quidam modi, qui, licet à subjecto distinguantur, ab illo tamen separari non possunt: ut, posita æquali distantia circumferentiæ à centro, impossibile est, ut non resultet figura circularis; & tamen adversarii fatentur, figuram esse accidens distinctum à quantitate: Et additâ quarta unitate tribus præexistentibus, impossibile est, ut non resultet numerus quaternarius; qui tamen est distinctus à rebus numeratis. Hanc solutionem tradit D. Thom. quæst. 7. art. 10. ad 4.

ARTICULUS III.

Quotuplex sit Relatio.

Explicata quidditate Relationis, nunc variæ ejus divisiones referendæ sunt. Cum autem Relatio causetur à fundamento, juxta varia fundamentorum genera, solent assignari varia Relationum genera.

§ Porro tria sunt genera fundamentorum Relationis, scilicet, *Unitas*, & *Numerus*, seu convenientia, & disconvenientia; *Actio*, & *Passio*; *mensura*, & *mensurabile*. Unde triplex quoque est genus Relationum; quorum primum fundatur in convenientia, & disconvenientia; secundum in actione, & passione;

tertium in mensurabili.

Declaratur divisio ex D. Thomæ, *Metaph. lect. 17.* Tot sunt fundamenta Relationum, quot sunt rationes, cur unum ordinetur ad aliud; atqui tres solum sunt rationes, propter quas unum respicit aliud: ergo sunt solum tria fundamenta Relationum. Major patet. Declaratur minor: omne, quod ordinatur ad aliud, vel ipsam respicit secundum *esse*, ut mensuram suæ perfectionis; vel secundum *operari*, ut causam, aut effectum; vel secundum unitatem, seu convenientiam, vel disconvenientiam? Si respiciat primo modo, ut mensuram sui *esse*, ac perfectionis; est fundamentum mensuræ, & mensurabilis; sic scientia respicit objectum, ut mensuram suæ perfectionis; sic exemplar respicitur ab exemplo; sic creaturæ respiciunt Deum; & generaliter omne specificatum respicit suum specificativum. Si verò respiciat secundo modo, ut causam, vel effectum; erit fundamentum Actionis, & Passionis; sic filius respicit patrem; & generaliter omnis effectus causam. Si demum tertio modo, in quantum convenit, vel disconvenit; erit unitas, & numerus, seu fundamentum convenientiæ, & disconvenientiæ; sic paries albus respicit alium parietem album, ut convenientem; & nigrum, ut disconvenientem.

Omnis autem convenientia præcipue attenditur secundum tria prædicamenta, scilicet, secundum Substantiam, Quantitatem, & Qualitatem. Convenientia secundum Substantiam dicitur *identitas*; convenientia secundum Quantitatem dicitur *æqualitas*; convenientia secundum Qua-

Qua-

Qualitatem dicitur *similitudo*; sic Petrus, & Paulus, quia in natura humana conveniunt, habent relationem identitatis: sic paries albus, quia convenit in qualitate cum alio albo, habet relationem similitudinis cum eo: duo verò quanta, dum conveniunt in eadem mensura, habent inter se relationem æqualitatis.

Dices: id, quod transit, non potest fundare relationem permanentem; sed actio transit: ergo non potest fundare relationem permanentem.

Respond. Distinguo majorem: id, quod transit, *tam formaliter, quam virtualiter*, concedo: id, quod *transit, formaliter*; *remanet tamen virtualiter*, nego. Et ad minorem: sed actio transit, *formaliter*, concedo: *virtualiter*, nego. Actio enim remanet virtualiter, tum in effectu relicto, tum in determinatione, quam relinquit in causa, seu in virtute productiva. Ex hoc enim, quod Petrus genuerit filium, remanet ejus vis productiva speciali modo determinata circa talem filium; nam antea respiciebat ipsum solum, ut producibilem: postea verò respicit, ut productum: Unde S. Thom. in 3. dist. 8. art. 5. in corp. *Tales*, inquit, *relationes non innascuntur ex actionibus secundum, quod sunt in actu, sed magis secundum quod fuerunt; ideoque fundantur super id, quod in agente relinquitur ex actione, sive sit dispositio, sive habitus, sive jus, aut potestas.*

Dividitur præterea relatio in *mutuam*, & *non mutuam*. Patet divisio: nam inter ea, quæ dicunt ordinem, aliquando reciprocus est ex utraque parte ordo, ut inter parem, & filium; & inter duos parietes albos:

aliquando non recipitur, sed se tenet ex parte unius solum extremi: ut creatura ordinatur quidem ad Deum, sed Deus non ordinatur ad creaturas: similiter scientia ordinatur ad objectum, sed objectum non dicit ordinem ad scientiam. Cum relatio utrimque reciproca est, dicitur *mutua*; si verò ex parte unius solum sit extremi, dicitur *non mutua*. Relationes autem mutux sunt ut plurimum, quæ fundantur in Convenientia, & Disconvenientia; in Actione, & Passione: quia communiter loquendo; in illis utrobique est ratio referendi; siquidem inter ea, quæ conveniunt, utrobique est convenientia; Et non solum effectus ordinatur ad suam causam, sed etiam causa ipsa, si sit creata, ordinatur ad suum effectum; ut enim latè expendit Div. Thomas, quæst. 7. de pot. art. 10. *In creaturis semper aliquid bonum redundat ex effectu in causam: Unde causa ordinatur vicissim in effectum, ut in suum bonum.* Hinc locum in creatis habet illud vulgatum: *Quodlibet est propter suam operationem.* Relationes verò tertii generis, quæ fundantur in mensura, & mensurabili, non sunt mutux; quia, licet mensurabile ordinetur ad suam mensuram, attamen mensura non ordinatur semper ad mensuratum: ut scientia ordinatur quidem ad objectum, & potentia visiva ad colores; attamen nec objectum ordinatur ad scientiam, nec color ad oculum. Videri potest Div. Thom. q. 7. de pot. art. 10. ubi totum id elegantissimè expendit.

Demum relatio mutua subdividitur in relationem *Æquiparantiae*, & *Disquiparantiae*.

Explicatur divisio: relatio æquiparant-

rantia est, quando in utroque extremo reperitur respectus ejusdem rationis, & simili nomine expressus; ut inter dua alba relatio in utroque extremo ejusdem est rationis, & eodem nomine nuncupatur, nempe, similitudo. Relatio vero disquiparantia est, quando respectus in utroque extremo existens non est ejusdem speciei, nec eodem modo exprimitur: Sic relatio patris ad filium est disquiparantia; quia est diversæ speciei, & diverso nomine exprimitur; una enim dicitur paternitas, & altera filiatio.

ARTICULUS IV.

Quis sit terminus relationis, tam mutua, quam non mutua?

AD pleniorum relationis mutua, & non mutua intelligentiam, quaerit solet, quis sit utriusque terminus? An, scilicet, utraque respiciat aliquid absolutum sub ratione absoluti, an aliquid formaliter relativum? Complutenses tenent, omnes relationes, tam mutuas, quam non mutuas, terminari ad relativum. E contra Scotista, omnes relationes, tam mutuas, quam non mutuas, terminari ad aliquid absolutum sub ratione absoluti. Quidam vero mediâ incedunt; itaque sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Relatio mutua terminatur formaliter ad aliquid relativum, scilicet, ad suum correlativum; ut pater terminatur ad filium; non quatenus homo est, sed quatenus filius est: unde, quamvis entitas filii terminet respectum patris; attamen non terminat illum, ut entitas absoluta est, sed for-

maliter, ut affectâ filiatione; ac proinde, ut est aliquid relativum.

Ita censere videtur S. Thom. 1. p. q. 40. art. 2. ad 4. Ubi inquit *Cum dicitur, quod relativi esse est ad aliud se habere, per ly aliud intelligitur correlativum, quod non est prius, sed simul natura.* Et Aristoteles hic dicit, quod servus respicit dominum, ut dominus est; & ideo, præcisus omnibus aliis, quod sit doctus, quod sit bipes, musicus, &c. modò sit dominus, semper respicitur a servo.

Probatur ratione: Pater terminatur ad filium sub ratione formali filii; sed ratio formalis filii est quid relativum: ergo pater terminatur ad aliquid relativum; & idem dicendum de aliis relationibus mutuis. Minor patet. Probatur major: tum exemplo divina paternitatis, à qua, inquit Apostolus ad Ephes. 3. *derivatur omnis Paternitas*; hæc enim respicit Filium Æternum sub ratione formali filii: ergo & temporalis pater debet respicere filium sub ratione formali filii. Tum etiam ratione: nam, sic se habet pater ad filium, sicut generans ad genitum; sed generans respicit genitum sub ratione formali geniti: ergo etiam pater respicit filium sub ratione formali filii.

Confirmatur: relatio mutua dependet à suo correlativo, ut à termino formali: ergo terminatur ad aliquid relativum. Probatur antecedens: relatio mutua aliquomodo dependet à suo correlativo; sed non potest dependere nisi ut à termino: ergo dependet ab eo, ut à termino. Major videtur certa: Relatio enim mutua non potest intelligi sine suo correlativo: ergo necesse est, ut ab

eo dependeat; res enim intelligi potest sine his, à quibus non dependet. Minor verò probatur: relatio solum dependet à duobus, scilicet, à fundamento, & à termino; sed relatio mutua non potest dependere à suo correlativo, ut à fundamento, ut de se patet: ergo debet dependere ab illo, ut à termino.

Obj. 1. Relatio non terminatur formaliter ad id, quo sublato manet; sed in relationibus mutuis, sublata relatione unius extremi, remanere potest relatio in altero: ergo in mutuis relatio unius non terminatur formaliter ad relationem alterius, seu ad alterum, ut relativum est. Major patet; quia relatio stare nequit sine termino formali. Minor declaratur in maternitate beatissimæ Virginis, quæ perfectissimè stat respectu Christi, licet ei non respondeat in Christo realis relatio filii; eo quod, ut docet S. Thomas 3. p. q. 5. art. 5. in corp. filiationis relatio non est naturæ, sed personæ; Persona autem Christi, utpote Divina, est incapax relationis ad creaturam.

Resp. Distinguo majorem: relatio non terminatur formaliter ad id, quo sublato remanet, *connaturaliter*, & *plene terminata*, concedo: quo sublato remanet quidem, *sed modo extraordinario terminata*, nego. Et pariter ad minorem: In mutuis sublata relatione ab uno extremo, remanet relatio in altero, *plene*, & *connaturaliter terminata*, nego: *modo extraordinario terminata*, concedo: & nego consequentiam. Atque, ut solutio explicetur in exemplo argumenti, fatemur quidem, stare in B. Virgine relationem maternitatis, absque eo, quòd sit in Christo

relatio realis filii, quæ est propria ejus terminatio; sed negamus, esse modo sibi connaturali terminatam: Nam secundum naturam cursum pe-tebat illa maternitas suppositum creatum à se dependens sub ratione geniti, proindeque ad se vicissim relatum: isque erat connaturalis ejus terminus utique relativus. At loco illius suppositi creati, dependentis, & relati, divinitus substitutum est suppositum increatum, & æternum, quod terminaret generationem illam purissimam, & consequenter maternitatem in ea fundatam; non ut realiter dependens, & relatum, sed ut subrogatum loco ejus, quod debebat dependere, & referri; id est, non ut terminus connaturalis, sed miraculosus.

Quæres, si Christus, ut tenet D. Thomas, non dicit relationem realem filii ad beatam Virginem; quomodo potest dici realiter Filius B. Virginis, præcipuè, cum Filius sit aliquid relativum?

Respondeo ex S. Thomas 5. Metaph. lect. 7. aliquid dici relativè, non solum quia refertur ad aliud, sed etiam quia aliud refertur ad ipsum: unde aliquis dicitur filius realiter, non solum, quia refertur ad matrem, vel patrem; sed etiam, quia mater, vel pater realiter refertur ad ipsum, ut ad eum, quem genuit: Cum igitur Christus, licet non dicat respectum realem ad matrem, attamen vere, & propriè terminet relationem matris suæ, tanquam genitis ab ea; dicitur realiter, & propriè filius ejus. Adde præterea, quòd, licet Persona divina Christi non referatur realiter ad beatam Virginem; attamen subrogatur personæ humanæ, quæ exigeret ad illam realiter refer-

ri: Ideoque verè, & propriè est filius B. Virginis; sicut esset persona humana, cujus locum tenet, & vice fungitur. At de his uberius Theologi.

Obj. 2. Terminus præcedit Relationem: ergo non est quid relativum. Probatur antecedens: Relatio, etiam mutua, non resultat, nisi posito prius termino: ergo termino præcedit Relationem etiam mutuam.

Resp. Nego antecedens: Ad probationem distinguo antecedens: Relatio non resultat nisi prius posito termino, *quoad entitatem*, concedo: *quoad rationem formalem terminandi*, nego. Et similiter ad consequens. Terminus præcedit Relationem, *quantum ad entitatem*, concedo: *quantum ad formalitatem terminandi*, nego. In termino enim duo sunt distinguenda. Entitas termini, & ratio formalis sub qua terminat; v.g. in filio, entitas filii est ipsa filiatio, sub qua terminat relationem patris. Licet igitur entitas termini debeat prius naturam poni, quam resultet Relatio; attamen ratio formalis, sub qua terminat, est simul naturam cum ipsa Relatione, ut filiatio cum paternitate.

Instabis: Specificativum præcedit specificatum; sed terminus, ut mox diceretur, est specificativum Relationis: ergo terminus etiam formaliter sumptus præcedit Relationem.

Resp. 1. Distinguo majorem: Specificativum *per modum causæ*, concedo: specificativum *per modum termini*, nego. Terminus autem non specificat Relationem per modum causæ, sed per modum puri termini.

Resp. 2. Distinguo eandem majorem: Specificativum præcedit specificatum, in aliis rebus, concedo: in relativis mutuis, nego. Cum enim

relativa mutua mutuo se specificent, non debent se præcedere; sed tantum simul esse, & hoc patet in divinis relationibus, in quibus Paternitas, Divina nullo modo præcedit Filiationem, quæ est terminus ejus.

Urgebis: Si filius formaliter ut filius, est terminus paternitatis; sequeretur, quod pater definiretur formaliter per filium, & filius per patrem; atqui hoc est inconveniens: ergo, &c. Major pater; nam Relatio definitur per suum terminum. Minor verò probatur: quia, aliàs daretur circulus vitiosus, dum pater definiretur. Qui respicit filium; & filius, qui respicit patrem.

Resp. Nego minorem. Ad probationem, nego circulum in definitione relativorum esse vitiosum; imò est necessarius, ut dicit Porphyrius cap. de specie. Unde communiter dicitur, *Relativa mutua esse simul cognitione*; quia mutuo se notificant, & definiunt. Quamvis nec sit ibi omnino circulus; quia, scilicet, se definiunt sub diverso respectu; nam filius definitur per patrem, ut à se respectum; pater verò per filium, tanquam respiciens ipsum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Relatio non mutua non terminatur ad aliquid intrinsece, & subjective relativum; sed solum relativum extrinsece, & terminative.

Conclusio conciliat diversas Thomistarum sententias circa terminum Relationis non mutua: Qui enim dicunt, eam terminari ad relativum; intelligendi sunt de relativo *extrinsece*, & *terminative*. Qui verò dicunt eam non terminari ad relativum,

explicandi sunt de relativo *intrinsecè*, & *subjectivè*: Unde ut probetur, & explicetur.

Adverte ex D. Thoma 5. Metaph. lect. 17. dupliciter aliquid posse dici relativum: primò *subjectivè*, & *intrinsecè*: secundò *terminativè*, & *extrinsecè*. Relativum *intrinsecè*, & *subjectivè* est id, quod habet in se Relationem: Relativum verò *terminativè*, id est, quod terminat Relationem in alio existentem. Sicut aliquis potest dici dupliciter inimicus: primò *intrinsecè*, quia odio habet aliquem: secundò *terminativè*, quia odio habetur: sicut Christus dicebatur inimicus Judæorum, non, quòd eos odio haberet, sed quòd ab eis odio haberetur: hocposito dicimus, quod in relationibus non mutuis terminus est quid relativum *extrinsecè*, & *terminativè*, non *intrinsecè*, & *subjectivè*.

Probatur prima pars: illud non est *intrinsecè* relativum, quod caret Relatione; sed terminus Relationis non mutua caret Relatione: ergo non est quid relativum *intrinsecè*. Major patet. Minor probatur: in hoc enim differt Relatio non mutua à mutua, quod in ejus termino nullus sit reciprocus respectus.

Neque dicas, non esse quidem respectum realem; bene tamen respectum rationis.

Contrà enim est: Tum, quia respectus ille rationis non potest esse ratio terminandi, siquidem Relatio realis debet habere terminum realem. Tum, quia respectus rationis est solum aliquid secundarium, quod supponit Relationem jam terminatam: unde terminus ille propriè sumptus non est quid relativum, etiam

per rationem, nisi fundamentaliter.

Probatur etiam secunda pars: Illud est relativum *extrinsecè*, & *terminativè*, quod terminat Relationem; atqui terminus Relationis non mutua terminat Relationem, ut de se patet: ergo est aliquid *terminativè*, & *extrinsecè* relativum.

Objicies: Quod opponitur relativè, est aliquid relativum; sed terminus Relationis, etiam non mutua, opponitur ipsi relativè: ergo est aliquid relativum.

Resp. Distinguo majorem: Quod opponitur relativè, est quid relativum, *intrinsecè* semper, nego: *relativum extrinsecè*, & *terminativè*, concedo: Et concessa minore, distinguo similiter consequ. terminus Relationis est aliquid relativum, *intrinsecè* semper, nego: *terminativè*, concedo. Solutio patet est dictis.

ARTICULUS V.

Unde sumatur distinctio, tum *specificam*, tum *numericam* Relationum?

EXplicatâ divisione generica Relationum, nunc explicanda est *specificam*, & *numericam* earum distinctio. Circa distinctionem *specificam* relationis triplex est sententia: Prima tenet, Relationes totaliter *specificari* à fundamento; sicque unitatem earum *specificam* solum desumi ex unitate *specificam* fundamenti. Secunda tenet, eam desumi tantum à termino. Tertia, & communior desumi ab utroque; ita, ut Relatio dicatur una *specie*, quæ habet unicum *specie* fundamentum, & terminum.

CONCLUSIO PRIMA.

Unitas specifica Relationis desumitur à fundamento simul, & termino, seu ex coaptatione fundamenti cum termino: Diversitas verò specifica desumitur ex diversitate, vel fundamenti, vel termini; ita, ut variato alterutro, varietur Relatio.

Probatur prima pars ratione, quam tangit D. Thomas quodl. 9. a. 4. Ab eodem res desumit unitatem specificam, à quo desumit esse; sed Relatio desumit suum esse à fundamento simul, & à termino: ergo desumit unitatem specificam ab utroque. Major pater; Siquidem ens, & unum convertuntur; quælibet enim res est una per suam entitatem: unde ab eodem habet, ut una sit, à quo habet, ut sit. Minor verò declaratur: Relatio essentialiter est respectus ortus à fundamento ad terminum: ergo ab utroque desumit suum esse; à fundamento quidem, ut à causa; à termino verò ut ab eo, quod connotatur: seu, ut dicit B. Albertus Magnus, à fundamento, ut ab eo, per quod est; à termino verò, ut ab eo, ad quod est.

Confirmatur, præcipuè, quod desumat à termino, ex generali principio, à D. Thoma sæpius inculcato: Ea, quæ ordinantur ad aliud, specificantur per ordinem ad aliud; sed Relatio ex natura sua ordinatur ad terminum: ergo specificatur per ordinem ad terminum.

Probatur etiam secunda pars conclusionis, nempe, ad varietatem, seu termini, seu fundamenti, variari speciem Relationis: nam, ex communi Philosophorum axioma, *Be-*

num desumitur ex integra causa; malum verò ex quocumque defectu; sed unitas specifica est quodam bonum, divisio verò habet quasi rationem mali: ergo unitas specifica desumitur quidem ab unitate fundamenti, & termini; diversitas verò ab alterutrius diversitate.

Confirmatur: Ut enim supra dictum est, Relatio specificatur à fundamento, & termino, ut invicem commensurantur; seu ex coaptatione fundamenti cum termino; atqui commensuratio, seu coaptatio variatur, variato alterutro extremo: ergo, variato seu fundamento, seu termino, variatur Relatio: ut verbigratia, Relatio dissimilitudinis, quam nix dicit ad corvum, & similitudinis, quam dicit ad cygnum; quamvis fundentur in eodem, scilicet, in albedine, attamen sunt diversæ speciei propter variationem terminorum: Et similiter, relatio patris ad filium, & similitudinis ad eundem, sunt diversa propter diversitatem fundamentorum; quia paternitas fundatur supra generationem, similitudo verò supra convenientiam in figura.

Obj. 1. Unius non potest esse, nisi unicum specificativum; sed Relatio est unica, & simplex: ergo non potest habere, nisi unicum specificativum.

Resp. Fundamentum, & terminum non habere rationem, nisi unius specificativi; propriè enim specificant Relationem, quatenus invicem coaptantur, & commensurantur; ac proinde, quatenus sunt quasi unum.

Obj. 2. Relatio non specificatur à suo opposito; sed terminus est oppositus relationi: ergo non specificatur ab ipso.

Resp. Distinguo majorem: Relatio

tio non specificatur à suo opposito, ut à *causante speciem*, concedo : ut à *terminante*, nego. Adde præterea, quod speciale est in relativis, ut dependant à suo opposito ; ideoque possunt ab illo specificari. Ut enim advertit D. Thomas, quæst. 7. de Pot. art. 8. ad 4. oppositio relativa est omnium minima ; in qua unum oppositum non remover, & destruit aliud (sicut fit in aliis oppositionibus) sed potius ipsum respicit, & exigit : Unde sola oppositio relativa locum habet etiam in divinis.

Obj. 3. Unica specie Relatio respicit duos terminos specie distinctos : ergo non desumitur eam unitatem à termino. Probatur antecedens : Relatio filii terminatur ad patrem, & matrem ; sed Relationes patris, & matris videntur specie distingui : ergo, &c.

Resp. Distinguo antecedens : Unica relatio respicit duos terminos, *inadequatos*, concedo : *adequatos*, nego. Nam pater, & mater, sicut sunt unum totale principium productivum filii, ita constituunt unum totalem terminum filiationis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Unitas numerica Relationum desumitur ex unitate numerica subjecti : unde in uno subjecto non potest esse duplex Relatio solo numero distincta ; ut in uno patre duplex paternitas. Ita Thomistæ omnes.

Probatur conclusio ratione generali D. Thomæ : omne accidens desumit suam unitatem numericam à subjecto ; sed Relatio est accidens : ergo desumit suam unitatem numericam à subjecto. Minor est certa ; relatio enim annumeratur inter no-

vem accidentia. Major verò probabitur in Metaphysica, ubi ostendemus, accidentia individuari à subjecto.

Obj. Unus pater potest habere plures paternitates solo numero distinctas : ergo unitas numerica relationis non desumitur ex unitate numerica subjecti. Probatur antecedens : ubi sunt plures termini, ibi sunt plures relationes ; sed idem pater potest habere plures terminos paternitatis, scilicet, plures filios : ergo & plures paternitates.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem distingo majorem : ubi sunt plures termini, *formaliter distincti*, concedo : *materialiter solum distincti*, nego. Pluralitas autem filiorum merè materialiter se habet respectu paternitatis : Nam relatio patris præcisè respicit filium sub ratione filii ; quòd autem plures participant illam rationem filii, merè materialiter se habet : sicut absolutio sacramentalis solum respicit peccatum cum dolore confessum ; quòd autem unicum, vel plura afferantur peccata, merè materialiter se habet respectu absolutio- nis : Unde, sicut omnia peccata unâ absoluteione remitti possunt, ita & omnes filii unâ relatione respici.

Instabis : multiplicatâ causâ, multiplicatur effectus ; sed producto novo filio multiplicatur fundamentum causans paternitatem, scilicet, actio productiva : ergo multiplicatur paternitas.

Resp. Distinguo majorem : Multiplicatâ causa, multiplicatur effectus, *in subjecto capaci illius novi effectus*, concedo : *in subjecto incapaci*, nego. Porro, qui jam habet paternitatem, incapax est novæ paternitatis similis ; Unde, quantumvis multiplicetur productio filiorum, non multiplicatur

paternitas. Sicut, quando ferrum est summè ignitum, quantumvis multiplicetur ignis, non multiplicatur in eo calor, quia jam ipsum habet.

Urgebis: dum patri, tres filios habenti, moritur primogenitus, perit relatio ad ipsum: ergo distincta est à relationibus aliorum.

Resp. Distinguo antecedens: perit relatio ad ipsum, ut *relatio est*, nego: ut *ad ipsum est*, concedo: solum enim desinente primogenito, illa relatio, quæ tres antea respiciebat, desinit respicere primogenitum, quia ampliùs non est; cæterum integra manet in sua entitate, quia ad illam satis est, ut aliquis superfit.

ARTICULUS VI.

De Proprietatibus relationum, & coordinatione hujus Prædicamenti.

Proprietates relationum quinque numerantur ab Aristotele. Prima est, *non habere contrarium*: Nam una relatio non pugnat contra aliam; & relationes diversissimæ in eodem subjecto se patiuntur: Unde non habent inter se contrarietatem, sed solum oppositionem relativam; per quam, non se mutuò destruunt, sicut contraria; sed solum sese mutuò respiciunt.

Secunda proprietas est, *non suscipere magis, & minus per se*: non enim relatio crescit, aut decrescit ratione sui, quia ad illam non datur motus; sed solum ratione sui fundamenti: ut, dum paries minus albus dealbatur, sit similior alteri maximè albo, ratione albedinis, quæ augetur.

Tertia proprietas est, *invicem conversi*: nam unum relativum dicitur

ad convertentiam cum alio; v.g. filius est patris filius, & pater est filii pater: dominus est servi Dominus, & servus est domini servus, &c.

Quarta proprietas est, *esse simul natura*, id est, simul existere; relata enim ita invicem connectuntur, ut unum sine alio esse non possit: ut impossibile est, ut sit servus sine domino, & dominus sine vero.

Quinta proprietas est, *esse simul cognitione*; nam impossibile est, cognoscere unum relativum sine alio; ut servum sine domino, & dominum sine servo: Unde, ut suprà diximus: sese mutuò definiunt, & notificant.

Attamen istæ tres ultimæ proprietates solis relativis mutuè videntur propriè convenire, ut expressè dicit D. Thomas de quarta proprietate, q. 7. de Pot. a. 8. ad 1. Quia tamen terminus relationis etiam non mutæ aliquo modo dicitur relativus, extrinsecè, scilicet, & terminativè, inquantum respicitur à relatione; idèd quodammodo istæ tres proprietates possunt accommodari relativis etiam non mutuè; inquantum, scilicet, impossibile est, quod terminus actualiter terminet, nisi actualiter sit relatio; & ipsa relatio cognoscitur per suum terminum; ipseque terminus, quantum ad actualem functionem terminandi, cognoscitur per relationem.

Quantum ad coordinationem hujus Prædicamenti; in primis relatio prædicamentalis est supremum genus, quod dividitur in relationes *primi, secundi, & tertii* generis; id est fundatas in unitate, & numero, seu convenientia, & disconvenientia; Actione, & Passione; mensura, & mensurabili. Relatio primi generis dividitur in relationes *convenientia*, & dis-

disconvenientiæ. Relatio convenientiæ subdividitur in relationes *identitatis*, *æqualitatis*, & *similitudinis*: relatio verò *disconvenientiæ*, in relationes *diversitatis*, *inaequalitatis*, & *dissimilitudinis*: relatio verò *inaequalitatis*, præcipuè in numeris, subdividitur in varias species secundum varias proportionones, quæ attenduntur in numeris, ut in relationem *duplicis*,

quadruplicis, &c. de quibus agunt Arithmetici. Relatio secundi generis dividitur in relationem fundatam in Actione, & relationem fundatam in Passione. Relatio tertii generis dividitur in relationem ad mensuram, quæ est objectum; & ad mensuram, quæ est exemplar. Hæ verò species possunt rursus subdividi in alias, quas recensere, non est necesse.

QUÆSTIO QUINTA.

De quarto Prædicamento, scilicet, Qualitate.

QUALITAS tribus modis sumi potest: 1. Latissimè, pro eo, quod prædicatur in *quale*: Hoc sensu Aristoteles vocat differentias essentielles *Qualitates*, quòd prædicentur in *quale* quid. 2. Paulò strictius, pro eo, quod prædicatur in *quale accidentaliter*; & sic omne accidens potest dici *Qualitas*. 3. Sumitur strictissimè pro certo prædicamento accidentis, cujus proprium est, accidentaliter qualificare, modificare, & disponere substantiam. Hoc modo sumitur hic *Qualitas*; de qua tria quærimus. 1. Quid sit? 2. Quotuplex sit? 3. Quæ sint ejus proprietates. Et hæc omnia paucis expediemus; quia licet *Qualitas* sit vastissimum omnium prædicamentorum; quæ tamen circâ eam, & ejus species difficultia sunt, pluribus aliis in locis discuti solent; agendo de habitibus, de virtutibus, & scientiis, de alteratione, &c.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Qualitas?

Qualitas definitur ab Aristotele, *Accidens, secundum quod dicitur quales*. Hanc definitionem, ut minus exactam, multi rejiciunt: nam *quale* non videretur notius qualitate. Sed considerandum cum D. Thoma Opusc. 48. tract. 4. cap. 1. quòd suprema genera non

possunt ita exactè defini, præcipuè *Qualitas*; quæ tam varias res, tum spirituales, tum corporeas, sub se continet, ut vix reperiri possit aliqua notio, quæ rebus adeò diversis aptari possit. Unde Aristoteles quærens aliquid commune omnibus *Qualitatibus*, id solum reperit, quod omnes afficiant substantiam per modum qualificativi; ideoque definiit *Qualitatem Accidens, secundum quod substantia dicitur qualis*. Nec mirum est, res universalissimas per aliquod sui de-

finiri; nam in Metaphysica omnes definiunt ens, id quod habet *esse*; & tamen *esse* non videtur notius, quam ens. Addit D. Thomas, quod concreta sunt nobis notiora, quam sint abstracta; siquidem cognitio sensibilis, à qua originatur cognitio intellectualis, non fertur nisi ad concreta, quæ proinde sunt nobis notiora: unde Aristoteles definit Qualitatem per suum concretum, tanquam per aliquid notius.

Verùm qualitas exactius defini potest cum D. Thoma 1. 2. q. 49. a. 2. *Accidens modificativum, seu dispositivum substantiæ in se ipsa.*

Explicatur definitio: per *Accidens* assignatur id, in quo Qualitas convenit cum aliis prædicamentis accidentalibus: Cæteræ verò particule expriment id, in quo differt ab illis. Proprius enim character Qualitatis est accidentaliter determinare, & modificare substantiam: Cujus signum est, quod, si mutemur secundum alia accidentia, ut secundum Quantitatem, dum augemur; aut secundum Relationem, quam de novo acquirimus: aut secundum situationem, &c. non dicimur propterea *alterari*, & *diversi*; bene tamen, si mutemur secundum Qualitatem; ut si quis demutat colorem, vel figuram, vel mores, &c. dicitur *alter*: Unde, sicut differentie essentielles determinant, & modificant essentialiter genus, ideòque dicuntur aliquando *Qualitates substantiales*: ita quoque illud accidens, quod modificat, exornat, determinat, & disponit substantiam, dicitur *Qualitas accidentalis*: quæ proinde rectè definitur, accidens modificativum, seu determinativum substantiæ in se ipsa.

Dices: Etiam Quantitas modifi-

cat substantiam, in quantum illam extendit: ergo ista definitio non convenit Qualitati.

Resp. Nego, quod Quantitas propriè modifcet substantiam: illam enim extendit præcisè, in quantum tribuit ei partes diversimodè modificabiles. At verò Qualitas superveniens, tali, vel tali modo disponit istas partes, eas figurando in modum trianguli, vel quadranguli: unde modificare substantiam, & partes ejus, propriè convenit soli Qualitati.

ARTICULUS II.

Quotuplex sit Qualitas?

Quatuor veluti paria specierum Qualitatis vulgò assignantur. Primum est *Habitus*, & *dispositio*: Secundum *Potentia*, & *Impotentia*: Tertium *Passio*, & *paribilis Qualitas*: Quartum *Forma*, & *Figura*.

Probat bonitas hujus divisionis ex D. Thoma 1. 2. q. 49. a. 2. Tot sunt species Qualitatis, quot modis substantia disponi potest in seipsa; sed disponi potest quadrupliciter: ergo quatuor sunt species qualitatis. Major patet: nam qualitas est accidens dispositivum substantiæ. Minor probatur: vel enim substantia disponitur, ut benè, aut malè se habeat; & sic constituitur prima species qualitatis, scilicet, *Habitus*, & *Dispositio*: vel disponitur secundum operari, ut fortiter, aut languidè agat, vel resistat; & sic est *Potentia*, & *Impotentia*: vel disponitur secundum motum physicum, in quantum per illum novo modo se habet; & sic est tertia species, scilicet, *Passio*, & *Paribilis Qualitas*: vel demum disponi potest

sc-

secundum partes quantitativas; & sic est *Forma*, & *Figura*. Sed ut ejusmodi species accuratius explicentur, de illis agemus singulis paragraphis.

§. I.

De Habitu, & Dispositione.

Definitur in genere hæc prima species: *Qualitas determinans subjectum, ad bonè, & malè se habendum in se, vel ad operationem.*

Explicatur: Plerumque subjectum est indifferens, ut bonè, vel malè se habeat, tum in *esse*, tum in operando: Ut corpus indifferens est, ut sit sanum, vel ægrum; anima, ut sit sancta per gratiam, aut maculata per peccatum; intellectus, ut sit sciens, vel errans; voluntas, ut sit prava, vel bona; manus, ut sit perita ad pingendum, vel imperita: Et ideo ejusmodi subjecta indigent Qualitate determinante ad bonè, vel malè se habendum. Sic virtus determinat voluntatem, ut bene se habeat; vitium verò, ut malè se habeat. Sic scientia disponit intellectum, ut bene se habeat circa veritatem; error autem, ut malè. Sic sanitas disponit corpus, ut bonè se habeat; ægritudo, ut malè. Sic habilitas pingendi disponit manum, ut bonè se habeat circa ejusmodi opus; imperitia verò, ut malè. Sic gratia disponit animam, ut bene se habeat; charitas voluntatem, fides intellectum, &c. Hujusmodi constituunt hanc primam speciem.

Dividitur hæc prima species in habitum, & dispositionem: quo in loco *Habitus* sumitur, non pro veste, aut possessione; sed pro ea affectio-

ne, secundum quam res bonè, & malè se habere dicitur: ut, dum quaeritur, quomodo aliquis se habeat? Respondemus, bonè, vel malè se habere. Hoc posito,

Explicatur divisio: Quali tas determinans ad bonè, aut malè se habendum, vel firmiter adhæret subjecto, ac principiis immobilibus nititur; vel leviter afficit subjectum, ac minus firmis nititur principiis? Si primum, tum vocatur habitus: si secundum, dicitur dispositio.

Hoc totum declaratur inductione: sic enim videmus, sanitatem, & morbum habere instabilia principia, nempe, concordiam humorum, quæ facile turbari potest: Sic etiam in spiritualibus suspicio, dubium, opinio, & alia ejusmodi levibus, & facile mobilibus fundamentis innituntur; unde facile removeri possunt à subjecto. Hæc omnes Qualitates sunt dispositiones: quod idem dicendum de habilitate, quæ est in manu ad pingendum, scribendum, pulsandam cytharam; & aliis corporalibus dispositionibus, quæ, cum fundentur in corpore facile alterabili, facile quoque deperdi possunt. At verò Fides Divina, Scientia, Virtus, Gratia, & alia ejusmodi, firmissimis principiis innituntur; ut fides nititur testimonio Dei; scientia principiis necessario veris; virtus bono honesto, quod est immutabile; Gratia Divino influxu, &c. Unde quantum est de se, istæ qualitates firmissimæ sunt; ideoque vocantur *Habitus*.

Hinc definitur habitus, *qualitas difficilè mobilis, determinans ad bonè, vel malè se habendum*; dispositio verò, *qualitas facilè mobilis, determinans ad bonè, vel malè se habendum.*

Porro, cum substantia possit determinari ad bene, aut male se habendum, tum ad esse, tum ad operari; hinc dividuntur habitus (& idem dicendum de dispositionibus) in entitativos, & operativos.

Habitus entitativi sunt, qui determinant substantiam, ut bene, vel male sit; sic sanitas, & ægrotudo in corpore pulchritudo, & deformitas in vultu: gratia, & peccatum in animâ, determinant hujusmodi subjecta, ut bene, vel male se habeant. Habitus operativi sunt, qui determinant potentias ad bene, vel male operandum: sic scientia, & error in intellectu: virtus, & vitium in voluntate: habilitas, vel inhabilitas in membris corporeis, hæc subjecta determinant, ut bene, vel male se habeant ad operandum.

Quæres, an habitus, & dispositio essentialiter differant? Respondeo cum S. Thoma 1.2.9.49. art.2. ad 3. Habitum propriè dictum differre à dispositione propriè dicta, ut speciem à specie; proindeque essentialiter: Nam habitus propriè dictus est, qui ex natura sua nititur principiis *difficilè* mobilibus: è contra dispositio, quæ nititur ex naturâ suâ principiis *facilè* mobilibus: ergo ex essentiâ suâ differunt.

Attamen fieri potest, ut habitus ex essentialibus principiis *difficilè* mobilis, per accidens, propter infirmitatem subjecti, sit ab eo *facilè* mobilis; & è contra sæpè fit, ut qualitas ex natura sua *facilè* mobilis, quæ proinde essentialiter pertinet ad dispositionem, ita firmetur in subjecto, ut *difficilè* ab eo dimoveri possit: Unde habitus nonnunquam induit statum dispositionis; & dispositio modum, ac

statum habitus. Sic charitas, fides, spes, gratia, si principia, quibus nituntur, spectes, nempe, Dei bonitatem, protectionem, atque veracitatem, & Spiritum Sanctum, à quo infunduntur; firmissima sunt: & tamen, ob humani arbitrii inconstantiam, ac flexibilitatem, modicæ tentationis statu nimium sæpè in nobis extinguuntur. Similiter scientia, & virtus habent principia ex se immobilia, nempe, veritatem, & honestatem; & tamen utraque in Tyrone instabilis est, & facilè mobilis. E contra, erroris, opinionis, vitii principia sunt ex se instabilia; & tamen longo usu, ac pertinaciâ ita firmari aliquando possunt, ut vix unquam dimoveri possint; ut videre est in hæreticis, & peccatoribus induratis.

§. II.

De secunda specie Qualitatis, scilicet, Potentia, & Impotentia.

HÆC secunda species Qualitatis in genere definitur: *Qualitas disponens substantiam ad agendum, vel resistendum*; seu, quod idem est, principium proximum agendi, vel resistendi.

In primis dicitur: *Qualitas disponens substantiam*; per quod convenit cum aliis speciebus: additur *ad agendum, vel resistendum*; per quod differt ab illis: Proprium enim potentia est, simpliciter tribuere vim agendi, aut resistendi; habitus verò operativi superpervenientes, non dant simpliciter vim agendi, sed determinant præ-existentm potentiam agendi, ut bene, vel male se habeat: ut justitia, non dat posse velle; sed potentiam volendi, quam supponit, rectificat

cir-

circa bonum alienum, ut non deordinatè feratur ad ipsum. Similiter fides, non dat intellectui facultatem cognoscendi, sed solum potentiam intellectivam elevat ad cognoscenda supernaturalia.

Dividitur verò in duo membra scilicet, Potentiam, & Impotentiam: Siquidem Qualitas disponens ad agendum, vel resistendum, aut est fortis, aut est languida? Si sit fortis, ut visus in juvene; durities in adamante; dicitur *Potentia*: si verò sit languida, ut mollities in cera, fragilitas in vitro, visus in sene; dicitur *Impotentia*, id est, debilis potentia. Ex quo patet, hanc divisionem non esse propriè in diversas species, sed in diversos status; ut, si quis videret hominem in puerum, & virum: sicut enim puer evadit vir, ita Impotentia firmari potest, & fieri Potentia; aut è contra. Sic facultas progressiva, quæ in puero est impotens propter mollitiem nervorum, & musculorum, ex nimia cerebri humiditate proveniente; crescente puero, digesto abundantiore humido, roboratis nervis, & musculis, sit Potentia. E contra verò, Potentia vivendi fortis in juvene, vigore hebetato, languescit in sene, fitque Impotentia.

§. III.

De tertia specie Qualitatis, scilicet, Passione, & patibili Qualitate.

Nomen *Passionis* diversimodè sumitur. 1. Pro proprietate essentialiter consequente; sic dicimus, lucem esse passionem Solis, & duritiem adamantis. 2. Pro receptione cujuslibet effectus; & sic constituit sextum

prædicamentum, de quo infra. 3. Specialiter sumitur pro receptione alicujus afflictivi: sic Christus dicitur propter nos duram passionem sustinuisse. 4. Sumitur pro motibus appetitivis, quibus animal fertur ad bonum, & fugit malum; sic amor, odium, ira, &c. dicuntur *Passiones*. 5. Demum sumitur pro qualitate alterationem causante, vel consequente; & in hoc sensu modò eam sumimus: Unde hæc tertia species qualitatis definitur, *Qualitas alterationem sensibilem causans, vel ab alteratione sensibili causata.*

Explicatur definitio: Ut qualitas, cum cæteris speciebus convenit; Differt per alias particulas; nam qualitatum hujus speciei proprium est, ut vel inducant, vel consequantur alterationem, quæ sensu percipitur; seu, ut sensum afficiant, & immutent: sic calidum, & frigidum, tactum immutant; atque in rebus talem alterationem inducunt, quæ sensu facilè deprehenditur. Item sonus, odor, sapor, color, lux, siccitas, humiditas, &c. Itaque tota species ejusmodi sensibilibus qualitatum sub hac specie continetur.

Porro, hujusmodi qualitates, si citò transeant, ut pallor ex metu, rubor ex verecundia causatus, dicuntur *Passiones*: At, si permanenter insunt, ut pallor ex melancholica complexionem causatus, rubor ex sanguinea, caliditas ex biliosa, dicuntur patibiles Qualitates.

Quod verò querit posset, an Passio, & patibilis Qualitas sint species qualitatis essentialiter inter se diversæ?

Id facilè solvitur: Nam constat solum accidentaliter ab invicem differre; quatenus, scilicet, causæ, à quibus in subjecto producuntur, illud

magis, aut minus alterant: Unde idem numero pallor, qui à metu, aut morbo inductus, est passio transiens; facile potest evadere in patibilem qualitatem; si metus, aut morbus ita ingravescat, ut complexioni durabilem quandam inferat alterationem.

Observandum hic, quod aliquando una Qualitas videatur pertinere ad duas species, eo, quod participet aliquid de ratione constitutiva utriusque speciei; ut calor est virtus activa ignis; sicque videtur pertinere ad secundam speciem, scilicet, *potentiam*: & præterea causat alterationem, sicque videtur pertinere ad tertiam speciem. Sed tunc considerandum, quid sit primum, & essentialius in tali Qualitate; & secundum id debet ei assignari species. Sic in calore videtur essentialius, quod sit Qualitas alterativa; ideoque essentialiter pertinet ad tertiam speciem; licet etiam sit principium agendi in igne, & videatur induere naturam potentiae: è contra verò, facultas nutritiva, licet causet alterationem in cibis, sicque videatur pertinere ad tertiam speciem qualitatis; attamen principaliter ordinatur ad agendum, ideoque pertinet essentialiter ad secundam speciem, scilicet, *potentiam*.

§. IV.

De quarta specie Qualitatis, scilicet, Forma, & Figura.

Forma tripliciter sumitur: 1. Pro actu substantiali materiam primam informante, de quo initio Physicæ: sic anima dicitur forma viventis. 2. Pro quocumque actu, sive accidentali, sive substantiali; sic albedo, virtus, scientia, dicuntur formæ ac-

cidentales. 3. Pro qualitate, ex dispositione partium quantitatis resultantem; sic dicitur forma vultus, forma manûs, &c. In hoc tertio sensu modo sumitur. Similiter figura aliquando sumitur pro imagine; sic Christus dicitur figura substantiæ Patris Æterni: aliquando verò, prout idem ferè est, ac forma, id est, pro qualitate ex partium dispositione resultantem; ut, dum dicimus, ceram habere figuram rotundam, triangularem, aut quadratam: Sic modo sumitur. Unde,

Definitur quarta species: *Qualitas resultantis ex diversa dispositione partium quantitatis*: Partes enim quantitatis sunt de se indifferentes, ut diversimodè disponantur, ut in modum pyramidis, vel trianguli: Illa igitur qualitas, per quam tali, vel tali modo disponuntur, & terminantur, dicitur *Forma*, vel *Figura*. Alio modo definitur potest *Forma*, & *Figura*, *Terminus quantitatis*: nam ex terminatione quantitatis constituitur *Figura*. In rebus artificialibus ejusmodi dispositio, seu terminus partium quantitatis, dicitur *Forma*: ut forma domûs, forma navis: In rebus verò naturalibus, dicitur *Figura*; ut figura hominis, figura bovis, &c. quamvis sæpè in utroque sensu indifferenter usurpentur. Aristoteles utrumque nomen retulit; quia utroque modo solemus exprimere hanc qualitatem, ex dispositione partium resultantem.

ARTICULUS III.

De Proprietatibus Qualitatis, & ejus coordinatione.

Tres Qualitatis proprietates enumerat Aristoteles: Prima est, quod *Qualitas habeat contrarium*; proprium

prium enim est Qualitatum, invicem pugnare, seque mutuo de subiecto deturbare: sic calor expellit frigus, vitium virtutem, morbus sanitatem. Attamen non omnes Qualitates habent contrarium, ut patet de figuris, de luce, &c.

Secunda proprietas est, *suscipere magis, & minus*; siquidem qualitates possunt intendi, & remitti; sicut modicus calor crescit, & fit major, & magnus calor minuitur. De hac intentione, & remissione agetur in tertia parte Physicæ. Attamen non omnes qualitates capaces sunt illius vicissitudinis; nam figuræ, & potentia naturales non intenduntur.

Tertia proprietas est, *fundare similitudinem, & dissimilitudinem*: quæ enim conveniunt in qualitate, dicuntur *similia*; quæ verò disconveniunt, dicuntur *dissimilia*.

Quantum ad coordinationem huius Prædicamenti, supremum genus est Qualitas, quæ dividitur in quatuor species enumeratas, & explicatas. Prima species dividitur in habitum, & dispositionem. Habitus alius est à Deo infusus, alius à nobis acquisitus.

Habitus à Deo infusus continet sub se gratiam, Fidem, Spem, Charitatem, Dona Spiritus Sancti, lumen propheticum, & alias supernaturales virtutes.

Habitus acquisitus, alius est intellectualis, alius moralis, seu in appetitu residens. Habitus intellectualis dividitur in intelligentiam, Sapientiam, Scientiam, Prudentiam, & artem. Habitus moralis dividitur in bonum, & malum: Bonus in varias virtutes, ut Justitiam, Temperantiam, Fortitudinem, & alias sub istis

contentas. Malus dividitur in varia vitia; si tamen vitia sint annumeranda inter habitus; propriè enim videntur esse solum dispositiones, eo, quod instabilibus principiis nitantur, scilicet, passionibus, & bonis fallacibus.

Dispositio autem dividitur in corporalem, & spiritualem: corporalis in operativam, & non operativam. Operativa continet sub se varias habilitates, ut saltandi, pingendi, scribendi, &c. Non operativa continet sub se pulchritudinem, deformitatem, sanitatem, morbos, &c. Dispositio spiritalis continet sub se opinionem, fidem humanam, suspensionem, & alias qualitates facillè mobiles.

Secunda species, scilicet, potentia & impotentia, dividitur in immanentem, id est, cujus opus manet intra principium, à quo producit; & Transfeuntem, id est, cujus opus transit ad extra. Potentia immanens dividitur in vegetativam, cognoscitivam, & appetitivam. Vegetativa subdividitur in Generativam, Nutritivam, & Augmentativam. Cognoscitiva verò in intellectum, & Sensum. Appetitiva tandem in Voluntatem, & Appetitum sensitivum, &c. de quibus exactius agitur in libris de anima. Potentia verò resistendi continet sub se durum, molle, solidum, fragile, &c. Quidam reponunt species intentionales sub hac secunda specie; melius tamen reducuntur ad primam; quia complent potentias cognoscitivas, ut eas determinant ad bonè, vel malè operandum; quod est proprium primæ speciei qualitatis.

Tertia species, scilicet, Passio, Patibilis Qualitas, dividi potest in quinque Sensibiles Qualitates, scilicet,

cet, Colorem, Odorem, Sonum, Saporem, & Tangibiles Qualitates, ut sunt frigus, calor, &c. nam secundum ista quinque genera qualitarum, fieri videretur alteratio; vel physica in corporibus, vel intentionalis in sensibus nostris. Hæc verò qualitates subdividuntur in varias alias, ut in varios colores, sapes, &c.

Quarta species, scilicet, Forma, & Figura, dividitur in planam, & solidam. Figura plana dividitur in angularem, & circularem. Circularis perfecta unius speciei est; imperfectæ variæ sunt species; ovalis, lenticularis, &c. Figura angularis dividitur in triangularem, seu Trigonam, & Polygonam: seu, quæ pluribus, quam tribus angulis constat, ut quadrangularis, quinquangularis, &c. Triangulus dividitur, vel ratione laterum, vel ratione angulorum; ra-

tione laterum dividitur in Isopleuron, cujus tria latera æqualia sunt; Isoscelem, cujus duo tantum æqualia sunt; & Scalenum, cujus tria latera sunt in æqualia. Ratione angulorum dividitur in oxygonum, cujus tres anguli acuti; rectangulum, cujus unus angulus obtusus est; & amblygonum, cujus unus angulus obtusus est. Quadrangularis figura dividitur in quadratum, cujus latera æqualia, & anguli recti; rhombum, cujus latera æqualia sunt, sed anguli inæquales: rhomboidem, quæ neque æquilatera, neque æquiangula est; & alias plures figuratum species. Figura solida dividitur in eam, quæ caret angulis, sub qua continentur spherica; ovalis, cylindrica, lenticularis, & aliæ; & angularem, sub qua continentur cubica, pyramidalis, & aliæ, de quibus Geometra.

QUÆSTIO SEXTA.

De sex aliis Prædicamentis.

EX alia Prædicamenta brevius perstringi solent; quòd eorum pleraque vix ullius usûs sint; alia verò, ut actio, & passio, in Physica uberiùs explicentur. Quæri posset in genere, in quo consistant? Scotus, & plerique alii censent, esse relationes; sed si relationes sint, cur distincta à relatione prædicamenta constituunt? Deinde non consistunt in *esse ad*, ut relatio; sed in aliquo alio, ut actio in *esse ab*; passio in *esse in*: situs in partium dispositione, &c. Itaque relationes non sunt. Alii censent, esse denominationes extrinsecas: sed, si essent, novum genus rei, proindeque nec prædicamentum, constituerent. Neque enim denominationes *visi*, *amati*, *cogniti*, speciem prædicamenti constituunt; sed ad formarum, à quibus petuntur, prædicamenta reducuntur. Si ergo Ubi, Quando, &c. nihil sunt, quam denominationes ductæ

ductæ à loco, & tempore; ad idem prædicamentum pertinebunt ad quod Locus, & tempus pertinent. Unde alii verosimiliter putant, esse modos rebus ipsis intrinsicos, licet ab aliquo exteriori pendeant; ut *Ubi* est aliquis modus efficiens rem ex eo, quod fit in loco. Ita innuere videtur S. Thomas 1. 2. q. 49. art. 1. Verùm non sunt tanti, ut pro illis acrius contendamus. At; quod utilius fuerit, eorum occasione primùm aliquid in genere de modis dicemus: Tum singula ea prædicamenta paucis expediemus.

ARTICULUS PRIMUS.

De modis, & eorum distinctione à rebus modificatis.

Modi nomen vagum est, & variè sumitur, ut vix una definitione figi possit. Sumitur latissimè, pro omni eo, quod rem determinat ad aliquam essendi rationem. Hoc sensu non solum accidentia, sed & forma, ac differentia essentialis dici possunt *Modi*; determinant enim ad quandam essendi rationem. Sumitur specialius Modus pro mediocritate, seu statu inter extrema medio; quo sensu dixit S. Augustinus, 4. super Genes. ad litteram, c. 3. *Modus est, quem mensura præfigit.* Et Horatius præclare:

*Est modus in rebus, sunt certi denique
fines,
Quos ultra, citraque nequit consistere
rectum.*

Verùm neque tam lato, neque tam stricto sensu hic modus sumitur; sed pro eo, quod, non tam novam rem affert, quam rei novum quemdam statum: Atque sic *Res* distinguitur à modo, ut res sit insignior quædam entitas, sive substantialis, ut forma, & materia; sive accidentalis, ut calor, frigus, virtus, quantitas, &c. Modus verò sit, aliquid minutiùs, quo res istæ aliter, & aliter se habent; ut

segnities, & velocitas non sunt motus ipse, aut virtus movens; sed modus, secundum quem virtus illa, & motus aliter, & aliter se habent. Aliqui distinguunt modos ab accidentibus, quòd accidens à Deo conservari sine subjecto possit, non item modus. At, quis scit, num etiam Deus modos seorsim à subjectis conservare possit? Neque enim nostrum est, terminos divinæ potentie præscribere. Alii dicunt, modum esse, qui nihil affert subjecto præter seipsum; ut curvitas ramo nihil tribuit, nisi esse curvum; at vero accidens, aliquid aliud à se tribuit, nempe, vim, & energiam quandam; ut calor igni non solum tribuit esse calidum, sed etiam vim calefaciendi, dissolvendi, &c. Verùm nec omnia forte accidentia præter se aliquid subjecto tribuunt; nec defunt ex modis, qui aliquid energie rebus afferant; ut calor intensior plura potest, quam debilior. Alii contendunt, omnia accidentia esse modos; sed hi fere de voce litigant: Nos enim nomine *Modi* non intelligimus insigniora accidentia; sed quidam minus, cujus adventu res insigniores, atque inter alias ipsa accidentia, aliter, & aliter se habent.

Hæc positâ modi notionem, nunc dicendum de ejus à re modificata distinctione. Quidam censent, nullum modum à rebus distingui. Quidam ferè

ferè modos omnes à rebus realiter distinctos volunt. Inter hæc extrema distinguendum :

Modorum enim quidam sunt positivi, ut velocitas in motu, intensio in calore : quidam negativi, qui scilicet, formaliter negationem potius important, ut finitudo, & brevitatis in linea important ejus quantitatem cum negatione ulterioris extensionis. Rursus, modorum positivorum, alii sunt penitus extrinseci, qui nihil in re ponunt, sed aliquid circa rem; ut columna fit mihi dextra, vel sinistra sine sui mutatione, præcisè, quia ego ad illam situm mutavi. Alii verò sunt intrinseci, qui, scilicet, aliquid in re ipsa dicunt; ut, Figura est in re figurata; Passio, in re patiente; Ubiatio in re ubicata Modorum intrinsecorum aliqui sunt absoluti, qui, scilicet, aliquid in re dicunt absque respectu ad aliam, ut duratio in re durante: alii sunt connotativi, qui, aliquid in re ipsa dicunt, sed cum connotatione alicujus extrinseci; ut *comburere* in igne dicit virtutem, quæ in igne est; non præcisè secundum se, sed ut connotat effectum, in re combusta per eam productum. His positis.

Primò evidens est, modos negativos non importare in re ipsa aliquid ab ea distinctum, sed solum negationem alicujus à re distincti: Sic calor, dum ex vehementi fit languidus, novo modo se habet; non quòd illi aliquid sit additum, sed potius ab eo detractum.

Secundò constat, Modos extrinsecos importare aliquid distinctum à re; non tamen in re, sed circa rem: Ut paries ex non viso fit visus, oculò circa illum murato.

Tertiò constat, modos connotativos aliquid itidem importare à re distinctum, nempe, connotatum; ut ignis calefaciens connotat aliquid ab igne distinctum, nempe, calorem, ab igne in ligno productum.

Itaque solum quæstio circa duo remanet: 1. An modi connotativi præter extrinsecum, quod important, aliquid dicant in re ab ea distinctum? 2. An modi absoluti intrinseci aliquid itidem distinctum rebus adjiciant.

PRIMA CONCLUSIO.

Si res ex seipsa aliam connotet, modus connotativus nihil in re ab ea distinctum ponit.

Conclusio est evidens: Nam, quod ex se tale est, alio non eget, ut tale sit: ergo, si res ex propria entitate sit connotativa alterius, connotativus modus non est aliquid in re ab ea distinctum. Sic respectus scientiæ ad objectum non est aliquid à scientia distinctum; nam ex sua natura scientia est ad objectum, & generaliter omnes relationes transcendentales sunt à rebus indistinctæ. Eo principio docebitur in Physica, modum unionis non distingui à materia, & forma; quia per se forma est actus materiæ: ideoque, ut illam actuat, in quo consistit unio, satis est, ut detur materiæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si modus connotativus in ipsa rei natura non includitur, est aliquid in re ab ea distinctum.

Probatæ Conclusio: Quod non est ex se tale, indiget aliquo, ut tale fiat: Si ergo res aliqua ex sua natura non sit connotativa alterius, impos-

fibile est, ut eam realiter connotet absque aliquo sibi addito. Ob hanc rationem prædicamentales Relationes à rebus absolutis distinctas esse, censemus, quòd in earum essentia non includantur. Eàdem de causa, si sex prædicamenta sint, ut videtur, rebus intrinseca, sunt modi eis additi; non enim res ex sua natura est in tali Ubi, Situ, Quando, &c.

Fateor tamen, non facile discerni, qui modi respectivi sint intrinseci, & an res ex sua entitate aliam connotet: Hinc natae sunt illæ quæstiones de distinctione Relationum à fundamento, ac de sex reliquis prædicamentis; item de distinctione Modi unionis ab extremis unitis: Quas fortè fusiùs persequi, satis inutile est. Nos tamen, si quas usus celebres fecit, suis in locis non omittemus.

TERTIA CONCLUSIO.

Modi positivi absoluti, qui esse, & non esse possunt in re modificata, realiter ab ea distinguuntur, eique aliquid reale adjiciunt.

Conclusio ad eò evidens est, ut mirum sit, aliter quibusdam videri: Nam, etsi de modis illis intimis, qui à re separari nequeunt, ut de existentia, dubium aliquod esse possit; at certè per se notum est, eos, qui rebus adventitii sunt, & eas in se ipsis realiter immutant, ab illis distinguì, & aliquid ipsis addere, ex eo quidem, quòd distincti sint; non enim evidentius argumentum distinctionis est, quam quòd unum sine alio esse possit: ergo modi, sine quibus res esse potest, non sunt ipsa res, sed aliquid ab ea distinctum. Quod verò rei afferant aliquid reale, ex eo constat, quòd res iis affecta aliter in

seipsa se habeat: Nam, si rei nihil reale accidat, aliter re ipsa non se habet, ut per se notum est: Ut, si nihil omnino addatur calori, in se intensior non erit.

Respondent quidam: Ad realem distinctionem satis non esse, ut res sine modo existere possit; sed exigì præterea, ut modus itidem sine re esse possit, saltem divinitus: Quòd cum fieri nequeat, ut intensionem caloris esse sine calore, motum sine re mota; inde colligant, hos, & similes modos à rebus non distinguì.

Sed hanc conditionem gratis proponunt: Nam, præter quàm non satis constat, possintne hi modi sine rebus à Deo conservari; ad distinctionem satis est, ut unum extremorum esse possit sine alio. Porrò, quòd aliud vicissim non possit esse sine illo, arguit solum necessariam ab eo dependentiam: Unde plura esse non possunt sine rebus, à quibus tamen distinguuntur; ut materia esse nequit sine aliqua forma, actus vitalis sine principio vitali, effectus sine aliqua causa; & tamen materia ab omni forma, actus vitalis à principio suo, effectus à suis causis distinguuntur. Itaque, quòd modus esse nequeat sine re modificata, non est, quòd ab ea non distinguatur, sed quòd ab ea necessariò pendeat.

Respondent alii, modum realiter quidem distinguì à re modificata, si ab ea separari possit; at non propterea afferre rei aliquam entitatem ab ea distinctam, sed solum dicere ipsam rei entitatem, ut aliter se habentem, quam si modo illo careret.

Verum hi, vel ludunt in verbis, vel sibi contradicunt: Nam implicat, rem aliter se habere, si nihil ei accedat:

dat : ergo, si modus nihil sit, præter rem ipsam, non aliter se habebit adventu modi : immo, nec adveniet rei, si nihil sit præter eam : nam, quod nihil est, non advenit. At, inquit, modus non est nihil, nec entitas à re distincta; sed aliquid medium inter nihil, & rem, nempe, aliquid modale; sed, si sit aliquid modale, aliquomodo est aliquid : ergo, dum additur modus rei, aliquid ipsi additur. Quo verò nomine vocent illud aliquid, parum refert; quæstio solum erit de nomine. Nos entitatem, seu realitatem modalem vocamus; quòd entitas, & realitas sint nomina ita generalia, ut quidquid in rebus datur, sub his contineatur.

ARTICULUS II.

De Actione, & Passione.

DE his rursus agemus in Physica. Interim advertendum est, in effectu tria posse distingui: 1. Egressum ejus à causa efficiente: 2. Receptionem in subjecto: 3. Fieri effectus. Ut, dum sit calor ab igne in ligno, hic calor oritur ab igne, recipitur in ligno, & per aliquod tempus est in fieri. Egressio effectus à causa dicitur *Actio*; Receptio in subjecto dicitur *Passio*; Fieri verò dicitur *Motus*. Primum constituit Prædicamentum Actionis: Secundum constituit prædicamentum Passionis: Motus verò, quia est aliquid vile, & incompletum, non pertinet ad speciem prædicamenti, sed reducitur ad prædicamentum sui termini; ut motus calefactionis, ad prædicamentum, in quo calor constituitur. His ita positis.

Actio prædicamentalis rectè dicitur; *Actus secundus potentie activæ;*

seu, accidens, quo causa constituitur actu causans. Utraque definitio in idem reddit, & patet ex dictis; nam, sicut causa dicitur agere, in quantum profandit effectum; ita quoque actio dicitur id, per quòd causa constituitur actu profandens effectum. Alia definitio tradi solet, quæ actio dicitur, *Forma, secundum quam in id, quod subjicitur, agere dicimur.*

Passio verò est *actus secundus potentie passivæ*, seu, accidens, per quòd subjectum constituitur actu recipiens effectum ab agente: si enim pati sit idem, ac recipere effectum: Passio erit id, per quòd subjectum constituitur actu recipiens effectum ab agente.

Dividitur autem prædicamentum actionis in actionem transeuntem, quæ *aliquid producit ad extra*, ut urere, secare, &c. & immanentem, quæ *nihil extra ponit*, sed tota consummat in suo principio; ut intelligere, imaginari, velle, &c. Nam actio immanens, cum sit verè, ac propriè actio, pertinet ad hoc prædicamentum; etsi aliqui negent. Actio immanens dividitur in cognoscitivam, & appetitivam: cognoscitiva in sensitivam, & intellectivam: appetitiva in volitionem, & appetitionem sensitivam. Actio transiens dividitur in artificialem, & naturalem: artificialis in varias species artium; ut pingere, saltare, canere, &c. Naturalis dividitur in accidentalem, & substantialem, (si tamen generatio substantialis sit vera actio distincta ab alteratione) utraque verò subdividitur in varias species. Passio autem dividitur juxta varias divisiones actionis; siquidem actioni productivæ effectus correspondet sua Passio.

ARTICULUS III.

De Prædicamentis, Ubi, & Situs.

Ubi in communi dividitur in ubi divinum, & in ubi creatum. Ubi, seu potius ubique divinum, est præsentia Dei in omni loco ratione immensitatis, quâ implet omnia; quamquam peculiari quadam ratione dicatur esse in cælo, veluti throno; quòd in eo, ut in nobiliori opere, insignius relucent ejus majestas, & potentia; vel etiam quòd is locus sit, in quo à beatis videtur. Unde in Scriptura dicitur Actor. 7. v. 49. Cælum mihi sedes est, & terra scabillum pedum meorum.

Ubi creatum dividitur in ubi definitivum, & ubi Sacramentale. Ubi definitivum est, quo res ita est in uno loco, ut non sit in alio. Ubi Sacramentale est præsentia unius substantiæ in naturali suo loco manentis sub accidentibus alterius, in quam conversa est; qualem fides docet, corpus Christi habere in Eucharistia. Ubi definitivum aliud est spirituale, quo, scilicet, substantia spiritualis sit ita præfens loco, ut sit tota in toto, & tota in qualibet ejus parte: aliud est quantitativum, seu circumscriptivum, quo corporea substantia ita est in loco, ut sit tota in toto, & pars in ejus parte. Hoc videtur esse solum prædicamentale.

Unde prædicamentum Ubi definiti potest cum Gilberto: circumscriptio corporis à circumscriptioe loci; vel accidens, quo res est in loco, seu determinatur, ut sit in hoc, potius, quam alio in loco: Nam corpus ex se indifferens est, ut in quovis sit loco: Ut ergo in hoc potius, quam in alio sit

loco, eget aliqua determinatione sibi adventitia: Et hæc accidentalis determinatio nomine Ubi intelligitur.

Hinc inferitur, Ubi divinum non esse in hoc prædicamento: non enim est accidens, aut circumscriptio: immò, nec propriè ubi, sed Ubique, seu potius immensitas, non locata, sed loca omnia, & res locatas continens, & superexcedens. Ubi etiam sacramentale non continetur in hoc prædicamento, quia est alterius omnino rationis à naturali; immò, nec Ubi spirituale, quia res spirituales non sunt in locis univocè, sed modo longè diverso à corporibus: verum hæc accuratius Theologi.

Differentiæ Ubi sex assignantur ab Aristotele, 4. Phys. textu 45. Sursum, Deorsum, Ante, Retro, Dextrorsum, Sinistrorsum: quæ quidem, non quoad nos, sed quoad Universum spectari debent, ut ipse innuit ibidem.

Situs est, Dispositio partium in loco: Nam eadem res in eodem loco partium dispositionem variam subit, ut homo sedendo, stando, cubando, &c. Hæc igitur varia dispositio partium in loco dicitur Situs; qui dividitur in Situm Naturalem, cum, scilicet, partes rei sunt in propria dispositione; ut cum arbor habet radices deorsum, ramos sursum: & Situm innaturalem; ut, cum è contra radices arboris sunt sursum, & rami deorsum. Uterque subdividitur in varias species Situum.

ARTICULUS IV.

De Prædicamentis Quando, & Habitu.

Prædicamentum Quando, est accidens resultans in rebus, ex eo, quod sunt in tempore, tanquam

dependentes, & mensuratae ab illo. Est autem tempus, duratio motus primi mobilis, quod spatio viginti quatuor horarum perficit suam circulationem. Sicut ergo ex eo, quod res sit in loco, resultat prædicamentum, *Ubi*: ita ex eo, quod duratio ejus dependeat à duratione primi motus, seu à tempore, resultat prædicamentum *Quando*.

Aliqui ponunt in hoc prædicamento *Quando* angelicum; nam Angeli habent suum tempus, quo mensurantur eorum operationes. Sed communiter rejicitur ab hoc prædicamento; tum, quia tempus Angelicum non convenit univoce cum nostro, nec proinde *Quando* Angelicum cum *Quando* rerum corporali-um: tum, quia in Angelis non datur unum tempus commune, à quo necessariò dependeant operationes Angelorum, sicut durationes rerum corruptibilium dependent à duratione motus primi mobilis.

Species hujus prædicamenti sunt, quibus solemus respondere ad interrogationem *Quando*, scilicet, *Heri*, *Cras*, *Hodie*, *anno præterito*, &c.

Habitus definitur, *Accidens resultans in rebus ex circumpositione vestium, vel armorum*: Ut enim notat D. Thomas, 1. 2. q. 49. art. 1. prædicamentum *Habitus* non est ipsa vestis, aut ipsum corpus; sed aliquid medium resultans in corpore ex circumpositione vestium, quibus ornatur; vel armorum, quibus munitur. Ejus species sunt arma, & vestes. Arma dividuntur in offensiva, & defensiva; & utraque in varias species. Vestimenta dividuntur in vestimenta hominum, & vestimenta pecudum; & utraque in varias species.

Hæc de plebejis istis prædicamentis sufficient; nam ea fusiùs profectui, rei momentum non exigit: satis est, juxta vulgarem explicandi modum ea delineasse.

QUÆSTIO SEPTIMA.

De Postprædicamentis.

ARTICULUS UNICUS.

DE Postprædicamentis jam aliquid diximus in *Minori Logica*: Sunt modi, qui ad res prædicamentales invicem comparatas consequuntur. Quinque recensentur ab *Aristotele*, *Oppositio*, *Prioritas*, &

Posterioritas, *Simultas*, *Motus*, & *Habere*.

Oppositio alia est propositionum, de qua jam fusè diximus; alia rerum, quæ hic sola spectatur. *Oppositio* rerum est, *Repugnancia determinata* aliquorum inter se. Dicitur *Repugnancia determinata*, ut excludatur *Oppositio* improprie dicta, quæ est inter res

res disparatas, ut inter diversas species rerum: Hæc enim non respicit determinatum extremum sibi correspondens, sed quælibet rei species aliis disparatè opponitur: ut homo leoni, equo, arbori. At verò propriè dicta Oppositio exigit determinatum, extremum, cui repugnet aliud; ut frigus calori, cæcitas visioni, &c. Itaque Oppositio duas exigit condiciones, nempe, distinctionem extremorum, & aliquam inter ea repugnantiam.

Oppositio est quadruplex, *relativa, contraria, privativa, & contradictoria*: Nam omnis repugnantia, vel est inter ens, & ens; vel inter ens, & non ens: Si inter ens, & ens, vel ea provenit ex mutuo respectu, & sic est *relativa*; vel eo, quod à subjecto se expellant, ut frigus, & calor; & sic est *contraria*. Si sit inter ens, & non ens; vel non ens exprimitur per modum puræ negationis, ut homo, & non homo; & sic est oppositio *contradictoria*; vel exprimitur per modum non entis in aliquo subjecto, ut visus, & cæcitas; & sic est oppositio *privativa*.

Oppositio *relativa* est omnium minima; In ea enim unum extremum non destruit aliud, sed potiùs exigit: Unde in Deo locum habet, quia nullam effendi privationem secum affert, sed solum distinctionem cum respectu, ut notat S. Thomas q. 7. de Potent. art. 8. ad 4. Sic Pater, & filius per oppositionem relativam in Divinis distinguuntur. Definitur hæc oppositio, *repugnantia inter duo ex eo, quod se mutuo respiciant.*

Oppositio *contraria* est, *repugnantia inter duas formas, quæ sub eodem genere maximè distant, & ab eodem subjecto sese expellunt*; ut calor, & fri-

gus; albedo, & nigredo; vitium, & virtus. Sunt quædam contraria, quæ nullum medium admittunt, atque ob id immediata dicuntur, ut vitium, & virtus; sanitas, & agritudo: nam alterutrum inesse oportet subjecto. At sunt aliqua, quæ medium admittunt; ut inter album, & nigrum plures sunt colores medii, pallidus, fuscus, glaucus.

Oppositio *privativa* est, *repugnantia inter formam, & ejus privationem*; ut inter lucem, & tenebras; visum, & cæcitatem. Porro *privatio* est, *carentia formæ in subjecto ad eam habendam apto*: Nam, si subjectum sit incapax formæ, ejus carentia non est *privatio*, sed *negatio*; ut carentia scientiæ in bruto; & auditus in lapide. Ob eam causam carentia visus in cane recens nato propriè *privatio* non est, quia naturæ ordine nondum aptus est ad visum.

Oppositio *contradictoria* est, *Repugnantia inter ens, & non ens*. Omnium maxima est: Nam, cum alia opposita, aut non se destruant, aut medium patiantur, aut subjectum commune habeant, & genus; *contradictoria* se ita perimunt, ut nihil commune admittant. Unde, ut notat S. Thomas, oppositio *contradictoria* est aliarum causa, atque in illis aliquatenus admiscetur.

Secundum Postprædicamentum *prioritatem*, eique correlatam *posterioritatem* continet, cujus notio satis constabit explicatâ prioritate. Itaque *prioritas* est *modus*, quò una res præcedit aliam. Quintuplex recensetur ab Aristotele: Prima est *prioritas temporis*, secundum quam unum præcedit aliud duratione, ut pater crea-

tus suum filium. Secunda est prioritas secundum subsistendi consequentiam, ut vocat Aristoteles, quæ est inter ea, quorum unum infertur ex alio, sed non infert ipsum; quod enim infertur ex alio, & ad aliud præsupponitur, dicitur prius ipso secundum essendi consequentiam: Sic animal est prius homine; nam infertur est homine, sed non infert hominem; valet enim consequentia: est homo: ergo est animal. Sed non è contra; est animal: ergo est homo. Tertia prioritas est ordinis; quando unum præcedit aliud ordine; ut exordium alias partes orationis; & Logica cæteras scientias. Quarta est prioritas dignitatis, quæ unum excellit præ alio: sic Rex præcedit Principes. Quinta, & præcipua est prioritas naturæ; cum, licet utrumque sit in eodem instanti reali, unum tamen dependet ab alio, ut à causa sui esse: sic Sol est prior suâ luce; ignis suo calore; & generaliter omnis causa est prior effectu.

Hæc autem naturæ Prioritas duplex est, scilicet, prioritas in quo, & prioritas à quo: Prioritas in quo est inter ea, quorum unum dat esse alteri, à quo non dependet in suo esse: sic Sol dat esse luci, à qua non dependet; posset enim absolute existere sine luce. Prioritas à quo est inter ea, quæ à se mutuò dependent in diverso genere causæ: sic forma dependet à materia; & rursus materia à forma.

D. Thomas sæpè meminit alterius modi Prioritatis, quam vocat Prioritatem generationis, & opponit Priori-

tati perfectionis. Ea dicuntur Priora generatione, quæ prius fiunt; ut puer viro prior est ordine generationis. Ea verò dicuntur Priora ordine perfectionis, quæ sunt nobiliora; ut vir puero est prior ordine perfectionis. Et, quia communiter naturalis generatio procedit ab imperfecto ad perfectum, idè perfectiora sunt ordine generationis posteriora.

Tertium Postprædicamentum est *simultas*, quæ totuplex assignari potest, quoruplex est *prioritas*: Unde prima est *simultas temporis*; & est inter ea, quæ simul in eodem instanti existunt; ut inter lumen, & solem. Secunda est *simultas consequentiæ*, quæ est inter ea, quæ se mutuò inferunt; ut inter risibile, & rationale; valet enim: est risibile: ergo est rationale. Et è contrà; est rationale: ergo risibile. Tertia est *simultas Ordinis*, inter ea, nempe, quæ sunt ejusdem Ordinis; ut inter species, quæ sub eodem genere collocantur. Quarta *simultas dignitatis*, quæ est inter pares secundum dignitatem. Quinta est *simultas naturæ*, inter ea, quæ, licet non sint sibi invicem causæ; attamen se mutuò ponunt, & destruunt. Sic relativa dicuntur esse simul natura, nam posito uno, ponitur aliud; sublato uno, tollitur aliud; ut posito domino, necesse est, ponere servum; & è contrà.

De motu, & modis habendi nihil hîc addendum habemus iis, quæ jam diximus in *Minori Logica*; quamquam de Motu rursus agendum in *Physica*.

SECUNDA PARS LOGICÆ MAJORIS.

*De Ente Rationis, secundam Mentis
Operationem spectante.*

QUÆSTIO UNICA.

De Propositione.

Precepta, propositionem, ac Judicium spectantia, satis accuratè expendimus in Logica Minore: Superfunt quædam Quæstiones discutiendæ. Atque imprimis, cum Propositio vocibus confiter, quæritur, 1. An voces naturaliter significant, vel ex solo hominum instituto? 2. Quid sit Propositio mentalis? 3. An Propositionum de futuro contingenti altera sit determinatè vera, & altera falsa? Hic etiam agi posset de veritate, an in sola secundâ mentis operatione inveniatur? Sed ea de re dicemus commodius in Metaphysica, cum de veritate in universum tractabimus.

ARTICULUS PRIMUS.

An vocum significatio sit à natura, vel ex hominum instituto? Ubi etiam de Idiomatum varietate, ac diversis Inscriptionum modis apud nationes uti solet, tractabitur.

SToici, ut refert S. Augustinus lib. de Principiis Dialecticæ, censuere, voces, non hominum arbi-

trio, sed naturali quadam cum rebus affinitate significare. Nam, *Mel*, auribus ipsis dulciter sonat: *Voluptas*, blandè: *Crux*, durè: *Asperitas*, asperè: *Murmur*, ut profertur, auditur: *Vesper*, ipso sono auditum pungunt: *Hinnitus* equorum, *Balatus* ovium, *Tinnitus* campanarum, *Srridor* catenarum, *Sibilus* serpentum, *Grunitus* porcorum, quid significant, ipso sono indicant. *Rabbar*, for-

fortiter profertur; & *Vis* non sine vi quadam, & conatu pronuntiatur. Ab his primogeniis vocibus, naturali affinitate res significantibus, omnia vocabula fluxisse, contendebant Stoici: vel similitudine quadam; ut à *Cruce crura*, quòd suâ longitudine, duritiè, ac dispositione crucis ligna imitentur: vel participatione, ut à *Vi*, *Vinum*, quod vim augeat: item *Vita*, & *Vivere*, quòd sit fons virium animalis: *Vincere*, & *Vincire*, quòd utrumque per vim fiat: vel etiam contrarietate quadam, ut *Lucus* à *Luce*, quòd sit minimè lucidus: *Mons* à *Movendo*, quòd non moveatur: *Bellum*, quòd minimè bellum sit. Huic sententiæ ex parte favet Plato in Cratillo, ubi docet, Voces partim à natura, partim ab arbitrio significare.

Verùm, etsi homini naturale sit, conceptus suos vocibus exprimere; attamen quòd hæc Vox hanc potius, quàm aliam rem significet, non à natura, sed ab hominum arbitrio pender.

Nam, quod homini est à naturâ inditum, ubique, ac perpetuò uniforme est; atquè non eadem Vox ubique, ac perpetuò idem significat, nam idem sonus Vocis apud diversos populos diversas res significat: immò, apud eosdem, Vox eadem diversis rebus tribuitur, ut patet in æquivocis; ergo non naturali affinitate, sed arbitrariâ institutione Voces significant. Et sanè hæc vocabula, *Amor*, *Mens*, *Vox*, *Motus*, *Fuga*, innumeraque alia primaria, palam est, nullam ex natura cum rebus significatis affinitatem habere. Quod ergo quædam Voces rebus affines ad eandem exprimendas, potius, quàm

aliæ, usurpentur, atque in universum omnis Vocum significatio ab hominum instituto provenit, quorum primus Adam rebus nomina imposuit Gen. 2. Hinc fuit unica in mundo lingua Hebræa, scilicet, usque ad fabricam turris Babel, cum Deus linguas confundit, cuilibet familiæ propriam quandam dialectum tribuendo: sicque factæ feruntur septuaginta duæ linguæ matrices, quarum præcipua vocabula sapiunt aliquid hebrææ linguæ, à qua derivatæ sunt; ut fusè ostendit Asteldius de Græca, & Latina in sua Encyclopædia. Ab his verò 72. per innumeras corruptiones, derivationes, pronuntiationum variationes, novarum vocum admixtionem, ea fluxit idiomatum diversitas, quam in nationibus orbis Plinius meritiò admiratur lib. 7. histor. natur. cap. 1.

Nec solum quælibet natio, immò, unaquæque penè provincia proprias Voces habet, sed propriam etiam pronuntiandi formam; quæ, non modo ex educatione, ac perenni à parentibus ad filios derivatione traducitur; sed etiam ex ipso cœli, ac soli genio, varia organorum dispositione, aeris temperie, imaginationis, ac complexionis diversitate, oritur. Hebræi, Chaldæi, Arabes, & ferè alii Orientales ex imò gutture vocem asperè trahunt, eò quod fortè nimio calore dissipatus, & effæctus spiritus, non spontè, ac libere erumpat, sed ex imo pectore sit eruendus; quòd nobis etiam nimia contentione, ac declamatione exhaustis, solet contingere. Germani, Poloni, ac ferè Septentrionales verba inter dentes frangunt, quasi externo harum regionum frigore spiritum

in-

includente, ut nobis etiam accidit nimio frigore trementibus. Galli verò linguâ, & labiis vocem expedire, ac venustè formant, quòd spiritus, nec nimio frigore interclusus, nec immodico calore dissipatus, liberè, ac facillè erumpens, solis organorum extremitatibus sine labore in voces figeretur. Hinc etiam fit, ut una gens ad alterius pronuntiationem obstupescat, & hæreat; non solum ob oppositam consuetudinem, novitati repugnantem, sed quòd varia sit organorum dispositio in diversis populis, non minùs quam vultùs lineamentorum. Hispanorum gutturalis, quam à Mauris hæreditairè videntur, & conferta in unam syllabam tot consonantes Polonorum, & Germanorum, Gallis asperrimè videntur; at verò in Gallicum penè omnium aliarum nationum scopulus est, *Scibboleth* Ephratæorum, *Judicum* 12. v. 6.

Et quidem, si homo uteretur solâ cognitione sensitivâ, ut notat S. Thomas 1. Periherm. lect. 1. cum ea verferet solum circa præsentia, sufficeret ei vox ad manifestandos aliis proprios conceptus. Verùm, quia homo pollet cognitione intellectivâ, quæ latius se extendit ad futura, & absentia; ut futuris, & absentibus suas conceptiones manifestaret, necessarius fuit Scripturæ usus. Nam vox quidem est, ut fluxa quædam, & transiens scriptura in moli aere exarata; ac scriptura est vox permanens, ac fixa, ad absentes, & posteros facillè commens. Hinc apud barbaras, & rudes Americanorum nationes, quæ penè pecudibus similes præsentia solum curant, vix ullus est scripturæ usus; quamquam minùs barbari harum regionum populi,

Tom. I.

ut Peruani, scripturæ loco rudes quasdam rerum, quas absentibus significare volunt, imagines delineant ad eas transmittendas.

Sed, ut in pronuntiandi ratione, ita in scribendi modo apud varias nationes, etsi non tanta, magna tamen diversitas existit. Duplex autem in genere scribendi ratio observatur: Una per characteres symbolicos, quorum singuli singulas res repræsentant; altera per litteras sonos significantes, ex quibus junctis syllabæ, ac ex illis vocabula componuntur. Prima scribendi ratio in usu fuit apud antiquos Ægyptios, qui singulis rebus figuras symbolicas aptabant, Deum per figuram Solis exprimentes, ubertatem per cornucopiam, &c. Hanc scribendi rationem haustam ab Ægyptiis ex parte retinent Astronomi, qui constellationes, præcipuè Zodiaci, etiamnum figuris animalium repræsentant, aut certè quibusdam animalium particulis; ut cornibus tauri, eo nomine dictum signum repræsentant; caudâ leonis signum leonis, &c. Sinenses, ac contermini populi hac unâ scribendi formâ utuntur: non enim habent Alphabetum, certo litterarum numero contentum, ut ceteri populi; sed cuilibet rei proprium characterem attribuunt; quo fit, ut hi characteres ad octoginta ferè millia pertingant, incredibili planè incommodo, non solum exteriorum, qui hanc linguam addiscunt; sed Sinesium ipsorum, quibus ætas ferè omnis impendenda est in his addiscendis characteribus, quorum qui plures novit, eò doctior habetur. Ceteræ nationes utuntur secundâ illâ scribendi ratione, ex 24. aut ad

Kk

sum-

summam 28. litteris omnia vocabula formantes, minori labore, ac fructu uberiori.

Neque tamen conveniunt in modo exarandi has litteras: Orientales lineam ducunt è dextra ad sinistram, ut Hebræi, Chaldæi, Arabes, &c. E contra Græci, Latini, ac fere alii, à sinistra ad dextram scribendo progrediuntur. Quinam potiori ratione, non satis in comperto est: Primis favet antiquitas, & sacræ linguæ usus; & quòd prius sit perfectum, quàm imperfectum; dextrum autem videtur perfectum, sinistrum imperfectum. Posterioribus favet commoditas: nam motus à sinistra ad dextram facilior est; ac præterea naturæ ipsius ordo, qui procedit ab imperfecto ad perfectum. Sineses neutrâ hâc viâ scribunt, sed lineam ducunt à summo ad imum paginæ; fortè, quòd eâ ratione characteres, quibus utuntur, facilius pingantur. Sed de his hactenus.

ARTICULUS II.

Sine Propositio Mentalis simplex qualitas?

Constat, Propositiones, vocalem, & scriptam, esse quid compositum; illa enim pluribus vocibus, hæc pluribus litteris solet exprimi. Certum est, propositionem mentalem plures ideas supponere, nempe, ideam prædicati, & subjecti. Verùm certum quoque est, non consistere in apprehensione illarum idearum: hæc enim spectat primam mentis operationem: Unde propositio mentalis consistit propriè in ea mentis actione, qua exprimimus habitudinem illam idea-

rum adinvicem, sive affirmando, sive negando: seu potius, est expressio interius mente facta illius habitudinis, seu affirmativæ, seu negativæ. Sunt, qui velint, hanc expressionem esse quid compositum.

CONCLUSIO.

Propositio mentalis est simplex qualitas, nempe, conceptus simplex representans habitudinem prædicati cum subjecto. Sic innuit S. Thomas 1. cont. gent. c. 55. ubi de propositione mentali ait: *In ea prædicatum, & subjectum intelligi secundam unam speciem totius.* Idem expressius affirmat 1. p. q. 58. art. 2. in corp.

Probatur ratione: Conceptus formatus unico actu, est unus, & simplex: sed propositio mentalis formatur unico actu: ergo est unus, & simplex conceptus. Minor constat; nam, propositis duabus ideis, uno actu judico, an una sit idem cum alia, nec ne; sicque propositionem mentalem efformo. Major quoque non est minus evidens: Actio enim est fieri termini per eam producti; fieri autem commensuratur esse per illud productum: ergo terminus unâ simplici productus actione, unus est, & simplex. Deinde: non potior ratio est, cur habitudo prædicati ad subjectum uno actu attingatur, quàm, ut uno conceptu exprimat: Sicut ergo uno actu judico de illa habitudine, ita & uno conceptu meum ex primo iudicium.

Declaratur amplius id totum: In Propositione mentali tria sunt: 1. *Actus*, quo v. gr. judico, Petrum esse doctum. 2. *Idea*, circa quas ille actus versatur, nempe, Petrus, & doc-

doctus. 3. *Expressio* illius iudicii, quæ proprie dicitur *Propositio mentalis*, id est, conceptus expressus, seu formatus per illum actum iudicii: Ut enim motio linguæ format quemdam terminum, qui locutio externa dicitur; ita actio intellectus format quemdam terminum interiorum, qui dicitur locutio mentalis: Experimur enim, nos cogitando apud nosmetipsos interiorius loqui. Porro, eum res simpliciter apprehendimus, terminus ille, per hanc actionem productus, dicitur *Idea*, atque etiam, *terminus mentalis*; at qui formatur per actum iudicii, dicitur *Propositio mentalis*. His positis, certum est, Propositionem mentalem supponere plures ideas: constat itidem, mentem de earum habitudine unico actu iudicare: At inde inferimus, hoc iudicium una simplici qualitate exprimi, quæ expressio est ipsa mentalis *Propositio*: Ut enim unâ linguæ motione unam externam vocem formamus; ita uno actu interiori unam dictionem internam.

Confirmatur: *Objectum formale Propositionis mentalis* est quid simplex: ergo & ipsa *propositio*; descendit enim ab *objecto unitatem*. Declaratur antecedens: Licet *propositio mentalis* versetur circa duas ideas, prædicati, nempe, & subiecti; attamen id, quod formaliter respicit, est habitudo prædicati ad subiectum, quæ exprimitur per *est*, aut *non est*; sed illa habitudo, licet versetur inter duo, est tamen unum quid, & simplex: ergo *objectum formale Propositionis mentalis* est quid unum, & simplex.

Obj. 1. *Propositio mentalis* complectitur prædicatum, & subiectum,

Atqui utrumque nequit uno conceptu contineri: ergo *propositio mentalis* non est unus simplex conceptus; sed ex tribus compositus, nempe, ex ideis prædicati, subiecti, & copulæ.

Resp. Distinguo majorem: complectitur prædicatum, & subiectum, ut unita in una cognitione iudicativa, concedo: ut plura sunt, nego. Equidem prædicatum, & subiectum seorsim sumpta plura sunt, atque duas apprehensiones terminant: At, dum respiciuntur à iudicio, se habent ut unum, quatenus uniuntur in una habitudine. Cum ergo *Propositio mentalis* proprie exprimat illam habitudinem, quam mens iudicat, esse inter prædicatum, & subiectum; respicit utrumque ut unum, seu ut unita in illa habitudine: Unde est unus conceptus complectens prædicatum, & subiectum per modum unius. Nec enim repugnat, plura unico actu percipi, ac uno conceptu repræsentari, quatenus sub una ratione uniuntur. Sic una domus idea res inter se diversas complectitur, quatenus sub unius artefacti ratione uniuntur: Sic una species visiva complectitur colorem, figuram, distantiam, quatenus uniuntur in una ratione visibilis.

Instabis: *Terminus actus compositivi* est compositus; Sed *Propositio mentalis* est terminus actus compositivi: ergo est composita. Major videtur certa: Nam in tantum actus est compositivus, in quantum format aliquid compositum. Minor verò probatur: ut enim dicitur 1. p. q. 58. art. 4. Homo differt ab Angelo, quia Angelus simplici intuitu videt prædicatum in subiecto, ideoque non componit; at verò homo prius concipit subiectum, dein-

de prædicatum, & postea utrumque conjungit: ideòque dicitur intelligere per actum compositivum.

Resp. Distinguo minorem: Propositio mentalis est terminus actus compositivi, *compositione representativa, & objectiva*, concedo: *compositione, quasi entitativa*, nego. Et ad conseq. ergo Propositio mentalis est composita, *representativè, & objectivè*, concedo: quasi, ut sic loquar, *entitativè*, nego.

Explicatur solutio: Angelus unico intuitu comprehendit quidquid est in re; ut videndo hominem, videt omnia prædicata, quæ ipsi conveniunt: unde hominem, ejusque attributa intelligendo, non componit, aut dividit. At verò homo, cum sit debilioris luminis intellectivi, non intelligit nisi per partes: Undè prius distincto conceptu intelligit subjectum, & postea prædicatum, quæ deinde unit ad invicem per actum judicii, in quantum format unicum tertium conceptum, representativum unionis prædicati cum subjecto; seu potius judicii unionis utriusque, qui conceptus dicitur *Propositio mentalis*: ideòque Propositio dicitur composita; non quidem entitativè, quasi sit aggregata ex pluribus conceptibus; sed representativè quia representat prædicatum, & subjectum, ut unita, quæ prius representabantur separata: Sicut, si Pictor prius pingeret D. Petrum, & postea D. Paulum distinctis tabellis; & deinde formaret tabellam tertiam, utriusque Apostoli occursum representantem, hæc tabella diceretur composita, non quidem entitativè, esset enim unica; sed representativè, quia duos representaret.

Instabis: Atqui Angelus etiam componit representativè: ergo nulla disparitas est inter hominem, & Angelum. Probatur antecedens: Ille componit representativè, qui format conceptum representantem diversam; sed etiam Angelus format conceptum, in quo diversa representantur, scilicet, subjectum cum suis prædicatis: ergo componit representativè.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem: Ille componit representativè, qui format conceptum representantem diversam, *prius divisim apprehensa*, concedo: diversa *non prius divisim apprehensa*, nego. Et ad minorem: Angelus format conceptum representantem diversam, *quæ prius divisim apprehendat*, nego: quæ *simul unico actu comprehendat*, concedo. Etenim compositio supponit divisionem; unde, ut quis componat representativè subjectum cum Prædicato, debet prius utrumque distinctis conceptibus apprehendisse, & deinde unum tertium conceptum formare, qui utrumque uniat; Porro Angelus non apprehendit distinctis conceptibus prædicatum, & subjectum, sed unico actu intelligit utrumque: unde nullo modo componit, etiam representativè.

Dices: Propositio vocalis est composita etiam entitativè: ergo idem dicendum de mentali.

Resp. Nego paritatem: nam propositio mentalis est sublimioris ordinis, quam sit vocalis; & ideò est minus composita: *Quæ enim sunt dispersa in inferioribus, sunt unita in superioribus.*

Obj. 2. Syllogismus non est simplex

plex qualitas, sed aliquid compositum ex conceptu majoris, minoris, & consequentiæ: ergo nec propositio erit simplex qualitas, sed aliquid compositum ex conceptu prædicati, & subjecti. Probatur paritas: Nam etiam major, minor, & consequentia concipiuntur per modum unius totalis orationis.

Resp. Nego paritatem, ad probationem, distinguo: major, & minor concipiuntur per modum unius totalis orationis, pluribus actibus formata, concedo: uno actu formata, & expresse, nego. Propositio enim mentalis ita est unica oratio, ut unico actu formetur, & exprimat: undè ex simplex qualitas. At verò syllogismus formatur pluribus actibus, scilicet, assensu majoris, minoris, & consequentiæ: undè non est una oratio unitate simplicitatis, sed solum unitate compositionis. Si ramen syllogismus pro sola illatione fumeretur, esset quid simplex, perinde ac propositio, quia illatio illa fit unico actu.

ARTICULUS III.

An propositionum contradictoriarum de futuro contingenti, una sit determinatè vera, altera falsa, etiam ante decretum Dei.

CONSTAT, propositiones contradictorias in materia naturali esse ex tota æternitate veras, aut falsas: etiam abstrahendo ab omni Dei decreto; ut illa est ab æterno, & immutabiliter vera, *bis tria sunt sex*: illa falsa, *bis tria sunt octo*. Certum est itidem, propositionem de

contingenti præterito, aut præsentì esse determinatè veram, aut falsam: ut istarum, *Adamus peccavit, Adamus non peccavit*; prima vera est, altera falsa. Et si quis dicat, nunc pluit in India, nunc non pluit in India, altera determinatè vera est, altera falsa; licet nesciamus, utra sit vera: Eventus enim contingens, postquam præteritus est, aut præsens, non est amplius pendulus, sed determinatus ad alterutram contradictionis partem. Undè solum quæstio esse potest circa propositiones de futuro contingenti, cujusmodi hæ sunt; Petrus disputabit, Petrus non disputabit.

Quæ quidem quæstio, cum his temporibus adeò celebris sit, paulò accuratius tractanda nobis est. Atque, ut id distinctius fiat:

1. Quæstionis statum proponemus:
2. Sententiam nostram stabiliemus:
3. Argumentum illi contraria solve-

Proponitur status Quæstionis

Celebris olim inter antiquos Dialecticos quæstio fuit; an propositio-num contradictoriarum de futuro contingenti una pars esset determinatè vera ex tota æternitate? Chryssippus, & alii quidam acuti magis, quam solidi affirmabant, ut refert Cicero, lib. de Fato: alii negabant; eaque contentio multis sæculis intra Dialecticorum scholas ferè se continuit, donec moderni quidam Theologi illam traxere ad sacræ doctrinæ abstrusiora arcana explicanda. Nam, cum dicreta Dei eventus liberos ab æterno prædifferentiâ nega-

rent, quærendum illis erat medium, in quo Deus futura certò præsciret. Cum varia media fingerent, quæ, ut minùs apta, facillè refutabantur, tandem illud veteribus Theologis ignotum à Dialecticis mutuati sunt, Deum omnia præscire in veritate propositionum contradictoriarum: Quippè omnem propositionem esse determinatè veram, aut falsam, etiam ex tota æternitate, proindeque Deum, quem nulla veritas lateret, etiam antequam quidquam decerneret, præscivisse in illa veritate, qui eventus futuri essent, aut qui non futuri. Hinc magno ingenii connatu defendere cœperunt hanc opinionem, ut qua omnis eorum de præscientia Dei doctrina falciebarur. Quà in parte mirari satis nequeo horum hominum consilium, qui mysterium tanti momenti argutiæ Logicali commisserunt. Verùm ista viderint Theologi; nos quod instituti præsentis est, quæstionem intra Logicæ fines continebimus, Theologicis rationibus, atque objectionibus ad Theologos remissis. Ut tamen status quæstionis distinctiùs proponatur.

Notandum est propositiones illas duobus modis spectari posse: Primò post Decretum Dei, quo ab æterno constituit, quid sibi placeat in tempore evenire: Cum enim Deus sit supremus omnium rerum arbiter, atque sæculorum Rex, omnia in tempore contingentia summa potestate disponens; omnes eventus futuros ab æterno prædissinivit, mala quidem, decreto, ut vocant Theologi, *permisso*, bona vero decreto etiam *effec-*
sivo, & *approbativo*: Quibus positis decretis omnia suaviter quidem, infallibiliter tamen, ut ipse disposuit,

eveniunt; juxta illud Isaïæ, c. 46. *Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Et ad Roman. 9. *Voluntati ejus quis resistit?* His decretis nituntur præscientia Dei, & predictio Prophetarum. Post ejusmodi decreta nemini Christiano dubium est, Propositiones de futuro contingenti determinatè veras esse, aut falsas; atque, cum decreta illa sint æterna, ab æterno quòque esse veras, aut falsas.

At propositiones illæ spectari secundò possunt abstrahendo ab omni decreto Dei, ut ab Aristotele, & aliis antiquis considerabantur: vel ut à modernis Theologis considerantur, in priori quodam rationis, seu ut alii vocant, in signo antecedente decreta, non quidem prioritate temporis, sed considerationis; quatenus concipimus voluntatem Dei sine ullo adhuc circa eventus contingentes decreto. In hoc statu quærimus, an Propositiones de futuro contingenti determinatam veritatem habeant, an potius indifferentes sint ad utrumlibet, atque expectent determinationem Divinæ voluntatis, quæ earum objecta ex merè possibilibus fiant futura, aut non futura.

Quamobrem falluntur, aut fallunt adversarii, dum non distinguunt *ante*, & *post decretum*; sed absolutè contendunt, has propositiones esse determinatè veras, aut falsas; atque ad id suadendum frustra congerunt varias Scripturæ, & Patrum auctoritates, ac plerasque rationes, quæ procedunt de illis Propositionibus post decretum spectatis; in quo statu nullus Thomista negat, certò illas à Deo præsciri, atque determinare veras, aut falsas esse: unde ne leviter quidem difficultatem attingant; sed aranearum

relas contextunt, unico flatu dis-
cipandas, dicendo, scilicet, has auc-
roritates, & rationes intelligi de
Propositionibus illis, non ante, sed
post decretum spectatis. His ita con-
stitutis, sit.

CONCLUSIO.

*Propositionum de futuro contingentium
necurra est determinatè vera, vel falsa
ante decretum Dei; id est, pro eo
statu, in quo Divina voluntas con-
cipitur nihil adhuc determinasse cir-
ca eventus contingentes. Ita censent
Thomistæ omnes; cæterique illi
Theologi, qui tenent, Deum in suis
Decretis futura cognoscere.*

Probatur 1. Conclusio ex Aristo-
tele, 1. Periherm. c. 8. ubi, post-
quam statuit, ex Contradictoriis de
præterito, & præsentis alteram esse
determinatè veram, alteram falsam;
expresse negat, ita esse in Proposi-
tionibus de futuro contingente: *In
quibus, inquit, licet necesse sit, alte-
ram esse veram, vel falsam; non ta-
men hanc, vel illam distinctè.* Et ra-
tionem affert, quia Propositiones se
habent, sicut res: itaque, cum res
contingens, antequam fiat, sit in-
differens ad utrumlibet; Propositio
quoque de illa formata, est indif-
ferens ad veritatem, aut falsitatem.
Subscribens Aristoteli S. Thom. idem
asserit his verbis. *ibidem: Licet ex
duabus illis Propositionibus alterutra
sit vera, non tamen hæc, vel illa de-
terminatè.*

Respondent adversarii: Aristote-
lem solum voluisse, has Propositio-
nes non esse directè veras, aut fal-
sas quoad nos; licet sint determinatè
veræ, aut falsæ quoad se.

Sed facilè confutatur hæc Respon-
sio; nam etiam pleræque Proposi-
tiones de præsentis, & præterito non
sunt determinatè veræ, aut falsæ
quoad nos; ut istæ: Astra sunt pa-
ria: Astra non sunt paria. Itaque,
si Aristoteles solum vellet, Proposi-
tiones de futuro contingenti non esse
determinatè veras, aut falsas quoad
nos, nihil illis tribueret, quod tri-
buendum non sit Propositionibus de
præsentis, & præterito; atqui ex-
pressè docet, has quidem esse de-
terminatè veras, aut falsas, at
non itidem illas: ergo non loquitur
de Propositionibus quoad nos, sed
quoad se spectatis. Undè relicta
illâ expositione, quæ destruit tex-
tum.

Respondent ingenuè alii; Aristo-
telem ita quidem censuisse (adeo
enim expressus est, ut nulla verosimi-
li expositione possit ejus autho-
ritas eludi) At, inquit, in hoc
erravit fide destitutus: Sic Suarez,
2. parte de gratia, Prolegomeno de
Scientia conditionata, cap. 7. nu-
mer. 11.

Verùm, hæc responsio confuta-
tione indigna est; observanda ta-
men, ut ex ea videas, quantum
hac in parte recedant Adversarii,
non modo à S. Thoma, & prima-
ribus Doctoribus, sed etiam ab
Aristotele. Stat igitur pro nobis
Aristoteles. Utrum erraverit, vel
rectè fenserit? Rationibus expenden-
dum est.

Probatur itaque 2. Conclusio ra-
tione Aristotelis, & S. Thomæ: Pro-
positio de futuro non est determina-
tè vera, quandiu ejus objectum non
est determinatè futurum; atqui ante
decretum Dei nihil est determinatè

futurum : ergo propositio de futuro non est determinatè vera , aut falsa ante decretum Dei. Major certa est ; ut enim dicit Aristoteles , immò , ut naturali lumine constat , Propositio desumit veritatem ab objecto : Unde , quando objectum est merè indifferens ad fore , vel non fore , propositio quoque est indifferens ad veritatem , aut falsitatem. Minor , quam solam negare possunt Adversarii , tribus momentis evincitur.

Primò , auctoritate Sanctorum Patrum : Futura non sunt futura ante illud , quo fiunt futura ; sed ex Sanctis Patribus , Deus facit futura ea decernendo : ergo ante decretum Dei non sunt futura. Major nota est ex terminis. Probatur minor disertis verbis Sanctorum Patrum. S. Augustinus , Tract. 68. in Joann. *Deus facit futura , ea prædestinando.* Unde lib. 26. cap. 4. contra Faustum de futuris ait : *Idèd ea nescio ; quia quid labeat de his rebus voluntas Dei , me latet.* S. Ambros. lib. 5. de Fide , capit. 7. *Fecit Deus , quæ futura sunt , quia futura sunt , quæ esse præcepit* , id est , decrevit. Idem innuit S. Hilarius , lib. 6. de Trinit. Atque hanc suam doctrinam confirmant Patres ex illo Isaïæ 45. *Hec dicit Dominus Sanctus Israel , plastes ejus , ventura interrogate me : Ubi sic legunt septuaginta Interpretes : Sic dicit Dominus Deus , Sanctus Israel , qui fecit ventura : Nempè , ut illi exponunt , ea decernendo : Non itaque erant futura , antequam Deus ea decerneret.*

Secundò probatur eadem minor ratione S. Thomæ : Futurum est , quod habet in sua causa determinationem ad essendum ; sed ante de-

cretum res non habent in suis causis determinationem ad essendum : ergo non sunt futura. Major est S. Thomæ , 1. p. q. 16. art. 7. ad 3. & præterea est evidens ; nam futurum est , quod est determinatum ad essendum ; hanc autem determinationem effectus contingens , non habet ex se , sed ex sua causa : ergo tunc censetur futurus , cum causa determinata est ad illum producendum. Minor verò constat ; Nam ante decretum , prima causa , Deus , scilicet , non est determinata , cum se determinet per decretum : Aliæ verò causæ non possunt esse determinatæ ; tum , quia nondum sunt ; tum , quia implicat , esse determinatas ante primam causam : ergo ante decretum res contingentes non habent determinationem ad essendum in suis causis.

Sed præstat S. Thomam addere , id totum suis verbis egregiè explicantem , 1. Periherm. lect. 13. „ Con-
 „ siderandum est , inquit , quod , cum
 „ verum hoc significet , ut aliquid
 „ dicatur esse , quod est ; hoc modo
 „ est aliquid verum , quo habet esse.
 „ Cum autem aliquid est in præsen-
 „ ti , habet esse in seipso ; & idèd
 „ verè potest dici de eo , quod est.
 „ Sed , quamdiu aliquid est futurum ,
 „ nondum est in seipso ; est autem
 „ aliquid in sua causa : quod qui-
 „ dem contingit tripliciter : Uno
 „ modo , ut sic sit in sua causa , ut
 „ ex necessitate eveniat ex ea : un-
 „ de determinatè potest dici de eo ,
 „ quod erit. Alio modo aliquid est
 „ in sua causa , ut quæ habet incli-
 „ nationem ad suum effectum , quæ
 „ tamen impediri potest : unde &
 „ hoc determinatum est in sua causa ,
 „ sed

„ Sed mutabiliter; & sic de hoc dici
 „ potest, quod erit, sed non per om-
 „ nimodam certitudinem. Tertio ali-
 „ quid est in sua causa purè in po-
 „ tentia, quæ non est magis deter-
 „ minata ad unum, quàm ad aliquid.
 „ Unde relinquitur, quod nullo mo-
 „ do potest de aliquo eorum deter-
 „ minatè dici, quod sit futurum. Et
 „ brevius idem habet, 1. p. q. 16.
 „ art. 7. ad 3. Illud, inquit, quod
 „ nunc est, ex eo fuit futurum, ante-
 „ quam esset, quia in causa sua erat,
 „ ut fieret: Unde sublata causa, non
 „ esset futurum illud fieri: Sola au-
 „ tem causa prima est æterna: Unde
 „ non sequitur, quod ea, quæ sunt,
 „ semper fuerit verum, esse futura,
 „ nisi quatenus in causa sempiterna
 „ fuit, ut essent futura.

„ Tertio probatur eadem minor ar-
 „ gumento nunquam soluto, aut sol-
 „ vendo: Si ante Decretum Dei res
 „ essent determinatè futuræ, vel hoc
 „ haberent à seipsis, vel ab aliqua
 „ causa; atqui nec à se, nec ab aliqua
 „ causa possunt habere, quod sint po-
 „ tius futuræ, quam non futuræ; er-
 „ go non sunt determinatè futuræ. Ma-
 „ jor constat. Minor probatur; & qui-
 „ dem quod non sint futuræ à seipsis:
 „ tum, quia aliàs essent necessario fu-
 „ turæ: tum, quia, sicut res non po-
 „ test sibi dare, ut sit; ita nec, ut fu-
 „ tura sit. Quod etiam non habeant
 „ determinatam illam futuritionem à
 „ suis causis, probatur: nam causæ
 „ omnes ante decretum sunt indiffe-
 „ rentes, & indeterminatæ; nondum
 „ enim se determinarunt: ergo ne-
 „ queunt dare suis effectibus, ut deter-
 „ minatè sint futuri, potius quam non
 „ futuri.

Respondent quidam ex adverfa-

Tom. I.

riis; Res esse futuras ex suppositio-
 ne, quod aliquando erunt.

Sed contra instauratur argumen-
 tum: Quod res supponatur futura po-
 tius, quam non futura ante decre-
 tum, vel hoc habet ex seipsa, vel
 ex aliqua causa? atqui à seipsa non
 habet, ut potius tunc supponatur fu-
 tura, quam non futura: cum ex se
 sit indifferens ad utrumque: nec iti-
 dem ex aliqua causa, quia pariter
 causæ sunt indifferentes: ergo non
 potest potius supponit futura, quam
 non futura.

Reponunt: Rem habere, ut sit
 futura ex ipso decreto; non quidem
 adhuc posito, sed ponendo in signo
 sequenti,

Sed contra: In illo signo, quo
 voluntas Dei nihil adhuc decrevit,
 decretum non est potius ponendum,
 quam non ponendum: ergo nulla
 responsio. Probatur antecedens: De-
 cretum non est potius ponendum,
 quam non ponendum, cum volun-
 tas Dei est omnino indifferens ad
 illud ponendum, vel non ponend-
 um, ut est per se evidens; Atqui
 voluntas Dei ante decretum est om-
 nino indifferens ad illud ponendum,
 vel non ponendum, ut etiam cer-
 tum est; nam se determinat per de-
 cretum: ergo tunc decretum non est
 potius ponendum, quam non ponend-
 um.

Hanc rationem omnino perempto-
 riam ipse Aristoteles perspexit: cum
 dixit, Propositiones de futuro con-
 tingenti esse indifferentes ad verita-
 tem, & falsitatem: quia, inquit,
*equabilis est ad utramque partem even-
 tus*; id est, non magis vergit ad
 hanc, quam ad oppositam partem.
 Nam, cum propositionis veritas ab-

LI

ob-

objecto pendeat; quamdiu objectum pendulum est inter fore, & non fore; Propositio quoque pendula est, & indeterminata, donec aliquid accedat, quod æquilibrium istud inclinet in alterutram partem; nempe, Divinæ Voluntatis decretum, quo res ex se merè possibiles determinantur ad fore, vel non fore.

Atque id videre est in familiari exemplo: Si enim ante iudicum sententiam, lis à nobis ad utramque partem anceps dicitur; quia illi, à quibus ejus pendet decisio, adhuc indifferentes sunt: Unde, si quis à nobis querat, Quis litigantium cadet causa? Respondemus, hoc adhuc esse indeterminatum. At, cum primùm iudices inclinant in alterutram partem, jam quid sit futurum, intelligimus. Ita pariter, antequam supremus rerum Arbitrator Deus, ex cujus sententia eventus omnes pendent, quid sibi fieri placeat, decreverit; nullus eventus est potius futurus, quàm non futurus; sed, cum ex se omnes indifferentes ad utrumque sint, ab eo expectant, ut ad alterutram partem flectantur.

Respondent alii: Ex ipsa contradictionis natura Propositionis habere, ut una sit determinatè vera, altera falsa.

Sed hæc responsio evidenter falsa est: Nam contradictio æqualiter respicit partem affirmantem, & negantem: ergo ex vi contradictionis affirmativa non est potius determinatè vera, quàm negativa. Et quæso, cum ex illis: Mortui resurgent, Mortui non resurgent, utraque perinde contradicat alteri; cur contradictio illam potius, quàm alteram

veram efficit? Nam, cum æquales sint in contradicendo, habent æquale jus ad contradictionis effectum. Non itaque vi contradictionis una potius est vera, quàm altera, sed aliunde.

Confirmatur conclusio: 1. Si ante decretum una Contradictorium est determinatè vera; vel Deus potest subsequenti decreto hanc determinationem irritare, oppositum decernendo, vel non? Si non potest: ergo Voluntas Dei ligatur hac fatali futuritione, decreta sua antevertente; sicque datur gentilitium illud fatum, quod ita Deorum voluntatem prævenire fingebatur, ut ab ea irritari non posset: sicut flenti Thetydi, ac pro avertenda filii sui Achillis morte deprecanti, respondens inducitur Jupiter, apud fabulosum Homerum. Si verò Deus suo decreto potest hanc determinatam futuritionem irritare: ergo futuritio illa nondum rara est, sed anceps: & qui hanc ante decretum determinatam ponunt, ita se gerunt, ut qui expensas in diverso ante hospitis arbitrium computant; fortè enim decretum subsequens hanc supposititiam futuritionem funditus evertet.

2. Implicat, effectum esse prius determinatum, quàm causam; sed ante decretum Omnipotentia divina, quæ est omnium eventuum prima causa, est indeterminata; determinatur enim per decretum, quod nihil est aliud, quàm determinatio libera Dei ad aliquid producendum: ergo ante decretum omnes eventus sunt indeterminati.

3. Si eventus ante decretum essent determinatè futuri, non essent in libera Dei dispositione; nam libera dis-

dispositio versatur solum circa res indifferentes, & indeterminatas, ut dicitur Ethicor. 4. Atqui fide constat, Deum liberrimam voluntate disponere de rebus omnibus: ergo, antequam de illis decernat, sunt omnino indeterminatae ad fore, vel non fore. Hoc argumentum insinuat Aristoteles 1. Periherm. cap. 8. atque S. Thomas ibidem lect. 14.

Respondebis: Omnia, quae geruntur à nobis, esse ab aeterno praedefinita à Deo secundum Thomistas, & tamen de illis liberè disponimus: ergo, quamvis res sint determinatè futuræ ante decretum, id minimè obstabit, quo minus possit Deus de illis liberè decernere.

Sed (præterquam eâ responsione vides, Adversarios laqueo constringi; quem vulgò nectunt Thomistis ob praedefinitiones rerum liberarum ab iis assertas) latissimum discrimen est: Nam, licet dispositio descendens à prima causa libertatis non adimat nobis jus disponendi de rebus nostris, ut suo dicitur loco; sicut influxus primæ causæ non impedit, sed perficit causam secundam: attamen determinatio præveniens omnem libertatem, non itidem relinquit rem in potestate alicujus agentis liberi; atqui determinatio præveniens etiam decreta Dei, prævenit omnem libertatem: ergo non relinquit res in potestate alicujus agentis liberi.

Urgeri amplius potest hæc ratio: Si Propositionum de futuro contingente una esset determinatè vera ante decretum, esset necessariò, & naturaliter vera: ergo non esset objectum liberæ determinationis. Consequentia est evidens. Probatur an-

tecedens: Illud est necessariò, & naturaliter verum, quod est verum ante exercitium cujusvis libertatis: non enim potest esse liberè verum; atqui Propositio vera ante decretum Dei, est vera ante exercitium cujusvis libertatis, cum decreta sint actus primæ, & antiquissimæ libertatis: ergo est necessariò, & naturaliter vera.

Reponunt Adversarii: Propositiones de futuro non esse veras naturaliter, sed liberè; quia sunt veræ ob decretum, nondum quidem positum, sed ponendum liberè.

Sed contra: Si decretum est ponendum determinatè, antequam ponatur, hæc determinatio prævenit usum libertatis, proindeque libera non erit; nam, quod prævenit omnem usum libertatis, non est liberum, ergo saltem illa Propositio, quam volunt, veram esse ante decretum, nempè. *Decretum est determinatè ponendum*, erit necessariò, & non liberè vera.

Argumentis jam factis adeo evidenter convincitur, eventus contingentes ante Decreta Dei fuisse omnino indifferentes ad fore, & non fore, proindeque Propositiones de illis factas fuisse itidem determinatas ad veritatem, & falsitatem; ut mirum sit, oppositam sententiam patronos invenisse. Verum hic subtiliter irrepens deceptio, viros alioquin acris ingenii facilè delusit; quam detegere, operæ pretium est. Si, abstrahendo ab omni decreto, & determinatione causarum, Propositiones nudè spectemus, ea est natura propositionis veræ de præsentibus, ut veritatem suam in duas alias refundat, nempè, anteriùs in Propo-

sitionem de futuro, & posterius in Propositionem de præterito: Ut, si supponamus verum esse, Petrum hodie disputare; exinde intelligimus, totâ duratione antecedenti verum fuisse, Petrum fore disputaturum; ac pariter totâ duratione subsequenti verum fore, Petrum disputavisse. Hinc decepti illi antiqui Dialectici putârunt, Propositiones illas de futuro fuisse reipsa determinatè veras ex tota æternitate, sicut intelliguntur veræ post eventum: Atque ita imaginati sunt, æternam quandam, & immobilem veritatem inesse illis Propositionibus, quæ antevertat ipsum eventum. Mendosè profectò: non enim erant veræ reipsâ; sed (quod longè aliud est) posterius, quasi ex post facto, ab ipso eventu verificatæ sunt: Nam earum veritas pendebat ab eventu: Unde, quamdiu eventus fuit indeterminatus, erant & ipsæ incertæ, & indeterminatæ. At, ubi primùm eventus determinatus est, vel in se, vel in suis causis, jam veræ intelliguntur; non quidem veritate, quam in se haberent ante eventum, (nota quæso, & intellige) sed quæ in illas refunditur ab eventu. Sicut (ut loquuntur Jurisperiti) matrimonium subsequens, vi quadam retrocessivâ legitimam efficit prolem, antea natam: illa proles ante matrimonium non erat legitima, sed tamen per secutum matrimonium ita fit legitima, ut secundum jura semper legitima fuisse intelligatur; nec habeatur, ut quasi purgata ab infamia spurii patris, sed ut nunquam eâ infamia notata. Ita se res habet quodammodo in Propositionibus de futuro: non erant veræ, antequam eventus esset deter-

minatus: At, postquam eventus determinatus est, eas vi quadam retrocessivâ ita denominat veras, ut intelligantur pro tota duratione antecedenti jam veræ; aut, si exactius loqui volumus, verificatæ.

At, inquit, si ita est, Propositio de futuro nunquam fuit vera: Nam cum Petrus disputat, verum non est, eum disputaturum, sed disputare: non itaque præsens disputatio Propositionem de ea re futura veram efficit, sed ostendit, jam olim fuisse. At iterum hic falluntur, cum imaginantur, præsentem disputationem non efficere, sed ostendere propositionem de futuro fuisse veram. Non enim verum est, Petrum disputare, quia disputaturus erat; sed verum erat, Petrum disputaturum, quia nunc verum est, disputare. Itaque præsens disputatio non ostendit, sed efficit veram propositionem de futurâ disputatione. Attamen quia, antequam Petrus disputet, hæc ejus actio jam à tota æternitate determinata fit in divinæ Providentiæ decretis; idcirco, non solum, cum disputat, verificatur, eum fuisse disputaturum; sed etiam id antè verum fuit ob decreta Divina, non tamen ante decreta. Unde, si nulla essent decreta, sed res merè fortitè acciderent, ut volebant Epicurei; nulla propositio de futuro contingenti vera esset ante adventum, sed solum ex eventu verificaretur, modo jam explicato.

Solvuntur Objectiones.

Objiciunt 1. Adversarii Prophetias, quæ de futuris eventibus plurimæ extant in Scriptura, & sunt determinatè veræ. Addunt plures autoritates Patrum, Theologorum, & veterum Philosophorum, dicentium, res esse determinate futuras, antequam eveniant; & propositiones, quæ de illis fiunt, esse determinatè veras, vel falsas; & hoc præferri à Deo, qui falli non potest. Sed hæc omnia responsione digna non sunt; nec enim superficie tenus attingunt difficultatem; quia & Prophetiæ fiunt, & Scriptura loquitur, supposito decreto Divinæ providentiæ, quam fide constat, omnia futura disposuisse. In ejusmodi decretis fundatur præscientia Dei, & certitudo Prophetiarum: inquantum, ut inquit Scriptura, *Novit Dominus opus suum*: novit inquam, per suum decretum, quod Prophetis revelat, ut illud annuntient ad ædificationem Ecclesiæ. Quam solutionem adhibebis aliis ejusmodi argumentis. Unde missis iis objectionibus inutilibus.

Objic. 2. Futura semper habent certam determinationem ad essendum: ergo propositiones de illis formatæ sunt semper determinatè veræ, aut falsæ. Probatur antecedens: nam, ut ait Augustinus lib. 26. contra Faustum cap. 4. *Tam non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta præterita*. Et Div. Anselmus libro de Concordia præscientiæ cum libertate, *Rem futuram necesse est, esse futuram; quoniam futura esse nequit, & non futura.*

Resp. Ejusmodi autoritates loqui de rebus *supposito decreto*, quo fiunt futura, quo præordinantur, quo à Deo præcitantur, ut patet ex textu utriusque Patris citati.

Dices: Plura futura sunt, quæ non decernuntur à Deo: ergo saltem istæ non possunt reddi futura per decretum. Probatur antecedens: Deus non decernit mala; sed plura futura sunt mala: ergo plura futura sunt, quæ Deus non decernit. Minor constat. Major probatur: Deus ea non decernit, quæ non vult fieri; sed Deus non vult fieri mala: ergo illa non decernit.

Resp. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo majorem: Deus non decernit mala, *decreto approbativo, & effectivo*, concedo: *permissivo*, nego: ut enim pictor plures umbras relinquit in opere suo, ut ex earum oppositione magis fulgeant colores; ita Deus plura permittit mala, ut ex illis procuret multa bona. Et, ut etiam illa umbrarum dispositio arti, vel voluntati pictoris subest, nec nisi secundum ejus regulas fit; ita & ipsa malorum permissio, ac dispositio à Divinæ voluntatis, ac sapientiæ decretis ordinatur, & temperatur. Sed de his accuratius Metaphysicæ q. 4. artic. 5.

Instabis: Deus non permittit ea, quæ prohibet; sed Deus prohibet omne malum, ut patet ex ejus legibus: ergo non permittit mala.

Resp. Distinguo majorem: Deus ea, quæ prohibet, non permittit, *permissione legali*, concedo: *permissione causali*, nego. Permissio legalis est, dum aliquid subditorum nutui à legislatore relinquitur tanquam licitum: permissio verò causalis est,

est, dum aliquid á causa, quæ potest impedire, non impeditur: patet autem, quòd Deus quidem, ut legislatur sanctissimus, nullum permittit malum; attamen ut causa generalis plura mala non impedit, quæ potest impedire. Hoc sensu dicimus, Deum permittere mala permissione causali; non verò permissione legali.

Urgebis: Permissio causalis non sufficit ad reddendum aliquid determinatè futurum, nisi ex seipso jam sit futurum; permittere enim non est determinare, sed nativæ determinationi non obstare: ergo oportet, aliunde mala esse determinatè futura, quam ex decreto permissivo.

Resp. In malo duo sunt, entitas, & defectus: entitas non potest reddi futura per solum decretum permissivum, sed pertinet ad decretum effectivum: at supposita futuritione entitatis, quæ determinatur per decretum positivum, & defectibilitate creaturæ, sufficit pro futuritione defectus decretum permissivum. Unde in forma distingo: permissio causalis non sufficit ad determinandam futuritionem mali, *absolutè*, concedo: *supposito decreto, quo attingitur entitas, & supposita creaturæ defectibilitate*, nego. Sed res accuratius dicetur suo loco. Interim plusquam satis pro captu Logici.

Obj. 3. Lex Contradictoriarum est, ut una determinatè sit vera, & altera falsa; sed istæ duæ etiam ante decretum sunt contradictoriæ: mortui resurgent, mortui non resurgent: ergo una est determinatè vera, & altera falsa.

Resp. Distinguo majorem: Lex Contradictoriarum, *de presenti, aut*

præterito, concedo: *de futuro*, nego: nam contradictoriæ de futuro expressè ab hac regula eximit Aristoteles. Et ratio est, quia contradictoriæ de præsentibus, & præterito habent objectum jam determinatum; at verò propositiones de futuro ante decretum habent objectum adhuc pendulum, & indifferens ad fore, vel non fore, ut sæpè repetit Aristoteles, & D. Thomas. Unde, quia propositio sequitur formam sui objecti; quamdiu objectum est indifferens ad fore, vel non fore, propositio est indeterminata, ut verificetur, vel non verificetur.

Instabis: Ista disjunctiva: Antichristus vel erit, vel non erit; est determinatè vera: ergo necesse est, alteram partem esse determinatè veram. Probatur consequentia: nam Propositio disjunctiva non est vera, nisi ratione alterutrius partis.

Resp. Nego consequentiam. Ad ejus probationem, distingo: propositio disjunctiva non est vera, nisi ratione alterutrius partis, *sumptæ indeterminatè*, concedo: *determinatè*, nego. Ut enim hæc propositio, Antichristus vel erit, vel non erit, sit determinatè vera, sufficit, quod alterutrum sit futurum: sicut, ut ista propositio sit vera, oculus est necessarius ad videndum; non est necesse, quod iste potius, quam ille sit necessarius; sed solum, quod alteruter indeterminatè.

Urgebis: Illa propositio de futuro est determinatè vera, quæ enuntiat rem, sicut erit; sed ex istis, Antichristus erit, Antichristus non erit; una enuntiat rem, sicuti erit: ergo una est determinatè vera.

Resp. Distinguo majorem: Propositio

tio de futuro est determinatè vera, quæ enantiat rem sicuti erit, pro illo statu, in quo determinatum est, quod res erit potius, quam non erit, concedo pro illo statu, in quo non est determinatum, quod res erit potius quam non erit, nego. Nam, ut diximus ex Aristotele, propositio sequitur objectum, ut mensuram suæ veritatis: unde, quamdiù objectum est indifferens ad fore, vel non fore, Propositio est etiam indifferens, ut verificetur, vel non verificetur.

Dices: Propositio de futuro vera est, quæ habitura est suam de præsentè veram; sed ex istis duabus, Antichristus erit, Antichristus non erit, una determinatè habitura est suam de præsentè veram: ergo, &c. Major patet; quia propositiones de futuro regulantur per suas de præsentè. Minor vero probatur: nam ex istis duabus, Antichristus est, Antichristus non est, alterutra erit determinatè vera.

Resp. Transeat major: (posset enim distingui eodem modo, ac præcedens argumentum) & distingo minorem: una ex istis, Antichristus erit, Antichristus non erit, est habitura suam de præsentè veram, una determinatè, determinatione, quæ fiat per ipsum decretum, concedo: quæ decretum antegrediat, nego: & nego consequentiam. Licet enim ex istis duabus: Antichristus erit, Antichristus non erit, una sit habitura suam de præsentè veram, etiam determinatè; at tamen illa determinatio non præcedit decretum, sed fit per decretum, quæ Deus decernit, quid ex istis duabus sibi placeat evenire: unde ante decretum non est

talis determinatio. Utramque solutionem insinuat, & utrumque argumentum, quod præcipuum est adversariorum telum, egregiè evertit Div. Thomas 1. Periher. lib. 13. ubi ait: *Falsum est, quod omne, quod est verum esse, semper verum fuerit dicere, determinatè esse futurum*: Et rationem reddit, quam nos supra fusè retulimus prob. 2.

Repones: Cum res est, Propositio illam affirmans fuisse, determinatè vera erit pro tota æternitate sequenti, præcisè quia res est: ergo pari juri propositio, illam affirmans fore, vera fuit pro tota æternitate antecedenti, præcisè quia res modò est.

Respond. Nego paritatem, quæ maximè nitentur illi antiqui Dialectici, quamque urget Cicero, lib. de Foro: Nam etsi veritas propositionis, tum de futuro, tum de præterito, sumatur à veritate propositionis de præsentè, non tamen æqualiter: Propositio enim de præterito supponit eventum; at propositio de futuro eum expectat. Porrò eventus, postquam fuit, jam determinatus est: unde determinat propositionem de præterito ad veritatem. At eventus contingens antequam sit, aut certè ab aliqua causa determinetur, merè possibilis est, nec ex se magis ad esse, quam ad non esse inclinat: Undè propositionem de futuro determinatè veram nequit denominari, nisi cum re ipsa ponitur, aut à sua causa determinatur.

Obj. 4. & simul instabis: inter duas Contradictorias non datur medium, ut dicitur 1. Post. c. 2. Sed ex tota æternitate propositiones, de quibus est

est quæstio, fere contradictoria: ergo non fuit aliquis inter eas medius status, sed necessario alterutra fuit determinatè vera.

Resp. Distinguo majorem: Inter duas contradictorias non datur medium per *modum propositionis*, inter *utramque partem medianis*, concedo: per *modum suspensionis*, & *indeterminationis utriusque extremi*, nego: Explicatur: Differunt propositiones contrariæ à contradictoriis, quia inter duas contrarias, potest media propositio dari, quæ sit vera; ut inter istas: omnis homo est malus: nullus homo est malus; datur ista media: quidam homo est malus. Sed inter contradictorias nulla datur propositio media, quæ verificetur, ut inter istas: Petrus curret, Petrus non curret; nulla est media. Dari tamen potest inter illas medius status, nempe, suspensionis, & indeterminationis: Nam, sicut affirmatio, & negatio, licet versentur inter contradictoria, nempe, inter *esse*, & *non esse*: attamen patiuntur medium nempe, suspensionem judicii: sic propositiones de futuro, licet sint de contradictoriis, possunt medium statum inter veritatem, & falsitatem admittere, nempe, indifferentiam ad utrumque: Quod aded clarè percipitur, ut mirum sit, ab adversariis non videri.

Instabis: Inter *esse*, & *non esse* nihil mediatur, etiam per modum suspensionis utriusque extremi: ergo neque inter *fore*, & *non fore*.

Resp. Nego consequentiam, & paritatem: nam objectum præsens, aut præteritum est determinatum, cum sit extra causam; sed objectum futurum non est determinatum, cum

claudatur in potestate causæ, quæ adhuc indifferens est ad alterutrum. Et sanè, si omnes Philosophi admittant causas indifferentes ad agendum, vel non agendum, ita ut non magis propendant in unum, quam in alterum; cur non admittant objecta indifferentia ad *fore*, vel non *fore*? Ejusmodi sunt, quæ sunt liberè futura, quamdiu eorum indifferentia non est exclusa per determinationem causarum liberarum: Unde in talibus futuris, inter *fore*, & *non fore*, datur medium, scilicet, indifferentia, & indeterminationis ad utrumque.

Obj. 5. Ista propositio: Antichristus est determinatè futurus, falsa est ante decretum: ergo datur Propositio de futuro contingente determinatè falsa ante decretum.

Respond. Nego consequentiam: nam ista Propositio non est de futuro contingente, sed de præsentè impossibili; facit enim nunc sensum; Jam determinata est futuritio Antichristi; porro ante decretum impossibile est, aliquid contingens esse determinatum.

Dices: Ergo dantur duæ contradictoriæ simul falsæ, scilicet: Antichristus est determinatè futurus, Antichristus est determinatè non futurus: utraque enim ante decretum erat falsa.

Resp. Iestas Propositiones non esse contradictorias; sunt enim ambæ affirmativæ, quamvis una sit de prædicato infinito, id est, particulâ negativa affecto.

Instabis: Licet inter *fore*, & *non fore* detur status medius, scilicet, indifferentia ad utrumque; attamen inter *esse* nunc futurum, & *non esse* nunc

hinc futurum, nihil omninò mediare videretur : ergo necesse est ante decretum, ut Antichristus sit futurus, aut certè non futurus.

Resp. *Non esse futurum* posse sumi dupliciter : Primò *quasi negativè*, pro eo, quod nondum habet determinationem ad essendum pro tempore sequente. Secundò *quasi privativè*, pro eo, quod jam à suis causis privatum est omni spe essendi, determinatumque ad nunquam fore. Inter futurum, & non futurum primo modo non est medium ; undè hoc modo omnia sunt non futura ante decretum : Sed inter futurum, & non futurum secundo modo datur medium ; scilicet, nondum futurum, sed indifferens, ut determinetur à suis causis ad fore, vel non fore.

Urgebis : ergo illa propositio, Antichristus est futurus, erat falsa ante decretum. Probatur consequentia : Propositio est falsa, quæ dicit aliquid futurum, quod nondum est futurum ; sed illa Propositio dicebat aliquid futurum, quod nondum erat futurum : ergo erat falsa.

Resp. Hanc propositionem posse facere duplicem sensum, & resolvit dupliciter : Primò ad unam de præsentè, ut sensus sit : Jam datur futuritio Antichristi. Secundò potest resolvi in aliam purè de futuro, dicendo, determinabitur futuritio Antichristi. In primo sensu propositio est manifestè falsa ante decretum ; nam falsum est, antequam Deus determinet producere Antichristum, quod talis productio sit determinatè futura ; sed in hoc sensu propositio non est purè de futuro, sed virtualiter, & implicite de præsentè. In secundo verò sensu illa propositio

neque est vera, neque falsa ante decretum, sed adhuc expectatur determinatio Divini decreti.

Obj. 6. Deus ante decretum cognoscit omnes eventus futuros : ergo sunt determinatè futuri. Probatur antecedens : Hic, qui perfectè comprehendit causas, cognoscit omnes earum effectus ; sed Deus etiam ante decretum perfectè cognoscit omnes causas eventuum futurorum : ergo cognoscit eventus futuros.

Resp. Nego antecedens : Ad probationem, distingo majorem : Qui comprehendit causas, cognoscit earum effectus, *eo modo, quo sunt in causis*, concedo : *alio modo*, nego. Effectus autem non sunt determinati in suis causis ante decretum, ut patet ex dictis ; & idèò Deus ante decretum non cognoscit eos, ut determinatè futuros, sed tantum ut possibiles.

Obj. ultimò : determinatæ essentiæ debent competere determinatæ proprietates ; sed veritas, & falsitas sunt proprietates propositionis : ergo propositioni determinatæ debet competere determinata veritas, vel falsitas : Cum igitur etiam ante decretum, propositiones habeant determinatè naturam propositionis, debent quoque habere determinatam veritatem, aut falsitatem.

Resp. 1. Veritatem, & falsitatem esse solum proprietates, respectivas, ab objecto dependentes : undè non debent competere determinatè propositioni, quandiù objectum est indeterminatum.

Resp. 2. Distinguo minorem : Veritas, & falsitas sunt proprietates propositionis, veritas, & falsitas, *aptitudinalis*, concedo : *actualis*, ne-

go : id est, capacitas suscipiendi verum, vel falsum est proprietas propositionis ; non vero quod actu sit vera, vel falsa, saltem determinatè.

Colliges ex dictis, quid censendum sit de quibusdam futuris, quæ *conditionata* dicuntur ; ut sunt : si Petrus tentetur, peccabit ; si Petrus tentetur, non peccabit. Si Evangelium Mauris prædicetur, convertentur ; Si Evangelium prædicetur Mauris, non convertentur. Cum enim, etiam positis illis conditionibus, eventus adhuc contingens sit ad utramque partem indifferens ; non est determinatè futurus, nec proinde propositio determinatè vera, aut falsa, antequam Deus, in cujus potestate sunt hi eventus, aliquid circa illos decreverit.

Dices : saltem hoc futurum conditionatum, si Deus præcipiat Christo mortem subire pro salute hominum, morietur, fuit determinatè verum ante omne decretum : ergo datur aliquod futurum conditionatum determinatè verum ante decreta Dei.

Resp. In eo futuro conditionato involvi decretum in ipsa conditione : Cum enim Christus sit impeccabilis, implicat, ut Deus ei mortem præcipiat, quin simul decernat mortem illam infallibiliter futuram. Itaque in forma : hoc futurum conditionatum fuit determinatè verum ante decretum positum, non tamen suppositum ; illud enim involvi in sua conditione. Sed de his ad Theologos ; ac de tota quæstione illa forte plus, quam satis.

TERTIA PARS
LOGICÆ MAJORIS,

*De Ente rationis directivo tertiæ mentis Ope-
rationis; seu de Argumentatione.*

RÆTER ea, quæ satis accuratè diximus in Logica minore circa Argumentationem, pauca quædam hic discutienda occurrunt circa demonstrationem quæ est potior ejus species. De qua quidam tria totidem articulis breviter discutiemus. 1. Quid sit. 2. Quotuplex sit. 3. Quæ sint ejus proprietates. Porro, cùm demonstratio producat scientiam, hic etiam de Scientia agi solet. Verùm ejus cognitio magis spectat ad Metaphysicam, cujus est agere de habitibus spiritualibus. Itaque tractationem Scientiæ huic Philosophiæ Parti reservabimus.

QUÆSTIO UNICA.

De Syllogismo Demonstrativo.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Demonstratio?

Syllogismus, ut diximus in minore Logica, dividitur ratione materiæ, seu propositionum, quibus constat, in *Demonstrativum*, *Probabilem*, & *Sophisticum*. Nam, cùm ex duabus præmissis probetur in Syllogismo conclusio, vel illæ præmissæ apparent veræ, cùm

tamen falsæ sint, atque tum *Syllogismus Sophisticus* dicitur: vel probabiliter veræ sunt, id tamen neque nobis satis evidens est, neque fortè reipsa omninò certum; atque tunc dicitur *Syllogismus probabilis*, seu *Logicus*; vel demùm præmissæ illæ certæ, & evidenter veræ sunt tunc

que *Demonstrativus Syllogismus* dicitur. Hinc jam elucescit, quæ sit Demonstrationis natura: ut tamen exactius innotescat, duplex ejus definitio ex Aristotele tradi potest.

Prima: Demonstratio est, *Syllogismus pariens scientiam, seu faciens scire.*

Hæc definitio bona quidem est; nam explicat, quid commune habeat Demonstratio cum aliis Syllogismis, quidve sibi proprium: convenit enim cum aliis in genere Syllogismi: at id proprium habet, ut pariat scientiam, id est, certam, & evidentem conclusionis cognitionem: Syllogismus enim Sophisticus errorem, probabilis opinionem parit, solus, & omnis demonstrativus, scientiam. Verum est solum descriptiva; non enim ex ipsa rei essentia, sed ex proprio ejus effectu petitur.

Secunda: Demonstratio est, *Syllogismus constans ex propositionibus necessariis, ac evidentibus veris.*

Hæc definitio essentialis est: Nam in eo sita est Demonstrationis essentia, ut præmissis necessariis, ac evidentibus veris constet, atque ad eam conclusionem evidentem, & necessario inferat.

Porro præmissæ illæ duobus modis nobis innotescunt evidentem veræ: Primò ex ipsis terminis: Secundò, per priorem discursum, quatenus evidentem deductæ sunt ex aliis jam notis. Cum propositio ex ipsis terminis evidentem innotescit, dicitur, *Propositio per se nota*; cujus, scilicet, si terminos attentè percipias, statim percipies, prædicatum convenire evidentem subjecto. Sic, ille, qui percipit, quid sit circulus, in ipsa ejus idea clarè videt, om-

nes ejus radios, seu lineas à centro ad circumferentiam ductas esse æquales: Unde propositio per se nota est, circuli radii sunt æquales. Sed de propositione per se nota jam diximus 2. part. Logicæ Minor. art. 4. Hic solum circa eam duo sunt addenda.

Primò, Propositionem per se notam vulgò dici, cujus prædicatum per se convenit subjecto in primo modo perfectatis. Nam, ut hic notat Aristoteles, quatuor modis aliquid per se dicitur 1. Id per se dicitur de aliquo, quod est de ejus essentia; sic rationale per se dicitur de homine. 2. Per se dicitur de aliquo, quod est ejus proprietas; ut de homine per se, quod sit risivus. 3. Per se dicitur, quod per se existit; ut homo dicitur ens per se, albedo verò ens in alio. 4. Per se dicitur de aliquo, quod est ejus propria operatio; ut Musicus per se cantat. Itaque propositio per se nota est, cujus prædicatum primo modo dicitur de subjecto, id est, ut inclusum in ejus essentia.

Secundò notandum, propositionem per se notam duplicem vulgò distingui; nempe, per se notam quoad se, & per se notam etiam quoad nos. Propositio per se nota, quo ad se dicitur, quæcumque prædicato constat, quod sit de essentia subjecti. Verum, si essentia subjecti non sit nobis satis nota, hæc non dicitur nota quo ad nos. Unde propositio per se nota, etiam quo ad nos, ea dicitur, cujus subjectum ita nobis clarè notum est, ut in eo prædicatum evidentem detegere possimus. Sic ea propositio, *Deus est*, per se quidem nota est, quia exist-

rentia est de essentia Dei : non tamen per se nota est, etiam quoad nos ; quia non ita clarè essentiam Dei cognitam habemus, ut in ea statim existendi necessitatem evidenter detegamus. At hæc propositio ; *totum est majus parte*, etiam quoad nos per se nota est ; quia in idea, quam habemus de toto, evidenter relucet, illud suam partem excedere.

ARTICULUS II.

De Divisione Demonstrationis.

Dividitur primò Demonstratio in demonstrationem *propter quid*, & demonstrationem *quia*.

Demonstratio *propter quid* ea est, *quæ propriam, & immediatam rei causam affert, ut eam probet*. Undè dicitur demonstratio *propter quid*, quòd assignat id ipsam, propter quid prædicatum conclusionis convenit subiecto.

Demonstratio *quia* illa est, *quæ evidenter quidem probat, prædicatum conclusionis convenire subiecto ; non tamen causam propriam hujus affert, sed vel aliquam causam remotiorem, vel incommodum, & absurdum, quòd sequeretur, si ei non conveniret*. Harum Demonstrationum satis frequens usus est, quòd nobis sæpè propriæ causæ sint ignotæ. Ipsi Geometræ non rarò illis demonstrationibus utuntur ; cum ex negatione propositæ quæstionis aliquid evidenter falsum, & impossibile deducunt, inde convincunt, partem affirmativam esse veram ; vel è contra.

Exemplum utriusque Demonstrationis sit : Si quis Deum esse æter-

num probet, quòd sit immutabilis, eo argumento : omne immutabile est æternum ; Deus est immutabilis : ergo est æternus : erit demonstratio *propter quid*. At, si probemus, Deum esse æternum, vel quòd causatus non sit, eo modo ? omne, quòd causatum non est, æternum est ; Deus non est causatus : ergo est æternus. Vel ab inconvenienti : si Deus æternus non esset, aliquando non fuisset ; atqui impossibile est, ut Deus aliquando non fuerit : ergo æternus est : hujusmodi sunt demonstrationes *quia* : Probant enim evidenter, rem esse ; sed propriam rationem, cur sit, non adducunt.

Demonstratio *propter quid*, est perfectior Demonstratione *quia* ; non enim solum convincit, sed etiam quietat intellectum. Nam, cum solum novimus, rem esse, intellectus non in ea notitia planè quiescit ; sed rursus cupit, causam ipsam cur sit, nosse. Undè illi soli propriè convenit exquisita illa definitio Aristotelis : *Demonstratio est Syllogismus constans ex veris, primis, immediatis, notioribus, causisque conclusionis*.

Dividitur 2. Demonstratio in demonstrationem *à priori*, & demonstrationem *à posteriori*.

Demonstratio *à priori* est, *quæ probat effectum per causam* : Ut, si quis probet, animalia esse mortalia, quòd consistit ex contrariis principiis, sese paulatim consumentibus ; aut, quòd obnoxia sint actioni agentium, materiam paulatim immutantium. In eo demonstrationis genere adhiberi possunt omnia causarum genera, materialis, formalis, exemplaris, efficiens, finalis : Omnis enim causa proprium demonstrat effectum.

Demonstratio à posteriori est, quæ è contra causam probat ex effectu; Sæpè enim effectus sunt nobis notiores causis: undè ex illis in earum cognitionem venimus. Sic existentiam Dei cognoscimus ex effectibus naturalibus, ex quibus etiam pleraque attributa ejus demonstramus.

Dices: Demonstratio omnis debet esse per causas; nam parit scientiam, quæ est cognitio rei per causam: ergo nulla datur demonstratio à posteriori, & per effectus.

Resp. Distinguo antecedens: Demonstratio est per causas, vel *essendi*, vel *cognoscendi*, concedo: Per causas *essendi*, nego, esse semper. Itaque effectus, cum est notior nobis, quam causa, potest nos in ejus cognitionem ducere; & sic est causa cognitionis suæ causæ, seu causa ejus in cognoscendo.

ARTICULUS III.

De Proprietatibus Demonstrationis.

Duplex assignari potest proprietas, aut quasi proprietas demonstrationis. 1. Quod generet scientiam. 2. Quod necessitet intellectum ad essentiam conclusionis. De utràque tantisper dicendum.

§. I.

Quomodo Demonstratio generet scientiam?

Certum est, demonstrationem parere scientiam: Nam evidentem, ac certè infert conclusionem; proindeque certam, & evidentem ejus cognitionem producit, quæ est ipsa scien-

tia. Solum dubitatur, an eam producat in ratione causæ efficientis?

CONCLUSIO.

In Demonstratione assensus præmissarum efficienter producit assensum conclusionis. Ita docet S. Thomas, 1. Post. lect. 3. *Præmissæ*, inquit, *habent rationem causæ efficientis, & activa respectu conclusionis.*

Probatur conclusio: Actus, quo causa efficiens se movet ad alium actum, censetur ad illum effectivè concurrere; atqui intellectus per assensum præmissarum se movet ad essentiendum conclusioni: ergo assensus præmissarum effectivè concurrat ad assensum conclusionis. Minor est certa; nam demonstratio est quidam discursus: porro in eo discursus consistit, ut ex una cognitione ad aliam intellectus deducatur. Major etiam constat: nam hoc ipso, quod actus movet ad alium, ille posterior est veluti ejus propagatio, & proles, sicque effectivè ab eo procedit: Sic motus cordis dicitur effectivè concurrere ad alios motus vitales; quia animal istos non elicit, nisi dependenter ab illo, cujus proinde sunt veluti propagines.

Dices: quod non est, non causat; sed assensus præmissarum non est in eo instanti, quo assentimur conclusioni; non enim duo assensus possunt esse in eodem instanti in eodem intellectu: ergo non causat assensum conclusionis.

Resp. 1. Ut motus alium causare possit, sufficere, ut immediatè præcesserit: Sic globus allidens alter globo æquali quiescenti, per suum motum ipsum movet; quamquam sæpè,

pè in eo instanti, quo iste movetur, ille moveri desinat.

Resp. 2. Assensum præmissarum; etsi non sit in se ipso, dum assentimur conclusioni, esse tamen in sua virtute, nempe, in determinatione, & illuminatione, quâ impellit intellectum ad assentiendum conclusioni, eamque illi manifestam efficit.

Adde tandem, non repugnare, ut duæ cognitiones, quarum una oritur ex alia sint simul in intellectu: Cum itaque assensus conclusionis oriatur ex assensu præmissarum, non videtur repugnare, ut eodem instanti, quo intellectus præmissis propter se assentitur, conclusioni quoque propter illas assentiatur: Immo assensus conclusionis implicite continetur in assensu præmissarum, ut infra dicemus.

Quæres, quid requiratur, ut demonstratio generet scientiam?

Respondeo ex Aristotele, ante assensum conclusionis, quæ est propriè scientiam, tria debere esse præcognita; nempe, *subjectum conclusionis, prædicatum, & præmissas.*

De Subjecto conclusionis debemus nosse, *an sit?* non enim scientia est de eo, quod nihil est. Et præterea *quid sit?* aut saltem, quid nomine ejus intelligamus? quod idem de prædicato conclusionis prænosse oportet; nam, nisi quæstionis terminos percipiamus, nihil de ea certò statui poterit. At de prædicato conclusionis non debemus præscire, ipsum esse; Quippe hoc ipsum Demonstratio ostendit. De præmissis prænosse debemus, eas esse necessariò veras: Neque enim certò assentiri possumus conclusioni propter præmissas, nisi nobis certò prius

constet, eas esse veras. Immo, cum conclusionis notitia oriatur ex præmissis, eæ certiores, & notiores esse nobis debent, quàm ipsa conclusio: Nam, ut inquit Aristoteles, *propèter quod unumquoque tale, & illud magis*; quod tamen axioma solum locum habet, cum duo ita aliquid participant, ut ab uno ad aliud diffundatur. Unde, licet homo ebrîus sit propter vinum, & fatigatus propter pondus; dici tamen nequit, vinum esse magis ebrîum, & pondus magis fatigatum; quia nec vinum capax est ebrietatis, nec pondus defatigationis, licet eam causet. At, cum forma utrique communis est, eaque suscipit magis, & minus; tum verè dicitur, magis ei inesse, à quo in aliud redundat: Sic Sol planetis lucidior est, quia illi ab eo illuminantur: cor cæteris membris calidius est, & vivacius, quia ab eo in illa calor, & vita redundat; atque eo sensu præmissæ debent nobis esse notiores conclusione, quia hæc propter illas nobis innotescit.

§. II.

An Demonstratio necessitet intellectum?

CONCLUSIO.

Posito assensu præmissarum demonstratarum, intellectus ita necessitatur ad assensum conclusionis, ut ab eo nullo modo abstinere possit. Ita S. Thomas 1. p. q. 82. art. 2. Naturaliter, inquit, & ex necessitate inhaeret intellectus principiis & conclusionibus habentibus necessariam connexionem cum illis.

Pro-

Probatum: Intellectus non potest non assentiri vero, sibi manifestè, & evidenter proposito; atqui posito assensu præmissarum, conclusio sponte suâ ex iis sequens, sese exhibet intellectui, ut evidenter, & manifestè veram: ergo intellectus non potest ei non assentiri. Minor constat; nam conclusio necessariò, evidenterque sequitur ex præmissis; Itaque illæ non possunt censerì veræ, quin & illa continuò evidenter vera sit. Major ex eo suadet, quod intellectus sit potentia naturalis, quæ positis omnibus requisitis naturaliter tendit in objectum sibi propositum: Unde, ut oculus posito, quod palpebræ sint apertæ, nequit non videre objectum suum, debite applicatum, & illuminatum: ita intellectus nequit non assentiri vero evidenti sibi proposito.

Confirmatur: Conclusio virtualiter continetur in præmissis, ipseque assensus minoris involvit assensum conclusionis: Nam, si concesseris, omnem virtutem esse utilem, concedas itidem, justitiam esse virtutem; hoc ipso concedis, eam esse utilem: Non enim omnis virtus erit utilis, si justitia sit virtus, nec tamen utilis: ergo fieri nequit, ut qui præmissis demonstrationis assen-

titur, assensum conclusionis cohibeat; immò, qui assentitur præmissis, eo ipso conclusioni assentitur.

Dices: Ergo voluntas non liberè applicat intellectum ad assensum conclusionis.

Resp. Distinguo: Non applicat liberè, absolute, nego: Ex suppositione quod applicaverit ad assensum præmissarum, concedo. Nam, sicut voluntas liberè utitur oculo ad videndum, quia ab ea pendet aperire, aut claudere palpebras; ex suppositione tamen, quod eas aperuerit, jam cohibere nequit oculum, ne videat propositum objectum: ita liberè utitur intellectu, cum ab ea pendeat, ut ille cogitet, aut non cogitet de præmissis. Attamen, si intellectum applicet ad ordinatum earum assensum; vi connexionis ita impellitur ad assensum conclusionis, ut jam eum impedire non possit.

Sed de prima Philosophiæ parte jam satis. Cæterum, si vis expeditiorem Logicam, quæ te certius, ac facilius ad veritatem ducat; ama Deum, qui veritas est: contemne creaturam, quæ vanitas est: Suspirra ad Cælum, ubi lucis, ac veritatis patria est: & innocenti vitæ conatu ad beatam æternitatem contende, ubi nihil poteris ignorare.

Finis Logica.

1870

1870

1870

Unus ex Libris Antonii à Romo, qui dabat
operam Philosophiæ, in Villitana Civitate
Anno millenimo sectuaxentesimo
Octuaxentesimo nonagesimo.

144
Juan de ...
Juan de ...
Juan de ...

Calentura

Es una dura quita el frío

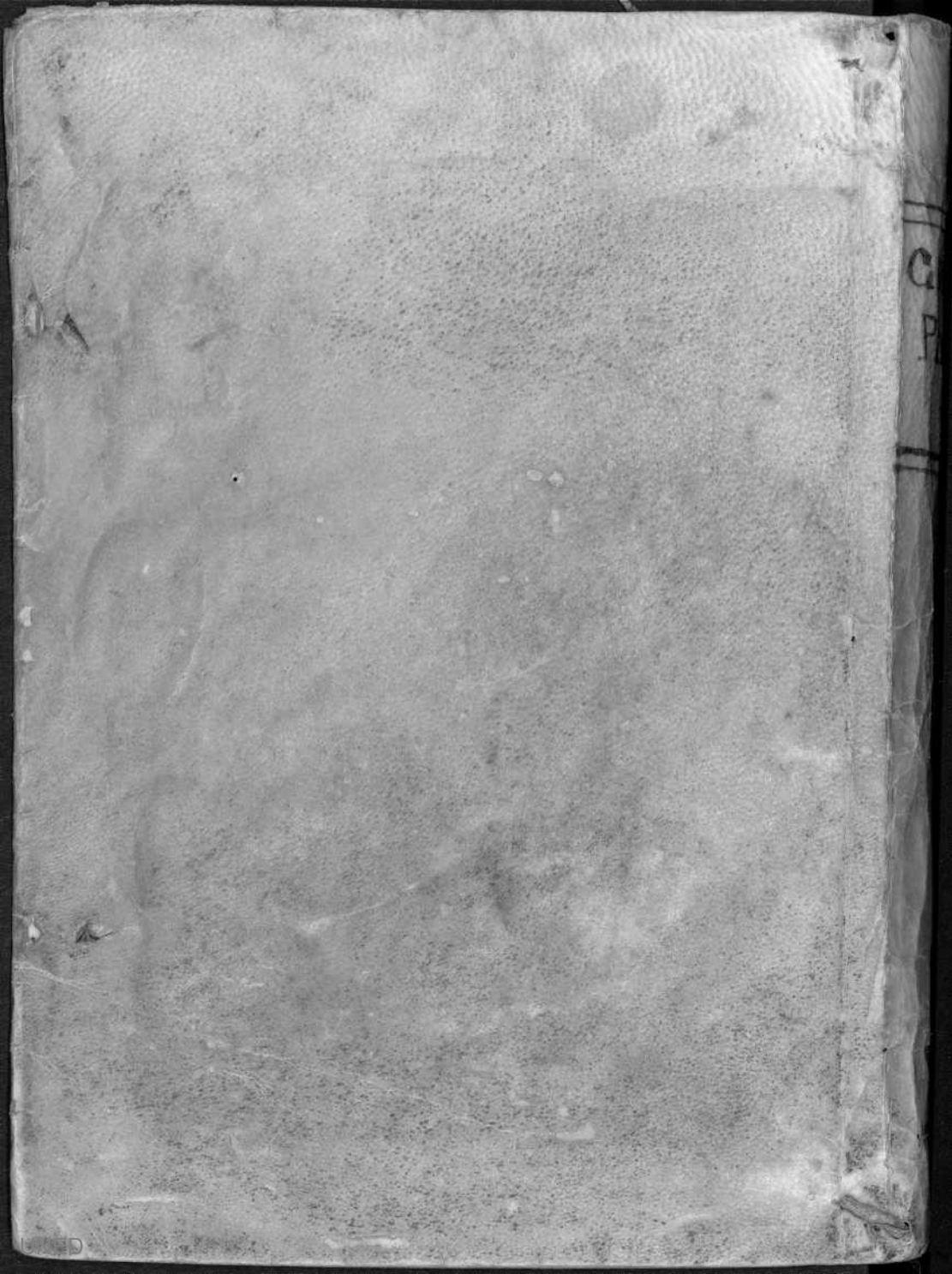
Es una quita el frío y no el

Se venen mo la calentura

GOUDIAE
Philosoph

1

F. A.
165

NED